

Jean Monnet Chair

EU Institutions, Rights and Judicial Integration

Σημειώσεις διδασκαλίας Νο. 1

Ισότητα και την Καταπολέμηση των Διακρίσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Δρ. Έλενα Βασιλείου Λευκαρίτη, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο
Λευκωσίας

LLB (KCL), MSC (LSE), PhD (Kent)

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

**Η ΑΡΧΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ**

ΚΙΝΗΤΡΑ, ΠΟΡΕΙΑ, ΦΙΛΟΔΟΞΙΕΣ & ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΔΡ. ΕΛΕΝΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ-ΛΕΥΚΑΡΙΤΗ

ΠΛΑΝΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

Εισαγωγή

- Ιστορική Αναδρομή της καθιέρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)
- Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ
- Είδη νομοθεσίας της ΕΕ
- Άμεση και έμμεση εφαρμογή της Πρωτογενούς και Δευτερογενούς Νομοθεσίας της ΕΕ
- Νομική Υπεροχή της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας

Κύριο Μέρος

- Πρωτογενής και Δευτερογενής Ευρωπαϊκή Νομοθεσία για την Ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων
- Επεξήγηση των διαφόρων μορφών διακρίσεων (άμεσες, έμμεσες, παρενόχληση κτλ)
- Το βάρος της απόδειξης
- Ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων
- Διάφορα θέματα και πιθανά προβλήματα

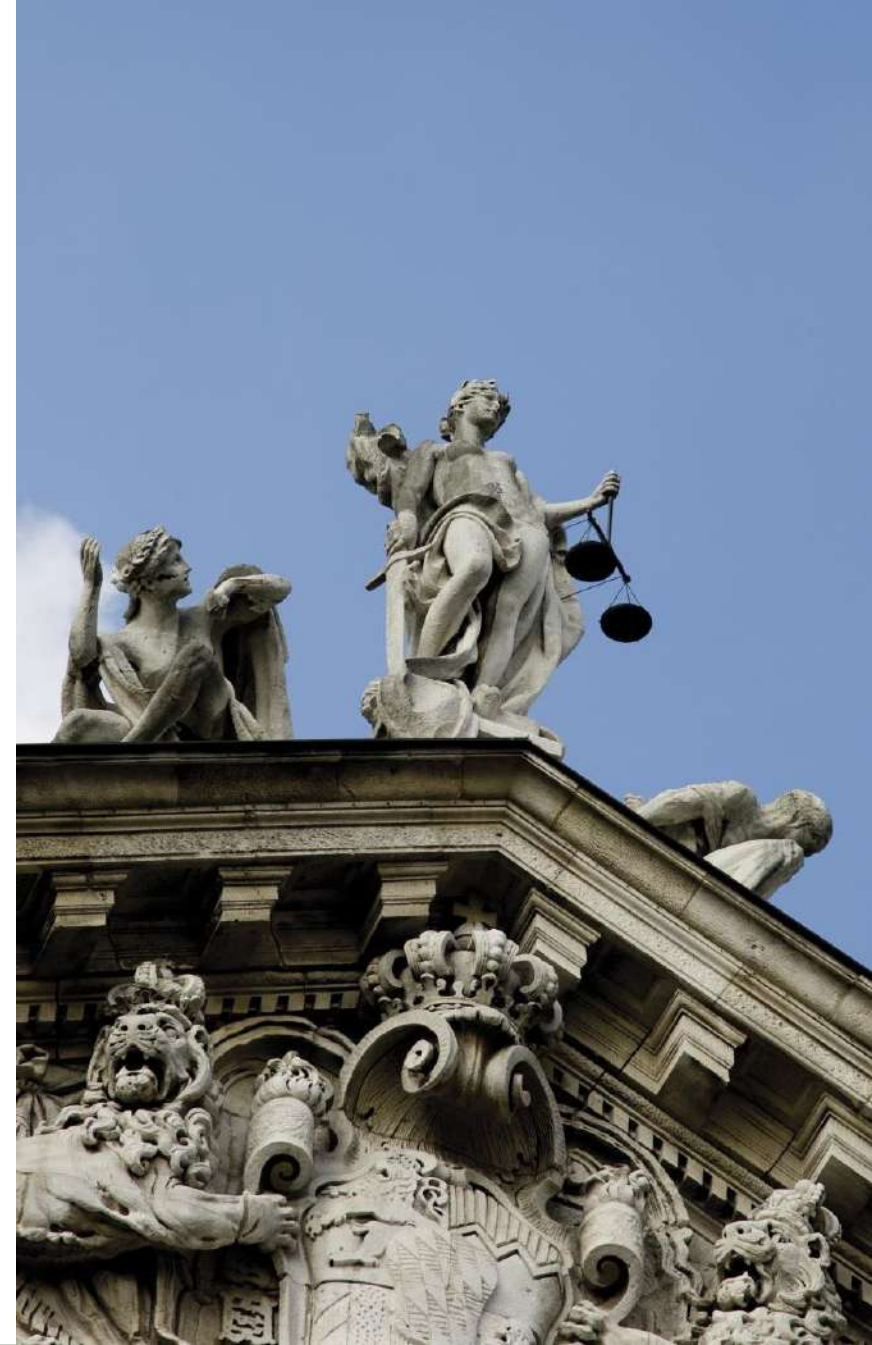
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ, ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ & ΕΙΔΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Τα Προκαταρκτικά Βήματα

- **Τέλη του 17^{ου} αιώνα** - πρώτες αναφορές στην ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τον Άγγλο Ουίλλιαμ Πένν, ο οποίος μιλούσε για τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.
- **1945** - Ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών
- **1948** - Organisation for European Economic Co-operation (ΟΕΕC): δημιουργήθηκε για να διαχειριστεί την οικονομική βοήθεια που παρείχε η Αμερική στην Ευρώπη μετά την λήξη του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου.
- **1948** - North Atlantic Treaty Organisation (NATO)
- **1949** - Statute on the Council of Europe - δημιούργησε την Επιτροπή Υπουργών (Committee of Ministers) και την Κοινοβουλευτική Συνέλευση (Parliamentary Assembly)
- **Δεκαετία του 1950** - Ευρωπαϊκή Κοινότητα - Δημιουργία τριών Κοινοτήτων
- **1950** - Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (European Convention on Human Rights, ECHR) - υπογράφηκε το 1950 και τέθηκε σε ισχύ το 1953

ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1951 **European Coal and Steel Community (ECSC)** (έληξε το 2002)- Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο. Δημιούργησε κοινή αγορά για το κάρβουνο και το ατσάλι. (Δημιούργησε το High Authority, τη Συνέλευση Αντιπροσώπων, το Συμβούλιο και το Court of Justice)

1954 **Western European Union** - συνεργασία στον τομέα της άμυνας, σε συνδιασμό με το NATO

1957 Υπογράφηκε η **Συνθήκη της Ρώμης** από Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Βέλγιο, Ιταλία και Λουξεμβούργο (τέθηκε σε ισχύ το 1958) καθόρισε το **European Economic Community (EEC)** και το **Atomic Energy Community (Euratom)** και για πρώτη φορά δημιουργήθηκε η ελεύθερη αγορά (Προϊόντων, εργατών, κεφαλαίου και υπηρεσιών)

Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία και η Δανία έγιναν μέλη το **1973**, η Ελλάδα το **1981** και η Πορτογαλία και η Ισπανία το **1986**.

1986 **Single European Act**

1. Άλλαξε και ενδυνάμωσε την νομοθετική διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίνοντας περισσότερη δύναμη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
2. Δώθηκε ευρεία εξουσία στην ΕΕ να εφαρμόζει νομοθεσίες σε σχέση με την θετική ολοκλήρωση και εναρμόνηση της κοινής αγοράς.
3. δημιούργησε το Court of First Instance για να βοηθήσει στο έργο του Court of Justice.
4. προέβλεπε ότι η Κοινότητα θα έπρεπε να εγκρίνει μέτρα για την σταδιακή θέσπιση της κοινής αγοράς, η οποία θα έπρεπε να ολοκληρωθεί μέχρι τον Δεκέμβριο του 1992.

Το **1992** υπογράφηκε η Συνθήκη του Μάστριχτ, η οποία δημιούργησε την Συνθήκη της ΕΕ (ΣΕΕ) που τέθηκε σε ισχύ το **1993**.

Δημιούργησε το σύστημα των τριών πυλώνων

1. Οι κοινότητες
2. Η εξωτερική πολιτική και η πολιτική άμυνας και ασφάλειας,
3. Πολιτική δικαιοσύνης και εσωτερικών (συνεργασία για την επίλυση εγκλημάτων και η ίδρυση της Εύροπολ, της Ευρωπαϊκής Αστυνομίας).

ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1995: η Αυστρία, η Σουηδία και η Φινλανδία έγιναν μέλη

1997: υπογράφηκε η **Συνθήκη του Άμστερνταμ**, η οποία τέθηκε σε ισχύ το **1999** - ενδυνάμωσε τις αρχές της κοινής αγοράς και μετονόμασε τον τρίτο πυλώνα σε «Αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικά θέματα»

2000: επικυρώθηκε ο **Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ**, του οποίου η ισχύς ξεκίνησε το **2007**

Η **Συνθήκη της Νίκαιας** τέθηκε σε ισχύ το **2003** - έκανε θεσμικές αλλαγές, ιδίως στην δομή των διαφόρων ιδρυμάτων της ΕΕ για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στην σημαντική διεύρυνση της ΕΕ.

2004: προστέθηκαν 10 κράτη μέλη στην ΕΕ, περιλαμβανομένης και της Κύπρου, άλλα 2 το **2007** και ένα το **2013**, κάνοντας τα κράτη μέλη 28.

2007: υπογράφηκε η **Συνθήκη της Λισσαβώνας**, η οποία κατέληξε στην **Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ** και αντιτατέστησε την λέξη «κοινότητα» με την λέξη «ένωση» και άλλαξε την αρχιτεκτονική της ΕΕ (κατάργησε το σύστημα των τριών πυλώνων και την χώρισε σε επτά μέρη). Τέθηκε σε ισχύ το **2009**.

2020: Brexit

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ο Καθορισμός των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έγινε από τις ιδρυτικές συνθήκες της, συγκεκριμένα της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1957) και την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992). Η Συνθήκη της Λισσαβώνας (2007) τροποποίησε και πρόσθεσε κάποιες από τις αρμοδιότητές τους.

Είναι ένα δυναμικό σύστημα που εξελίσσεται διαρκώς.

Υπάρχουν 7 βασικά θεσμικά όργανα και πολλοί άλλοι οργανισμοί, διασκορπισμένοι σε ολόκληρη την ΕΕ, οι οποίοι τα βοηθούν στην εκτέλεση του έργου τους.

Το έργο των θεσμικών οργάνων έχει ευρύ φάσμα που καλύπτει από την ανάπτυξη πολιτικής που θα ακολουθήσει η ΕΕ και τη δημιουργία νομοθεσίας μέχρι την εφαρμογή τους και την εκτέλεση διαφόρων προγραμμάτων με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, σε τομείς όπως η υγεία και το περιβάλλον.

Περίπου 60 000 υπαλλήλοι

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ
ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ
ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΕΝΩΣΗΣ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Βρυξέλλες/ Στρασβούργο/
Λουξεμβούργο)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (Βρυξέλλες)

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βρυξέλλες/
Λουξεμβούργο)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Διοίκηση Βρυξέλλες/
Λουξεμβούργο, αντιπροσωπείες σε όλη την ΕΕ)

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Λουξεμβούργο)

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Φρανκφούρτη)

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (Λουξεμβούργο)

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

- Τα μέλη του εκλέγονται απευθείας από τους Ευρωπαίους πολίτες για 5 χρόνια
- Ο πρόεδρος του, και οι 14 αντιπρόεδροι της, εκλέγονται από τα ίδια τα μέλη της για 2.5 χρόνια.
- Εξασκεί σημαντικές εξουσίες σε σχέση με τις νομοθετικές ενέργειες της ΕΕ, τον προϋπολογισμό και την εποπτεία της εφαρμογής των διαφόρων νομοθεσιών και κανόνων.
- Νομοθετικά, από κοινού με το Συμβούλιο της ΕΕ, εγκρίνει (ή όχι) τα νομοσχέδια που προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όπως και τον προϋπολογισμό της ΕΕ.
- Το Συμβούλιο προτείνει στο Ευρωκοινοβούλιο τον υποψήφιο πρόεδρο της επιτροπής και το Ευρωκοινοβούλιο ψηφίζει υπέρ ή κατά του διορισμού του.
- Εποπτεύει τις δραστηριότητες των άλλων θεσμικών οργάνων, και κυρίως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, μέσω συστάσεων εξεταστικών επιτροπών.
- Ακούει επίσης παράπονα απευθείας από τους Ευρωπαίους πολίτες μέσω του επιτρόπου διοικήσεως της (Ombudsman), ο οποίος διεξάγει έρευνα για το εν λόγω παράπονο και πληροφορεί το Ευρωκοινοβούλιο, τα σχετικά θεσμικά όργανα και τον παραπονούμενο για τα ευρήματά και τις εισηγήσεις του.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

- Αποτελείται από τους κρατικούς ηγέτες της κάθε χώρας μέλους (προέδρους, πρωθυπουργούς)
- Καθορίζει την γενική πολιτική κατεύθυνση της ΕΕ αν και δεν εκδίδει το ίδιο νομοθετικές πράξεις (εκτός από πιθανές τροποποιήσεις της Συνθήκης της ΕΕ). Θέτει δηλαδή τις παραμέτρους μέσα στις οποίες λειτουργούν όλα τα υπόλοιπα θεσμικά όργανα της ΕΕ.
- Επηρεάζει σημαντικά την ατζέντα της ΕΕ, αλλαγές στην δομή των θεσμικών οργάνων, την νομοθετική οικονομική και συνταγματική κατεύθυνση και πολιτική της ΕΕ, την εξωτερική πολιτική και αποφασίζει για την είσοδο νέων μελών στην ΕΕ.
- Ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου εκλέγεται κάθε 2.5 χρόνια και μπορεί να επανεκλεγεί μία φορά.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Αποτελείται από υπουργούς της κάθε χώρας της ΕΕ. Ανάλογα με το θέμα της συνάντησης, παρευρίσκονται οι αρμόδιοι υπουργοί.
- Αντιπροσωπεύει τα βασικά συμφέροντα της κάθε χώρας μέλους και συχνά έρχεται σε αντιπαράθεση με την Επιτροπή.
- Έχει νομοθετικές αρμοδιότητες (οι συναντήσεις των οποίων γίνονται δημόσια) και μη νομοθετικές αρμοδιότητες.
- Το Συμβούλιο πρέπει να εγκρίνει όλες τις νομοθετικές πρωτοβουλίες της Επιτροπής πριν προχωρήσουν για να γίνουν νομοθεσίες.
- Μπορεί να ζητήσει από την Επιτροπή να μελετήσει και να προχωρήσει σε νομοθετικές εισηγήσεις για κάποιο συγκεκριμένο ζήτημα.
- Έχει σημαντικό ρόλο στην σύνταξη του προϋπολογισμού της ΕΕ και στην σύναψη συμφωνιών με χώρες εκτός της ΕΕ.
- Παίρνει αποφάσεις για την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της ΕΕ εν όψη των κατευθυντήριων γραμμών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

- Είναι το κύριο εκτελεστικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Ο πρόεδρος: το Συμβούλιο υποβάλλει ένα υποψήφιο πρόεδρο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Κοινοβούλιο ψηφίζει με πλειοψηφία κατά πόσο να τον δεχτεί ή όχι.
- Τα κράτη μέλη εισηγούνται πιθανά μέλη της Επιτροπής. Το Συμβούλιο και ο πρόεδρος της Επιτροπής επιλέγουν τα μέλη ανάμεσα από τις εισηγήσεις.
- Έχει νομοθετική πρωτοβουλία (Άρθρο 17.2), καθορίζει την ετήσια νομοθετική ατζέντα, ορίζει την γενική πολιτική και στρατηγική, εποπτεύει την εφαρμογή των διάφορων προγραμμάτων και νομοθεσιών, έχει σημαντικό ρόλο στον προϋπολογισμό και τις δαπάνες, καθορίζει και διεξάγει τις σχέσεις της ΕΕ με το εξωτερικό (π.χ. εμπορικές σχέσεις), ασκεί αγωγές ενάντια στα κράτη μέλη σε περίπτωση που δεν τηρούν τις ευρωπαϊκές νομοθεσίες κατόπι διεξαγωγής διαπραγματεύσεων.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χωρίζεται στο Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο

Το Δικαστήριο

- Υπάρχει ένας δικαστής από κάθε χώρα μέλος της ΕΕ και διορίζονται κατόπι κοινής συναινέσεως των κυβερνήσεων της κάθε χώρας για έξι χρόνια (μπορεί κάποιος να επαναδιοριστεί). Διορίζονται επίσης 11 εισαγγελείς.
- Ακούει αιτήματα από εθνικά δικαστήρια όσο αφορά απορίες σε σχέση με την ερμηνεία Ευρωπαϊκών νομοθεσιών και εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις.
- Επίσης ακούει κάποιες προσφυγές ακύρωσης και κάποιες εφέσεις
- Συνήθως συνεδριάζει με 3 ή 5 δικαστές, εκτός όταν πρόκειται για κάποια πολύ σημαντική υπόθεση όπου συνεδριάζει με 15.

Το Γενικό Δικαστήριο

- Υπάρχει τουλάχιστον ένας δικαστής από την κάθε χώρα μέλος, μπορεί και περισσότεροι (σε αντίθεση με το Δικαστήριο όπου υπάρχει ένας). Πρόσφατα αυξήθηκε ο αριθμός δικαστών σε 54 οπότε έγιναν 2 από κάθε χώρα μέλος. Δεν έχει εισαγγελείς αλλά οι δικαστές κάποιες φορές καλούνται να τελέσουν καθήκοντα εισαγγελέα. Οι δικαστές διορίζονται κατόπι κοινής συναινέσεως των κυβερνήσεων της κάθε χώρας για έξι χρόνια (ανανεώσιμη θητεία)
- Ακούει όλες τις προσφυγές ακύρωσης οι οποίες ασκούνται απευθείας από ιδιώτες, εταιρίες και κάποιες φορές κράτη μέλη
- Υπάρχει πιθανότητα έφεσης από τις αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου στο Δικαστήριο εντός 2 μηνών
- Συνήθως συνεδριάζει με 1, 3 ή 5 δικαστές. Σε πολύ σημαντικές ή περίπλοκες υποθέσεις συνεδριάζει με 15.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

- Διατηρεί τις τιμές στην ευρωζώνη όσο το δυνατό πιο σταθερές
- Στηρίζει τις διάφορες πολιτικές που έχουν να κάνουν με την οικονομία της ΕΕ
- Είναι υπεύθυνη για την νομισματική και συναλλαγματική πολιτική της ΕΕ
- Προωθεί την λογοδοσία και την διαφάνεια σε αυτά τα θέματα
- Υπερασπίζεται τα οικονομικά συμφέροντα των Ευρωπαίων πολιτών
- Εποπτεύει πως η καταχώριση, συγκέντρωση και διάθεση των κονδυλίων της ΕΕ γίνονται με βάση τους κανόνες.

ΕΙΔΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

- **Άρθρα** των Συνθηκών της ΕΕ και του Χάρτη των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ.
- **Κανονισμοί** (Regulations) είναι δεσμευτικοί για όλα τα κράτη μέλη και εφαρμόζονται απευθείας.
- **Οδηγίες (Directives)** ορίζουν το αποτέλεσμα, τον στόχο, αλλά τα μέσα με τα οποία θα επιτευχθεί ο στόχος εναπόκεινται στο κάθε κράτος μέλος (π.χ. μείωση πλαστικών μιας χρήσης). Απευθύνονται σε συγκεκριμένα κράτη μέλη και όχι πάντα σε όλα. Εφαρμόζονται και απευθείας, με άτομα να μπορούν να τα επικαλεστούν σε υποθέσεις ενάντια στην πολιτεία, κάνοντας την πολιτεία υπεύθυνη για να τους αποζημιώσει λόγω του ότι δεν εφάρμοσε σωστά η ικανοποιητικά την οδηγία.
- **Αποφάσεις (decisions)** οι αποφάσεις συνήθως απευθύνονται σε συγκεκριμένους παραλήπτες (π.χ κράτος μέλος, εταιρία κ.τ.λ.) αλλά σε κάποιες περιπτώσεις είναι και γενικές. Είναι δεσμευτικές για αυτούς στους οποίους απευθύνονται. Συνήθως αφορούν κάτι συγκεκριμένο (π.χ. η απόφαση που επέτρεπε στην Κροατία να υιοθετήσει το ευρώ την 1^η Ιανουαρίου 2023).
- **Συμφωνίες μεταξύ των θεσμικών οργάνων της ΕΕ (Inter-institutional agreements)** συμφωνίες μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου π.χ. για τον προϋπολογισμό, δικαιώματα συμμετοχής κ.τ.λ.
- **Συστάσεις (Recommendations)** η έκφραση της άποψης των θεσμικών οργάνων και η σύσταση τους για πορεία δράσης, χωρίς όμως να επιβάλλουν νομικές υποχρεώσεις, διότι οι συστάσεις δεν είναι δεσμευτικές.
- **Γνώμες (Opinions)** οι γνώμες επίσης δεν είναι δεσμευτικές και είναι η έκφραση της άποψης των θεσμικών οργάνων.
- **Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου**, όπως έχουν καθιερωθεί με την πάροδο του χρόνου.

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Τι είναι η άμεση και η έμμεση εφαρμογή;

- **Άμεση Εφαρμογή:** όταν μια Ευρωπαϊκή νομοθεσία μπορεί να εφαρμοστεί στα εθνικά δικαστήρια χωρίς περαιτέρω νομοθεσίες από τις τοπικές αρχές.
- **Έμμεση εφαρμογή:**
 - όταν μια Ευρωπαϊκή νομοθεσία χρειάζεται πρώτα να υιοθετηθεί σαν τοπική νομοθεσία και μετά να είναι εφαρμόσιμη στα εθνικά δικαστήρια.
 - όταν τα εθνικά δικαστήρια (σε περίπτωση που η τοπική νομοθεσία δεν έχει θεσπίσει την Ευρωπαϊκή νομοθεσία ακόμη) ερμηνεύουν την υπάρχουσα τοπική νομοθεσία με τρόπο που να συμμορφώνεται όσο το δυνατό περισσότερο με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία.
- **Οριζόντια Ισχύ:** όταν η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία είναι εφαρμόσιμη στο εθνικό δικαστήριο από πολίτες ενάντια σε άλλους πολίτες
- **Κάθετη Ισχύ:** όταν η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία είναι εφαρμόσιμη στο εθνικό δικαστήριο από πολίτες μόνο ενάντια στο κράτος

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Άρθρα των Συνθηκών της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Η υπόθεση *Van Gend en Loos* καθιέρωσε πως τα άρθρα της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να έχουν άμεση εφαρμογή, δηλαδή οι πολίτες, οι εταιρείες και γενικά ιδιώτες μπορούν να τα επικαλούνται απευθείας στα εθνικά δικαστήρια.
- Η υπόθεση αυτή και οι μετέπειτά της, καθιέρωσαν επίσης πως τα άρθρα αυτά για να έχουν άμεση εφαρμογή, πρέπει να είναι αρκετά σαφή, ακριβή και άνευ όρων.
- Έχουν κάθετη και οριζόντια ισχύ, κάτι που καθιερώθηκε από διάφορες υποθέσεις στο Δικαστήριο της Ευρώπης περιλαμβανομένου και της *International Transport Workers' Federation and Finnish Seamen's Union v Viking Line ABP and OU Viking Line Eesti* (2007)

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου

- Έχουν άμεση κάθετη εφαρμογή.
- Κατόπι της υπόθεσης [Mangold](#) καθιερώθηκε πως έχουν και οριζόντια άμεση εφαρμογή.

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Έχει ξεκάθαρα άμεση κάθετη εφαρμογή.
- Διάφορες υποθέσεις ξεκαθάρισαν πως έχει και άμεση οριζόντια εφαρμογή, τουλάχιστον εάν το Άρθρο για το οποίο μιλούμε είναι σαφές, ξεκάθαρο και ακριβές. Π.χ. -[Egenberger v Evangelisches Werk fur Diakonie und Entwicklung \(2018\)](#)

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Κανόνισμοί (Regulations)

Άρθρο 228 της Συνθήκης της ΕΕ – οι κανονισμοί είναι δεσμευτικοί εξ ολοκλήρου και ισχύουν άμεσα και οριζόντια σε όλες τις χώρες μέλη της ΕΕ. Κατόπι διαφόρων υποθέσεων αυτή η θέση επιβεβαιώθηκε, εφόσον βεβαίως ο κανονισμός είναι αρκετά ξεκάθαρος, σαφής και ακριβής.

Αποφάσεις

Άρθρο 228 της Συνθήκης της ΕΕ – οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές εξ ολοκλήρου. Οι αποφάσεις που απευθύνονται σε συγκεκριμένα μέλη, είναι δεσμευτικές ως προς εκείνα τα μέλη και εφόσον είναι αρκετά ξεκάθαρες, σαφές και ακριβής, μπορεί να έχουν άμεση εφαρμογή. ([Case C - 18/08 Foselev Sud -Ouest SARL v Ecorad Srl \(2007\) ECR I -4473, \(19\)-\(21\)](#)). Όσον αφορά την οριζόντια εφαρμογή, το Δικαστήριο είπε πως είναι πιθανή, εφόσον όμως η απόφαση απευθύνεται σε ιδιώτες ([Case 9/70 Franz Grad v Finanzamt Traunstein \(1970\) ECR 825](#)). Εάν απευθύνεται στις χώρες μέλη όμως, το δικαστήριο αποφάσισε πως δεν έχει οριζόντια αλλά παρά μόνο κάθετη άμεση εφαρμογή ([Case C - 80/06 Carp Snc di L Moleri eV Corsi v Ecorad Srl \(2007\) ECR I 4473 \(19\)-\(21\)](#)).

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Οδηγίες (Directives)

- Άρθρο 288 της Συνθήκης της ΕΕ – οι οδηγίες είναι δεσμευτικές ως προς το αποτέλεσμα και όχι τα μέσα με τα οποία θα επιτευχθεί.
- Όταν η οδηγία είναι σαφής, ακριβής και νομικά ολοκληρωμένη μπορεί να έχει άμεση εφαρμογή.
- Η άμεση εφαρμογή όμως περιορίζεται σε κάθετη άμεση εφαρμογή και όχι οριζόντια.
- Έχουν δοθεί κάποιες μετριαστικές λύσεις σε αυτό:
 - Ο όρος «χώρα μέλος» ή «κυβερνητικός οργανισμός» έχει ερμηνευτεί με χαλαρότητα
 - Υπάρχει έμμεση εφαρμογή – δηλαδή οι τοπικές νομοθεσίες πρέπει να ερμηνεύονται από τα τοπικά δικαστήρια σε αρμονία με τις οδηγίες, όπου είναι δυνατό.
 - Σε κάποιες πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις μπορεί να υπάρξει οριζόντια άμεση εφαρμογή, όταν η μια πλευρά θα υποστεί βλάβη και η άλλη λάβει πλεονέκτημα λόγω της μη εφαρμογής της οδηγίας και όταν η λύση έχει να κάνει μόνο με αναίρεση κάποιου τοπικού κανόνα (όχι όμως αποζημιώσεις).
 - Η εφαρμογή γενικών αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Κανόνων της ΕΕ, όταν στηρίζεται πάντων σε οδηγίες, μπορεί να δώσει και άμεση οριζόντια εφαρμογή σε αυτές τις οδηγίες.

ΝΟΜΙΚΗ ΥΠΕΡΟΧΗ

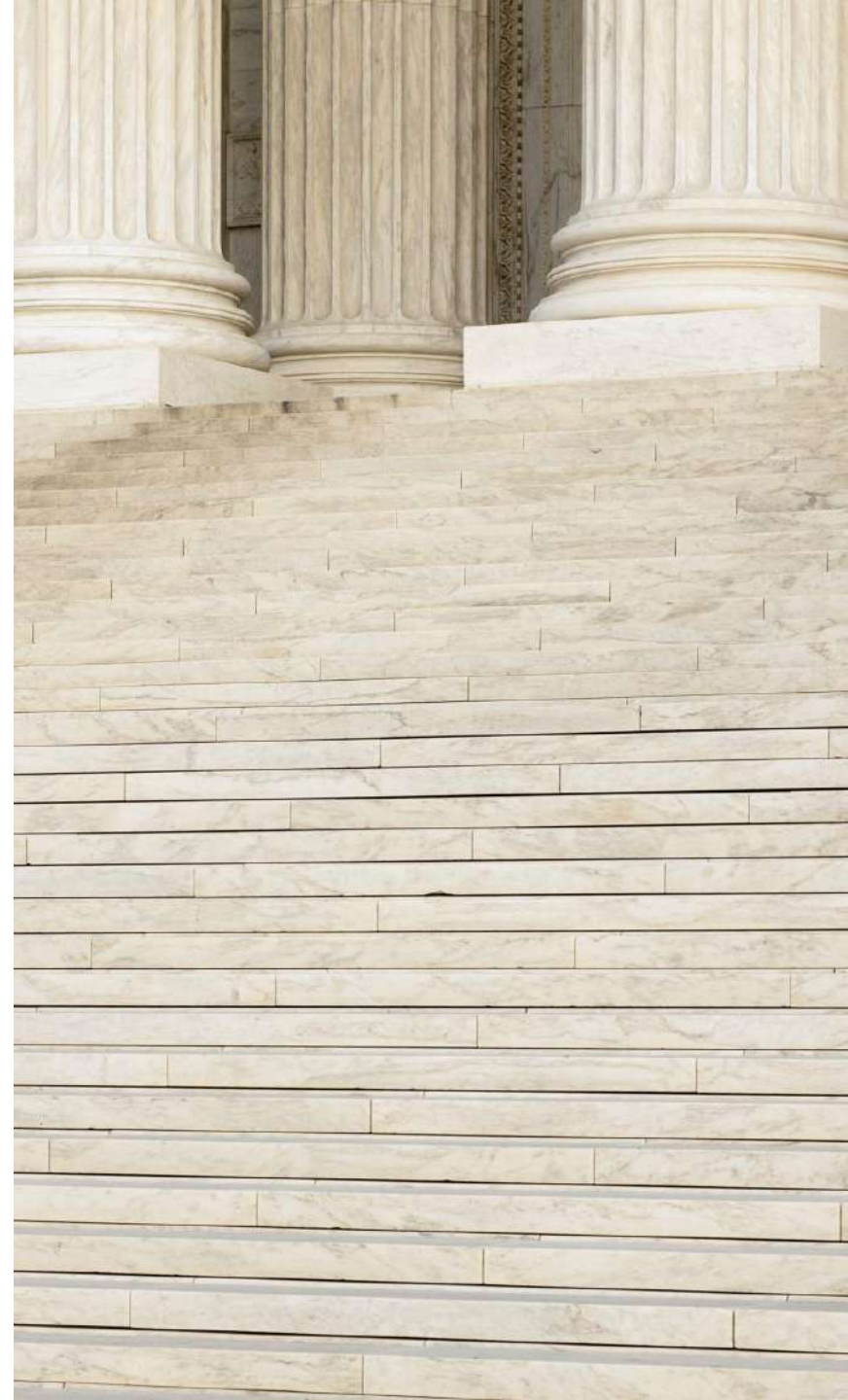
- Η ιδέα της υπεροχής του δικαίου της ΕΕ έχει αναπτυχθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Είναι αξιοσημείωτο πως δεν αναφέρεται στις Συνθήκες της ΕΕ.
- Το Δικαστήριο έκρινε πως οποιαδήποτε προσπάθεια ένωσης της Ευρωπαϊκής αγοράς θα ήταν μάταιη εάν η ευρωπαϊκή νομοθεσία που την υποστήριζε δεν είχε υπεροχή του εθνικού δικαίου της κάθε χώρας μέλους.
- Με βάση την ιδέα αυτή της υπεροχής, η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία πάντοτε υπερισχύει της εθνικής νομοθεσίας. Σε περιπτώσεις όπου υπάρχει σύγκρουση των δύο τα εθνικά δικαστήρια είναι υπόχρεα να αγνοήσουν ή ακόμα και να παραμερήσουν την εθνική νομοθεσία για χάρη της ευρωπαϊκής. Η βαθμίδα της εθνικής νομοθεσίας, κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, είναι άσχετη, μπορεί να είναι ακόμα και συνταγματική διάταξη.
- ΟΜΩΣ οι περισσότερες χώρες μέλη δεν αποδέχονται αυτή την νομική υπεροχή άνευ όρων της ευρωπαϊκής νομοθεσίας που υποστηρίζει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Αν και δέχονται το επιχείρημα πως η Ευρωπαϊκή νομοθεσία πρέπει να υπερέχει έναντι της εθνικής νομοθεσίας, θεωρούν πως η υπεροχή αυτή αντλείται από το σύνταγμα της κάθε χώρας που την επιτρέπει και όχι από τις Συνθήκες της ΕΕ ή από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Αυτό τους δίνει την δυνατότητα να διατηρήσουν την εξουσία συνταγματικής αναθεώρησης εάν θεωρούν πως χρειάζεται κάπου.

ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΓΟΡΕΥΣΗ ΤΩΝ
ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΕ

Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΑΝ ΓΕΝΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

- ❖ Η αρχική προέλευση της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την ισότητα μπορεί να αναχθεί στην γενική αρχή πως οι άνδρες και οι γυναίκες πρέπει να τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης, χωρίς διακρίσεις.
- ❖ Η αρχή αυτή αρχικά δεν είχε άμεση εφαρμογή ενάντια στις χώρες μέλη ([Defrenne III, 1978](#)).
- ❖ Αυτό άλλαξε το 2003, όπου κρίθηκε πως όλα τα μέτρα της ΕΕ, για να ισχύουν, έπρεπε να υπακούουν στην αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η αρχή της ισότητας, δηλαδή, κέρδισε άμεση εφαρμογή ενάντια στην ίδια την ΕΕ. ([Case C-25/02 Rinke v A Arztekammer Hamburg \(2003\) ECR I – 8349](#))
- ❖ Η αρχή της ισότητας των φύλων επεκτάθηκε σαν ιδέα. Για παράδειγμα, στην υπόθεση [Case C – 13/94 P v S and Cornwall County Council \(1996\) ECR I- 2143](#) η αρχή εφαρμόστηκε υπέρ ενός υπαλλήλου τον οποίο απέλυσαν διότι υποβλήθηκε σε χειρουργική επέμβαση αλλαγής φύλου. Επιπλέον, μετέπειτα υποθέσεις ενδυνάμωσαν την προστασία αυτή ενάντια σε διακρίσεις κατά τρανσέξουαλ ατόμων.
- ❖ Κατόπι της [Συνθήκης του Άμστερνταμ](#), η αρχή της ισότητας επεκτάθηκε πέραν της ισότητας των φύλων και της εθνικότητας, στην ισότητα στους τομείς της θρησκείας, πίστης, αναπηρίας, ηλικίας και σεξουαλικού προσανατολισμού.
- ❖ Στην υπόθεση [Mangold](#) το δικαστήριο έκρινε πως η αρχή της ισότητας είχε άμεση οριζόντια ισχύ ενάντια σε διακρίσεις λόγω ηλικίας, απόφαση την οποία επιβεβαίωσε στην υπόθεση [Kucukdeveci](#) το 2010.
- ❖ Η αρχή έχει πλέον εδραιωθεί από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

ΑΡΘΡΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Συνθήκη της ΕΕ

Άρθρο 2 ΣΕΕ

Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών

Άρθρο 3 ΣΕΕ

... Η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού...

ΑΡΘΡΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ

Άρθρο 8 ΣΛΕΕ

Σε όλες τις δράσεις της, η Ένωση επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών

Άρθρο 10 ΣΛΕΕ

Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ

...το Συμβούλιο... μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

...Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας...

Άρθρο 157 ΣΛΕΕ

Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

ΑΡΘΡΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

- **Άρθρο 20:** Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου.
- **Άρθρο 21:** Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού....απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας.
- **Άρθρο 22:** Η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία.
- **Άρθρο 23:** Η ισότητα γυναικών και ανδρών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές. Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου.
- **Άρθρο 24:** Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους...μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους...η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους...Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά...πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού...
- **Άρθρο 25:** Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο.
- **Άρθρο 26:** Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να επωφελοούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Οι Οδηγίες του 2000

Οδηγία 2000/43/ΕΚ (Race Directive)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να θεσπισθεί πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, με στόχο να πραγματοποιηθεί στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Οδηγία 2000/78/ΕΚ (The Framework employment Directive)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, φύλου, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Οι Οδηγίες για την Ισότητα των Φύλων

Οδηγία 2006/54/ΕΚ (The Recast Equal Treatment Directive)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης. Για το σκοπό αυτό, η παρούσα οδηγία περιέχει διατάξεις για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ως προς

- α) την πρόσβαση στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής εξέλιξης, και στην επαγγελματική κατάρτιση
- β) τους όρους εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της αμοιβής
- γ) τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.

Αξιοσημείωτο πως απλά οργάνωσε και κατέγραψε τις υπάρχουσες αρχές στον τομέα αυτό και δεν πρόσθεσε κάτι καινούριο.

Οδηγία 79/7 (The Social Security Directive)

Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και των άλλων στοιχείων κοινωνικής προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 3 της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης, η οποία καλείται στο εξής «αρχή της ίσης μεταχειρίσεως»

ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Οι Οδηγίες για την Ισότητα των Φύλων

Οδηγία 92/85/ΕΟΚ (The Pregnancy Directive)

Έχει ως στόχο την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στην βελτίωση της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων ή γαλουχουσών εργαζομένων.

Οδηγία 2004/113 (Πρόσβαση σε αγαθά και Υπηρεσίες)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να καθιερώσει ένα πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών, με σκοπό να εφαρμόζεται ουσιαστικά στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1158 (Συνδιασμός Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής)

Η παρούσα οδηγία ορίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις προκειμένου να επιτευχθεί ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και την μεταχείριση στον χώρο εργασίας, μέσα από τη διευκόλυνση του συνδυασμού επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής για τους εργαζόμενους γονείς ή φροντιστές. Για τον σκοπό αυτό, η παρούσα οδηγία θεσπίζει ατομικά δικαιώματα για

α) την άδεια πατρότητας, τη γονική άδεια και την άδεια φροντίδας

β) τις ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας για τους εργαζόμενους γονείς ή τους φροντιστές

ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Οι Οδηγίες που υποστηρίζουν την ελεύθερη διακίνηση εργασιακού προσωπικού

Οδηγία 2014/54/ΕΕ

Η παρούσα οδηγία ισχύει έναντι των πολιτών της Ένωσης που ασκούν τα ανωτέρω δικαιώματα και των μελών των οικογενειών τους («εργαζόμενοι της Ένωσης και μέλη των οικογενειών τους»). Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι...όλοι οι εργαζόμενοι της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους που θεωρούν ότι υφίστανται ή υπέστησαν αδικαιολόγητο περιορισμό του δικαιώματός τους για ελεύθερη κυκλοφορία ή εκτιμούν ότι υφίστανται ή υπέστησαν ζημία διότι παρεβιάσθη έναντι αυτών η αρχή της ίσης μεταχείρισης, θα έχουν πρόσβαση σε δικαστικές διαδικασίες (οπως αυτές που ισχύουν για τους υπήκοους της χώρας μέλους).

Οδηγία 89/48/ΕΟΚ (First mutual recognition directive)

Καθιέρωσε ένα γενικό σύστημα για την αναγνώριση των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που απονέμονται μετά την ολοκλήρωση επαγγελματικής εκπαίδευσης τουλάχιστον τριών ετών. Την ακολούθησαν διάφορες οδηγίες, οι οποίες βελτίωσαν την πρακτική αναγνώρισης αυτή.

ΕΙΔΗ
ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ
ΠΟΥ
ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΝΤΑΙ
ΑΠΟ ΤΙΣ
ΟΔΗΓΙΕΣ

1. Άμεσες Διακρίσεις:

Όταν ένα άτομο αντιμετωπίζεται λιγότερο ευνοϊκά από κάποιο άλλο άτομο, το οποίο βρίσκεται σε παρόμοιες συνθήκες, λόγω του φύλου του, της ηλικίας του, της εθνικότητάς του, του σεξουαλικού προσανατολισμού του, της θρησκείας/ πεποιθήσεων ή αναπηρίας.

Case C – 157/15 Achbita EU:C:2017:203 η εταιρία είχε ένα κανονισμό πως απαγορευόταν να φορά κάποιος υπάλληλός της ο,τιδήποτε που ήταν φανερό σημάδι οποιωνδήποτε πολιτικών, φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως αυτό δεν ήταν άμεση διάκριση διότι ο κανόνας απευθυνόταν σε όλους τους υπαλλήλους, όλων των πεποιθήσεων (βρήκαν όμως έμμεση διάκριση).

2. Έμμεσες διακρίσεις:

Όταν μια φαινομενικά ουδέτερη διάταξη ή κανόνας επηρεάζει με πιο δυσμενή τρόπο κάποια άτομα από άλλα, λόγω κάποιου από τους λόγους που απαγορεύει η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία (π.χ. φύλο, εθνικότητα, θρησκεία κ.τ.λ.)

Case 96/80 Jenkins v Kingsgate (Clothing Productions) Ltd (1981) ECR 911 η εργασία μερικής απασχόλησης αμοιβόταν λιγότερο ανά ώρα από την εργασία ολικής απασχόλησης. Η ενάγοντας ισχυριζόταν πως αυτό ήταν διάκριση λόγω φύλου διότι σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός γυναικών δούλευε με μερική απασχόληση από ότι ανδρών. Ο εργοδότης ισχυριζόταν πως το μέτρο υπήρχε για να ενθαρρύνει την εργασία ολικής απασχόλησης.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως δεν υπήρχε άμεση διάκριση, όμως, εάν ο ενάγοντας μπορούσε να αποδείξει πως πολύ περισσότερες γυναίκες δούλευαν με μερική απασχόληση από ότι άνδρες, τότε θα υπήρχε τεκμήριο έμμεσης διάκρισης και θα έπρεπε ο εργοδότης να αποδείξει πλέοον πως ο κανόνας δεν έκανε διακρίσεις και πως η παρουσία του ήταν δικαιολογημένη.

ΕΙΔΗ
ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ
ΠΟΥ
ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΝΤΑΙ

3. Παρενόχληση

Ανεπιθύμητη συμπεριφορά που σχετίζεται με τους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, η οποία στοχεύει στην προσβολή της αξιοπρέπειας του ατόμου και στην δημιουργία ενός περιβάλλοντος που είναι εκφοβιστικό, εχθρικό, επιθετικό, εξευτελιστικό, ταπεινωτικό ή προσβλητικό.

Case C – 303/06 Coleman (2008) ECR I – 5603 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως η απαγόρευση της παρενόχλησης περιλαμβάνει και την παρενόχληση σε σχέση με το ανάπηρο παιδί της ενάγοντα, έστω και αν η ίδια δεν είναι ανάπηρη.

4. Οδηγίες για διάρκεια

5. Λιγότερο ευνοϊκός χειρισμός γυναικών λόγω εγκυμοσύνης ή μητρότητας.
6. Άρνηση εύλογου χειρισμού ατόμων με αναπηρίες.

ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗΣ

Όταν ένα άτομο (π.χ. υπάλληλος) αποδείξει στο δικαστήριο κάποιο γεγονός το οποίο δείχνει πως υπάρχει άμεση ή έμμεση διάκριση με βάση ένα από τους λόγους που απαγορεύονται από την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, τότε το βάρος της απόδειξης πέφτει στον εναγόμενο, ο οποίος πρέπει να αποδείξει πως δεν υπήρχε παράβαση της αρχής της ισότητας. (Οδηγία 2006/54, άρθρο 19(1) και Οδηγία 2000/78, άρθρο 10)

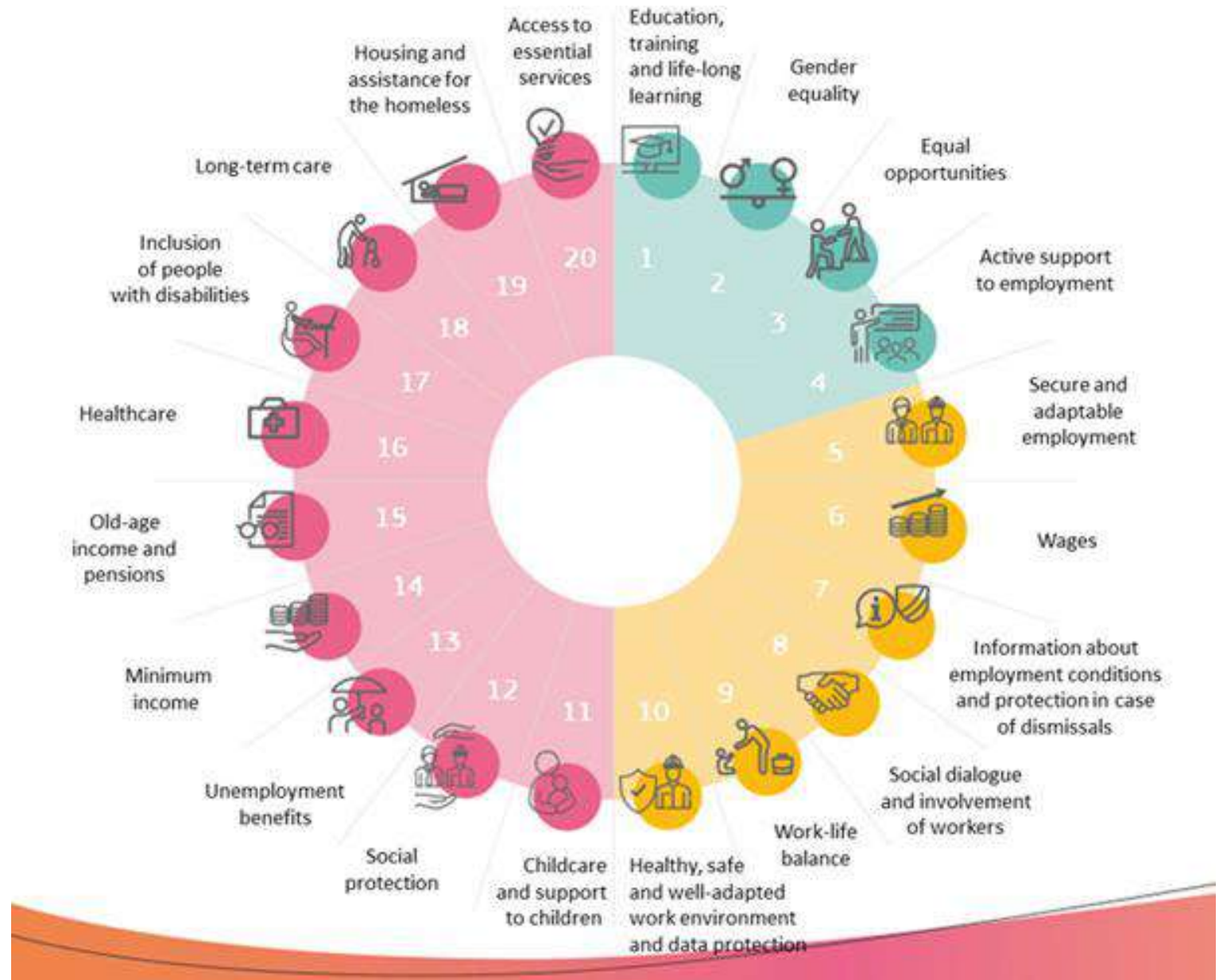

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

- Διακηρύχθηκε το 2017.
- Είχε φόντο την οικονομική κρίση η οποία επέφερε μεγαλύτερες ανισότητες στην οικονομική κατάσταση μεταξύ χωρών μελών αλλά και πολιτών, αφήνοντας πολλούς Ευρωπαίους στο χείλος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016ε).
- Περιλαμβάνει 20 βασικές αρχές που σκοπούν στην ενίσχυση και καλυτέρευση της εφαρμογής των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών της ΕΕ.
- Έχει δημιουργηθεί ένα πλάνο δράσης που εξηγά πως να τεθούν σε ισχύ οι βασικές αρχές.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ
ΠΥΛΩΝΑΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Πέντε από τις αρχές αυτές σχετίζονται με την ισότητα και την αποφυγή διακρίσεων

1. **Αρχή 2:** Ισότητα των φύλων: Η ίση μεταχείριση και οι ίσες ευκαιρίες για γυναίκες και άνδρες πρέπει να διασφαλίζονται και να προωθούνται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, τους όρους και τις συνθήκες απασχόλησης και την εξέλιξη της σταδιοδρομίας. Γυναίκες και άνδρες έχουν δικαίωμα σε ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας.
2. **Αρχή 3:** Ίσες ευκαιρίες: Ανεξαρτήτως φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού, κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα σε ίση μεταχείριση και ίσες ευκαιρίες όσον αφορά την απασχόληση, την κοινωνική προστασία, την εκπαίδευση, και την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες που διατίθενται στο κοινό. Προάγεται η ισότητα ευκαιριών για τις υποεκπροσωπούμενες ομάδες.
3. **Αρχή 9:** Ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής: Οι γονείς και τα άτομα που έχουν ευθύνες παροχής φροντίδας έχουν δικαίωμα σε κατάλληλο διάστημα άδειας, ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας και πρόσβαση σε υπηρεσίες φροντίδας. Γυναίκες και άνδρες έχουν εξίσου πρόσβαση σε ειδικές άδειες προκειμένου να εκπληρώσουν τις ευθύνες φροντίδας τους και ενθαρρύνονται να προβαίνουν σε ισορροπημένη χρήση τους.
4. **Αρχή 15:** Εισόδημα για ηλικιωμένους και συντάξεις: Οι εργαζόμενοι και οι αυτοαπασχολούμενοι που έχουν συνταξιοδοτηθεί έχουν δικαίωμα σε σύνταξη ανάλογη προς τις συνεισφορές τους, η οποία διασφαλίζει επαρκές εισόδημα. Γυναίκες και άνδρες έχουν ίσες ευκαιρίες για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων. Κάθε ηλικιωμένος έχει δικαίωμα σε πόρους που διασφαλίζουν αξιοπρεπή διαβίωση.
5. **Αρχή 17:** Ένταξη των ατόμων με αναπηρία: Τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα σε εισοδηματική στήριξη που διασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση, υπηρεσίες που τους επιτρέπουν να συμμετέχουν στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία, και εργασιακό περιβάλλον προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η οικονομική πτυχή στην φύση των κανόνων για ισότητα

- Η πορεία των νομοθεσιών για ισότητα εντός της ΕΕ, έχουν ένα έντονο οικονομικό υπόβαθρο.
- Οι αρχές της ισότητας φύλων και εθνικοτήτων ενσωματώθηκαν στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα από την αρχή (1970ς), γεγονός που τους έδωσε προνομιά θέση ανάμεσα σε άλλα δικαιώματα. Οι λόγοι όμως ήταν πρωτίστως οικονομικοί, συγκεκριμένα η προώθηση και ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς.
- Οι αρχές ισότητας χωρίστηκαν από το οικονομικό τους υπόβαθρο και απέκτησαν αυτονομία κατόπι της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997), η οποία έθεσε σαν στόχο, ανεξάρτητο από την προώθηση της ενιαίας αγοράς, την εξάλειψη ανισοτήτων και την προώθηση ισότητας μεταξύ των δύο φύλων και πρόσθεσε άλλους λόγους διακρίσεων οι οποίοι θα ήταν πλέον απαγορευμένοι (θρησκεία, αναπηρία, ηλικία, σεξουαλικός προσανατολισμός).
- Κατόπι του 2000 οι Ευρωπαϊκές Νομοθεσίες για την ισότητα πλέον πλαισιώνονταν κυρίως μέσω αναφορών στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Οι Οδηγίες του 2000 αναφέρονταν ξεκάθαρα σε βάσεις Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τις, αυτόνομες πλέον, αρχές ισότητας και αποφυγής διακρίσεων. Ο Χάρτης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβεβαίωσε την θέση της ίσης μεταχείρισης σαν βασικό ανθρώπινο δικαίωμα.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η οικονομική πτυχή στην φύση των κανόνων για ισότητα

- Αλλαγή στην τροχιά σημειώθηκε το 2008, η οποία συνέπεσε με την οικονομική κρίση στην Ευρώπη.
 - Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε προτείνει δύο Οδηγίες, οι οποίες επέκτειναν την νομοθεσία ενάντια στις διακρίσεις και υπέρ της ισότητας.
 - Τα κράτη μέλη εξέφρασαν επανηλειμμένα τις ανησυχίες τους για την υλοποίησή τους, με βάση το ότι θα ήταν δαπανηρά και θα αύξαναν το οικονομικό βάρος στις ήδη φορτωμένες και προβληματισμένες επιχειρήσεις των χωρών τους. Το αποτέλεσμα ήταν ότι κανένα από τα δύο δεν έχει ολοκληρωθεί και πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα.
 - Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε πως πρέπει τα διάφορα μέτρα να περιοριστούν σε ότι είναι αναγκαίο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, έτσι ώστε να ξεπαραστεί η οικονομική κρίση. Διάφορα νομοθετικά μέτρα έθεσαν σαν προτεραιότητα την ανταγωνιστικότητα στην αγορά παρά τα ανθρώπινα δικαιώματα (π.χ. Διοργανική Συμφωνία για τη Βελτίωση του Νομοθετικού Έργου, 2016)

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η οικονομική πτυχή στην φύση των κανόνων για ισότητα

- **Οδηγία για Γυναίκες σε Διοικητικά Συμβούλια (2022):** Ο σκοπός της είναι να συμβάλει στην επίτευξη μιας πιο ισορροπημένης εκπροσώπησης ανδρών και γυναικών στα διοικητικά συμβούλια των εταιριών που είναι εγγεγραμμένες στο χρηματιστήριο.
- Η Οδηγία αντικατοπτρίζει την διαφορετική πλέον προσέγγιση στα μέτρα ισότητας, η οποία εστιάζει στα οικονομικά ωφέλη. Παντού στα έγγραφα τεκμηρίωσής της αναφέρονται τα πλεονεκτήματα της προς την αγορά, την ανταγωνιστικότητα και την κερδοφορία.
- Το ίδιο σκεπτικό παρατηρείται σε όλα τα μέτρα υπέρ της ισότητας αυτή την περίοδο.
- Ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων: έχει διπλό στόχο
 1. παροχή νέων και πιο αποτελεσματικών δικαιωμάτων για τους Ευρωπαίους πολίτες.
 2. την επίτευξη μιας ιδιαίτερα ανταγωνιστικής κοινωνικής αγοράς (όπου υπάρχει κοινωνική ασφάλεια και κοινωνική ισότητα).

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κατακερματισμένη Νομοθεσία

- Πολλές, διαφορετικές πηγές νομοθεσίας, πολλές φορές από διαφορετικά συνταγματικά επίπεδα, όπως **οδηγίες** για τους διάφορους λόγους διακρίσεων, **διατάξεις** των Συνθηκών της ΕΕ, **γενικές αρχές**, ο **Χάρτης** των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.
- Δύο ή περισσότερες οδηγίες για το ίδιο θέμα, π.χ. Τα δικαιώματα εγκυμονούσων, λεχούσων ή μητρότητας.
- Οι οδηγίες έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά, π.χ. ο ορισμός των εννοιών άμεσων και έμμεσων διακρίσεων, κοινές αρχές και εξαιρέσεις, ΟΜΩΣ, έχουν και αρκετές διαφορές.
- Αποτέλεσμα:
 1. δύσκολο κάποιος να ακολουθήσει την νομοθεσία.
 2. προσεγγίσεις μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με ποια νομοθεσία θα ακολουθηθεί.
 3. δύσκολο να στηρίξει κάποιος μια υπόθεση πάνω σε διάφορους λόγους διακρίσεων, μιας και ο κάθε ένας βρίσκεται σε διαφορετική νομοθεσία και το δικαστήριο αποφεύγει να τους χειριστεί μαζί.
π.χ. Νεαρή, έγχρωμη γυναίκα με αναπηρία.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Αμετάβλητοι Λόγοι Διακρίσεων

- Οι λόγοι διακρίσεων βρίσκονται μέσα στους όρους των Συνθηκών της ΕΕ και έτσι είναι δύσκολο να μεταβληθούν με οποιοδήποτε τρόπο.
- Τα θεσμικά όργανα εντός της ΕΕ δεν μπορούν να προσθέσουν λόγους για τους οποίους απαγορεύονται οι διακρίσεις (π.χ. παχυσαρκία) χωρίς να προηγηθεί η υπογραφή κάποιας καινούριας Συνθήκης, πράγμα το οποίο είναι κάτι δύσκολο και χρονοβόρο να γίνει.
- Οι κοινωνική εξέλιξη είναι μια δυναμική και ασταμάτητη διαδικασία, την οποία οι άκαμπτοι αυτοί λόγοι δεν μπορούν συχνά να ακολουθήσουν

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ιεράρχηση των Λόγων Διακρίσεων

- Οι λόγοι διακρίσεων τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης από την νομοθεσία και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.
- Υπάρχει ιεραρχία
- Η ισότητα με βάση το φύλο ή την εθνικότητα τυγχάνει περισσότερης προστασίας από την ισότητα σε άλλους τομείς.
- Σε αντίθεση, η ισότητα με βάση την ηλικία τυγχάνει της λιγότερης προστασίας.
- Τα υπόλοιπα ήδη ισότητας (σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκεία, αναπηρία) βρίσκονται κάπου στη μέση.
- **Οπότε, η προστασία της ισότητας είναι άνιση.**

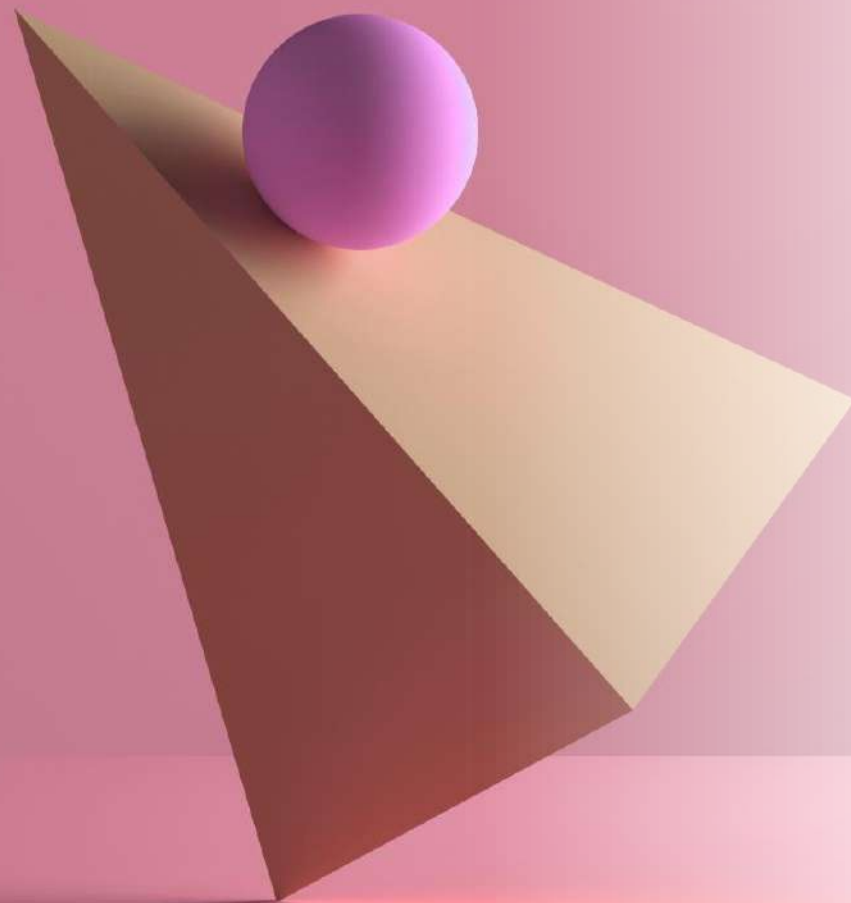

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/types-institutions-and-bodies_el
- https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/court-justice-european-union-cjeu_el
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1606&langId=en>
- Paul Craig and Grainne De Burca, EU Law: Text, Cases and Materials, Oxford, 7th Edition, Chapters 12, 21,22 and 25.
- Evelyn Ellis, & Philippa Watson, 'EU Anti-Discrimination Law' (2012) Vol. 2nd ed. OUP Oxford
- Sara Benedi Lahuerta and Ania Zbyszewska, 'EU Equality Law after a Decade of Austerity: On the Social Pillar and Its Transformative Potential' (2018) 18(2-3) International Journal of Discrimination and the Law 163
- Sara Benedi Lahuerta and Ania Zbyszewska, 'Takin Stock of Twenty Years of EU Equality Law and Policy Making and Looking Ahead' (2018) 18(2-3) International Journal of Discrimination and the Law 55
- Claire Kilpatrick, 'The Roaring 20s for Social Europe. The European Pillar of Social Rights and Burgeoning EU Legislation' (2023) 29(2) Transfer, 201-217

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Case 26/62 NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* (1963) ECR 1
- *Case C - 438/05 International Transport Workers' Federation and Finnish Seamen's Union v Viking Line ABP and OU Viking Line Eesti* (2007) ECR I - 10779
- *Case C - 144/04 Mangold v Rudiger Helm* (2005) ECR I - 9981
- *Case C - 176/12 Association de mediation sociale (AMS) v Union locale des syndicats (CGT), Laboybi* EU: C:2014:2 (44)-(49)
- *C- 414/16 Egenberger v Evangelisches Werk fur Diakonie und Entwicklung* EU: C: 2018:257
- *Case 14/83 Von Colson and Kamann v Land Nordrhein - Westfalen* (1984) ECR 1891
- *Case C - 106/89 Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion CA* (1990) ECR I - 4135
- *Case 149/77 Defrenne v Sabena (Defrenne III)* (1978) ECR 1365
- *Case C -25/02 Rinke v A Arztekammer Hamburg* (2003) ECR I - 8349
- *Case C - 13/94 P v S and Cornwall County Council* (1996) ECR I- 2143
- *Case C - 157/15 Achbita* EU:C:2017:203
- *Case 96/80 Jenkins v Kingsgate (Clothing Productions) Ltd* (1981) ECR 911
- *Case C - 303/06 Coleman* (2008) ECR I - 5603

Οι
απαγορευμενοι
λόγοι
διακρίσεων στην
νομοθεσία της
ΕΕ

Υπάρχει Ιεραρχία και
Πόσο Επιθυμητή Είναι;

Πλάνο Σεμιναρίου

Περιγραφή λογών διακρίσεων (νομοθεσία και νομολογία)

Εθνικότητα	Φύλο	Θρησκεία/ Πίστη	Σεξουαλικός Προσανατολισμός	Αναπηρία	Ηλικία
------------	------	-----------------	-----------------------------	----------	--------

Ιεραρχία

Ύπαρξη	Λόγοι Ύπαρξης	Προβλήματα και Πλεονεκτήματα	Εναλλακτικές Λύσεις
--------	---------------	------------------------------	---------------------

Οι Απαγορευμένοι Λόγοι Διακρίσεων

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ

Άρθρο 8 ΣΛΕΕ

Σε όλες τις δράσεις της, η Ένωση επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η **ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών**

Άρθρο 10 ΣΛΕΕ

Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει **κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.**

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ

...το Συμβούλιο... μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των **διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.**

Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

...Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την **κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας** μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας...

Άρθρο 157 ΣΛΕΕ

Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής **της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών** για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

Ιθαγένεια - Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

...Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την **κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας** μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας...

Υπάρχουν διακρίσεις όταν δύο όμοιες ομάδες αντιμετωπίζονται διαφορετικά ή όταν δύο ανόμοιες ομάδες αντιμετωπίζονται το ίδιο, με βάση τις ιθαγένειές τους. Το άρθρο καλύπτει άμεσες και έμμεσες διακρίσεις.

Άμεσες διακρίσεις:

Σπάνια υπάρχουν περιπτώσεις άμεσων διακρίσεων, αλλά εκεί που υπάρχουν, για να είναι δικαιολογημένες έχουν ισχυρό βάρος δικαιολόγησης (a strong burden of justification)

Case C – 474/12 *Schiebel Aircraft GmbH* EU:C:2014:2139 – στην Αυστρία υπήρχε κανόνας ότι για να μπορεί μια εταιρία στρατιωτικών όπλων να συνεργαστεί με την κυβέρνηση, έπρεπε ο διευθύνων σύμβουλος της να είναι Αυστριακός, για λόγους εθνικής ασφάλειας. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο απέρριψε αυτό το επιχείρημα. Ισχυρίστηκε πως η κυβέρνηση δεν απέδειξε πως ήταν αναγκαίο ή αναλογικό μέτρο για την διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας.

Έμμεσες διακρίσεις:

Case C – 237/94 *O'Flynn v Adjudication Officer* (1996) ECR I – 2617: το δικαστήριο έκρινε πως δεν ήταν ανάγκη ο ενάγοντας να αποδείξει πως κάποιος κανόνας επηρέασε μεγάλη ομάδα αλλοδαπών εργοδοτούμενων. Ήταν αρκετό να δείξει πως ο κανόνας ήταν εγγενώς υπεύθυνος ('intrinsically liable') να επηρεάζει αλλοδαπούς εργαζόμενους περισσότερο από τους υπήκοους της χώρας.

Case 15/69 *Wurttembergische Milchverwertung – Sudmilch – AG v Salvatore Ugliola* (1970) ECR 363: Ο εν λόγω κανόνας ήταν ένας γερμανικός κανόνας σύμφωνα με τον οποίο οι περίοδοι στρατιωτικής θητείας στο στρατό λαμβάνονταν υπόψη για τον υπολογισμό της περιόδου απασχόλησης και υπολογίζονταν για την επίτευξη του απαραίτητου χρονικού διαστήματος που εγγυάται την ασφάλεια της απασχόλησης. Η ιθαγένεια του εργαζομένου ήταν άσχετη, αλλά μόνο οι περίοδοι στρατιωτικής θητείας στον Γερμανικό Στρατό λαμβάνονταν υπόψη. Το δικαστήριο έκρινε πως η Γερμανία είχε δημιουργήσει έναν αδικαιολόγητο περιορισμό, ο οποίος εισήγαγε έμμεσα διακρίσεις υπέρ των δικών της υπηκόων, καθώς η απαίτηση να γίνεται η θητεία στο γερμανικό στρατό θα ικανοποιούνταν σαφώς από πολύ μεγαλύτερο αριθμό υπηκόων της, παρά από αλλοδαπούς.

Η μη αναγνώριση πτυχείων ή άλλων επαγγελματικών προσόντων έχει επίσης κριθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο σαν έμμεση διάκριση υπό κάποιες περιστάσεις.

Ιθαγένεια - Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

Εξαίρεση του 45(4): το άρθρο αυτό δεν ισχύει για εργοδότηση στον κυβερνητικό τομέα.

Όμως, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει δώσει στενή και περιορισμένη εμβέλια στην εξαίρεση αυτή. Έκρινε πως η εξαίρεση περιορίζεται στον βαθμό που είναι αναγκαίος για να ικανοποιήσει τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε. Δηλαδή να κρατήσει θέσεις εργασίας που χρειάζονται συγκεκριμένο δεσμό πίστης και αμοιβαιότητας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ κράτους και υπαλλήλου, για δικούς της υπηκόους.

Π.χ. Θέσεις εργασίας όπου χρειάζεται εξάσκηση εξουσίας που ανατίθενται από το δημόσιο δίκαιο και συνεπάγονται καθήκοντα που αποσκοπούν στη διασφάλιση των γενικών συμφερόντων του κράτους.

Το 1988 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκδοσε κατευθυντήριες γραμμές για τις θέσεις εργασίας για τις οποίες μπορεί να ισχύει η εξαίρεση (OJ C72/2). Οι θέσεις αυτές συμπεριλάμβαναν πόστα στις ένοπλες δυνάμεις, την αστυνομία, την δικαστική εξουσία, τις φορολογικές αρχές και ορισμένους δημόσιους φορείς που ασχολούνται με την προετοιμασία ή την παρακολούθηση νομικών πράξεων. Αντιθέτως, θέσεις σε τομείς όπως η νοσηλευτική, η διδασκαλία και η μη στρατιωτική έρευνα πιθανότατα δεν θα συμπεριληφθούν.

Ιθαγένεια

Οδηγία 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (Race Directive)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να θεσπισθεί πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, με στόχο να πραγματοποιηθεί στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Άμεση και Έμμεση Διάκριση:

2(1)...η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.

2(2) (α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύγχανε ένα άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση·

2(2)(β) συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα, εκτός εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Πεδίο Εφαρμογής

3(1) Εντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται...όσον αφορά:

α) τους όρους πρόσβασης στην απασχόληση, την αυτοαπασχόληση και την εργασία...

β) την πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, συμπεριλαμβανόμενης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής πείρας·

γ) τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών·

δ) την ιδιότητα του μέλους και την συμμετοχή σε μια οργάνωση εργαζομένων ή εργοδοτών ή σε οποιαδήποτε οργάνωση τα μέλη της οποίας ασκούν ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, συμπεριλαμβανομένων των πλεονεκτημάτων που χορηγούνται από τέτοιες οργανώσεις·

ε) την κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανόμενης της κοινωνικής ασφάλισης και της υγειονομικής περίθαλψης

στ) τις κοινωνικές παροχές·

ζ) την εκπαίδευση·

η) την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες που είναι διαθέσιμα στο κοινό, και στην παροχή αυτών, συμπεριλαμβανόμενης της στέγασης.

Ιθαγένεια

Οδηγία 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (Race Directive)

Ελάχιστες Προϋποθέσεις

6(1) Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν διατάξεις που είναι ευνοϊκότερες για την προστασία της αρχής της ίσης μεταχείρισης από αυτές που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία.

6(2) Η εφαρμογή της παρούσας οδηγίας δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποτελέσει αφορμή μείωσης του επιπέδου προστασίας έναντι των διακρίσεων το οποίο παρέχεται ήδη από τα κράτη μέλη στους τομείς που καλύπτονται από την οδηγία.

Υπεράσπιση Δικαιωμάτων:

7(1) Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι κάθε πρόσωπο που θεωρεί εαυτό ζημιωθέν από τη μη τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης, ακόμη και εάν η σχέση στο πλαίσιο της οποίας εικάζεται ότι σημειώθηκε η διάκριση έχει λήξει, έχει πρόσβαση σε δικαστικές ή/και διοικητικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανόμενων, όπου κρίνεται ενδεδειγμένο, διαδικασιών συνδιαλλαγής, για την πραγμάτωση των υποχρεώσεων εκ της παρούσας οδηγίας.

Εξαιρέσεις:

4. **Ουσιαστικές και καθοριστικές επαγγελματικές προϋποθέσεις:** Κατά παρέκκλιση του άρθρου 2 παράγραφοι 1 και 2, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται σε ένα χαρακτηριστικό σχετικό με τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη.

5. **Θετική δράση:** Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η πλήρης ισότητα, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.

Πρώθηση μέτρων μέσω φορέα:

13(1) Τα κράτη μέλη ορίζουν ένα φορέα ή φορείς για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης όλων των προσώπων χωρίς διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής....

13(2) Τα κράτη μέλη περιλαμβάνουν στις αρμοδιότητες των εν λόγω φορέων : (α) παροχή ανεξάρτητης συνδρομής προς τα θύματα διακρίσεων όταν καταγγέλλουν διακριτική μεταχείριση... (β) διενέργεια ανεξάρτητων ερευνών για τις διακρίσεις, (γ) δημοσίευση ανεξάρτητων εκθέσεων και διατύπωση συστάσεων για κάθε θέμα που αφορά τέτοιες διακρίσεις.

Ιθαγένεια

Κανονισμός 492/2011 – Ελεύθερη Διακίνηση Εργαζομένων

- **Άρθρα 3 και 4:** απαγορεύουν μέτρα τα οποία κάνουν άμεσες ή έμμεσες διακρίσεις με αποτέλεσμα να αποκλείουν τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών από την **προσφερομένη απασχόληση**. Π.χ. ειδικές διαδικασίες προσλήψεως εργατικού δυναμικού για αλλοδαπούς, κανόνες που περιορίζουν, κατ' αριθμό ή ποσοστιαία, την απασχόληση των αλλοδαπών κ.τ.λ. Σημείωση πως η απαίτηση συγκεκριμένων γλωσσικών γνώσεων αναγκαίων λόγω της φύσεως της προς πλήρωση θέσεως εργασίας επιτρέπονται.
- **Άρθρο 5:** προνοεί πως ο υπήκοος κράτους μέλους, που αναζητεί απασχόληση στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους, πρέπει να λαμβάνει την ίδια βοήθεια με εκείνη που παρέχουν **τα γραφεία απασχολήσεως** του κράτους αυτού στους δικούς τους υπηκόους κατά την αναζήτηση απασχολήσεως.
- **Άρθρο 6:** απαγορεύει την εξάρτηση **της διαδικασίας προσλήψεως** ενός υπήκοου ενός κράτους μέλους σε άλλο κράτος μέλος σε ιατρικά, επαγγελματικά ή άλλα κριτήρια που εισάγουν διακρίσεις λόγω ιθαγένειας (εθνικότητας).
- **Άρθρο 7:** προβλέπει πως ο εργαζόμενος υπήκοος ενός κράτους μέλους δεν μπορεί να έχει διαφορετική μεταχείριση ως προς **τους όρους απασχόλησης και εργασίας**, ιδίως όσον αφορά την αμοιβή, την απόλυση, την επαγγελματική επανένταξη ή την επαναπασχόληση αν έχει καταστεί άνεργος, λόγω της ιθαγένειάς του. Επίσης, πρέπει να έχει τα ίδια κοινωνικά και φορολογικά πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους και να δικαιούται εξίσου, όπως και οι ημεδαποί εργαζόμενοι, να φοιτά στις επαγγελματικές σχολές και στα κέντρα επαναπροσαρμογής ή επανεκπαίδευσης.
 - **Case 65/81 *Reina v Landeskreditbank Baden- Wurttemberg* (1982) ECR 33:** στην Γερμανία έδιναν άτοκα δάνεια για την γέννηση παιδιού, σε Γερμανούς υπηκόους, με σκοπό να αυξήσουν τα ποσοστά γεννήσεων του Γερμανικού πληθυσμού. Το Ευρωπαϊκό δικαστήριο έκρινε πως το συγκεκριμένο δάνειο καθιστούσε πλεονέκτημα κάτω από το Άρθρο 7 του παρόντα κανονισμού και έτσι οι ενάγοντες, ένα ζευγάρι από την Ιταλία, είχε δικαίωμα να το διεκδικήσει. Το δικαστήριο εξήγησε πως παρόλο που το δάνειο ήταν μέρος της εθνικής δημογραφικής πολιτικής, αποτελούσε και κοινωνικό πλεονέκτημα διότι ένας από τους κύριους στόχους του ήταν να ανακουφήσει οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα από τις οικονομικές τους επιβαρύνσεις.
 - **ΟΜΩΣ - Case 39/86 *Lair* (1988) ECR 3161:** η απαγόρευση διακρίσεων σε σχέση με την φοίτηση αλλοδαπών εργαζομένων σε επαγγελματικές σχολές και στα κέντρα επαναπροσαρμογής ή επανεκπαίδευσης, δεν ίσχυε για την φοίτηση σε Πανεπιστήμια, διότι δεν ήταν αρκετά συνδεδεμένα με επαγγελματικές δραστηριότητες.
 - **Οδηγία 2004/38:** το άρθρο 7 ισχύει για τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους, όμως, όταν το παιδί κάποιου εργαζομένου γίνει 21 ετών και δεν εξαρτάται πλέον οικονομικά από αυτόν, τα πλεονεκτήματα σε αυτό σταματούν, διότι δεν είναι πλέον πλεονεκτήματα για τον ίδιο τον εργαζόμενο.

Ιθαγένεια

Κανονισμός 492/2011 – Ελεύθερη Διακίνηση Εργαζομένων

- **Άρθρο 8:** Ο εργαζόμενος υπήκοος κράτους μέλους που απασχολείται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους απολαύει ίσης μεταχειρίσεως ως προς τη συμμετοχή του σε **συνδικαλιστικές οργανώσεις** και την άσκηση των συνδικαλιστικών του δικαιωμάτων
- **Άρθρο 9:** Ο εργαζόμενος υπήκοος κράτους μέλους που απασχολείται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους απολαύει όλων των δικαιωμάτων και όλων των πλεονεκτημάτων που παρέχονται στους ημεδαπούς εργαζομένους ως προς τη **στέγη και εξευρέσεως στέγης**.
- **Άρθρο 10:** Τα **τέκνα** του υπηκόου κράτους μέλους που απασχολείται ή έχει απασχοληθεί κατά το παρελθόν στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους γίνονται δεκτά στα μαθήματα γενικής εκπαίδευσης, μαθητείας και επαγγελματικής εκπαίδευσης υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους αυτού του κράτους, εφόσον τα εν λόγω τέκνα διαμένουν στην επικράτειά του. Τα κράτη μέλη ενθαρρύνουν τις πρωτοβουλίες που καθιστούν δυνατό στα εν λόγω τέκνα να παρακολουθήσουν τα ανωτέρω μαθήματα με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις.
 - **Case 9/74 *Landeshauptstadt Munchen* (1974) ECR 773:** οι εκπαιδευτικές υποτροφίες συμπεριλαμβάνονται σε αυτή την διάταξη.
 - **Case C -308/89 *Di Leo v Land Berlin* (1990) ECR I – 4185:** συμπεριλαμβάνονται και υποτροφίες για σπουδές στο εξωτερικό, ακόμα και όταν η φοίτηση θα είναι στην αρχική χώρα του αιτητή.
 - **Cases 389 and 390/87 *Echternach and Moritz* (1989) ECR 723:** παιδιά άνω των 21 ετών που δεν είναι πλέον οικονομικά εξαρτώμενα από τον εργαζόμενο γονέα συμπεριλαμβάνονται σε αυτή την διάταξη εφόσον έζησαν με τον εργαζόμενο γονέα τους για κάποιο χρονικό διάστημα. Αυτό ισχύει ακόμα και όταν ο γονέας έχει επιστρέψει στην αρχική χώρα προέλευσής του. Το σκεπτικό του δικαστηρίου στις υποθέσεις αυτές ήταν ότι αν και ο γονέας είχε φύγει, το παιδί ήταν αναγκασμένο να μείνει μέχρι να τελιώσει την μόρφωσή του, λόγω διαφορών στα συστήματα εκπαίδευσης των δύο χωρών.

Ιθαγένεια

Οδηγία 2014/54

Θεσπίζει διατάξεις που διευκολύνουν την ενιαία εφαρμογή και την πραγμάτωση των δικαιωμάτων που απορρέουν από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ και από ... τον κανονισμό 492/2011...ισχύει έναντι των (εργαζόμενων) πολιτών της Ένωσης ...και των μελών των οικογενειών τους.

Άρθρο 3: ...όλοι οι εργαζόμενοι της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους που θεωρούν ότι υφίστανται ή υπέστησαν αδικαιολόγητο περιορισμό του δικαιώματός τους για ελεύθερη κυκλοφορία ή εκτιμούν ότι υφίστανται ή υπέστησαν ζημία διότι παρεβιάσθη έναντι αυτών η αρχή της ίσης μεταχείρισης, θα έχουν πρόσβαση σε δικαστικές διαδικασίες για την πραγμάτωση των υποχρεώσεων...

Άρθρο 4: Τα κράτη μέλη ορίζουν μία δομή, έναν ή πλείονες φορείς («φορείς») για την προαγωγή, την ανάλυση, την παρακολούθηση και την υποστήριξη της ίσης μεταχείρισης των εργαζομένων της Ένωσης και των μελών της οικογενείας τους, χωρίς διακρίσεις λόγω ιθαγενείας, αδικαιολόγητους περιορισμούς ή εμπόδια του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την ομαλή λειτουργία των φορέων αυτών...οι αρμοδιότητες των εν λόγω φορέων περιλαμβάνουν:

α) την παροχή ή εξασφάλιση ανεξάρτητης νομικής και/ή άλλης βοήθειας στους εργαζομένους της Ένωσης και στα μέλη της οικογένειάς τους...

β) το να αποτελούν σημείο επαφής έναντι αντίστοιχων σημείων επαφής σε άλλα κράτη μέλη προκειμένου για συνεργασία και ανταλλαγή χρήσιμων πληροφοριών

γ) τη διενέργεια ή παραγγελία ανεξάρτητων ερευνών και αναλύσεων σχετικά με αδικαιολόγητους περιορισμούς και εμπόδια του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και με διακρίσεις λόγω ιθαγενείας εις βάρος εργαζόμενων της Ένωσης και μελών των οικογενειών τους

δ) την εξασφάλιση της δημοσίευσης ανεξάρτητων εκθέσεων και τη διατύπωση συστάσεων για κάθε θέμα που αφορά τέτοιους περιορισμούς και εμπόδια ή διακρίσεις

ε) τη δημοσίευση χρήσιμων πληροφοριών σχετικά με την εφαρμογή, σε εθνικό επίπεδο, των κανόνων της Ένωσης για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

Ιθαγένεια

Οδηγία 2004/38

Άρθρο 27: ...τα κράτη μέλη μπορούν να επιβάλλουν περιορισμούς στην ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της Ένωσης και των μελών της οικογένειάς τους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Δεν μπορεί να γίνεται επίκληση των λόγων αυτών για την εξυπηρέτηση οικονομικών σκοπών... Προηγούμενες ποινικές καταδίκες δεν αποτελούν αφ'εαυτών λόγους για τη λήψη τέτοιων μέτρων. Η προσωπική συμπεριφορά του αφορούμενου ατόμου πρέπει να συνιστά πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή, στρεφόμενη κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας. Αιτιολογίες που δεν συνδέονται με τα στοιχεία της υπόθεσης ή στηρίζονται σε εκτιμήσεις γενικής πρόληψης δεν γίνονται αποδεκτές.

Άρθρο 28 : Απόλαση: Πριν λάβει απόφαση απόλασης για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας, το κράτος μέλος υποδοχής λαμβάνει υπόψη εκτιμήσεις όπως η διάρκεια παραμονής του αφορούμενου ατόμου στην επικράτειά του, η ηλικία, η κατάσταση της υγείας του, η οικογενειακή και οικονομική του κατάσταση, η κοινωνική και πολιτιστική ενσωμάτωσή του στο κράτος μέλος υποδοχής και το εύρος των δεσμών του με τη χώρα καταγωγής.

Cases 115 and 116/81 *Adoui and Cornuaille* (1982) ECR 1665 – ο αλλοδαπός εργαζόμενος δεν μπορεί να απελαθεί για συμπεριφορά εναντίον της οποίας δεν θα λαμβάνονταν μέτρα εάν ήταν υπήκοος της χώρας (π.χ. ποινικά μέτρα) Η συμπεριφορά στην προκειμένη περίπτωση ήταν πορνεία.

Άρθρο 29: Δημόσια Υγεία: Οι μόνες ασθένειες που δικαιολογούν μέτρο περιοριστικό της ελευθερίας κυκλοφορίας, είναι οι ασθένειες που εγκλείουν κίνδυνο επιδημίας, όπως ορίζονται στις οικείες πράξεις της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, καθώς και άλλες λοιμώδεις νόσοι ή μεταδοτικές παρασιτικές ασθένειες, εφόσον αποτελούν, στο κράτος μέλος υποδοχής, αντικείμενο διατάξεων προστασίας εφαρμοστέων στους ημεδαπούς.

Φύλο, Θρησκεία/ Πεποιθήσεις, Σεξουαλικός Προσανατολισμός, Αναπηρία, Ηλικία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Άρθρο 1: Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.

Άμεση και Έμμεση Διάκριση (+ εξαίρεση):

2(α) άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο,

β) συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική ενδέχεται να προκαλέσει μειονεκτική μεταχείριση ενός προσώπου μιας ορισμένης θρησκείας ή πεποιθήσεων, με μια ορισμένη ειδική ανάγκη, μιας ορισμένης ηλικίας, ή ενός ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού, σε σχέση με άλλα άτομα εκτός εάν,

i) η εν λόγω διάταξη, κριτήριο ή πρακτική δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό στόχο και τα μέσα για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία, ή

ii) για τα πρόσωπα με κάποιο μειονέκτημα, ο εργοδότης ή κάθε πρόσωπο ή οργανισμός έναντι του οποίου ισχύει η παρούσα οδηγία, υποχρεούται, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, να λάβει κατάλληλα μέτρα... με σκοπό την εξάλειψη των μειονεκτημάτων που συνεπάγεται η εν λόγω διάταξη, κριτήριο ή πρακτική. (εύλογες προσαρμογές)

Φύλο, Θρησκεία/ Πεποιθήσεις, Σεξουαλικός Προσανατολισμός, Αναπηρία, Ηλικία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Πεδίο Εφαρμογής

3...η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα...όσον αφορά:

α) τους όρους πρόσβασης στην απασχόληση, την αυτοαπασχόληση και την εργασία...

β) την πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής πείρας,

γ) τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών,

δ) την ιδιότητα του μέλους και τη συμμετοχή σε μια οργάνωση εργαζομένων ή εργοδοτών ή σε οποιαδήποτε οργάνωση τα μέλη της οποίας ασκούν ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, συμπεριλαμβανομένων των πλεονεκτημάτων που χορηγούνται από τέτοιες οργανώσεις.

Φύλο, Θρησκεία/ Πεποιθήσεις, Σεξουαλικός Προσανατολισμός, Αναπηρία, Ηλικία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Εξαιρέσεις:

Άρθρο 2(5) Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαία για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Άρθρο 3(3) Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις πάσης φύσεως παροχές που καταβάλλουν τα δημόσια συστήματα ή τα εξομοιούμενα προς τα δημόσια, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή προστασίας.

Άρθρο 3(4) Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις ένοπλες δυνάμεις, στο βαθμό που αφορά τις διαφορές μεταχείρισης λόγω ειδικής ανάγκης ή ηλικίας.

Άρθρο 4(1) Επαγγελματικές Απαιτήσεις: ...τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η διαφορετική μεταχείριση...δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη.

Άρθρο 4(2) ...στην περίπτωση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων των εκκλησιών ή άλλων δημοσίων ή ιδιωτικών ενώσεων η δεοντολογία των οποίων εδράζεται στη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, η διαφορετική μεταχείριση που εδράζεται στο θρήσκευμα ή τις πεποιθήσεις ενός προσώπου δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των εν λόγω δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου ασκούνται, η θρησκεία ή οι πεποιθήσεις αποτελούν επαγγελματική απαίτηση ουσιώδη, θεμιτή και δικαιολογημένη, λαμβάνοντας υπόψη τη δεοντολογία της οργάνωσης...

Φύλο, Θρησκεία/ Πεποιθήσεις, Σεξουαλικός Προσανατολισμός, Αναπηρία, Ηλικία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Εξαιρέσεις:

Άρθρο 5 - Για να εξασφαλισθεί η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι προσώπων με ειδικές ανάγκες, προβλέπονται **εύλογες προσαρμογές**. Αυτό σημαίνει ότι ο εργοδότης λαμβάνει τα ενδεδειγμένα μέτρα, ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσιάζονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ώστε το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, ή προκειμένου να του παρέχεται εκπαίδευση, αρκεί τα μέτρα αυτά να μη συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Η επιβάρυνση δεν είναι δυσανάλογη όταν αντισταθμίζεται επαρκώς με μέτρα λαμβανόμενα στο πλαίσιο της πολιτικής ενός κράτους μέλους υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Άρθρο 6 - Ηλικία: Δικαιολογημένη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας: ... τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Άρθρο 7(1) Θετική δράση και ειδικά μέτρα: Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

Άρθρο 7(2) Θετική δράση και ειδικά μέτρα: Όσον αφορά τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να εισάγουν διατάξεις προστασίας της υγείας και της ασφαλείας στο χώρο εργασίας, ούτε μέτρα που στοχεύουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων με σκοπό τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στον κόσμο της εργασίας

Φύλο

Η Εξαίρεση των Επαγγελματικών Απαιτήσεων

Άνδρες Μαίες

Case 165/82 **Commission v United Kingdom** (1983) ECR 3431)

Η αγγλική νομοθεσία περιόριζε την ένταξη ανδρών στο επάγγελμα της μαιίας.

Το δικαστήριο έκρινε πως η νομοθεσία αυτή ήταν δικαιολογημένη κάτω από την εξαίρεση των επαγγελματικών απαιτήσεων δεδομένου των πιθανών 'προσωπικών ευαισθησιών' στην σχέση μαιίας/ασθενή (παρόλο που δεν ίσχυε το ίδιο για την σχέση γυναικολόγου ασθενή).

Μετά από κάποιες δεκαετίες οι καταστάσεις άλλαξαν και το επάγγελμα της μαιίας πλέον άνοιξε και για άνδρες, γεγονός το οποίο δείχνει πως η φύση της εξαίρεσης επαγγελματικών απαιτήσεων είναι εξελισσόμενη.

Υποχρεωτική Στρατιωτική Θητεία για Άνδρες

Case C 186/01 **Dory v Bundesrepublik Deutschland** (2003) ECR I – 2479

Ο ενάγοντας ισχυριζόταν πως η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στην Γερμανία, έβαζε τους άνδρες σε μειωνεκτική θέση σε σχέση με τις γυναίκες όσο αφορούσε την εργοδότησή τους, διότι τους ανάγκαζε να καθυστερήσουν την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Αυτό, υποστήριζε, αποτελούσε διάκριση με βάση το φύλο.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αρνήθηκε να χειριστεί την υπόθεση με βάση την εξαίρεση των επαγγελματικών απαιτήσεων. Αντί αυτού, έκρινε πως τέτοιες επιλογές από τα κράτη μέλη δεν εμπίπτουν καθόλου μέσα στα πλαίσια της ευρωπαϊκής νομοθεσίας διότι θα ανάγκαζαν το κράτος μέλος να κάνει επιλογές που δεν είναι στην αρμοδιότητά της να το αναγκάσει να κάνει. Είτε θα έπρεπε να καταργήσει την στρατιωτική θητεία εντελώς, είτε να την επεκτείνει στις γυναίκες. Το πρώτο είναι σημαντική παρέμβαση στις στρατιωτικές υπηρεσίες της χώρας και το δεύτερο είναι μια κοινωνικά αμφιλεγόμενη επιλογή.

Φύλο

Οδηγία 2004/113 (Πρόσβαση σε αγαθά και Υπηρεσίες)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να καθιερώσει ένα πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών, με σκοπό να εφαρμόζεται ουσιαστικά στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών

Εξαιρέσεις:

Άρθρο 3(3) Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στην **εκπαίδευση** ούτε στο **περιεχόμενο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της διαφήμισης**.

Άρθρο 3(4) Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται σε θέματα απασχόλησης και επαγγελματικής δραστηριότητας. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται για τις μη μισθωτές δραστηριότητες, εφόσον τα θέματα αυτά καλύπτονται από άλλες κοινοτικές νομοθετικές πράξεις.

Άρθρο 4(5) Η παρούσα οδηγία δεν αποκλείει τη διαφορετική μεταχείριση, εάν η παροχή αγαθών ή υπηρεσιών αποκλειστικά ή πρωτίστως σε άτομα του ενός φύλου αιτιολογείται από **θεμιτό σκοπό** και τα μέσα επίτευξης του σκοπού αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Π.χ. Καταφύγια για γυναίκες, κλάμπ για άνδρες, κλάμπ για γυναίκες κ.τ.λ.

Φύλο

Οδηγία 2006/54/EK (The Recast Equal Treatment Directive)

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης.

Συστηματοποίησε την υπάρχουσα νομοθεσία και ενσωμάτωσε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, αλλά δεν έκανε σημαντικές αλλαγές. Περιλαμβάνει παρενόχληση και σεξουαλική παρενόχληση, εντολές για διακρίσεις με βάση το φύλο και την λιγότερο πλεονεκτική αντιμετώπιση των γυναικών λόγω θεμάτων που έχουν να κάνουν με την άδεια εγκυμοσύνης ή μητρότητας.

Case 184/83 Hofmann v Bamer Ersatzkasse (1984) ECR 3047; Ο ενάγοντας ισχυριζόταν πως η άδεια μητρότητας που υπερβαίνει της ελάχιστης απαιτούμενης άδειας μητρότητας (δηλαδή η παρατεταμένη άδεια μητρότητας) παραβιάζει την Οδηγία 2006/54, εκτός εάν παρέχεται το ίδιο πλεονέκτημα και στους άνδρες. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο απέρριψε αυτό το επιχείρημα, κρίνοντας πως τέτοιες διατάξεις αποσκοπούσαν στην προστασία των γυναικών σε σχέση με την εγκυμοσύνη και τη μητρότητα. Πρόσθεσε πως μόνο οι μητέρες δέχονταν «ανεπιθύμητες πιέσεις να επιστρέψουν στην εργασία τους πρόωρα» μετά τον τοκετό και, ως εκ τούτου, αυτά τα οφέλη επιφυλάσσονταν μόνο για αυτές. Η ανησυχία του δικαστηρίου ήταν ότι, εάν έκρινε πως τέτοιες παροχές εισάγουν διακρίσεις, οι εργοδότες θα αποφάσιζαν να συγχρονίσουν προς τα κάτω και όχι προς τα πάνω και επομένως να μειώσουν τα πλεονεκτήματα για τις μητέρες παρά να τα επεκτείνουν και στους άνδρες.

Κριτική: τέτοιες αποφάσεις υποστηρίζουν τους παραδοσιακούς γονικούς ρόλους, όπου οι μητέρες θεωρούνται ως οι πρωτοβάθμιοι φροντιστές σε αντίθεση με τους πατέρες που ο ρόλος τους περιορίζεται στο να είναι δευτερεύων.

ΟΜΩΣ - Case C-104/09 Roca Alvarez (2010) ECR I – 8661: η νομοθεσία προέβλεπε πως η μητέρα δικαιούται εννέα μήνες αδεια μητρότητας κατόπι της γέννησης του παιδιού της, ενώ ο πατέρας δεν είχε τέτοιο δικαίωμα, εκτός και εάν η μητέρα επίσης εργαζόταν. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως το μέτρο αυτό εισήγαγε διακρίσεις. Το δικαστήριο διευκρίνησε πως η υπόθεση ήταν διαφορετική από τον Hofmann διότι η συγκεκριμένη νομοθεσία είχε διαχωρίσει την άδεια από το βιολογικό γεγονός του θηλασμού και έτσι μπορούσε να την πάρει είτε η μητέρα είτε ο πατέρας. Η άδεια δινόταν στους εργαζομένους υπό την ιδιότητά τους ως γονείς και όχι για να προστατεύσει την βιολογική κατάσταση της γυναίκας κατόπι της εγκυμοσύνης.

Κριτική: ο διαχωρισμός των υποθέσεων με βάση τα γεγονότα της κάθε μιας δεν φαίνεται απολύτως πειστικός. Πιθανότατα το δικαστήριο να άλλαξε την προσέγγισή του, μη θέλοντας πλέον να ενισχύει τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων στις οικογένειες.

Φύλο

Οδηγία 79/7 (The Social Security Directive)

1. Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και των άλλων στοιχείων κοινωνικής προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 3 της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης, η οποία καλείται στο εξής «αρχή της ίσης μεταχειρίσεως»
3. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακόλουθων κινδύνων:
(α) ασθένειας, (β) αναπηρίας, (γ) γήρατος, (δ) εργατικού ατυχήματος και (ε) επαγγελματικής ανεργίας ·

Cases 48, 106 and 107/88 **Acheterberg – te Riele v Sociale Versekeringsbank, Amsterdam** (1989) ECR 1963: όταν κάποιος σταματήσει να εργάζεται για λόγους εκτός των πέντε του άρθρου 3 (π.χ. Για να προσέχει τα παιδιά), τότε η οδηγία δεν τον καλύπτει.

Εξαιρέσεις:

- (7) Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια πού έχουν τα κράτη μέλη νά αποκλείουν από το πεδίο έφαρμογής της:
- (α) τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για την χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει καί τις συνέπειες πού είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές·
 - (β) τα πλεονεκτήματα πού παρέχονται επί ασφαλίσεως γήρατος στα πρόσωπα που έχουν αναθρέψει τέκνα. Την απόκτηση δικαιωμάτων επί παροχών μετά από περιόδους διακοπής της εργασίας, λόγω μορφώσεως των τέκνων
 - (γ) την αναγνώριση δικαιωμάτων επί παροχών γήρατος ή αναπηρίας, δυνάμει δικαιωμάτων που απορρέουν από το σύζυγο·
 - (δ) τη χορήγηση προσαυξήσεων επί μακροχρονίων παροχών αναπηρίας, γήρατος, εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθενείας για την προστατευόμενη σύζυγο ·
 - (ε) τις συνέπειες που προκύπτουν από την άσκηση, προ της εκδόσεως της παρούσης οδηγίας, δικαιώματος επιλογής με συνέπεια τη μη απόκτηση δικαιωμάτων ή τη μη ανάληψη υποχρεώσεων στό πλαίσιο ενός νομικού συστήματος.

Φύλο

Οδηγία 92/85/ΕΟΚ (The Pregnancy Directive)

έχει ως στόχο την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στην βελτίωση της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων ή γαλουχουσών εργαζομένων.

Ωφελήματα:

Άρθρο 4: δραστηριότητες που ενδεχομένως να εκθέτουν την γυναίκα αυτή σε οποιοδήποτε κίνδυνο πρέπει να αξιολογούνται και ο κάθε κίνδυνος που απειλεί την ασφάλεια ή την υγεία καθώς και κάθε αντίκτυπο στην εγκυμοσύνη ή γαλουχία των εργαζομένων γυναικών πρέπει να εκτιμηθεί, έτσι ώστε να αποφασιστεί τι μέτρα θα πρέπει να ληφθούν

Άρθρο 5: ο εργοδότης πρέπει να λαμβάνει τα απαιτούμενα μέτρα προκειμένου να αποφευχθεί η έκθεση της εν λόγω εργαζομένης σ' αυτόν τον κίνδυνο, με προσωρινή προσαρμογή των συνθηκών εργασίας ή/και του χρόνου εργασίας της. Εάν αυτό δεν είναι εφικτό, τότε ο εργοδότης πρέπει να αλλάξει την θέση εργασίας της γυναίκας ή εάν ούτε αυτό είναι δυνατό, η γυναίκα πρέπει να απαλλαχθεί από την εργασία της για όλο το διάστημα που χρειάζεται για την προστασία της ασφάλειας ή της υγείας της.

Άρθρο 6: έγκυες και γαλουχούσες εργαζόμενες δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να υποχρεωθούν να εκτελέσουν δραστηριότητα της οποίας η αξιολόγηση έχει δείξει ότι συνεπάγεται κίνδυνο έκθεσης, επικίνδυνης για την ασφάλεια ή την υγεία.

Άρθρο 7: οι γυναίκες αυτές δεν πρέπει να υποχρεούνται να εκτελούν νυκτερινή εργασία κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης τους, καθώς και επί ένα χρονικό διάστημα μετά τον τοκετό. Πρέπει να μετακινηθούν σε ημερήσια εργασία ή εάν δεν είναι εφικτό, να τους δοθεί παρατεταμένη άδεια μητρότητας

Άρθρο 8: τέτοιες γυναίκες πρέπει να δικαιούνται το λιγότερο 14 εβδομάδες άδεια μητρότητας, περιλαμβανομένου δύο εβδομάδων υποχρεωτικής άδειας.

Άρθρο 9: τέτοιες γυναίκες πρέπει να δικαιούνται άδεια επί πληρωμής για να πάνε στις προγεννητικές εξετάσεις τους

Άρθρο 10: τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα μέτρα που απαιτούνται προκειμένου να απαγορευθεί η απόλυση των εργαζομένων γυναικών επί διάστημα εκτεινόμενο από την αρχή της εγκυμοσύνης τους ως το τέλος της άδειας μητρότητας, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις που δεν συνδέονται με την κατάστασή τους και γίνονται δεκτές από τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές

Άρθρο 11: οι εγκύες, λεχώνες ή γαλουχούσες εργαζόμενες πρέπει να δικαιούνται ένα επαρκές επίδομα, το οποίο να ανέρχεται τουλάχιστον στο ύψος της αμοιβής ασθενείας.

Φύλο

Οδηγία 92/85/ΕΟΚ (The Pregnancy Directive)

Υποθέσεις:

Παρένθετη Μητρότητα: *Case C -363/12 Z v A Government Department* EU: C 2014: 159 και *Case C -167/12 CD v ST* EU:C:2014:169: τα πλεονεκτήματα αυτής της οδηγίας δεν μπορούν να επεκταθούν σε γυναίκες που απέκτησαν παιδί μέσω παρένθετης μητέρας, ακόμα και εάν θήλαζαν, διότι δεν υπήρξαν ποτέ έγγυοι. Το δικαστήριο υποστήριξε πως ο πρωταρχικός στόχος της οδηγίας ήταν η προστασία της 'βιολογικής' κατάστασης της μητέρας κατά τη διάρκεια και κατόπι της εγκυμοσύνης, όπως επίσης και του ειδικού δεσμού μεταξύ μητέρας και βρέφους, που προκύπτει μετά από την εγκυμοσύνη και γέννα. Οπότε, δίνεται έμφαση στην εγκυμοσύνη παρά στη μητρότητα.

Πατέρας: *Case C -5/12 Betriu Montull v INSS* EU:2013:571 – η τοπική νομοθεσία δεν επέτρεπε στον πατέρα να πάρει ένα μερίδιο της άδειας μητρότητας. Το δικαστήριο έκρινε πως αυτό δεν καταπατούσε την οδηγία αυτή.

Φύλο

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1158 (Συνδιασμός Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής)

Η παρούσα οδηγία ορίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις προκειμένου να επιτευχθεί ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και την μεταχείριση στον χώρο εργασίας, μέσα από τη διευκόλυνση του συνδυασμού επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής για τους εργαζόμενους γονείς ή φροντιστές.

Άρθρο 4: ο πατέρας ή ο αντίστοιχος δεύτερος γονέας δικαιούται **άδεια πατρότητας** 10 εργάσιμων ημερών η οποία πρέπει να λαμβάνεται κατά τη γέννηση του τέκνου του εργαζομένου

Άρθρο 5: Τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι κάθε εργαζόμενος ατομικώς δικαιούται **γονική άδεια** τεσσάρων μηνών που πρέπει να λαμβάνεται προτού το παιδί φθάσει σε μια ορισμένη ηλικία, μέχρι την ηλικία των οκτώ ετών, που πρέπει να προσδιορίζεται από κάθε κράτος μέλος ή από τις συλλογικές συμβάσεις.

Άρθρο 6: Τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι κάθε εργαζόμενος δικαιούται **άδεια φροντίδας** πέντε εργάσιμων ημερών ετησίως.

Άρθρο 7: Τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε κάθε εργαζόμενος να δικαιούται να απουσιάσει από την εργασία για **λόγους ανωτέρας βίας που συνδέονται με επείγοντες οικογενειακούς λόγους** σε περίπτωση ασθένειας ή ατυχήματος που καθιστά απαραίτητη την άμεση παρουσία του εργαζομένου.

Άρθρο 10: Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, κατά τη λήξη της άδειας ...οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να επιστρέψουν στην εργασία τους ή σε ισοδύναμες θέσεις υπό όρους όχι λιγότερο ευνοϊκούς για αυτούς και να επωφελούνται από τυχόν βελτιώσεις στις συνθήκες εργασίας από τις οποίες θα είχαν επωφεληθεί εάν δεν είχαν λάβει την άδεια

Φύλο

Άρθρο 157 ΣΛΕΕ

Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

Προκειμένου να εξασφαλισθεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία.

Case 43/75 *Defrenne v Sabena* (1976) ECR 455:

Ο σκοπός του άρθρου είναι διπλός:

1. να μην κερδίζουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα οι χώρες που δεν έχουν θέσει σε ισχύ νομοθεσίες ενάντια στις διακρίσεις κατά των γυναικών σε σχέση με τις ανταμοιβές τους, έναντι των χωρών που το έχουν κάνει.
2. η επίτευξη του κοινωνικού στόχου της συνεχούς βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας στην ΕΕ, μιας και η ΕΕ δεν είναι μόνο μια οικονομική ένωση.

Case C- 50/96 *Deuche Telekom v Schroder* (2000) ECR I – 743

όταν οι δύο στόχοι έρχονται σε σύγκρουση, ο κοινωνικός στόχος που είναι η προστασία του βασικού ανθρωπίνου δικαιώματος της ισότητας, έχει προτεραιότητα έναντι του οικονομικού στόχου της εξάλειψης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Θρησκεία/ Πεποιθήσεις

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Case C – 193/17 Cresco Investigation GmbH v Markus Achatzi EU: C 2019: 43: Η νομοθεσία προέβλεπε πως η Μεγάλη Παρασκευή είναι αργία μόνο για τα μέλη της Χριστιανική Εκκλησίας και κατά συνέπεια, μόνο αυτοί είχαν δικαίωμα να πληρώνονται υπερωρίες εάν δούλευαν εκείνη την μέρα. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως αυτή η νομοθεσία ήταν ενάντια στην οδηγία 2000/78/ΕΚ, διότι εισήγαγε διακρίσεις.

Case C – 157/15 Achbita EU:C:2017:203 και **Case C – 188/15 Bougnaoui**: αφορούσαν Μουσουλμάνες γυναίκες που φορούσαν μαντίλα στον χώρο εργασίας τους και όταν ο εργοδότης τους, τους ζήτησε να τις αφαιρέσουν, πράγμα που αυτές αρνήθηκαν. Η άρνησή τους στο τέλος οδήγησε στην απόλυσή τους.

Στην υπόθεση **Achbita**, η ενάγοντας ήταν υπεύθυνη υποδοχής στην εταιρία G4S, όπου υπήρχε κανόνας πως απαγορευόταν οι υπαλλήλοι να φορέσουν οποιοδήποτε ορατό σημάδι των πολιτικών, φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεών τους στον χώρο εργασίας τους. Το Βελγικό δικαστήριο ρώτησε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κατά πόσο ο κανόνας αυτός αποτελούσε διακρίσεις λόγω θρησκείας/πεποιθήσεων ενάντια στην Οδηγία 2000/78.

Στην υπόθεση **Bougnaoui**, η ενάγοντας δούλευε σαν μηχανικός σχεδιασμού στην εταιρία Micropole, μια θέση εργασίας η οποία περιστασιακά περιελάμβανε επισκέψεις σε πελάτες. Της ζητήθηκε να αφαιρέσει την μαντίλα της μετά που το ζήτησε κάποιος πελάτης. Το Γαλλικό Δικαστήριο ρώτησε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κατά πόσο η απαίτηση ενός πελάτη να μην φορά μαντίλα η εργαζόμενη με την οποία συνεργαζόταν αποτελούσε ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική απαίτηση της θέσης εργασίας κάτω από τις εξαιρέσεις της οδηγίας 2000/78.

Το δικαστήριο έδωσε μικτά μηνύματα στις απαντήσεις του. Όσο αφορά την Bougnaoui από την μια είπε πως η μαντίλα εμπίπτει στην Οδηγία 2000/78 και πως η απαίτηση του πελάτη δεν αποτελούσε ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική απαίτηση. Από την άλλη όμως, είπε πως δεν ήταν ξεκάθαρο κατά πόσο η παράβαση αποτελούσε άμεση ή έμμεση διάκριση και πως ήταν αυτή η απόφαση έπρεπε να παρθεί από το τοπικό δικαστήριο.

Όσο αφορά την Achbita το δικαστήριο έκρινε πως ο κανόνας δεν αποτελούσε άμεση διάκριση διότι εφαρμόζοταν σε όλους τους εργαζομένους το ίδιο. Βρήκε πως υπήρχε έμμεση διάκριση αλλά και ότι ήταν δικαιολογημένη διότι η πολιτική ουδετερότητας της εταιρίας ήταν μέρος του θεμιτού στόχου της εταιρίας να διεξάγει ελεύθερα την εργασία της (δικαίωμα κάτω από το Άρθρο 16 του Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ). Το δικαστήριο είπε πως η αρχή της αναλογικότητας τηρείται εφόσον ο κανόνας εφαρμόζεται μόνο όταν ο εργαζόμενος θα έρθει σε επαφή με πελάτες.

Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Case C – 81/12 Asociatia Accept EU: C: 2013: 275: ένας από τους κύριους μετόχους μιας ομάδας ποδοσφαίρου έκανε ομοφοβικά σχόλια, συγκεκριμένα είπε πως δεν θα προσλάμβανε ποτέ στην ομάδα του ομοφυλόφιλο παίκτη. Δεν δέσμευε νομικά την ομάδα αλλά η ομάδα δεν πήρε μέτρα για να αποστασιοποιηθεί από αυτόν και τις ιδέες του. Η ερώτηση στο δικαστήριο ήταν κατά πόσο τα σχόλιά του θα μπορούσαν να αποδοθούν στην ίδια την ομάδα και κατά πόσο οι ποινές που υπήρχαν για τέτοιες διακρίσεις ήταν κατάλληλες και αρκετά σοβαρές. Το δικαστήριο έκρινε πως η νομοθεσία που παρεμπόδιζε να δοθεί πρόστιμο στην ομάδα εάν είχαν περάσει έξι μήνες ή περισσότερο από το ομοφοβικό σχόλιο ήταν ενάντια στην Οδηγία 2000/78/ΕΚ

Case C -267/06 Maruko (2008) ECR I – 1757: το δικαστήριο έκρινε πως όταν δύο άτομα του ίδιου φύλου είχαν υπογράψει σύμφωνο συμβίωσης, σε χώρα όπου αυτό θεωρείται ως γάμος, ο αποκλεισμός του συντρόφου ζωής από τις παροχές για επιζώντες κάτω από το πρόγραμμα επαγγελματικών συντάξεων αποτελούσε διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού.

Case C-443/15 Parris v Trinity College Dublin EU:C:2016:897: ο ενάγοντας ήταν πρώην καθηγητής του Πανεπιστημίου Τρίνιτι στο Δουβλίνο και ισχυριζόταν πως υπήρξαν διακρίσεις εναντίον του λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ηλικίας. Το σύστημα συνταξιοδοτήσεων του Πανεπιστημίου προνοούσε για την πληρωμή σύνταξης στην χήρα/ο του εργοδοτούμενου, εφόσον ο γάμος ή το σύμφωνο συμβίωσης είχε πραγματοποιηθεί πριν ο εργαζόμενος γίνει 60 ετών. Ο ενάγοντας και ο σύντροφός του είχαν σχέση για 30 χρόνια αλλά έκαναν σύμφωνο συμβίωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο όταν ο ενάγων ήταν 63 ετών (το 2009) και το σύμφωνο αυτό δεν μπορούσε να αναγνωριστεί στην Ιρλανδία μέχρι το 2011, όταν πέρασε η νομοθεσία που αναγνώριζε τέτοια σύμφωνα. Αυτό έγινε λίγο μετά που ο ενάγοντας αφυπηρέτησε. Πριν αφυπηρέτησε ζήτησε από το Πανεπιστήμιο να πληρώνει την σύνταξή χηρίας στον σύντρόφό του εάν αυτός αποβιώσει, πράγμα το οποίο το Πανεπιστήμιο αρνήθηκε. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως δεν υπήρχαν διακρίσεις, εν μέρη λόγω της διακριτικής ευχαίριας του κράτους μέλους να αναγνωρίσει τέτοια σύμφωνα ή όχι. Υπήρχε συζήτηση και για την πιθανότητα σωρευτικού αποτελέσματος λόγω των δύο λόγων που εγέρθηκαν για την διάκριση αλλά το δικαστήριο δεν δέχθηκε ούτε αυτό το επιχείρημα.

Αναπηρία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Cases C 335 and 337/11 *Ring και Skouboe Werge v Dansk almennyttigst Boligselskab* EU: C: 2013:22: μέτρα τα οποία υπάρχουν για να για να δοθεί η δυνατότητα σε άτομα με αναπηρία να έχουν πρόσβαση, να συμμετέχουν, ή να εξελιχθούν στον χώρο εργασίας δεν θα θεωρούνται διακρίσεις. Αυτό συμπεριλαμβάνει και την μείωση των ωρών εργασίας.

Cases C 335 and 337/11 *Ring και Skouboe Werge v Dansk almennyttigst Boligselskab* EU: C: 2013:22: Επίσης από την ίδια υπόθεση, κρίθηκε πως η αρρώστια και η αναπηρία δεν είναι το ίδιο πράγμα αλλά η αναπηρία μπορεί να είναι αποτέλεσμα κάποιας αρρώστιας. Η αναπηρία μπορεί να είναι ένας μακροπρόθεσμος περιορισμός που προκύπτει από σωματικές ή ψυχολογικές βλάβες, που εμποδίζουν την πλήρη συμμετοχή στην επαγγελματική ζωή που είναι ίση με τους άλλους. Δεν σημαίνει πλήρη αδυναμία συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, αλλά αποτελεί εμπόδιο στη συμμετοχή.

Case C – 303/06 *Coleman v Attridge Law* (2008) ECR I – 5603: οι διακρίσεις ενάντια κάποιου εργαζόμενου, λόγω του εξαρτόμενου παιδιού του που έχει αναπηρία, εξακολουθούν να είναι διακρίσεις κάτω από την οδηγία 2000/78, ακόμα και όταν η ίδια η εργαζόμενη δεν πάσχει από κάποια αναπηρία.

Ηλικία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Γενικές Εξαιρέσεις που εφαρμόζονται και στην απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας:

Άμεσες διακρίσεις που επιτρέπονται λόγω επαγγελματικών απαιτήσεων.

Πυροσβέστες:

Case C -229/08 *Wolf* (2010) ECR I – 1: ο ενάγοντας αμφισβητούσε την διάταξη της γερμανικής νομοθεσίας που προέβλεπε πως η μέγιστη ηλικία πρόσληψης ατόμων στην πυροσβεστική υπηρεσία ήταν 30 ετών, με βάση το ότι αποτελούσε διάκριση λόγω ηλικίας.

Το δικαστήριο έκρινε πως οι επαγγελματικές απαιτήσεις του να είναι κάποιος πυροσβέστης είχαν κατ'ακρίβεια να κάνουν με τις σωματικές ικανότητες των αιτητών και πως η γερμανική κυβέρνηση είχε παρουσιάσει αρκετά αποδεικτικά στοιχεία πως η ηλικία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις σωματικές ικανότητες. Συνεπώς, η διάταξη ήταν δικαιολογημένη από την εξαίρεση για επαγγελματικές απαιτήσεις.

Ηλικία

Οδηγία 2000/78/ΕΚ - Ίση Μεταχείριση στην Απασχόληση και την Εργασία (The Framework employment Directive)

Συγκεκριμένη Διάκριση, ανοιχτού τύπου, που επιτρέπεται μόνο στην απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας:

Άρθρο 6(1) Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2 παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύναται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Case C – 411/05 Felix Palacios de la Villa v Cortefiel Servision SA (2007) ECR I – 8531: Η ρύθμιση της ανεργίας, που περιλαμβάνει την προώθηση υψηλού επιπέδου απασχόλησης και ενθάρρυνση των προσλήψεων, είναι μια θεμιτή αντικειμενική αιτιολόγηση για τον καθορισμό υποχρεωτικής ηλικίας συνταξιοδότησης για συγκεκριμένες ομάδες, δεδομένου ότι η ελαχιστοποίηση της ανεργίας είναι ένας από τους σκοπούς που επιδιώκει η ίδια η ΕΕ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια και, ως εκ τούτου, το μέτρο ήταν πιθανώς αναλογικό και δεν παραβίαζε την οδηγία 2000/78.

Case C – 416/13 Mario Vital Perez v Ayuntamiento de Oviendo EU:C:2014:2371: Ένας κανόνας που όριζε ανώτατο όριο ηλικίας για την πρόσληψη στην αστυνομία ήταν υπό αμφισβήτηση. Το Ευρωπαϊκό δικαστήριο έκρινε ότι η απαίτηση ηλικίας θα μπορούσε να αιτιολογηθεί με βάση τις απαιτήσεις κατάρτισης της θέσης και την ανάγκη για εύλογη περίοδο απασχόλησης πριν από τη συνταξιοδότηση ή τη μετάθεση.

Υπάρχει Ιεραρχία στους Λόγους Απαγόρευσης Διακρίσεων;

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ

...το Συμβούλιο... μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Το άρθρο από μόνο του δεν δείχνει κάποια σημάδια ιεραρχίας.

Η μετέπειτα νομοθεσία για την εφαρμογή του άρθρου όμως;

Υπάρχει Ιεραρχία;

Οδηγία 2000/43/EK (Race Directive) V Οδηγία 2000/78/EK (The Framework employment Directive)

Και οι δύο οδηγίες απαγορεύουν άμεσες και έμμεσες διακρίσεις, παρενόχληση, θυματοποίηση και οδηγίες για πραγματοποίηση διακρίσεων.

Ομως η Οδηγία 2000/43 παρέχει πιο δυνατή προστασία ενάντια σε διακρίσεις λόγω ιθαγένειας ή εθνικότητας από ότι η Οδηγία 2000/78 για όλες τις άλλες μορφές διακρίσεων.

Η πιο ψηλή προστασία από τις Οδηγίες είναι φανερή σε τρεις τομείς:

	Οδηγία 2000/78 (Φύλο, Σεξουαλικός Προσανατολισμός, Αναπηρία, Θρησκεία/Πεποιθήσεις, Ηλικία)	Οδηγία 2000/43 (Ιθαγένεια)
Πεδίο Εφαρμογής	Καλύπτει τους τομείς επαγγέλματος και απασχόλησης	Καλύπτει τους τομείς επάγγέλματος και απασχόλησης + κοινωνικά συστήματα, όπως κοινωνικές ασφαλίσεις, υγεία, κοινωνικά πλεονεκτήματα, εκπαίδευση και υπηρεσίες για το κοινό όπως την στέγαση
Φορείς για την Προώθηση της Ίσης Μεταχείρισης	Δεν υπάρχει υποχρέωση για ορισμό τέτοιου φορέα	Τα κράτη μέλη ορίζουν ένα φορέα ή φορείς για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης όλων των προσώπων χωρίς διακρίσεις. Οι αρμοδιότητές του περιλαμβάνουν παροχή βοήθειας στα θύματα, διεξαγωγή ερευνών και δημοσίευση ανεξάρτητων εκθέσεων και διατύπωση συστάσεων
Εξαιρέσεις	Οι άμεσες διακρίσεις δικαιολογούνται με την ύπαρξη επαγγελματικών απαιτήσεων και θετικής δράσης + γενική εξαίρεση για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης, την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων. + εξαίρεση για εκκλησίες και άλλους οργανισμούς με θρησκευτικό ήθος + εξαίρεση για τις ένοπλες δυνάμεις + Εύλογες προσαρμογές για τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες + ανοιχτή εξαίρεση για τις διακρίσεις λόγω ηλικίας, που επιτρέπονται εφόσον υπάρχει κάποιος θεμιτός λόγος.	Οι άμεσες διακρίσεις δικαιολογούνται μόνο με ρητές δικαιολογίες που περιλαμβάνονται στην νομοθεσία, οι οποίες είναι η ύπαρξη επαγγελματικών απαιτήσεων και η θετική δράση.

Οπότε, υπάρχει ιεραρχία και η Ιθαγένεια βρίσκεται στην πρώτη θέση της.

Υπάρχει Ιεραρχία;

Το Φύλο έχει την πιο μακρά ιστορία από όλους τους άλλους λόγους απαγόρευσης των διακρίσεων.
Η αρχή της ίδιας ανταμοιβής για άνδρες και γυναίκες υπήρχε από την αρχή της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εκτός από την Οδηγία 2000/78 καλύπτουν τις διακρίσεις λόγω φύλου και διάφορες άλλες νομοθεσίες, οι οποίες κάνουν την θέση του δυνατότερη από τους άλλους λόγους που καλύπτει η οδηγία 2000/78:

- [Οδηγία 2006/54/EK \(The Recast Equal Treatment Directive\)](#) Σκοπός της είναι να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης.
- [Οδηγία 79/7 \(The Social Security Directive\)](#) επεκτείνει την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης
- [Οδηγία 92/85/EOK \(The Pregnancy Directive\)](#) ενδυναμώνει την θέση, κατά την εργασία, των εγκύων, λεχώνων ή γαλουχουσών εργαζομένων και επιτρέπει την εξαίρεση των γυναικών αυτών από την απαγόρευση των διακρίσεων υπέρ τους.
- [Οδηγία 2004/113 \(Πρόσβαση σε αγαθά και Υπηρεσίες\)](#) επεκτείνει την εφαρμογή της απαγόρευσης των διακρίσεων στον τομέα της πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή τους, παρά το γεγονός πως προσφέρει και αρκετά περισσότερες εξαιρέσεις από την οδηγία 2000/78 (μέσα μαζικής ενημέρωσης, διαφήμιση και εκπαίδευση και ασφάλεια)
- [Οδηγία \(ΕΕ\) 2019/1158 \(Συνδιασμός Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής\)](#) ενδυναμώνει την θέση των γονέων όσο αφορά την ισότητα στον χώρο εργασίας και κατά συνέπεια την θέση των μητέρων.
- Άρθρα 2 και 3 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η μακρά ιστορία των απαγορεύσεων διακρίσεων λόγω φύλου, όπως και η εκτενή νομοθεσία που καλύπτει τον τομέα αποτελούν αποδείξεις πως

το φύλο κατέχει την **δεύτερη** θέση στην ιεραρχία.

Υπάρχει Ιεραρχία;

Άρθρο 5 της Οδηγίας 2000/78: Για να εξασφαλισθεί η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι προσώπων με ειδικές ανάγκες, προβλέπονται εύλογες προσαρμογές. Αυτό σημαίνει ότι ο εργοδότης λαμβάνει τα ενδεδειγμένα μέτρα, ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσιάζονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ώστε το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, ή προκειμένου να του παρέχεται εκπαίδευση, αρκεί τα μέτρα αυτά να μη συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Η επιβάρυνση δεν είναι δυσανάλογη όταν αντισταθμίζεται επαρκώς με μέτρα λαμβανόμενα στο πλαίσιο της πολιτικής ενός κράτους μέλους υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες

Cases C-335 and 337/11 *Ring and Skouboe Werge v Dansk almennyttigt Boligselskab* EU:C:2013:222: το δικαστήριο υποστήριξε την ιδεολογία πως η αναπηρία είναι προϊόν της αποτυχίας του κοινωνικού περιγύρου και περιβάλλοντος να προσαρμοστεί στις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των ατόμων με ειδικές ανάγκες και όχι της ανικανότητας των ατόμων αυτών να προσαρμοστούν στον περίγυρο και το περιβάλλον τους. Οι εύλογες προσαρμογές ταιριάζουν καλύτερα με αυτή την ιδεολογία.

Το **Άρθρο 5** και η υπόθεση *Ring and Skouboe Werge*, παράλληλα με άλλες παρόμοιες υποθέσεις, αυξάνουν την προστασία ενάντια στις διακρίσεις λόγω αναπηρίας.

Η αναπηρία κατέχει την τρίτη θέση της ιεραρχίας.

Υπάρχει Ιεραρχία;

Διάφορες υποθέσεις έχουν ασχοληθεί με το θέμα των διακρίσεων λόγω Σεξουαλικού Προσανατολισμού, καθιερώνοντας κάποιες γενικές αρχές .

Case C-267/06 Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der Deutschen Buhen ECLI:EU:C:2008:179, *Case C-147/08 Jurgen Romer v. Freie und Hansestadt Hamburg* ECLI:EU:C:2011:286, *Case C-443/15 Parris v Trinity College Dublin* EU:C:2016:897

1. Τα κράτη μέλη εξακολουθούν να έχουν την διακριτική ευχαίρια κατά πόσο να αναγνωρίσουν τον γάμο ή την επισημοποίηση της σχέσης μεταξύ ατόμων του ιδίου φύλου
2. Εφόσον όμως αναγνωρίσουν τον γάμο αυτό (ή κάτι ανάλογο, όπως το σύμφωνο συμβίωσης) ισχύουν πλέον οι κανόνες της ισότητας. Δηλαδή, εάν αντιμετωπίζονται λιγότερο ευνοϊκά τα νομικά αναγνωρισμένα ζευγάρια του ιδίου φύλου, σε σχέση με τα ανάλογα εταιρόφιλα ζευγάρια, τότε υπάρχουν διακρίσεις που είναι ενάντια στην Οδηγία 2000/78.
3. Εάν ο γάμος ενός ομοφυλόφιλου ζευγαριού αναγνωριστεί σε ένα κράτος μέλος τότε δεν μπορεί να μην αναγνωριστεί από άλλο, κάνοντας έτσι όλες οι προϋποθέσεις της ισότητας να ισχύουν.

Οι αρχές 2 και 3 ενδυνάμωσαν αρκετά την προστασία που προσφέρεται ενάντια στις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, όμως η αρχή 1 την αποδυναμώνει.

Ο Σεξουαλικός Προσανατολισμός έχει την τέταρτη θέση στην ιεραρχία.

Υπάρχει Ιεραρχία;

Το Άρθρο 4(2) της Οδηγίας 2000/78 προβλέπει ρητά πως στην περίπτωση εκκλησιών ή άλλων οργανισμών που συνδέονται με την θρησκεία ή τις πεποιθήσεις δεν υπάρχει διάκριση εάν υπάρχει διαφορετική μεταχείριση λόγω του θρησκευόμενου ή των πεποιθήσεων ενός προσώπου λόγω του ότι αποτελούν «επαγγελματική απαίτηση ουσιώδη, θεμιτή και δικαιολογημένη». Τέτοιες διακρίσεις θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν κάτω από την γενική εξαίρεση των επαγγελματικών εξαιρέσεων και η ρητή αυτή εξαίρεση μειώνει την προστασία ενάντια στις διακρίσεις λόγω θρησκείας

Case C – 157/15 *Achbita* EU:C:2017:203 και Case C – 188/15 *Bougnanoui*:

1. Η ουδέτερη στάση της εταιρίας έγινε αποδεκτή από το δικαστήριο σαν θεμιτός στόχος υπερβολικά εύκολα και χωρίς εξηγήσεις, ενώ η ουδετερότητα μπορεί εύκολα να καλύπτει διακρίσεις, μιας και αποκλείει την θρησκεία και κυρίως την εκδήλωση της θρησκείας ενώ ευνοεί την πολιτική της ανεξιθρησκίας, πράγμα το οποίο αφαιρεί την ουδετερότητά της.
2. Το δικαστήριο στην εφαρμογή του τεστ αναλογικότητας και αναγκαιότητας δεν ζύγισε τις ανάγκες του εργοδότη έναντι στα μειονεκτήματα που επιβάλλονται στον συγκεκριμένο εργαζόμενο ή έναντι στο δικαίωμά του να εκδηλώνει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του (Άρθρο 10 του Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ). Η αποδοχή του δικαστηρίου πως για την επίτευξη της πολιτικής ουδετερότητας οι εργαζόμενοι που έρχονταν σε επαφή με πελάτες δεν έπρεπε να φορούν μαντίλα είναι αμφίβολη διότι δεν υπήρχαν αποδείξεις πως κάτι τέτοιο όντως ίσχυε. Επίσης ακόμα και έτσι, θα υπήρχαν διακρίσεις εναντίον ενός μεγάλου ποσοστού εργαζομένων που είτε θα αναγκάζονταν να μην φορούν μαντίλα είτε να αλλάξουν θέση εργασίας. Επίσης, το δικαστήριο ξεκαθάρισε πως η αλλαγή θέσης εργασίας πρέπει να γίνει μόνο εάν δεν θα βάλει τον εργοδότη σε δυσμενή θέση, πράγμα το οποίο δεν είναι και ιδιαίτερα δύσκολο για τον εργοδότη (σύγκριση με την υποχρέωση για παροχή εύλογων προσαρμογών για άτομα με αναπηρία).
3. Το δικαστήριο ανέτρεψε το βάρος της απόδειξης. Αντί να πρέπει ο εργοδότης να αποδείξει πως δεν υπήρχαν διακρίσεις λόγω θρησκείας, έπρεπε οι εργαζόμενοι να αποδείξουν πως η εκδήλωση των θρησκευτικών πεποιθήσεών τους δεν παρεμπόδιζε τον εργοδότη να διεξάγει ελεύθερα την εργασία του. Αυτή του η εφαρμογή το έβαλε πάνω από τους περιορισμούς λόγω των αρχών της ισότητας, με κίνδυνο να αδυνατίσει σημαντικά τις νομοθεσίες ενάντια στις διακρίσεις.
4. Το δικαστήριο άφησε την διακριτική ευχαίρια στα δικαστήρια των χωρών μελών για να αποφασίσουν πως να ρυθμίσουν την χρήση θρησκευτικών συμβόλων στον χώρο εργασίας.

Η εξαίρεση του Άρθρου 4(2) και οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου υποβίβασαν σημαντικά την προστασία που παρέχεται ενάντια στις διακρίσεις λόγω θρησκείας/ πεποιθήσεων.

Η θρησκεία και πεποιθήσεις έχουν την πέμπτη θέση στην ιεραρχία.

Υπάρχει Ιεραρχία;

Το **Άρθρο 6(1)** της Οδηγίας 2000/78 προνοεί πως υπάρχει εξαίρεση στην απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας όταν υπάρχει κάποιος θεμιτός στόχος στο πλαίσιο της εθνικής νομοθεσίας των κρατών μελών. Μιλά συγκεκριμένα για «θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης» αλλά δεν το περιορίζει σε αυτά τα παραδείγματα. Η εξαίρεση, αν και απαιτεί πως τα «μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία» δεν παύει από το να είναι ανοιχτή και να επιτρέπει οποιοδήποτε θεμιτό στόχο.

Η εξαίρεση αυτή αφήνει μεγάλη διακριτική ευχέρια στα κράτη μέλη στην εφαρμογή της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω ηλικίας και περιορίζει έτσι, σε μεγάλο βαθμό, την προστασία που προσφέρεται στον τομέα αυτό.

Η ηλικία έχει την **έκτη** (και τελευταία) θέση στην ιεραρχία.

Η θέση της Ιεραρχίας

1. Ιθαγένεια

2. Φύλο

3. Αναπηρία

4. Σεξουαλικός Προσανατολισμός

5. Θρησκεία/Πεποιθήσεις

6. Ηλικία

Πιθανές Επιπτώσεις της Ιεραρχίας

Τα διαφορετικά επίπεδα νομοθεσιών και προστασίας που καθορίζουν τους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, αναγκάζουν την ύπαρξη μιας **ξεκάθαρης διαχώρησης** τους, κάτι το οποίο **δεν αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα**, διότι οι λόγοι διακρίσεων συχνά συσχετίζονται (π.χ. Ιθαγένεια και θρησκεία). Αυτός ο διαχωρισμός πιθανό να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στην αντιμετώπιση διακρίσεων λόγω πολλαπλών λόγων, όπως είδαμε στην υπόθεση **Parris**.

Η αντιμετώπιση κάποιων λόγων ξεφεύγει από την γραμμή προηγούμενων υποθέσεων έναντι διακρίσεων και δημιουργεί **τον κίνδυνο διάβρωσης** της πολιτικής και της εφαρμογής της νομοθεσίας σε γενικές γραμμές. Π.χ. **Achbita** και **Bougnaoui** για την θρησκεία.

Η διακριτική ευχέρια που επέτρεψε το δικαστήριο στα κράτη μέλη και τα εθνικά δικαστήριά τους μπορεί να ή έχει οδηγήσει **σε μεγάλες διαφορές στην αντιμετώπιση**, πράγμα το οποίο είναι ενάντια στην πολιτική της ΕΕ, που προσπαθεί να είναι όσο το δυνατό πιο ομόφωνη. Π.χ. αναγνώριση επισημοποίησης της σχέσης ομοφυλόφυλων ζευγαριών (σεξουαλικός προσανατολισμός).

Όσο αφορά την αντιμετώπιση στον τομέα της θρησκείας:

Έχει αφήσει **εκτεθειμένες τις μειωνότητες**, χωρίς αρκετή προστασία, πράγμα το οποίο οδηγεί στην επαγγελματική αλλά και κοινωνική τους απομόνωση. Η απόφαση του δικαστηρίου στις **Achbita** και **Bougnaoui** πιθανό να μειώσει τις ευκαιρίες εργασίας τους, να παρεμπόδισει την ελεύθερη διακίνησή τους, να προσβάλει το δικαίωμα διατήρησης της αξιοπρέπειάς τους ή ακόμα και να τους στιγματίσει.

Έχει θέσει **ανώτατο όριο στο επίπεδο προστασίας** διότι μπορεί να περιοριστεί από το δικαίωμα ελεύθερης διεξαγωγής της εργασίας του εργοδότη. Αυτό έρχεται σε αντιπαράθεση με την Οδηγία 7000/78, η οποία προνοεί πως υπάρχει μόνο ελάχιστο επίπεδο προστασίας και εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθιερώσουν τα δικά τους μέτρα από εκεί και πάνω.

Γιατί έχει Δημιουργηθεί η Ιεραρχία;

Ουσιαστικοί λόγοι (επί της ουσίας των λόγων διακρίσεων)

Ικανότητα και Διαθεσιμότητα

Κάποια χαρακτηριστικά δεν επηρεάζουν καθόλου στην ικανότητα και διαθεσιμότητα του ατόμου να διεξάγει την εργασία του (π.χ. ιθαγένεια και σεξουαλικός προσανατολισμός) ενώ άλλα χαρακτηριστικά κάποιες φορές παίζουν σημασία, (π.χ. φύλο σε περίπτωση εγκυμοσύνης/μητρότητας, αναπηρία, ηλικία και θρησκεία, λόγω θρησκευτικών αργείων και ωρών λατρείας).

Επιλογή

Κάποια χαρακτηριστικά μπορεί να θεωρηθούν σαν επιλογές (π.χ. θρησκεία, πολιτικές πεποιθήσεις) είναι αμφίβολο όμως το μέχρι σε ποιο σημείο είναι όντως επιλογές και ακόμη και να είναι, είναι σχετικό το εάν θα έπρεπε να έχει σημασία.

Βαθμός

Ο αριθμός ατόμων που θα επηρεαστεί, το σημείο στο οποίο θα επηρεαστεί και η έκταση των διακρίσεων.

Γιατί έχει Δημιουργηθεί η Ιεραρχία

Πολιτικοί Λόγοι

Στο τέλος της δεκαετίας του 90 είχαν αυξηθεί σημαντικά τα εγκλήματα μίσους λόγω ιθαγένειας και υπήρχε ένα γενικό συναίσθημα πως αυτό έπρεπε να καταπολεμηθεί.

Στις εκλογές του 2000 στην Αυστρία κατάφερε να μπει στην κυβέρνηση το Freedom Party, ένα ακρο-δεξιό κόμμα. Τα υπόλοιπα κράτη μέλη διαμαρτυρήθηκαν για αυτό το γεγονός και μέρος της αντίδρασής τους ήταν η γρήγορη εφαρμογή της Οδηγίας για την Ιθαγένεια, στην προσπάθειά τους να δείξουν πως ήταν αποφασισμένοι να πολεμήσουν τον ρατσισμό.

Ύπήρχε προγραμματισμένη σημαντική διεύρυνση της ΕΕ και τα κράτη μέλη ήθελαν να δημιουργήσουν ένα δυνατό κλίμα αντι-ρατσισμού πριν την ένταξη των καινούριων κρατών.

Ο ρατσισμός βρισκόταν και στην διεθνή ατζέντα, όπου γίνονταν ετοιμασίες για το Παγκόσμιο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών έναντι του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας, το οποίο πραγματοποιήθηκε το 2001.

Επίσης πολλοί μη κυβερνητικοί οργανισμοί (NGOs) διεξήγαγαν συστηματικό λόμπι υπέρ της εθνικής ισότητας από την δεκαετία του 1980.

Σε αντίθεση, η έλλειψη ομοφωνίας για θέματα όπως τον χειρισμό του σεξουαλικού προσανατολισμού οδήγησε σε περιορισμένη προστασία στον τομέα αυτό. Να μην ξεχνάμε πως χρειάζεται ομοφωνία στο Συμβούλιο για να περάσει οποιαδήποτε νομοθεσία.

Το δικαστήριο δεν φαίνεται να ήταν πρόθυμο να αντιμετωπίσει ζητήματα κρατικής κυριαρχίας που είναι άκρως αμφιλεγόμενα, όπως η προστασία της θρησκείας ή των πεποιθήσεων και του σεξουαλικού προσανατολισμού. Δεν θέλει να έρθει σε σύγκρουση με τα κράτη μέλη.

Λόγοι όπως φύλο και ιθαγένεια ήταν ήδη γνωστοί, τα κράτη μέλη είχαν ήδη νομοθεσίες σχετικές με αυτά, οπότε είναι πιο εύκολο να προωθηθούν από άλλους λόγους που είναι εντελώς καινούριοι και θα πρέπει να αρχίσει η νομοθέτησή τους από το μηδέν.

Γιατί έχει Δημιουργηθεί η Ιεραρχία

Οικονομικοί Λόγοι

π.χ. Η ρύθμιση του εργατικού δυναμικού που επηρεάζεται από την ηλικία συνταξιοδότησης

Εναλλακτικές Επιλογές

Κάποιες φορές υπάρχουν άλλες πηγές νομοθεσίας στις οποίες μπορεί να στηριχθεί η πολιτική.

Π.χ. Κατεύθυντήριες Γραμμές για τις πολιτικές απασχόλησης των κρατών μελών

Προτερήματα Διαφορετικού Χειρισμού και Εναλλακτικό Θεωρητικό Πλαίσιο

Οι πραγματικοί στόχοι του κάθε απαγορευμένου λόγου και τα μέτρα επίτευξής τους πιθανό να χρειάζονται διαφορετικό χειρισμό. Όχι όμως ιεραρχία.

Η κοινωνική ταυτότητα του κάθε ατόμου είναι σύνθετη και πολύπλοκη. Τα χαρακτηριστικά τα οποία αναφέρονται στη νομοθεσία για την ισότητα (ιθαγένεια, φύλο, αναπηρία, σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκεία/πεποιθήσεις και ηλικία) αποτελούν μέρος αυτής της ταυτότητας και δεν έχουν όλα τα ίδια στοιχεία και σύνθεση, οπότε δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο. Εφόσον κρατείται ένα κοινό νομοθετικό κέντρο, ο διαφορετικός χειρισμός μπορεί να είναι ευνοϊκός. Κάποια χαρακτηριστικά, λόγω της φύσης τους (π.χ. ηλικία) μπορεί να χρειάζονται περισσότερες εξαιρέσεις και κάποια λιγότερες (π.χ. ιθαγένεια), αλλά δεν είναι ανάγκη να θεωρείται κατώτερη η προστασία που προσφέρεται, παρά μόνο διαφορετική, έστω και εάν είναι λιγότερη.

Η πρόκληση είναι να βρεθεί ένας τρόπος διαφορετικού χειρισμού που δεν θα είναι επιβλαβής αλλά βοηθητικός στην αναγνώριση και την διαχείριση των διαφορετικών χαρακτηριστικών μιας πολύπλοκης κοινωνικής ταυτότητας.

Η κοινωνική πραγματικότητα οδηγεί στην δημιουργία νόμων, ισχύει όμως και το αντίθετο. Οι νόμοι για τις διακρίσεις πρέπει να δημιουργήσουν μια καινούρια κοινωνική πραγματικότητα, όπου το σημαντικό δεν είναι το τι δεν μπορούν να κάνουν κάποια άτομα που εμπίπτουν μέσα στις κατηγορίες των λόγων διακρίσεων (π.χ. Άτομα με αναπηρία) αλλά το τι μπορεί να αλλάξει για να γίνονται πιο αποδεχτοί από την κοινωνία, η οποία θα τους στηρίζει και να τους ενδυναμώνει. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να υπάρχει υποκοιμενικότητα, και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η προσωπικότητα ενός ατόμου, οι σχέσεις του με άλλα μέρη της κοινωνίας και η κοινωνική δομή (αυτή που υπαγορεύει τι είναι το νορμάλ σε μια κοινωνία). Η διαφορετικότητα στον διαχειρισμό των διαφορετικών χαρακτηριστικών ισότητας είναι κλειδί σε αυτή την διαδικασία.

Οι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων μπορούν να θεωρούνται ίσοι μεταξύ τους αλλά και να αντιμετωπίζονται διαφορετικά λόγω των διαφορετικών αναγκών τους.

Η ανισότητα καμιά φορά χρειάζεται για να αποφέρει την ισότητα.

Η Προσέγγιση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Πιθανή Εναλλακτική Προσέγγιση

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ξεχώριζε τους λόγους διακρίσεων με βάση το κατά πόσο τους θεωρεί «ύποπτους λόγους» ή όχι.

Οι ύποπτοι λόγοι είναι αυτοί που:

- Υπάρχει ομοφωνία ανάμεσα στα κράτη μέλη πως πρέπει να είναι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων. Αυτό γίνεται στο ελάχιστο όταν εγκρίνουν τους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων στο Συμβούλιο αλλά και από τις διάφορες συνθήκες και νομοθεσίες που έχουν ήδη εφαρμόσει τα κράτη μέλη.
- Απευθύνονται σε χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την διαφορετική αντιμετώπιση.
- Σχετίζονται με τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, αυτά δηλαδή που είναι σημαντικά για την δημοκρατική διαδικασία και την προσωπική αυτονομία. – δηλαδή να είναι σημαντικά για την καλή λειτουργία μιας πλουραλιστικής και δημοκρατικής κοινωνίας
- Οι λόγοι που δεν δικαιολογούν εξαιρέσεις σε μεγάλο βαθμό

Π.χ. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βρήκε πως η ιθαγένεια είναι «ύποπτος λόγος» γιατί είναι πολύ σοβαρή διάκριση που πρέπει να διερευνάται εις βάθος διότι θίγει την αξιοπρέπεια του ατόμου (Άρθρο 3 του Χάρτη Δικαιωμάτων).

Η Προσέγγιση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Πιθανή Εναλλακτική Προσέγγιση

Οι Οδηγία 2000/43/ΕΚ (Race Directive) και Οδηγία 2000/78/ΕΚ (The Framework employment Directive) έχουν μετατρέψει ήδη την ιθαγένεια και το φύλο στον τομέα της εργοδότησης σε «ύποπτους λόγους» διότι όλα τα κράτη μέλη έχουν συμφωνήσει στην υιοθέτησή τους σαν απαγορευμένους λόγους διακρίσεων και δεν δίνουν ιδιαίτερες εξαιρέσεις και διακριτική ευχέρια στα κράτη μέλη για την εφαρμογή τους.

Οι υπόλοιποι λόγοι, περιλαμβανομένου του φύλου στον τομέα της προσφοράς προϊόντων και υπηρεσιών, λόγω της διακριτικής ευχέριας των κρατών μελών στην εφαρμογή τους και των πολύ περισσότερων εξαιρέσεων δεν δίνουν όση προστασία ενάντια στις διακρίσεις όσο οι άλλοι δύο λόγοι, οπότε δεν έχουν διαμορφωθεί σε «ύποπτους λόγους».

Θα έπρεπε οι ακόλοθοι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων να είναι «ύποπτοι λόγοι» ή όχι;

Θρησκεία;

Σεξουαλικός
προσανατολισμός;

Αναπηρία;

Ηλικία;

Βιβλιογραφία

- Evelyn Ellis and Philippa Watson, *'EU Anti-Discrimination Law', Vol. 2nd ed.* OUP Oxford, 2012
- Paul Craig and Grainne De Burca, *'EU Law: Text, Cases and Materials'* Oxford University Press, Oxford, 2020, 7th Edition, Chapters 12, 21,22 and 25.
- Erica Howard, *'EU Anti-Discrimination Law: Has the CJEU Stopped moving forward?'* (2018) 18(2-3) *International Journal of Discrimination and the Law* 60
- Erica Howard, *'The Case for a Considered Hierarchy of Discrimination Grounds in EU Law',* (2006) 14(4) *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 445
- Mustafa T. Karayigit, *'Prevalence of an Economic Right/Freedom Over a Social Right in a Horizontal Litigation Once Again'* (2021) 27(4) *European Public Law* 733
- Paivi Johanna Neuvonen, *"Inequality in Equality' in the European Union Equality Directives: A Friend or a Foe of More Systematised Relationships between the Protected Grounds?'* (2015) 15(4) *International Journal of Discrimination and the Law* 222
- Lisa Waddington and Mark Bell, *'More Equal Than Others: Distinguishing EU Equality Directives',* (2001) 38 *Common Market Review* 587

Νομοθεσία έναντι των
Διακρίσεων
Παγκοσμίως ν. ΕΕ

Μελέτη Περίπτωσης:
Διακρίσεις λόγω Σεξουαλικού Προσανατολισμού

Πλάνο Σεμιναρίου

Σύγκριση Παγκόσμιας και Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας για τις Διακρίσεις

Παγκόσμια Μέτρα ενάντια στις διακρίσεις

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 1948

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα, 1966

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

Μέτρα της ΕΕ ενάντια στις διακρίσεις

Άρθρα 2 και 3 της ΣΕΕ

Άρθρα 8,10,19, 45 και 157 της ΣΛΕΕ

Άρθρα 20-26 του Χάρτη των Θεμελιωδών ΑΔ της ΕΕ

Μελέτη Περίπτωσης: Διακρίσεις Λόγω Σεξουαλικού Προσανατολισμού

- Παγκόσμια Εφαρμογή της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού
- Εφαρμογή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού στην ΕΕ
- Διαφορές μεταξύ χωρών και επεξήγηση
- Η ένταξη του σεξουαλικού προσανατολισμού στην νομοθεσία της ΕΕ

Παρουσίαση κ. Στεφάνου Σταύρου Ευαγγελίδη

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Οικουμενική Διακήρυξη Για Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα - 10 Δεκεμβρίου 1948

Ένα έγγραφο ορόσημο στην ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στη σύνταξή του συνέβαλαν άτομα από διαφορετικά νομικά και πολιτιστικά υπόβαθρα, από διάφορες περιοχές του κόσμου.

Διακηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στο Παρίσι στις 10 Δεκεμβρίου 1948 (ψήφισμα 217 Α της Γενικής Συνέλευσης) ως κοινό πρότυπο επιτευγμάτων για όλους τους λαούς και όλα τα έθνη.

Έχει ευρέως αναγνωριστεί σαν η έμπνευση για την υιοθέτηση τουλάχιστον εβδομήντα συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που εφαρμόζονται σε μόνιμη βάση σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο. Όλα συμπεριλαμβάνουν αναφορές σε αυτό στα προοίμια τους.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Οικουμενική Διακήρυξη Για Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα - 10 Δεκεμβρίου 1948

Άρθρο 2: Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιανδήποτε άλλη κατάσταση. Δεν θα μπορεί ακόμα να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

Άρθρο 7: Όλοι είναι ίσοι απέναντι στο νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

Άρθρο 10: Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

Άρθρο 16(1): Από τη στιγμή που θα φθάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρεύονται και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Οικουμενική Διακήρυξη Για Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα - 10 Δεκεμβρίου 1948

Άρθρο 18: Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

Άρθρο 23 (2): Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.

Άρθρο 25(1): Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του.

Άρθρο 25(2): Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα, 1966

Άρθρο 1(1): Όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με το δικαίωμα αυτό, καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό καθεστώς τους και εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και μορφωτική ανάπτυξή τους.

Άρθρο 2(1): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να εγγυώνται σε όλα τα άτομα που βρίσκονται στην επικράτειά τους και υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο παρόν Σύμφωνο, χωρίς καμία διάκριση, ιδίως φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκευματος, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή κάθε άλλης κατάστασης.

Άρθρο 3: Τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν το δικαίωμα ισότητας ανδρών και γυναικών στην απόλαυση όλων των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων που αναφέρονται στο παρόν Σύμφωνο.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα, 1966

Άρθρο 4(1): Σε περίπτωση εξαιρετικού δημόσιου κινδύνου, ο οποίος απειλεί την ύπαρξη του έθνους και αναγνωρίζεται από επίσημη πολιτειακή πράξη, τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο μπορούν να λάβουν, στο βαθμό που οι περιστάσεις το απαιτούν, μέτρα που παρεκκλίνουν των υποχρεώσεων που προβλέπονται στο παρόν Σύμφωνο, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέτρα αυτά δεν θα είναι ασυμβίβαστα προς τις άλλες υποχρεώσεις που τους επιβάλλει το διεθνές δίκαιο και δεν θα συνεπάγονται καμία διάκριση που βασίζεται αποκλειστικά στη φυλή, το χρώμα, το γένος, τη γλώσσα, το θρήσκευμα ή την κοινωνική προέλευση.

Άρθρο 14(1): Όλοι είναι ίσοι ενώπιον των δικαστηρίων...

Άρθρο 23(2): Αναγνωρίζεται το δικαίωμα ανδρών και γυναικών σε ηλικία γάμου να παντρεύονται και να δημιουργούν οικογένεια.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα, 1966

Άρθρο 24(1): Κάθε παιδί, χωρίς διάκριση λόγω φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας ή γέννησης, έχει δικαίωμα, έναντι της οικογένειάς του, της κοινωνίας και του Κράτους στα μέτρα προστασίας που απαιτεί η θέση του ως ανηλίκου.

Άρθρο 26: Όλα τα πρόσωπα είναι ίσα ενώπιον του νόμου και έχουν δικαίωμα, χωρίς καμία διάκριση, σε ίση προστασία του νόμου. Ως προς αυτό το ζήτημα, ο νόμος πρέπει να απαγορεύει κάθε διάκριση και να εγγυάται σε όλα τα πρόσωπα ίση και αποτελεσματική προστασία έναντι κάθε διάκρισης, ιδίως λόγω φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης.

Άρθρο 27: Στα Κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές δεν μπορούν να στερηθούν του δικαιώματος να έχουν, από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους, τη δική τους πολιτιστική ζωή, να εκδηλώνουν και να ασκούν τη δική τους θρησκεία ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα - 1966

Άρθρο 2(2): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να εγγυηθούν ότι τα δικαιώματα που περιέχονται σ' αυτό θα ασκούνται χωρίς οποιαδήποτε διάκριση φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκεύματος, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γεννήσεως ή κάθε άλλης καταστάσεως.

Άρθρο 3: Τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν το δικαίωμα ισότητας ανδρών και γυναικών στην απόλαυση όλων των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων που αναφέρονται στο παρόν Σύμφωνο.

Άρθρο 7: Τα συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε προσώπου να απολαμβάνει δίκαιους και ευνοϊκούς όρους εργασίας οι οποίοι εξασφαλίζουν ειδικότερα: ... ένα μισθό δίκαιο και αμοιβή ίση με την αξία της εργασίας χωρίς καμιά διάκριση. Ειδικότερα οι γυναίκες πρέπει να έχουν την εγγύηση ότι οι προσφερόμενοι σ' αυτές όροι εργασίας δεν είναι κατώτεροι από εκείνους που απολαμβάνουν οι άνδρες και να λαμβάνουν την ίδια όπως και αυτοί αμοιβή για την ίδια εργασία.

Παγκόσμια Μέτρα Έναντι Διακρίσεων

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα - 1966

Άρθρο 10(2): Ειδική προστασία πρέπει να παρέχεται στις μητέρες για εύλογο χρονικό διάστημα πριν και μετά τη γέννηση παιδιών. Οι εργαζόμενες μητέρες πρέπει να λαμβάνουν κατά το ίδιο διάστημα άδεια με αποδοχές ή άδεια με ανάλογες παροχές κοινωνικής ασφάλισης.

Άρθρο 13(1): Τα συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα μορφώσεως κάθε προσώπου. Συμφωνούν ότι η μόρφωση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειάς της και να ενισχύει το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Συμφωνούν ακόμη ότι η μόρφωση πρέπει να καθιστά κάθε πρόσωπο ικανό να διαδραματίσει ένα χρήσιμο ρόλο σε μια ελεύθερη κοινωνία, να ευνοεί την κατανόηση, την ανοχή και φιλία μεταξύ όλων των εθνών και όλων των φυλετικών ομάδων, των εθνικών ή θρησκευτικών και να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της δραστηριότητας των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

Άρθρο 13(3): Τα συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται την ελευθερία των γονέων και, ενδεχόμενα, των νομίμων κηδεμόνων, να εκλέγουν για τα παιδιά τους ιδρύματα που δεν ανήκουν ή δεν υπάγονται στο Δημόσιο, αλλά ανταποκρίνονται στα οριζόμενα από το κράτος ή εγκεκριμένα ελάχιστα όρια εκπαίδευσης και να εξασφαλίζουν τη θρησκευτική και ηθική μόρφωση των παιδιών τους σύμφωνα προς τις ίδιες τους πεποιθήσεις.

Μέτρα Έναντι των Διακρίσεων στην ΕΕ

Συνθήκη της ΕΕ (Μάαστριχτ, 1992)

Άρθρο 2 ΣΕΕ

Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών

Άρθρο 3 ΣΕΕ

... Η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού...

Μέτρα Έναντι των Διακρίσεων στην ΕΕ

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ (Λισσαβώνα, 2007)

Άρθρο 8 ΣΛΕΕ

Σε όλες τις δράσεις της, η Ένωση επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών

Άρθρο 10 ΣΛΕΕ

Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

...Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας...

Άρθρο 157 ΣΛΕΕ

Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

Μέτρα Έναντι των Διακρίσεων στην ΕΕ

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

Άρθρο 20: Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου.

Άρθρο 21: Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού....απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.

Άρθρο 22: Η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία.

Μέτρα Έναντι των Διακρίσεων στην ΕΕ

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

Άρθρο 23: Η ισότητα γυναικών και ανδρών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές. Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου.

Άρθρο 24: Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους...μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους...η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους...Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά...πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού...

Άρθρο 25: Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο.

Άρθρο 26: Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.

Παγκοσμια Μέτρα ν Μέτρα στην ΕΕ

Γενική Σύγκριση

01

Τα διάφορα μέτρα
βασίζονται όλα σε
Διεθνείς Συμβάσεις

02

Έχουν όμως
διαφορετικά επίπεδα
δεσμευτικότητας και
υιοθετούν διαφορετικό
ύφος στην γλώσσα που
χρησιμοποιούν

03

Το περιεχόμενό τους
παρουσιάζει ομοιότητες
και διαφορές

Παγκοσμια Μέτρα ν Μέτρα στην ΕΕ

Σύγκριση Περιεχομένου

Λόγοι Διακρίσεων:

- Τα Ηνωμένα Έθνη θέτουν σαν απαγορευμένους λόγους διακρίσεων τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση, αφήνοντας έτσι ανοιχτή την πιθανότητα για την υιοθέτηση οποιονδήποτε άλλων απαγορευμένων λόγων διακρίσεων.
- Ο Χάρτης ΑΑ της ΕΕ θέτει σαν απαγορευμένους λόγους διακρίσεων το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, την εθνική καταγωγή ή κοινωνική προέλευση, τα γενετικά χαρακτηριστικά, τη γλώσσα, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, τα πολιτικά φρονήματα ή κάθε άλλη γνώμη ή ιδιότητα μέλους εθνικής μειονότητας, την περιουσία, τη γέννηση, την αναπηρία, την ηλικία ή τον γενετήσιο προσανατολισμό και την ιθαγένεια. Οπότε, καλύπτει ένα πολύ ευρύ φάσμα διακρίσεων, ευρύτερο από τα ΗΕ μιας και αναφέρει ρητά την αναπηρία, ηλικία και τον γενετήσιο/σεξουαλικό προσανατολισμό, πράγματα που δεν αναφέρουν ρητά τα ΗΕ. Όμως, δεν το αφήνει ανοιχτό, εκτός όταν έχει να κάνει με μειονότητες και τις ιδιότητές τους.
- Οι συνθήκες της ΕΕ είναι πολύ πιο συγκεκριμένες στους απαγορευτικούς λόγους που καλύπτουν. Είναι το φύλο, η φυλετική ή εθνική καταγωγή (ιθαγένεια), η θρησκεία ή πεποιθήσεις, η αναπηρίας, η ηλικία και ο γενετήσιος προσανατολισμός.

Παγκοσμια Μέτρα ν Μέτρα στην ΕΕ

Σύγκριση Περιεχομένου

Η ιθαγένεια (φυλετική ή εθνική καταγωγή) έχει πολύ πιο έντονη παρουσία στην Ευρώπη λόγω της ελεύθερης διακίνησης των εργαζομένων.

Διακρίσεις λόγω φύλου

- Έχουν έντονη παρουσία και στα δύο. Τα ΗΕ προβλέπουν πως όλοι έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία και μιλούν πιο συγκεκριμένα για τις γυναίκες οι οποίες «πρέπει να έχουν την εγγύηση ότι οι προσφερόμενοι σ' αυτές όροι εργασίας δεν είναι κατώτεροι από εκείνους που απολαμβάνουν οι άνδρες και να λαμβάνουν την ίδια όπως και αυτοί αμοιβή για την ίδια εργασία». Παρομοίως η ΕΕ προβλέπει πως πρέπει να εξασφαλίζεται η εφαρμογή «της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας».
- Περαιτέρω, τα ΗΕ προβλέπουν πως πρέπει να υπάρχει «δικαίωμα ισότητας ανδρών και γυναικών στην απόλαυση όλων των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων» και παράλληλα η ΕΕ προβλέπει πως πρέπει «να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών», επεκτείνοντας έτσι την ανάγκη για ισότητα μεταξύ των φύλων από τον εργασιακό χώρο.
- Επίσης, και στους δύο χώρους ενθαρρύνεται ρητά η ύπαρξη θετικών μέτρων που θα εξασφαλίζουν την ισότητα των φύλων. Τα ΗΕ μιλούν για το δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης για την μητρότητα, όπως και για το ότι «ειδική προστασία πρέπει να παρέχεται στις μητέρες για εύλογο χρονικό διάστημα πριν και μετά τη γέννηση παιδιών» ενώ η ΕΕ αναφέρει πως επιτρέπει τη «διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου».
- Τα ΗΕ προσθέτουν πως οι γυναίκες και οι άνδρες πρέπει να έχουν «ίσα δικαιώματα σε σχέση με τον γάμο και την διάλυση του γάμου, ασχέτως φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας».

Παγκοσμια Μέτρα ν Μέτρα στην ΕΕ

Σύγκριση Περιεχομένου

Εντονότερη και πιο συγκεκριμένη είναι η **προστασία των μειωνοτήτων από τα ΗΕ**, τα οποία προβλέπουν πως «στα Κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές δεν μπορούν να στερηθούν του δικαιώματος να έχουν, από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους, τη δική τους πολιτιστική ζωή, να εκδηλώνουν και να ασκούν τη δική τους θρησκεία ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα».

Και οι δύο μιλούν για **ισότητα έναντι στον νόμο**.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Εικόνα Παγκοσμίως

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

- Τα δικαιώματα των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων και διαφυλικών (ΛΟΑΤ) έχουν αυξηθεί σε πολύ γοργό ρυθμό τις τελευταίες δεκαετίες.
- Ορόσημες αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου και νομοθεσίες των ΗΠΑ είχαν σαν αποτέλεσμα:
 - Την αποποινικοποίηση των σεξουαλικών δραστηριοτήτων του ίδιου φύλου (1962-2003).
 - Την νομιμοποίηση και πρόσβαση στους γάμους ίδιου φύλου (2015).
 - Την χορήγηση προστατευτικών μέτρων κατά των διακρίσεων στην εργασία λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού σε εθνικό επίπεδο (2020).

Σε άλλες χώρες

Υπήρχε πρόοδος στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ αλλά σε πιο αργούς ρυθμούς.

Η Ινδία αποποινικοποίησε τις σεξουαλικές δραστηριότητες του ίδιου φύλου το 2018.

Η Ταϊλάνδη νομιμοποίησε τους γάμους μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου το 2019.

ΟΜΩΣ

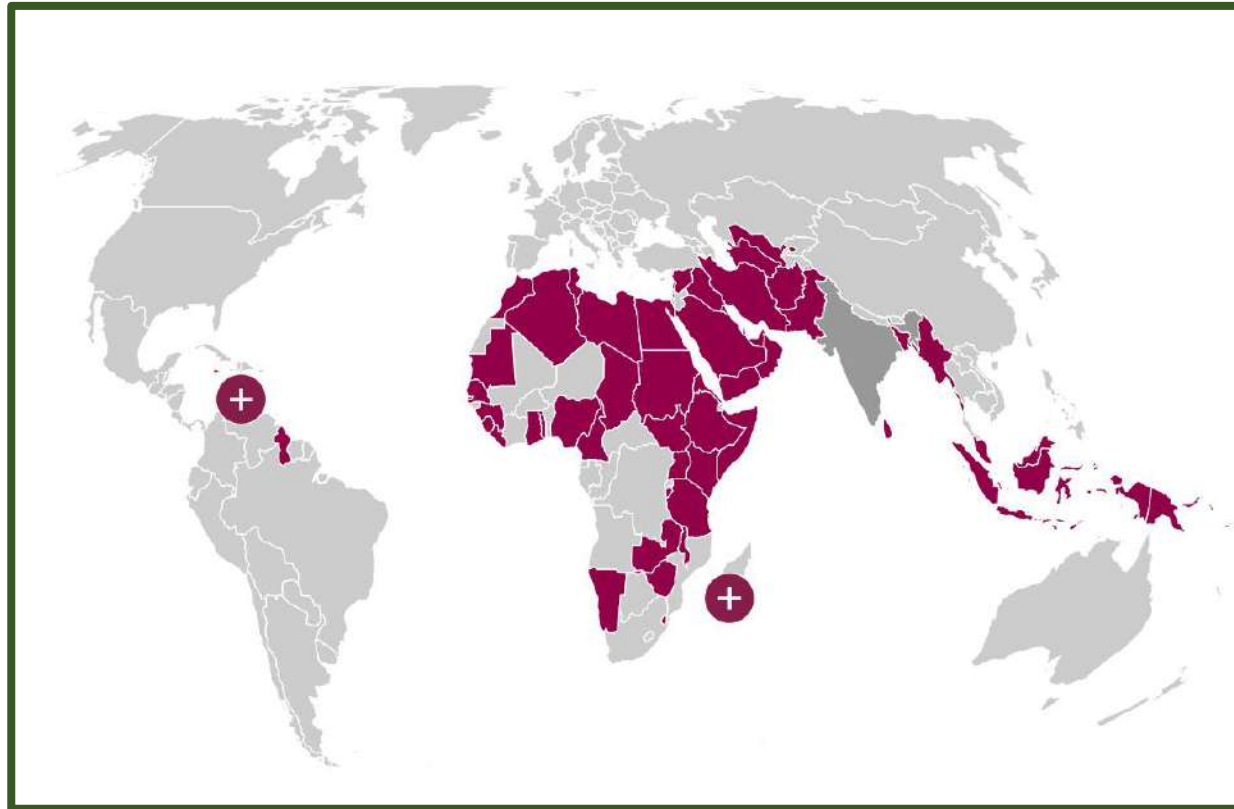
64 χώρες ακόμη δεν έχουν αποποινικοποιήσει τις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές πράξεις.

Σε κάποιες από αυτές, τέτοιες δραστηριότητες τιμωρούνται ακόμη και με θάνατο.

Έντονες αντιδράσεις ενάντια στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ παρατηρούνται στην Αφρική, τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ευρώπη, ενώ πολιτικές ενάντια στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ έχουν υιοθετηθεί πρόσφατα στην Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Ρωσία, την Τανζανία και την Ουγκάντα (Mendos, 2019).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Χάρτης Χωρών που απαγορεύουν τους ΛΟΑΤ

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Η Εικόνα Παγκοσμίως

Το 2014, η Διεθνής Αμνηστία επεσήμανε πως

Στη **Σερβία** υπήρξαν συχνές απαγορεύσεις Παρελάσεων Υπερηφάνειας από τις αρχές, λόγω απειλών που είχαν δεχθεί από ομοφοβικές ομάδες, πράγμα που έδειχνε έντονη έλλειψη βούλησης για την αντιμετώπιση της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας.

Στην **Τουρκία** ο Πρόεδρος Ερτογάν δείχνει πως είναι εναντίον της παραχώρησης ίσων δικαιωμάτων στους ΛΟΑΤ και έχει ξεκάθαρα επιτεθεί, επανειλημμένα, στην κοινότητα ΛΟΑΤ μέσω Twitter, ενώ λογοκρίνει τους ομοφυλόφιλους τηλεοπτικούς χαρακτήρες (Beswick, 2020).

Στην **Ουκρανία** οι ομάδες ακροδεξιών εθνικιστών διακόπτουν τακτικά εκδηλώσεις των ΛΟΑΤ και συχνά δημοσιεύουν στο διαδίκτυο αναφορές για την υιοθεσία παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια, χαρακτηρίζοντας την ως «πράξη βίας» κατά των παιδιών.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

Αγγλία: από τον 16^ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της δυναστείας των Τυδώρ (Tudor), είχαν εφαρμοστεί νομοθεσίες κατά των πρωκτικών σεξουαλικών δραστηριοτήτων ('anti-buggery' laws), αρχικά στην περιοχή του Ηνωμένου Βασιλείου και αργότερα στις μακρινές αποικίες της Αγγλίας. (Asal et al. 2013; Han & O'Mahoney 2014)

Γαλλία: το 1791, ενώ διοικούσε η κυβέρνηση της Γαλλικής επανάστασης, οι σεξουαλικές πράξεις ανάμεσα στους άνδρες αποποινικοποιήθηκαν. Αργότερα, μέσα από τις νομοθεσίες που διαδόθηκαν κατά την διάρκεια των κατακτήσεων του Μέγα Ναπολέοντα, η αποποινικοποίηση αυτή επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές της Νότιας Ευρώπης. (Waaldijk 2000; Kollman 2013)

Οι **περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες** είχαν απαγορεύσει την ομοφυλοφιλία μέχρι τον 20^ο αιώνα, όταν σιγά σιγά, κυρίως από το 1950 και μετά, άρχισαν μία μία να μεταρρυθμίζουν τις σχετικές νομοθεσίες (Mendos 2019).

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: το 1981, για πρώτη φορά, διέταξε κράτος μέλος της ΕΕ να αποποινικοποιήσει την ομοφυλοφιλία, στην υπόθεση *Dudgeon v Uk*, απόφαση που βοήθησε στην επιτάχυνση της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας και στην υπόλοιπη Δυτική, καθώς και στην Ανατολική Ευρώπη μετά το 1990.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

Dudgeon v Uk

Τα γεγονότα της υπόθεσης

- Ο ενάγοντας, ο κ.Τζέφρυ Ντάντζεον, ήταν ένας 35χρονος ομοφυλόφιλος που ζούσε στην Ιρλανδία. Στις 21 Ιανουαρίου του 1976 η αστυνομία ερεύνησε το σπίτι του με βάση ένταλμα που είχε για την εξεύρεση ναρκωτικών. Η έρευνα αυτή κατέληξε στη σύλληψη τρίτου σε σχέση με το παράπτωμα αυτό αλλά επίσης οδήγησε στην εξεύρεση και κατάσχεση διαφόρων εγγράφων του ενάγοντα (περιλαμβανομένου προσωπικών ημερολογίων) στα οποία υπήρχαν περιγραφές διαφόρων ομοφυλοφιλικών σεξουαλικών πράξεων του. Η εξεύρεση αυτή οδήγησε στην κράτηση και ανάκριση του ενάγοντα από την αστυνομία για περίπου τεσσεράμισι ώρες, σε σχέση με την σεξουαλική του ζωή. Υπήρχαν σκέψεις για πρόσαψη κατηγοριών για «σεξουαλική απρέπεια» που τελικά απορρίφθηκαν. Τα προσωπικά έγγραφα του ενάγοντα του επιστράφηκαν ένα χρόνο μετά.
- Ο αιτητής κατήγγειλε ότι η ισχύουσα νομοθεσία στη Βόρεια Ιρλανδία επέτρεπε την ποινική δίωξη του λόγω της ομοφυλοφιλικής του συμπεριφοράς και ότι, λόγω αυτού, είχε βιώσει φόβο, ταλαιπωρία και ψυχολογική δυσφορία, συμπεριλαμβανομένου φόβου για παρενόχληση και εκβιασμό. Κατήγγειλε επίσης ότι ανακρίθηκε από την αστυνομία για ορισμένες ομοφυλοφιλικές δραστηριότητες και ότι προσωπικά του χαρτιά κατασχέθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας και δεν επιστράφηκαν για ένα χρόνο.
- Ισχυριζόταν,μεταξύ άλλων, πως τα πιο πάνω αποτελούσαν παράβαση ενάντια στο Άρθρο 8 των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο προβλέπει πως όλοι έχουν δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής, της κατοικίας και της αλληλογραφίας τους.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

Dudgeon v Uk

Οι νομοθεσίες

- Το buggery (πρωκτική σεξουαλική δραστηριότητα) ήταν ποινικό αδίκημα με τιμωρία μέχρι και ισόβια.
- Η σεξουαλική απρέπεια μεταξύ δύο ανδρών, είτε διεξαγόταν ιδιωτικά είτε δημόσια, ήταν ποινικό αδίκημα με τιμωρία μέχρι δύο χρόνια φυλάκισης.
- Η συναίνεση δεν αποτελούσε υπεράσπιση και δεν γίνονταν διαχωρισμοί λόγω ηλικίας.
- Στην Αγγλία ίσχυε η ίδια νομοθεσία αλλά είχε τροποποιηθεί για να αποποινικοποιήσει τέτοιες πράξεις που διαδραματίζονταν ιδιωτικά (όχι δημόσια) μεταξύ ατόμων άνω των 21 ετών.
- Στην πράξη, στην Ιρλανδία δεν είχε διωχθεί κανένας άνω των 21 ετών για τα «αδικήματα» αυτά από το 1972 και μετά, αλλά στην θεωρία αυτό υπόκειται στην διακριτική ευχέρεια της εισαγγελίας.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

Ο ενάγοντας έχει υποστεί και συνέχιζε να υφίσταται αδικαιολόγητη παρέμβαση στο δικαίωμά του για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής. Υπήρχε συνεπώς παραβίαση του άρθρου 8, διότι:

- Οι ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές πράξεις είναι ξεκάθαρα υπό την εμβέλεια της συγκεκριμένης νομοθεσίας
- Η τοπική νομοθεσία δεν διαχωρίζει με βάση το αν πράξεις αυτές γίνονται σε ιδιωτικό ή δημόσιο χώρο, με βάση την ηλικία ή εάν υπάρχει συναίνεση και έτσι δεν μπορεί να δικαιολογηθεί.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

- Οι χώρες μέλη της ΕΕ άρχισαν να προσφέρουν νομική προστασία και αναγνώριση στους ΛΟΑΤ υπήκοους τους από το 1980 και μετά.
- Οι Σκανδιναβικές χώρες και η Γαλλία είχαν αρχίσει να υιοθετούν νόμους (στενούς ακόμη σε ευρύτητα) ενάντια στις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού την δεκαετία του 1980.
- Ακολούθησαν οι Φινλανδία, Ολλανδία και Ισπανία την δεκαετία του 1990 (Waaldijk 1994).
- Με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και την εκ νέου σύνταξη των νομικών κωδίκων στην Ανατολική Ευρώπη, πολλά κράτη της περιοχής, συμπεριλαμβανομένης της Τσεχίας, της Πολωνίας, της Εσθονίας και της Ρουμανίας, ενσωμάτωσαν τον σεξουαλικό προσανατολισμό σε πιο εκτεταμένη νομοθεσία κατά των διακρίσεων από τα τέλη της δεκαετίας του 1990.(Αγουμπ 2016).
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση εδραίωσε τα νομικά οφέλη των κινημάτων των ΛΟΑΤ, με την Συνθήκη της ΕΕ (Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1999) περιλαμβάνοντας τον σεξουαλικό προσανατολισμό στους απαγορευμένους λόγους για διακρίσεις.
- Από το 2000 και μετά οι ευρωπαϊκές χώρες τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση συνέχισαν να επεκτείνουν την προστασία κατά των διακρίσεων σε έναν αυξανόμενο αριθμό τομέων, συμπεριλαμβάνοντας την προστασία για την ταυτότητα φύλου και τα τρανς άτομα. Στις αρχές του 2019, μόνο τρεις ευρωπαϊκές χώρες (που δεν είναι μέλη της ΕΕ) δεν είχαν νόμους κατά των διακρίσεων για τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου οποιουδήποτε είδους σε εθνικό επίπεδο: Λευκορωσία, Ρωσία και Τουρκία (Mendos 2019).
- Επί του παρόντος, καμία από τις χώρες μέλη της ΕΕ δεν έχει νομική απαγόρευση των σεξουαλικών πράξεων του ίδιου φύλου κυρίως διότι αυτό απαγορεύεται από τα διάφορα όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων της περιοχής (Ευρωπαϊκές συμβάσεις, κανόνες, οδηγίες κτλ, και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο).
- Επίσης, τα περισσότερα κράτη μέλη προσφέρουν νομική προστασία κατά των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, διότι αυτό επιβάλλεται και πάλι από τις Ευρωπαϊκές νομοθεσίες.
- Όσο αφορά τον θεσμό του γάμου για τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια, παρόλο που τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα δεν έχουν ακόμη επιβάλει την αποδοχή του από τα κράτη μέλη, περισσότερες από τις μισές χώρες στον κόσμο που αναγνωρίζουν τους γάμους ομοφύλων βρίσκονται στην Ευρώπη (Αγουμπ & Paternotte 2020).

Συνταγματικά Μέτρα	Νομοθετικά Μέτρα	Καθόλου Μέτρα
<p>Σουηδία (2003)</p> <p>Πορτογαλία (2005)</p> <p>Μάλτα (2014)</p>	<p>Γαλλία (1985/2001/2008)</p> <p>Νορβηγία (1987/1998/2006/2013/2018)</p> <p>Δανία (1987/1996/2007)</p> <p>Σουηδία (1987/1999/2003/2009)</p> <p>Ολλανδία (19995)</p> <p>Φινλανδία (1995) /2004)</p> <p>Ισπανία (1996/2004)</p> <p>Λουξεμβούργο (1997/2006)</p> <p>Ισλανδία (1998/2006/2018)</p> <p>Τσεχία (1999/2004/2009)</p> <p>Εσθονία (1999/2006/2009)</p> <p>Πολωνία (1999/2010)</p> <p>Ιρλανδία (2000)</p> <p>Λιθουανία (2000/2005)</p> <p>Ρουμανία (2000)</p> <p>Βέλγιο (2003/2007)</p> <p>Κροατία (2003/2009)</p> <p>Ουγγαρία (2003/2004)</p> <p>Ιταλία (2003)</p> <p>Αυστρία (2004)</p> <p>Κύπρος (2004/2009)</p> <p>Βουλγαρία (2005)</p> <p>Ελλάδα (2005)</p> <p>Πορτογαλία (2005/2009)</p> <p>Γερμανία (2006)</p> <p>Λετονία (2006/2013)</p> <p>Ηνωμένο Βασίλειο (2007/2010)</p> <p>Σλοβακία (2008)</p> <p>Αλβανία (2010)</p> <p>Σερβία (2010)</p> <p>Μάλτα (2012)</p> <p>Μολδαβία (2013)</p> <p>Γεωργία (2014)</p> <p>Σλοβενία (2016)</p>	<p>Λευκορωσία</p> <p>Ρωσία</p> <p>Τουρκία</p>

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

ΟΜΩΣ

αν και υπήρξε σαφής τάση προς μεγαλύτερη νομική προστασία, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική ποικιλομορφία στον τομέα αυτό, με ορισμένες χώρες να υιοθετούν πιο ολοκληρωμένα μέτρα από άλλες.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

Σε αντίθεση με τον ενεργό ρόλο που διαδραμάτισαν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ στην προώθηση των μέτρων κατά των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού σε γενικές γραμμές, δεν έχουν απαιτήσει από τα κράτη μέλη τους να αναγνωρίσουν επίσημα τις σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου.

Δυτική Ευρώπη

- Η πρώτη χώρα μέλος που αναγνώρισε νομικά τις σχέσεις αυτές ήταν η **Δανία**, η οποία **αναγνώρισε τα σύμφωνα συμβίωσης μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου** (registered partnership (RP)) το **1989**. Το Σύμφωνο Συμβίωσης χορηγούσε στα ζευγάρια αυτά πολλά από τα νομικά και φορολογικά οφέλη που συνδέονται με τον πολιτικό γάμο, αλλά όχι δικαιώματα όπως να υιοθετούν παιδιά ή να αποκαλούν τη σχέση τους γάμο (Sjoland 1998).
- Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 διάφορες χώρες μέλη της Δυτικής ΕΕ υιοθέτησαν νομοθεσίες που αναγνώριζαν τα Σύμφωνα Συμβίωσης, παρέχοντας διάφορα επίπεδα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.
- Το **2001** η **Δανία** έγινε και πάλι η πρώτη χώρα που **αναγνώρισε τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου** (Kollman 2017).
- Από τότε, ακόμη 16 χώρες μέλη τον έχουν αναγνωρίσει, περιλαμβανομένου της Ισπανίας, της Πορτογαλλίας και της Μάλτας, ενώ άλλες έχουν επιλέξει να περιοριστούν στην αναγνώριση των Συμφώνων Συμβίωσης, όπως η Ελβετία, και η Κύπρος. (Mendos 2019). Να σημειωθεί πως πρόσφατα (16/02/2024) τον γάμο ατόμων του ίδιου φύλου έχει αναγνωρίσει και η Ελλάδα.
- Η Ιταλία αναγνώρισε τα Σύμφωνα Συμβίωσης μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου το 2016, μετά που το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων την καταδίκασε για την αποτυχία της να δώσει νομική αναγνώριση στα ζευγάρια του ίδιου φύλου, στην υπόθεση **Oli ari and others v Italy**. Ήταν η πρώτη φορά που το δικαστήριο καταδίκασε κάποιο κράτος μέλος για αυτό το θέμα.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Ιστορική Αναδρομή στην ΕΕ

Ανατολική Ευρώπη

- Η αναγνώριση σχέσεων μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου παραμένει **πιο ποικιλόμορφη** στην Ανατολική Ευρώπη, όπου και ξεκίνησε και πιο αργά.
- Το 1996 η Ουγγαρία αναγνώρισε την οικιακή συμβίωση σε περιορισμένο βαθμό, ενώ το 2006 η Τσεχία εφάρμοσε παρόμοια, αλλά πιο ολοκληρωμένη νομοθεσία. Έκτοτε, παρόμοιες νομοθεσίες εφάρμοσαν οι Σλοβενία (2006), Ουγγαρία (2009), Κροατία (2014) και Εσθονία (2016).
- Οι Λιθουανία, Λετονία, Πολωνία και Σλοβακία δεν έχουν ακόμη καμία μορφή αναγνώρισης για τα ομόφυλα ζευγάρια. (Mendos 2019).
- Καμία χώρα της Ανατολικής Ευρώπης δεν έχει αναγνωρίσει τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου.
- Αντιθέτως, δεκατρία κράτη της Ανατολικής Ευρώπης έχουν υιοθετήσει συνταγματικές τροποποιήσεις που ορίζουν τον γάμο ως τον γάμο μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας, απαγορεύοντας έτσι το άνοιγμα του θεσμού σε ομόφυλα ζευγάρια (Mendos 2019).
- Ως εκ τούτου, τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ και η ισότητα του γάμου ειδικότερα έχουν γίνει μέρος των συνεχιζόμενων εντάσεων μεταξύ της Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, καθώς και σημείο ανάφλεξης μεταξύ πιο φιλελεύθερων και εθνικιστικών οραμάτων για το μέλλον της Ευρώπης (Slootmaeckers et al. 2016).

Αναγνώριση Γάμου

Ολλανδία (2001)
 Βέλγιο (2003)
 Ισπανία (2005)
 Νορβηγία (2009)
 Σουηδία (2009)
 Πορτογαλία (2010)
 Δανία (2012)
 Ισλανδία (2010)
 Γαλλία (2013)
 Ηνωμένο Βασίλειο (2014)
 Λουξεμβούργο (2015)
 Ιρλανδία (2015)
 Φινλανδία (2017)
 Γερμανία (2017)
 Μάλτα (2017)
 Αυστρία (2019)
 Ελλάδα (2024)

Αναγνώριση Σύμφωνου Συμβίωσης

Δανία (1989–2012)
 Νορβηγία (1990–2009)
 Σουηδία (1995–2009)
 Ισλανδία (1996–2010)
 Ολλανδία (1998)
 Γαλλία (1999)
 Βέλγιο (2000)
 Γερμανία (2001–2018)
 Φινλανδία (2000)
 Λουξεμβούργο (2004)
 Ηνωμένο Βασίλειο (2005)
 Ανδόρα (2005)
 Ελβετία (2005)
 Τσεχία (2006)
 Σλοβενία (2006)
 Ουγγαρία (2009)
 Αυστρία (2010)
 Ιρλανδία (2010)
 Λιχτενστάιν (2011)
 Μάλτα (2014)
 Κροατία (2015)
 Ελλάδα (2015)
 Κύπρος (2015)
 Ιταλία (2016)
 Εσθονία (2016)
 Μαυροβούνιο (2020)

Αναγνώριση Μη-Εγγεγραμμένης Σχέσης

Ουγγαρία (1996)
 Πορτογαλία (2001)
 Αυστρία (2003)
 Κροατία (2003)

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Γιατί Υπάρχουν Διαφορές Ανάμεσα στις Χώρες;

Εκμοντερνισμός και Εκσυγχρονισμός

- Η αποδοχή των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ έχει συνδεθεί επανειλημμένα με τον βαθμό εκμοντερνισμού και εκσυγχρονισμού μιας χώρας. (Adam et al. 1999; Badgett et al. 2019; Hildebrandt et al. 2019).
- Ο εκμοντερνισμός και ο εκσυγχρονισμός περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δομικών, οικονομικών και πολιτισμικών αλλαγών π.χ. αστικοποίηση, εκβιομηχανοποίηση, συσσώρευση πλούτου και μαζική εκπαίδευση (Wucherpfennig & Deutsch 2009).
- Ο συνδιασμός αυτών των κοινωνικο-οικονομικών διαδικασιών συνδέεται με τον πολιτικό μετασχηματισμό, τον εκδημοκρατισμό (Lipset 1959) και την καινοτομία στην κοινωνική πολιτική (Wilensky & Lebeaux 1958), τα οποία υποστηρίζουν τη φιλελεύθερη δημοκρατία και την πολιτισμική αλλαγή (Lipset 1959, Skocpol et al. 1993). Με άλλα λόγια, τις φιλελεύθερες αλλαγές!
- Αποτέλεσμα: προωθούντε αρχές όπως η ανεκτικότητα, η ελευθερία έκφρασης και η κοινωνική ένταξη (Almond & Verba 1963; Inglehart & Welzel 2005; Welzel 2013).
- Οι Inglehart and Welzel (2005) υποστηρίζουν πως η εκβιομηχανοποίηση έκανε την κοινωνία από την μια να σταματήσει να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη θρησκεία (secularisation) και από την άλλη να επικεντρωθεί στην ατομική αυτονομία, την προσωπική επιλογή και την αυτοέκφραση (Inglehart 1990; Inglehart & Welzel 2005).
- Οι μελετητές της πολιτικής ΛΟΑΤ βασίστηκαν σε αυτές τις λογικές για να υποστηρίξουν ότι τα πλουσιότερα και πιο ανεπτυγμένα κράτη θα είναι πιο πιθανό να απελευθερώσουν τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ από τα λιγότερο ανεπτυγμένα αντίστοιχά τους (Adam et al. 1999; Corrales 2017; Badgett et al. 2019).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Γιατί Υπάρχουν Διαφορές Ανάμεσα στις Χώρες;

Βιομηχανικός Καπιταλισμός και Ανάπτυξη Αστικών Κέντρων

- Παρομοίως, ιστορικοί και ψυχολόγοι, ξεκινώντας με τον Φουκώ (1978), ισχυρίζονται πως η δημιουργία της σύγχρονης ομοφυλοφιλικής ταυτότητας είναι στενά συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού και τη συνακόλουθη ανάπτυξη των αστικών κέντρων.
- Ο μετασχηματισμός των κοινωνικο-οικονομικών δομών οδήγησε σε δύο σημαντικές αλλαγές που κατέστησε δυνατή την ανάπτυξη των ομοφυλοφιλικών και λεσβιακών ταυτοτήτων.
 1. Ένας αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων ενσωματώθηκε στη μισθωτή εργασία, πράγμα το οποίο μείωσε την στήριξη στην οικογενειακή οικονομική παραγωγή και κατ'επέκταση στήριξη.
 2. Οδήγησε στην μετακίνηση των μισθωτών εργατών σε αστικά κέντρα, γεγονός που διέκοψε περαιτέρω τους παραδοσιακούς δεσμούς συγγένειας και την στενή παραδοσιακή τους κοινότητα.
- Οι δύο αυτές αλλαγές επέτρεψαν περισσότερη προσωπική αυτονομία και περισσότερες επιλογές έναντι των σεξουαλικών συντρόφων και συζύγων (D'Emilio 1993; Adam et al. 1999).
- Οπότε, η αστικοποίηση διευκολύνει τόσο τη δημιουργία κινημάτων ΛΟΑΤ, όσο και την εφαρμογή πολιτικών που διευρύνουν τα δικαιώματά τους.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Η Νομοθεσία

- ❖ Η πρώτη φορά που αναφέρθηκε ρητά ο σεξουαλικός προσανατολισμός σαν απαγορευμένος λόγος διακρίσεων στη νομοθεσία της ΕΕ ήταν στην Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999).
- ❖ Με τη συνθήκη του Άμστερνταμ ενσωματώθηκε στη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ένα νέο άρθρο 13, με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.
- ❖ Το Άρθρο 13 της Συνθήκης της ΕΕ, το οποίο μετά έγινε το Άρθρο 19 της Συνθήκης Λειτουργίας της ΕΕ προβλέπει πως «...το Συμβούλιο... μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».

Το φόντο

- Μόνο λίγες χώρες είχαν ενσωματώσει διατάξεις για τα δικαιώματα σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό.
- Μόνο πέντε από τα 15 κράτη μέλη είχαν θεσπίσει μέτρα που καταπολεμούσαν ρητά τις διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης (Waldijk, 2006, σ. 27).
- Η Δανία και η Σουηδία ήταν οι μόνες δύο χώρες που αναγνώριζαν τις σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου.
- ΟΠΟΤΕ, ήταν φανερό πως το άρθρο 13 παραβίαζε ευθέως το νομοθετικό status quo των περισσότερων κρατών μελών.

Το ερώτημα είναι πως κατάφερε να μπει ο γενετήσιος/σεξουαλικός προσανατολισμός στη νομοθεσία της ΕΕ;

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 1^ο - Η Ανάπτυξη της Υποστήριξης εντός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

- **Αντιστάσεις:** Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν υποστήριζε πάντα τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ, αντιθέτως, οι ακτιβιστές άσκησαν πιέσεις στο νομοθετικό σώμα για σχεδόν 15 χρόνια προτού καταφέρουν να τα ενσωματώσουν. Οι γενικές πιέσεις από τους κοινούς πολίτες σταδιακά αυξάνονταν υπέρ των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ και το 1981 η υπόθεση *Dudgeon v United Kingdom* χρησίμευσε ως καταλύτης επειδή έδειξε ότι οι στρατηγικές αντιδικίας για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων θα μπορούσαν να έχουν επιτυχία (Bell, 2002, σελ. 90)
- **Έκθεση Squarcialupi:** Η πρώτη φορά που κατάφεραν οι ακτιβιστές να βάλουν το θέμα του σεξουαλικού προσανατολισμού στην ατζέντα του ΕΚ, το 1984. Η έκθεση Squarcialupi ήταν το πρώτο έγγραφο σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, το οποίο εστίαζε στις διακρίσεις που σχετίζονται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, έστω και σε περιορισμένο βαθμό. Η έκθεση:
 - Υποστήριζε πως οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού στον εργασιακό χώρο παραβίαζαν ένα από τους θεμελιώδεις στόχους της ΕΕ, την ελεύθερη κυκλοφορία.
 - Ζητούσε, ανάμεσα σε άλλα, την αποποινικοποίηση των συναινετικών σεξουαλικών πράξεων μεταξύ ενηλίκων του ίδιου φύλου
 - Ζητούσε την κατάργηση των διαφορετικών ηλικιών συναίνεσης σε σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ ομοφυλόφιλων ατόμων σε σχέση με εταιρόφυλα άτομα
 - Ζητούσε την απόρριψη της ταξινόμησης της ομοφυλοφιλίας ως ψυχική ασθένεια από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1984c).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 1^ο - Η Ανάπτυξη της Υποστήριξης εντός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

- **Αλλά:** Παρά την επιτυχία της εισαγωγής του σεξουαλικού προσανατολισμού στην ατζέντα του ΕΚ μέσω της έκθεσης Squarcialupi το ΕΚ ήταν ακόμη μακριά από την δημιουργία μιας σταθερής βάσης στήριξης εντός των πλαισίων του. Οι συντηρητικές παρατάξεις αντιτάχθηκαν σθεναρά στην πρόταση. Η έκθεση επικρίθηκε κυρίως για:
 - Την πρόκληση «ηθικής παρακμής»
 - Την παραμέληση των αναγκών των ανηλίκων
 - Την αδυναμία της να αναγνωρίσει ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είχε τη νομική αρμοδιότητα να αποφασίζει για ηθικά θέματα ή τους ποινικούς νόμους των κρατών μελών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1984a).
- **Σημαντικό βήμα:** η έκθεση Squarcialupi ήταν πως έβαλε τον σεξουαλικό προσανατολισμό στην ατζέντα του ΕΚ, από την οποία δεν έχει αφαιρεθεί έκτοτε.
 - Συμπεριλήφθηκε στον Κώδικα Πρακτικής για τη Σεξουαλική Παρενόχληση (Anon, 1991· Επιτροπή, 1992).
 - Επαναλαμβανόμενη κατανομή κοινοτικών κονδυλίων στην έρευνα για ζητήματα ΛΟΑΤ (Waaldijk, 1994, σ. 57, π. 40; Nissen and Paulsen, 1995· Sanders, 1996, σ. 87)
- **Egalite (Equality for Gays and Lesbians in the European Institutions)**, δημιουργήθηκε το 1993 και σκοπούσε στη διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης.
 - Προσπάθησε να δημιουργήσει ένα «ισχυρό υποστηρικτικό και ενδυναμωτικό κοινωνικό δίκτυο» μεταξύ των ΛΟΑΤ υπαλλήλων στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα
 - Στόχος του να παρακολουθεί και να επηρεάζει τη χάραξη πολιτικής όπου είναι απαραίτητο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, n.d.).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 2^ο - Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο γίνεται πηγή στήριξης και αναπτύσσει την έκθεση Roth

- Η σταδιακή υποστήριξη και συνεχής παρουσία του σεξουαλικού προσανατολισμού στην ατζέντα του ΕΚ οδήγησε σε μια δεκαετία αλλαγών, η οποία κατέληξε στην υιοθέτηση της έκθεσης Roth, η οποία έδωσε την κρίσιμη ώθηση για την ένταξη του σεξουαλικού προσανατολισμού στη Συνθήκη του Άμστερνταμ.
- **Η έκθεση Roth:**
 - περιλάμβανε εισηγήσεις στις χώρες μέλη για:
 - ✓ την αποποινικοποίηση της συναινετικής σεξουαλικής δραστηριότητας μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου
 - ✓ την εξίσωση της ηλικίας συναίνεσης σε σεξουαλικές πράξεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου με αυτή μεταξύ ατόμων διαφορετικού φύλου
 - ✓ τη χρηματοδότηση ΛΟΑΤ οργανώσεων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1994γ).
 - ζητούσε μια πρόταση της Επιτροπής που θα:
 - ✓ εξασφάλιζε την ίση μεταχείριση σε ένα ευρύ φάσμα τομέων, ακόμη και τον γάμο και την υιοθεσία
 - ✓ τροποποιούσε τους κανονισμούς για τους εργαζομένους (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1994γ).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 2^ο - Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο γίνεται πηγή στήριξης και αναπτύσσει την έκθεση Roth

- Παρόλο που το ψήφισμα είχε την υποστήριξη της πλειοψηφίας, το ΕΚ ήταν ξεκάθαρα χωρισμένο λόγω διαφορετικών θρησκευτικών προσεγγίσεων.
- Υπήρχαν οι συντηρητικοί ευρωβουλευτές που εξακολουθούσαν να μιλούν κατά των «ψεύτικων οικογενειών», των «επιθετικών εκδηλώσεων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ» και του κινδύνου που υπήρχε για τα «παιδιά τρυφερών χρόνων» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1994α), αν και αποτελούσαν πλέον σαφή μειοψηφία.
- Υπήρχαν επίσης και οι ηθικοί ενδοιασμοί που διατυπώνονταν όλο και περισσότερο με νομικούς όρους. Η «έλλειψη νομικής αρμοδιότητας» ήταν από τα κύρια επιχειρήματα που προέβαλε η αντιπολίτευση.
- Η **έκθεση Roth** ήταν ένα πολύ σημαντικό σημείο στην ιστορία ανάπτυξης προστασίας εναντίον διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού διότι:
 - σηματοδότησε το σημείο καμπής γιατί ένας σημαντικός αριθμός ευρωβουλευτών άρχισε να υποστηρίζει την ανάγκη αντιμετώπισης των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού σε επίπεδο ΕΕ.
 - Το ψήφισμα δρομολόγησε μια σταθερή τάση ενίσχυσης και ενσωμάτωσης της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Τα προοίμια των μεταγενέστερων ψηφισμάτων υποδεικνύουν ότι ήταν ένα σταθερό σημείο αναφοράς σε αυτή την πρόοδο.
 - Παρακίνησε το Κοινοβούλιο να αφιερώσει συστηματικά μεγάλη προσοχή στον σεξουαλικό προσανατολισμό στις ετήσιες εκθέσεις του για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ένωση.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 3^ο - Εισαγωγή του Σεξουαλικού Προσανατολισμού στην Ατζέντα της Συνθήκης του Άμστερνταμ

- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο άσκησε πίεση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο για να ξεκινήσουν να αντιμετωπίζουν τις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού.
- Οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων ΛΟΑΤ βρήκαν ξανά ευκαιρία, μετά την έκθεση Roth, για περαιτέρω θετικές αλλαγές στις διαβουλεύσεις για την Συνθήκη του Άμστερνταμ.
- Η υπερφορτωμένη ατζέντα για τη μεταρρύθμιση των συνθηκών, λόγω πληθώρας ανταγωνιστικών απαιτήσεων των κρατών μελών, επέτρεψε στο Κοινοβούλιο να προσθέσει δυσδιάκριτα τον σεξουαλικό προσανατολισμό.
- Η ατζέντα που οδήγησε στην Συνθήκη του Άμστερνταμ έχει παρομοιασθεί με ένα άφθονα στολισμένο χριστουγεννιάτικο δέντρο μέσα στο οποίο ένα επιπλέον στολίδι (ο σεξουαλικός προσανατολισμός σαν απαγορευμένος λόγος διακρίσεων) είναι ελάχιστα αντιληπτό (Louis, 2001).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 4^ο - Αδυναμία Αφαίρεσής Και Ενσωμάτωσή του Σεξουαλικού Προσανατολισμού στη Συνθήκη του Άμστερνταμ

- Παρά τις δισταγμένες απόψεις ανάμεσα στα κράτη μέλη, η ηθικά αδιαμφισβήτητη φύση της καταπολέμησης των διακρίσεων απέτρεψε την απροκάλυπτη αντίθεση των κρατών μελών και συνέβαλε στην αποτροπή μιας συγκαλυμμένης προσπάθειας να αφαιρεθεί το θέμα από την ημερήσια διάταξη. Με άλλα λόγια, οι χώρες μέλη μπορεί να μην ήταν πραγματικά υπέρ της επέκτασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ορισμένες ομάδες, αλλά ήταν επιφυλακτικές να υποστούν ζημιά στη φήμη τους με το να προβάλουν αντιρρήσεις.
- **Η αντίσταση:** Η Ολλανδία, που προέδρευε του Συμβουλίου εκείνη την περίοδο, αρχικά προέβαλε αντίσταση, αφαιρώντας τον σεξουαλικό προσανατολισμό από το σχέδιο της Συνθήκης, με σκοπό να καταφέρει καλύτερη αποτελεσματικότητα στη διαδικασία ψήφισης διότι πίστευε πως μπορούσε να είναι αμφιλεγόμενο έδαφος και δεν ήθελε να τεθεί σε κίνδυνο η όλη συνθήκη.
- **Η αντίδραση:** Οι Ολλανδοί ευρωβουλευτές Nel van Dijk και Hein Verkerk αμέσως διέρρευσαν στο διαδίκτυο τις πληροφορίες για την αντίστασή των αντιπροσώπων τους. Η διαρροή είχε μεγάλη απήχηση σε όλη την ευρώπη και κατέληξε στο ντρόπιασμα της Ολλανδικής κυβέρνησης. Η COC Ολλανδίας, μια σχετικά ισχυρή ομάδα υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ «έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου» και ζήτησε εξηγήσεις από τον πρωθυπουργό. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1996β).

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Η Είσοδος του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Στάδιο 4^ο - Αδυναμία Αφαίρεσής Και Ενσωμάτωσή του Σεξουαλικού Προσανατολισμού στη Συνθήκη του Άμστερνταμ

- **Η αποκατάσταση:** Σύντομα ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποκαταστήθηκε στην επίδοξη νομοθεσία, με κύριο ωθητή την έλλειψη επιθυμίας πρόκλησης προβλημάτων με τις ομάδες στήριξης των ΛΟΑΤ.
- **Δηλαδή,** η «κινητοποίηση της ντροπής» (**naming and shaming**) επέτρεψε σε ένα επίσημα ανίσχυρο δίκτυο υπεράσπισης να ζητήσει από το Συμβούλιο να λογοδοτήσει (Keck and Sikkink, 1998, σ. 23). Μετά από αυτά τα γεγονότα η συμπερίληψη του σεξουαλικού προσανατολισμού έγινε πλέον αδιαμφισβήτητη. Η διαρροή προκάλεσε τέτοια ταραχή που κανείς δεν θα «τολμούσε να τον αφήσει έξω». Κανένα κράτος μέλος δεν επιθυμούσε «να θεωρηθεί ανοιχτά αντίθετο στα μέτρα κατά των διακρίσεων».
- Όταν ο Tony Blair εκλέγηκε Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, οποιεσδήποτε αντιθέσεις στη ρήτρα κατά των διακρίσεων στο σύνολό της εξαφανίστηκαν εντελώς. Το Εργατικό Κόμμα είχε «δεσμευτεί σε θέματα ισότητας» και, μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του, υποστήριξε αμέσως το άρθρο 13.
- Μετά που τα μεγαλύτερα εμπόδια είχαν πλέον ξεπεραστεί, η Συνθήκη του Άμστερνταμ υπογράφηκε και τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 1999.

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

**Στέφανος Σταύρος
Ευαγγελίδης**

Μελέτη Περίπτωσης: Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Εισηγήσεις από Έρευνα

Έρευνα που διεξάχθηκε σε χώρες με έντονες αρνητικές στάσεις έναντι στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ (Σερβία, Ρωσία, Τουρκία) έδειξε τα ακόλουθα

Η ενημέρωση των ατόμων με έντονες απόψεις για την ανηθικότητα της ομοφυλοφιλίας για το οικονομικό κόστος των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού δεν οδηγεί στην αλλαγή των υποκειμενικών απόψεων τους, ΑΛΛΑ οδηγεί σε σημαντική αλλαγή στην στάση τους όσον αφορά την εργασία των ΛΟΑΤ. Μπορούν δηλαδή να διαχωρίσουν τις ηθικές αντιρρήσεις τους για την ομοφυλοφιλία από τις αντιρρήσεις σχετικά με την ίση απασχόληση.

ΟΠΟΤΕ, οι υποστηρικτές της επέκτασης της προστασίας της απασχόλησης χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ίσως πρέπει να συγκεντρωθούν σε ενημερωτικές εκστρατείες που τονίζουν το κόστος των διακρίσεων σε αντίθεση με την προσπάθεια αλλαγής πιο θεμελιωδών απόψεων για την ομοφυλοφιλία

Οι απόψεις σε σχέση με την γενική αποδοχή της ομοφυλοφιλίας μπορούν να επηρεαστούν σε μέτριο βαθμό από την παροχή βασικών πληροφοριών για το θέμα, ιδιαίτερα όταν προέρχονται από κάποια πηγή ή κάποιο θεσμό που είναι της εμπιστοσύνης τους.

Συγκεκριμένα η ενημέρωση των συγκεκριμένων ατόμων ότι ο ΠΟΥ δεν θεωρεί την ομοφυλοφιλία ως ψυχική ασθένεια, προκάλεσε βελτιωμένες στάσεις απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα, όσον αφορά διάφορους τομείς της ζωής τους, όχι μόνο οικονομικούς.

Η επίρρεια αυτή όμως ήταν σαφώς πιο αδύναμη από τα επιχειρήματα για το κόστος στον επαγγελματικό τομέα.

Συνολικά τα αποτελέσματα δείχνουν πως οι υποστηρικτές της επέκτασης της προστασίας της απασχόλησης χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού είναι καλά να επικεντρωθούν σε ενημερωτικές εκστρατείες που τονίζουν το οικονομικό κόστος των διακρίσεων σε αντίθεση με την προσπάθεια αλλαγής πιο θεμελιωδών απόψεων για την ομοφυλοφιλία.

Από την άλλη πλευρά, τα αποτελέσματά μας υποδεικνύουν επίσης ότι η αλλαγή αυτών των πιο θεμελιωδών απόψεων δεν είναι πέρα από το πεδίο των ενημερωτικών εκστρατειών, ιδιαίτερα όταν πλαισιώνεται από αξιόπιστα ιδρύματα.

Βιβλιογραφία

European Journal of Political Research 60: 603–624, 2021 603 doi: 10.1111/1475-6765.12418 (Same)-sex in the city: Urbanisation and LGBTI rights expansion PHILLIP M. AYOUB¹ & KELLY KOLLMAN² ¹Occidental College, USA; ²University of Glasgow, UK

Martijn Mos, 'Of Gay Rights and Christmas Ornaments: The Political History of Sexual Orientation Non-Discrimination in the Treaty of Amsterdam' (2014) 52(3) Journal of Common Market Studies 632

Reducing Sexual Orientation Discrimination: Experimental Evidence from Basic Information Treatments Cevat Giray Aksoy Christopher S. Carpenter Ralph De Haas Mathias Dolls Lisa Windsteiger

Journal of Policy Analysis & Management Date: January 1, 2023

Dudgeon v. United Kingdom, Appl. No. 7525/76, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22 October 1981, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/1981/en/58489> [accessed 13 February 2024]

Oliari and Others v. Italy, Applications nos. 18766/11 and 36030/11, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21 July 2015, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/2015/en/106193> [accessed 14 February 2024]

Paul Craig and Grainne De Burca, EU Law: Text, Cases and Materials, Oxford, 7th Edition, Chapters 12, 21, 22 and 25.

Evelyn Ellis, & Philippa Watson, 'EU Anti-Discrimination Law' (2012) Vol. 2nd ed. OUP Oxford

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet2Rev.1en.pdf>

<https://www.un.org/ruleoflaw/thematic-areas/human-rights/equality-and-non-discrimination/>

https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/assets/documentation/UN_Disability_Inclusion_Strategy_english.pdf

https://www.humandignitytrust.org/lgbt-the-law/map-of-criminalisation/?gad_source=1&gclid=EAlaIqobChMInunA0tWqhQMVBptQBh1YJg3pEAAYASAAEgKFA_D_BwE

Ρατσισμός

Πόσο αποτελεσματικά τον χειρίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση;

Μελέτη Υπόθεσης: Ρομά

Πλάνο Σεμιναρίου

Ο Ρατσισμός

- Ευρωπαϊκά Μέτρα κατά του Ρατσισμού - Νομοθεσίες, Ομάδες Στήριξης, Πλάνο Δράσης
- Τι είναι ο ρατσισμός
- Αξιολόγηση των Μέτρων της ΕΕ κατά του ρατσισμού
- Εισηγήσεις για Βελτίωση της αντιμετώπισης

Μελέτη Περίπτωσης : Ρομά

- Ιστορική Αναδρομή
- Περιγραφή Διακρίσεων και Μισαλλοδοξίας
- Τρόποι Αντιμετώπισης από την Ευρωπαϊκή Ένωση
- Αξιολόγηση Τρόπων Αντιμετώπισης και Εισηγήσεις

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Γενικές Νομοθετικές Διατάξεις

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ

- Άρθρο 10: Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Race Directive 2000/43

- Άρθρο 1: Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να θεσπισθεί πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, με στόχο να πραγματοποιηθεί στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης.
- Άρθρο 2 (1) ...η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.
- Άρθρο 2(2)(α) άμεση διάκριση: για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύχανε ένα άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση.
- Άρθρο 2(2)(β) έμμεση διάκριση: όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα, εκτός εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία.
- Άρθρο 2(3) Η παρενόχληση νοείται ως διάκριση.
- Άρθρο 2(4) Εντολή για την εφαρμογή διακριτικής μεταχείρισης λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής νοείται ως διάκριση.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Γενικές Νομοθετικές Διατάξεις

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1953)

- Άρθρο 14: Η απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών, που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση, πρέπει να εξασφαλιστεί χωρίς καμία διάκριση που να βασίζεται ιδίως στο φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, τη συμμετοχή σε εθνική μειονότητα, την περιουσία, τη γέννηση ή κάθε άλλη κατάσταση.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Νομοθετικές Διατάξεις για τη Ρητορική και τα Εγκλήματα Μίσους

2008/913/ΔΕ Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της 28ης Νοεμβρίου 2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου.

- Προβλέπει πως συγκεκριμένες εκδηλώσεις ρατσισμού και ξενοφοβίας πρέπει να αποτελούν αδίκημα σε όλες τις χώρες της ΕΕ και να τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις.
- Η έναρξη έρευνας και η άσκηση δίωξης ρατσιστικών ή ξενοφοβικών αδικημάτων δεν πρέπει να εξαρτώνται από αναφορά ή καταγγελία ενός θύματος.
- **«Ρητορική μίσους» :**
 - Τιμωρούνται ως ποινικά αδικήματα ορισμένες πράξεις όπως:
 - η δημόσια υποκίνηση βίας ή μίσους που στρέφεται κατά ομάδας ατόμων ή μέλους ομάδας που προσδιορίζεται βάσει της φυλής, του χρώματος, των γενεαλογικών καταβολών, της θρησκείας ή της πίστης, ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής
 - το προαναφερθέν αδίκημα, όταν διαπράττεται μέσω της διάδοσης, με κάθε μέσο, γραπτού υλικού, εικόνων ή άλλων στοιχείων
 - Για τις πράξεις αυτές που απαριθμούνται, οι χώρες της ΕΕ θα πρέπει να επιβάλουν:
 - αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις
 - ποινή το ανώτατο όριο της οποίας είναι ένα τουλάχιστον έτος στέρησης της ελευθερίας.
- **«Έγκλημα μίσους»**
 - Σε κάθε περίπτωση, ο ρατσισμός ή η ξενοφοβία ως κίνητρο ενός αδικήματος, θεωρούνται επιβαρυντικές περιστάσεις ή εναλλακτικά, τα δικαστήρια πρέπει να εξουσιοδοτούνται να λαμβάνουν υπόψη τα κίνητρα αυτά κατά την επιμέτρηση της ποινής για τον καθορισμό των κυρώσεων που θα επιβληθούν.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Νομοθετικές Διατάξεις για τη Ρητορική και τα Εγκλήματα Μίσους

Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξеноφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου:

- απαιτεί από τα κράτη μέλη να ποινικοποιήσουν τη δημόσια υποκίνηση βίας ή μίσους, για λόγους φυλής, χρώματος, θρησκείας, γενεαλογικών καταβολών ή εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής (ακόμη και όταν διαπράττεται στο διαδίκτυο).

Οδηγία 2012/29/ΕΕ:

- απαιτεί από τα κράτη μέλη να μεριμνούν για τη δίκαιη και χωρίς διακρίσεις μεταχείριση των θυμάτων της εγκληματικότητας, με ιδιαίτερη προσοχή στα θύματα εγκλημάτων που οφείλονται σε προκαταλήψεις ή διακρίσεις.

http://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=48874

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Ενισχυτικές Ομάδες

Ομάδα Υψηλού Επιπέδου για την καταπολέμηση Ρατσισμού, Ξενοφοβίας και άλλων ειδών Μισαλλοδοξίας:

Ιδρύθηκε και ξεκίνησε την εργασία της τον Ιούνιο του 2016. Στόχος της είναι η ενίσχυση της συνεργασίας και του συντονισμού, για την καλύτερη πρόληψη και καταπολέμηση του εγκλήματος μίσους και της ρητορικής μίσους. Συγκεντρώνει και τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Ενισχυτικές Ομάδες

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA)

- Συμβουλεύει τα όργανα της ΕΕ και τις εθνικές κυβερνήσεις σε θέματα θεμελιωδών δικαιωμάτων, ειδικότερα σε σχέση με:
 - την διακριτική μεταχείριση
 - την πρόσβαση στη δικαιοσύνη
 - τον ρατσισμό και ξενοφοβία
 - την προστασία δεδομένων
 - τα δικαιώματα θυμάτων
 - τα δικαιώματα του παιδιού.
- Στόχος του οργανισμού είναι η αποτελεσματικότερη προώθηση και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλη την ΕΕ. Για να το επιτύχει, συμβουλεύεται τους εταίρους του και συνεργάζεται μαζί τους στα παρακάτω:
 - συλλογή και ανάλυση πληροφοριών και δεδομένων μέσω κοινωνιολογικής και νομικής έρευνας
 - παροχή συνδρομής και εμπειρογνωμοσύνης
 - γνωστοποιήσεις και αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με τα δικαιώματα.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Μια Ένωση ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025

Εισαγωγικά Σχόλια του Σχεδίου:

Το σχέδιο παρατηρεί πως **εξακολουθούν να υπάρχουν διακρίσεις** στην κοινωνία μας και δηλώνει πως «Δεν αρκεί να είμαστε κατά του ρατσισμού. Πρέπει να **δράσουμε ενεργά** για την καταπολέμησή του».

Εξηγά με ποιούς τρόπους βλάπτει ο ρατσισμός την κοινωνία:

- «μεγάλος αριθμός ανθρώπων που ζουν στην Ευρώπη αντιμετωπίζουν διακρίσεις που θίγουν την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους, τις ευκαιρίες ζωής τους, την ευημερία και την ευζωία τους, συχνά δε και την προσωπική τους ασφάλεια»
- «οι διακρίσεις συνιστούν αποτυχία στην τήρηση των θεμελιωδών αξιών της ΕΕ...Η κοινωνική, πολιτική και οικονομική μας δύναμη πηγάζει από την ενότητά μας στην πολυμορφία — ο ρατσισμός μας αποδυναμώνει όλους»

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Μια Ένωση ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025

Εισαγωγικά Σχόλια του Σχεδίου:

Καθορίζει πως όλα τα είδη ρατσισμού έχουν ένα κοινό στοιχείο, **υποβαθμίζουν την αξία του ατόμου** με στερεότυπα που βασίζονται σε προκαταλήψεις, αλλά αναφέρει και τις διάφορες μορφές ρατσισμού:

- **ανοικτές εκφράσεις ρατσισμού** και φυλετικών διακρίσεων μεταξύ ατόμων π.χ. ενάντια σε ανθρώπους ασιατικής ή αφρικανικής καταγωγής, μουσουλμάνων, Εβραίων και Ρομά.
- **οι διακρίσεις** λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, π.χ. η πανδημία COVID-19 και οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε σχέση με τις οποίες αποδίδεται υπαιτιότητα αδίκως σε άτομα με καταγωγή από φυλετικές ή εθνοτικές μειονότητες.
- **δομικός ρατσισμός**, δηλαδή λιγότερο εμφανείς μορφές ρατσισμού και φυλετικών διακρίσεων που μπορεί να είναι το ίδιο επιζήμιες, π.χ. υποσυνείδητες προκαταλήψεις, ρατσιστικές συμπεριφορές που είναι ενσωματωμένες στους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς, και επηρεάζουν τους μοχλούς της εξουσίας και τη χάραξη πολιτικής.

Θέτει τους στόχους του:

- εντατικοποίηση της δράσης
- ενίσχυση της φωνής των ατόμων με καταγωγή από φυλετικές ή εθνοτικές μειονότητες
- προσέγγιση φορέων σε όλα τα επίπεδα, σε μια κοινή προσπάθεια για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του ρατσισμού και τη δημιουργία μιας ζωής χωρίς ρατσισμό και διακρίσεις για όλους.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Μια Ένωση ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025

Το σχέδιο επεξηγεί τα προβλήματα που υπάρχουν στην αντιμετώπιση του ρατσισμού από τις χώρες μέλη:

Ποινικοποίηση: δεν υπάρχει ο όρος εγκλήματα μίσους και έτσι οι δράστες δεν υπόκεινται σε αυστηρότερες ποινές

- Παρόλο που η **απόφαση-πλαίσιο** για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου έχει ως στόχο να διασφαλίσει ότι οι σοβαρές εκδηλώσεις ρατσισμού και ξενοφοβίας τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές, και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις σε ολόκληρη την ΕΕ, **δεν έχει εφαρμοστεί σωστά και ολοκληρωτικά** από τα κράτη μέλη της ΕΕ.
- Από το 2014, η Επιτροπή παρακολουθεί τη εφαρμογή της απόφασης-πλαισίου στα νομικά συστήματα των κρατών μελών της ΕΕ και έχει παρατηρήσει πως οι εθνικοί ποινικοί **κώδικες δεν ποινικοποιούν ορθά τη ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους**, ή τουλάχιστον, όχι στο βαθμό που επιβάλλεται.
- Παρατήρησε επίσης πως **ρατσισμός βιώνεται και στο διαδίκτυο**. Αν και η απόφαση-πλαίσιο απαιτεί από τα κράτη μέλη να ποινικοποιήσουν τη δημόσια υποκίνηση βίας ή μίσους, λόγω χρώματος, θρησκείας, γενεαλογικών καταβολών ή εθνικής ή φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, ακόμη και όταν διαπράττεται στο διαδίκτυο, η παράνομη ρητορική μίσους στο διαδίκτυο εξακολουθεί να αυξάνεται και η ρατσιστική ρητορική μίσους αποτελεί σύνηθες φαινόμενο.

Καταγγελίες: Λάθος αντιμετώπιση των εγκλημάτων ρατσισμού οδηγεί σε χαμηλά ποσοστά καταγγελιών

- Άτομα που ανοίκουν σε ευάλωτες κοινότητες ή μειονότητες συχνά δεν έχουν **εμπιστοσύνη στις δημόσιες αρχές**. Αυτό οδηγεί σε χαμηλά ποσοστά καταγγελιών εγκλημάτων.
- Η **ανεπαρκής καταγγελία** εγκλημάτων μίσους με ρατσιστικό κίνητρο αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για την επιβολή του νόμου και τη χάραξη πολιτικής.

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Μια Ένωση ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025

Εισηγήσεις για Μέτρα κατά του Ρατσισμού

Η **αναγνώριση της ιστορίας** που έχει να κάνει με τις διακρίσεις και η **διδασκαλία της** είναι σημαντικά. Π.χ η αποικιοκρατία, η δουλεία και το Ολοκαύτωμα είναι μέρος της ιστορίας που είχε καθοριστικό ρόλο για τις διακρίσεις και τον ρατσισμό.

- Το 2020 το Συμβούλιο της Ευρώπης εξέδωσε σύσταση για την ένταξη της ιστορίας των Ρομά και/ή των Πλανόβιων (Travellers) στα σχολικά προγράμματα και στο εκπαιδευτικό υλικό.

Ο **εορτασμός σημαντικών ημερών** που είναι σχετικές με τον ρατσισμό, π.χ. η Παγκόσμια Ημέρα για την Κατάργηση της Δουλείας.

Μέτρα που προωθούν την «**ανεξαρτησία και πολυφωνία των μέσων επικοινωνίας** αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για ένα ισορροπημένο δημοκρατικό διάλογο. Η προώθηση ισόρροπων και θετικών αφηγημάτων, η αύξηση της ευαισθητοποίησης και της γνώσης των δημοσιογράφων ...στα μέσα επικοινωνίας, αποτελούν βασικούς τρόπους συμβολής στη διαμόρφωση κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς».

Η αύξηση συμμετοχής φυλετικών μειονοτήτων στα σχετικά επαγγέλματα πιθανό να βοηθήσει.

Αύξηση συμμετοχής και σωστή παρουσίαση στον **πολιτιστικό τομέα**: η υποεκπροσώπηση ή η προώθηση λανθασμένων στερεοτύπων για άτομα που ανήκουν σε μειονότητες είναι συχνό φαινόμενο και στον κλάδο του πολιτισμού και τις δημιουργικότητας, π.χ. ταινίες. Οι κλάδοι αυτοί μπορεί «να αποτελέσουν ιδιαίτερα αποτελεσματικά οχήματα για την προώθηση της ισότητας, της πολυμορφίας και της ένταξης, ευαισθητοποίησης μέσω στοχευμένων δραστηριοτήτων επικοινωνίας, όπως η προσέγγιση υψηλόβαθμων προσωπικοτήτων του πολιτικού, αθλητικού, επιχειρηματικού ή πολιτιστικού κόσμου και το κάλεσμα σε οργανώσεις με μεγάλη προβολή να στηρίξουν την προσπάθεια αυτή».

Ευρωπαϊκά Μέτρα Κατά των Διακρίσεων

Μια Ένωση ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025

Εισηγήσεις για Μέτρα κατά του Ρατσισμού

Η προώθηση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για την **καταγγελία εγκληματικών πράξεων** αποτελεί «μία από τις ...βασικές προτεραιότητες της στρατηγικής». Εισηγήσεις για την επίτευξη του στόχου αυτού:

- Αύξηση **εμπιστοσύνης στις αρχές** μέσω της επίτευξης πολυμορφίας στο προσωπικό των υπηρεσιών επιβολής του νόμου, όπως και της επίτευξης **αστυνόμησης χωρίς διακρίσεις**.
- Τα κράτη μέλη πρέπει «να αναπτύξουν διαδικασίες πρόσληψης που θα διασφαλίζουν ότι η **σύνθεση της αστυνομίας** αντικατοπτρίζει την πολυμορφία του πληθυσμού».
- Ο **διάλογος** μεταξύ αστυνομίας και των μελών μειονοτικών ομάδων πρέπει να ενθαρρυνθεί.
- Η υφιστάμενη ομάδα εργασίας για την καταγραφή των εγκλημάτων μίσους, τη συλλογή δεδομένων και την ενθάρρυνση της υποβολής καταγγελιών θα αναπτύξει βασικές **κατευθυντήριες αρχές** σχετικά με τον τρόπο **ενθάρρυνσης των θυμάτων να καταγγέλλουν εγκλήματα μίσους**.

Το σχέδιο δράσης διευκρινίζει πως για την αποτελεσματική εφαρμογή των στόχων που θέτει πρέπει να υπάρχει η **ικανότητα μέτρησης της προόδου**. Οπότε, προτείνει την εφαρμογή ποσοτικών στόχων, οι οποίοι απαιτούν την επίτευξη ελάχιστης προόδου έως το 2030, με τον μακροπρόθεσμο στόχο να παραμένει η διασφάλιση της αποτελεσματικής ισότητας και η κάλυψη του χάσματος μεταξύ των Ρομά και του γενικού πληθυσμού.

Τι Είναι ο Ρατσισμός;

Άμεσες μορφές
διακρίσεων προσώπων

Διακρίσεις που γίνονται για λόγους όπως η φυλή ή εθνοτική καταγωγή, όσον αφορά απασχόληση, στέγαση, εκπαίδευση, ποινική δικαιοσύνη κ.τ.λ.

Έμμεσες μορφές
διακρίσεων
&
Δομικός Ρατσισμός

Πράξεις οι οποίες δεν κάνουν άμεση διάκριση όσον αφορά τον στόχο ή τις πράξεις τους, αλλά τα αποτελέσματά τους προκαλούν διακρίσεις. Μπορεί να αποτελούν δομικό ρατσισμό αλλά και όχι.

Π.χ. Διαδικασίες εργοδότησης όπου θέσεις εργασίας βρίσκονται και κερδίζονται μέσω κοινών γνωστών, επαφών, δικτύων και άλλης «υποστήριξης από ομοτίμους» που μπορεί να είναι, π.χ., φυλετικά ομοιογενείς

Π.χ. Φυλετικά ομοιογενείς ομάδες αστυνομίας (ασχέτως εάν η φυλετική αυτή ομοιογένεια είναι από μόνη της φυλετική διάκριση), οι οποίες τείνουν να είναι πιο προκατειλημμένες στην αστυνόμευση από ό,τι ομάδες από άτομα από διάφορες φυλές ή εθνικότητες.

Η συμβολή των ίδιων
των μελών των ομάδων
φυλετικών μειονοτήτων
στον δομικό ρατσισμό
στον οποίο υπόκεινται.

Η φυλετική ομοιογένεια στον χώρο της πολιτικής, όχι μόνο μπορεί να συμβάλει στις έμμεσες μορφές διακρίσεων διότι το κάνει πιο απίθανο να μπουν τα συμφέροντα των φυλετικών μειονοτήτων στην πολιτική ατζέντα, αλλά επίσης συμβάλλει στο γεγονός ότι τέτοιες μειονότητες θεωρούν πως η πολιτική δεν είναι για αυτούς και έτσι αποφεύγουν να εμπλακούν σε οποιοδήποτε είδος πολιτικής, πράγμα που κάνει τις διακρίσεις ακόμη μεγαλύτερες.

Κάποιες φυλετικές ομάδες δεν έχουν ίση πρόσβαση σε ποιοτική μόρφωση ή εργασία, εν μέρει διότι ζουν σε διαχωρισμένες κοινότητες με πολλά κοινωνικά προβλήματα, στα οποία πολύ πιθανό να συμβάλλουν και οι ίδιοι. Π.χ. δυσανάλογα υψηλά επίπεδα νεανικής παραβατικότητας, λιγότερη υποστήριξη για τα παιδιά στο σπίτι τους. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί με τη σειρά τους να συμβάλλουν σε φτωχότερα σχολικά περιβάλλοντα, άνιση πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση και ένα ευρύ φάσμα ευκαιριών απασχόλησης.

Τι Είναι ο Ρατσισμός;

Ο Bonilla-Silva πιστεύει ότι για την ολοκληρωμένη κατανόηση του ρατσισμού πρέπει να εντοπιστούν οι συλλογικές πρακτικές, μηχανισμών και συμπεριφορών «που αναπαράγουν τη φυλετική κυριαρχία».

Θεωρεί πως τα στοιχεία των φυλετικών κοινωνικών συστημάτων είναι τα ακόλουθα:

- (i) Είναι κοινωνίες που κατανέμουν διαφορετικές οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και ψυχολογικές ανταμοιβές σε ομάδες ανάλογα με την φυλετική τους προέλευση
- (ii) Τις οποίες φυλές έχει καθορίσει σταδιακά η ιστορία
- (iii) Η οποία ιστορία έχει αναπτύξει φυλετικές ιδεολογίες, τις οποίες οι αναλυτές έχουν καθορίσει ως ρατσισμό
- (iv) Τις περισσότερες φορές οι φυλετικές ιδεολογίες έχουν κάποια ρατσιστικά στοιχεία αλλά μπορούν και να έχουν ένα γενικά φυλετικό χαρακτήρα

Bonilla-Silva, 'Rethinking Racism: Toward a Structural Interpretation' (1997) 62 American [Sociological Review 465, 474,

Αυτό που περιγράφεται εδώ είναι ο **‘δομικός ρατσισμός’** ο οποίος δεν είναι βασισμένος σε μεμονομένες πράξεις ατόμων, εταιριών ή ιδρυμάτων (ιδιωτικών ή κρατικών), αλλά στην συλλογική συμπεριφορά μιας κοινωνίας η οποία κάνει διακρίσεις με τον τρόπο που είναι δομημένη (όπως τα παραδείγματα πιο πάνω για έμμεσες διακρίσεις και τα παραδείγματα όπου οι ίδιες οι μειονότητες συμβάλλουν στην δυσμενή μεταχείρησή τους).

Τα ερωτήματα

01

Υπάρχει δομικός
ρατσισμός στην ΕΕ;

02

Έχει αναγνωρίσει η
ΕΕ τον δομικό
ρατσισμό;

03

Πόσο
αποτελεσματικά τον
έχει αντιμετωπίσει;

Υπάρχει Δομικός Ρατσισμός στην ΕΕ;

Ο όρος φυλή

- Η αρχική ιδέα του ρατσισμού βασιζόταν στις πεποιθήσεις πως υπάρχουν **ξεκάθαρα διαφορετικές φυλές**, οι οποίες έχουν έμφυτες ψυχολογικές (και πολιτισμικές) τάσεις, λόγω των διαφορετικών βαθμών της ανθρώπινης ανάπτυξης τους, της πνευματικής ικανότητας τους, της πολιτιστικής ικανότητας και της ηθικής αρετής τους κ.α., πράγμα το οποίο έκανε την **κάθε φυλή να έχει διαφορετική αξία**.
- Το σκεπτικό αυτό αναπτύχθηκε αρκετά κατά την Εποχή του Διαφωτισμού, λαμβάνοντας σημαντικό ρόλο στους τομείς της βιολογίας, της ανθρωπολογίας, της φιλοσοφίας, της ιστορίας, και της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής. Χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογήσει την κυριαρχία των λευκών Ευρωπαίων στις αποικίες τους (Αμερική, Αφρική, Ασία, Ειρηνικό) και την υποταγή του υπόλοιπου κόσμου (έγχρωμων ανθρώπων) σε αυτούς. Δεύτερο κύμα ρατσισμού, πιο πρόσφατο, ήταν ο ναζισμός.
- Οι πεποιθήσεις αυτές έχουν **επιστημονικά αποδειχθεί λανθασμένες**. Δηλαδή, με βάση μελέτες, δεν υπάρχουν ξεκάθαρα διαφορετικές φυλές και σίγουρα δεν είναι κάποιες φυλές πιο ανεπτυγμένες από άλλες, δίνοντάς τους διαφορετική αξία.

Υπάρχει Δομικός Ρατσισμός στην ΕΕ;

Ο όρος φυλή

- **ΟΜΩΣ** παρά την επιστημονική απαξίωσή των πεποιθήσεων αυτών, εξακολουθεί να υπάρχει ρατσισμός που βασίζεται στην ιδέα της φυλής ακόμα και αν δεν ωφείλεται σε έμφυτες συνδέσεις μεταξύ φυλής, πολιτισμού και συμπεριφοράς. Κάποιος για παράδειγμα, αν και δεν πιστεύει στην ύπαρξη πραγματικά διαφορετικών φυλών μπορεί να:
 - Πιστεύει πως οι «έγχρωμοι» άνθρωποι έχουν διαφορετικά και ίσως κατώτερα ήθη και σαν αποτέλεσμα να κάνει διακρίσεις εις βάρος τους. Π.χ. σε περιπτώσεις πρόσληψης, επαγγελματικής συνεργασίας ή προαγωγής.
 - Έχει σεξουαλικές προτιμήσεις, λόγω φυλετικών διαφορών στη φυσική εμφάνιση (όπως το χρώμα του δέρματος, η υφή των μαλλιών και τα χαρακτηριστικά του προσώπου).
 - Έχει ρομαντικές προτιμήσεις που βασίζονται εν μέρει στην κοινωνική θέση ή τις θέσεις των διαφόρων «φυλών», την κοινωνική αποδοχή τους από τους φίλους, την οικογένεια και την κοινωνία.
 - Προτιμά φίλους της ίδιας «φυλής» λόγω της αίσθησης της ταύτισης.
 - Προτιμά τους συναδέλφους στη δουλειά ή τους γείτονες στο σπίτι να είναι της δικής του «φυλής» για μια αίσθηση οικειότητας και ευκολίας.
 - Προτιμά να στέλνει τα παιδιά του σε σχολεία όπου η πλειονότητα των μαθητών είναι «λευκοί» γιατί το συσχετίζει με υψηλά εκπαιδευτικά επιτεύγματα.

Τα παραδείγματα αυτά, και άλλα παρόμοια, αν και δεν προϋποθέτουν την ύπαρξη ξεκάθαρων διαφορετικών, διάκριτων φυλών με εγγενή χαρακτηριστικά, αποτελούν δομικό ρατσισμό και όπως έχουν δείξει διάφορες μελέτες είναι μέρος της ζωής αρκετών ανθρώπων στην ΕΕ.

Οπότε, υπάρχει δομικός ρατσισμός στην ΕΕ.

Αξιολόγηση της Νομοθεσίας

Οδηγία 2000/43

Αναγνώριση του δομικού ρατσισμού

- Στο προίμιο της [Οδηγίας 2000/43](#) υπάρχουν αρκετές πτυχές που φαίνεται να αναγνωρίζουν τον ρατσισμό ως δομικό ζήτημα.
- Περιγράφει τον ρατσισμό σαν ένα **ευρύ κοινωνικό ζήτημα**, όπου ορισμένα άτομα για λόγους φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, είναι επιρρεπή σε διακρίσεις εναντίον τους σε όλους τους τομείς της κοινωνίας όσον αφορά **την απόλαυση ή την άσκηση των δικαιωμάτων τους**. Αναφέρει συγκεκριμένα ότι «η προστασία από τις διακρίσεις για όλα τα άτομα συνιστά **καθολικό δικαίωμα**».
- Επιβεβαιώνει πως οι φυλετικές ή εθνοτικές διακρίσεις μπορεί να αποτελούν **ζήτημα σε όλους τους τομείς της κοινωνίας** με τρόπους που υπονομεύουν την κοινωνική ισότητα. Π.χ. την επίτευξη υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής, την οικονομική και κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη (παράγραφος 9)
- Υποστηρίζει πως η εξασφάλιση της ανάπτυξης δημοκρατικών και ανεκτικών κοινωνιών που επιτρέπουν τη συμμετοχή όλων των προσώπων ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, η δράση στους σχετικούς τομείς θα πρέπει να **υπερβαίνει τον χώρο εργασίας** και να καλύπτει τομείς όπως η εκπαίδευση, η κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ασφάλισης και της υγειονομικής περίθαλψης, τα κοινωνικά πλεονεκτήματα και η πρόσβαση και η παροχή αγαθών και υπηρεσιών. (παράγραφος 12)
- Καλεί τα κράτη μέλη της ΕΕ να εφαρμόσουν την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής με στόχο την εξάλειψη των ανισοτήτων.

Αξιολόγηση της Νομοθεσίας

Οδηγία 2000/43

Καταπολέμηση του δομικού ρατσισμού – Τι καλύπτει η Οδηγία

Η οδηγία περιλαμβάνει τεσσάρων ειδών διακρίσεις και τις εξηγεί.

1. Άμεσες διακρίσεις: όταν ένα άτομο τυγχάνει λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης από ό,τι ένα άλλο σε παρόμοια κατάσταση για λόγους φυλετικής ή εθνικής καταγωγής.
2. Έμμεσες Διακρίσεις: όταν μια φαινομενικά ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική θα έθετε άτομα φυλετικής ή εθνικής καταγωγής σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση σε σύγκριση με άλλα άτομα.
3. Παρενόχληση: άνιση μεταχείριση που περιλαμβάνει ανεπιθύμητη συμπεριφορά που σχετίζεται με φυλετική ή εθνική καταγωγή.
4. Εντολή για την εφαρμογή διακριτικής μεταχείρισης λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.

Αυτό που είναι σαφές από τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται η διάκριση από την Οδηγία είναι ότι καλύπτει μόνο:

- (i) Τη διάκριση ως παραβίαση της ίσης μεταχείρισης.
- (ii) Μεμονωμένα και ατομικά περιστατικά άμεσων ή έμμεσων φυλετικών ή εθνοτικών διακρίσεων (δηλαδή, άνιση μεταχείριση).
- (iii) Διακρίσεις που διαπράττονται από μεμονωμένα πρόσωπα ή ιδρύματα κατά προσώπων (ή σε περίπτωση έμμεσης διάκρισης, επίσης ομάδων προσώπων).
- (iv) Διακρίσεις για τις οποίες λογοδοτούν μεμονωμένα άτομα ή ιδρύματα (αλλά όχι το κράτος - εκτός από την εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας, συμπεριλαμβανομένης της ίδρυσης φορέων ισότητας κ.λπ.).

Αξιολόγηση της Νομοθεσίας

Οδηγία 2000/43

Καταπολέμηση του δομικού ρατσισμού – Τι ΔΕΝ καλύπτει η Οδηγία

- Λόγω του ότι εστιάζει στην ίση μεταχείριση, η οδηγία **δεν καλύπτει** πιθανές βασικές κοινωνικές συνθήκες άνιση πρόσβασης, απόλαυσης ή άσκησης δικαιωμάτων που εισάγουν διακρίσεις και δεν είναι άνιση μεταχείριση λόγω άμεσης ή έμμεσης διάκρισης, παρενόχλησης ή εντολής διάκρισης. Δεν λαμβάνει υπόψη ούτε αντιμετωπίζει **προϋπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες**, όπου το ιστορικό άνιση μεταχείρισης και άλλων κοινωνικών διαδικασιών διάκρισης για λόγους φυλετικής ή εθνικής καταγωγής εμποδίζουν κάποιες φυλετικές ομάδες ατόμων από την ίση απόλαυση ή άσκηση των δικαιωμάτων τους. Π.χ άνθρωποι αφρικανικής καταγωγής και Ρομά συχνά ζουν σε διαχωρισμένες κοινότητες, με έλλειψη ίσης πρόσβασης ή απόλαυσης δικαιωμάτων και ευκαιριών.
- Επίσης λόγω του ότι εστιάζει στην ίση μεταχείριση, **δεν καλύπτει** την **ίση απόλαυση και άσκηση δικαιωμάτων μεταξύ φυλετικών και εθνοτικών ομάδων** (και σε όλους τους τομείς της κοινωνίας), έννοια η οποία είναι ευρύτερη από την αρχή της ίσης μεταχείρισης. Δηλαδή, η ισότητα ή η ανισότητα απόλαυσης ή άσκησης των δικαιωμάτων δεν συνάδει ούτε εμπίπτει στην αρχή της ίσης μεταχείρισης που περιλαμβάνει η οδηγία. Π.χ. Οι λευκοί Ευρωπαίοι παίρνουν πολλές (πιθανώς ως επί το πλείστον ασυνείδητες) αποφάσεις στην ιδιωτική τους ζωή (για το ποιό θα είναι οι φίλοι τους, οι γείτονές τους, οι ρομαντικοί συντρόφοι τους κ.τ.λ) θεωρώντας τους εαυτούς τους ως αξιαγάπητους, άξιους φροντίδας, σεβασμού ή θαυμασμού και όχι διαφορετικούς ή ξένους.
- **Δεν καλύπτει** την **αναγνώριση των ομαδικών ανισοτήτων** για λόγους φυλής ή εθνικότητας ως μορφή διάκρισης και δεν θεωρεί κανέναν υπεύθυνο για αυτές (όπως το κράτος ή η κοινωνία), διότι αναφέρεται μόνο σε μεμονωμένες πράξεις άνιση μεταχείρισης από άτομα και ιδρύματα που θεωρούνται υπεύθυνα για διακρίσεις, σε συγκεκριμένες καταστάσεις, μόνο αφού αποδειχθεί η διάκριση σε δικαστήριο. Π.χ. άτομα αφρικανικής καταγωγής, Ρομά ή μέλη άλλων ομάδων διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο - από ό,τι, για παράδειγμα, οι λευκοί Ευρωπαίοι - να υποστούν διακρίσεις σε διάφορους τομείς της κοινωνίας, (κοινωνικούς λειτουργούς, γιατρούς, δικαστές και αστυνομικούς κ.τ.λ.) αλλά η Οδηγία δεν προσφέρει ισότητα για τις ομάδες αυτές παρά μόνο για τα άτομα σε ατομική βάση.

Η Οδηγία είναι κατάλληλη για κοινωνίες όπου οι διακρίσεις είναι σχετικά σπάνιες ή εξαιρετικές, αλλά όχι εκεί όπου είναι σχετικά συχνές ή εδραιωμένες. Δεν θα προστατεύσει ούτε θα εξαλείψει κοινωνικά εδραιωμένα ζητήματα διακρίσεων για λόγους φυλετικής ή εθνικής καταγωγής

ΟΠΟΤΕ, η οδηγία παρόλο που, εν μέρη, αναγνωρίζει, δεν καταπολεμά τον δομικό ρατσισμό

Αξιολόγηση της Νομοθεσίας

Σχέδιο Δράσης 2020-25

Αναγνώριση και Καταπολέμηση του δομικού ρατσισμού – Τα θετικά στοιχεία

- Αναφέρεται συγκεκριμένα στον δομικό ρατσισμό και ισχυρίζεται πως λαμβάνει μέτρα έτσι ώστε να τον καταπολεμήσει.
- Αναγνωρίζει πως ο δομικός ρατσισμός, παρόλο που είναι λιγότερο εμφανής από άλλες μορφές ρατσισμού και φυλετικών διακρίσεων, μπορεί να είναι το ίδιο επιζήμιος.
- Μιλά για ενίσχυση της φωνής των ατόμων με καταγωγή από φυλετικές ή εθνοτικές μειονότητες και για προσέγγιση φορέων σε όλα τα επίπεδα, μέτρα αναγκαία για την καταπολέμηση του δομικού ρατσισμού.
- Εισηγείται την αναγνώριση και διδασκαλία της ιστορίας που έχει να κάνει με τις διακρίσεις αλλά και τον εορτασμό σημαντικών σχετικών ημερομηνιών.
- Αναγνωρίζει την ανάγκη για την συμπερίληψη εθνικών μειονοτήτων στα ΜΜΕ και σε πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως ταινίες, αλλά και στην δημιουργία πολυμορφικών υπηρεσιών όπως η αστυνομία.

Αξιολόγηση της Νομοθεσίας

Σχέδιο Δράσης 2020-25

Αναγνώριση και Καταπολέμηση του δομικού ρατσισμού – Τα αρνητικά στοιχεία

- Μιλά για την καταπολέμηση του ρατσισμού μέσω της αντιμετώπισης των στερεοτύπων που βασίζονται στις **προκαταλήψεις**. Εισηγείται λοιπόν πως ο ρατσισμός είναι ένα **φαινόμενο αυθόρμητο** ή ένα φαινόμενο που βασίζεται σε συμπεριφορές ή την άγνοια. Όμως, ο όρος προκαταλήψεις συχνά κρύβει τα δομικά αίτια που έχουν διαμορφώσει το σύστημα των ιεραρχιών και των αποκλεισμών, οπότε το σχέδιο, με την αναφορά σε αυτές δείχνει πως δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός πως ο ρατσισμός συχνά βρίσκεται **βαθιά ριζομένος στις δομές των κρατών** στο σημείο που θα έπρεπε (Lentin 2004, p. 428).
- Διατηρεί μια **πολιτικά ουδέτερη ατζέντα**, η οποία υπόσχεται να αντιμετωπίσει τον ατομικό και τον δομικό ρατσισμό, όμως, η ουδετερότητα αυτή είναι συχνά ο λόγος για τον οποίο ο ρατσισμός είναι σε θέση να διαιωνίζεται, διότι τον απαλλάζει από την πολιτική του ιστορική ευθύνη και έτσι δεν μπορεί να προβληθεί αντίσταση όταν διεκδικούνται εξαιρέσεις στο όνομα μεταναστευτικών πολιτικών και καταπολέμηση της τρομοκρατίας. (Lentin 2004, σελ. 436). Για να πετύχει πραγματική αλλαγή, η γλώσσα του σχεδίου δεν πρέπει να αποπολιτικοποιεί την προσέγγισή του αλλά αντιθέτως να προκαλεί τα θεμελιώδη πλαίσια που (ξανα)δημιουργούν συστήματα καταπίεσης, διαφορετικά, ο ρατσισμός καθίσταται και πάλι περιθωριακός.
- Λέει πως στοχεύει να «χτίσει μια ζωή απαλλαγμένη από ρατσισμό και διακρίσεις για όλους» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020a, σ. 3), πράγμα που αφήνει να νοηθεί πως ο ρατσισμός επηρεάζει όλους τους τομείς της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και προσωπικής ζωής, αγνοώντας πως ο ρατσισμός βιώνεται πρωταρχικά από ανθρώπους που ζουν σε μια δομή εντός της οποίας **οι τρόποι λειτουργίας είναι τρόποι καταπίεσης**. Κατ'επέκταση, όταν η αντιρατσιστική δράση στοχεύει σε ένα **καθολικό όραμα ισότητας** για όλους, δεν λαμβάνει υπόψη πως αυτό δεν θα είναι το ίδιο για άτομα που ανήκουν στις φυλετικές μειονότητες. Ενώ δηλαδή το σχέδιο θέλει να βασίσει τις ενέργειές του στα βιώματα των ανθρώπων που τυγχάνουν φυλετικών διακρίσεων, **αποτυγχάνει την αναγκαία πλήρη αναδιοργάνωση του πολιτικού μηχανισμού**.

Αξιολόγηση της Νομοθεσίας

Νομοθεσίες που Στοχεύουν στον Δομικό Ρατσισμό

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2019 σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων αφρικανικής καταγωγής στην Ευρώπη (2018/2899(RSP))

Άρθρο 1: καλεί τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ να αναγνωρίσουν ότι τα άτομα αφρικανικής καταγωγής υποβάλλονται ειδικότερα σε ρατσισμό, διακρίσεις και ξενοφοβία, και δεν απολαμβάνουν γενικότερα τα ίδια ανθρώπινα και θεμελιώδη δικαιώματα, πράγμα που ισοδυναμεί με διαρθρωτικό (δομικό) ρατσισμό, και ότι δικαιούνται προστασία από τις ανισότητες αυτές, τόσο μεμονωμένα όσο και συνολικά, μεταξύ άλλων με τη **λήψη θετικών μέτρων** που προάγουν τα δικαιώματά τους.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 19ης Ιουνίου 2020 σχετικά με τις αντιρατσιστικές διαμαρτυρίες μετά τον θάνατο του George Floyd (2020/2685(RSP))

- Αναφέρεται στον «δομικό ρατσισμό» έντεκα φορές
- Στο προοίμιο αναφέρει ότι ο δομικός ρατσισμός αντικατοπτρίζεται στην κοινωνικο-οικονομική ανισότητα και τη φτώχεια, και αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν και ενισχύουν ο ένας τον άλλον. Εξηγεί πως αυτό είναι ιδιαίτερα ορατό στην αγορά εργασίας, όπου οι πιο επισφαλείς εργαζόμενοι είναι οι έγχρωμοι, αλλά και στη στέγαση και στην εκπαίδευση.
- Εισηγείται πως οι ενέργειες για την ισότητα, κατά του δομικού ρατσισμού, πρέπει να συμβαδίζουν και να αντιμετωπίζονται συστηματικά.

Οι Απαντήσεις

01

Υπάρχει δομικός
ρατσισμός στην ΕΕ;

02

Έχει αναγνωρίσει η
ΕΕ τον δομικό
ρατσισμό;

03

Έχει αντιμετωπίσει
αποτελεσματικά;

Εισηγήσεις για την αντιμετώπιση του ρατσισμού

Θεωρητικό Πλαίσιο

Να μην αποφεύγεται ο όρος «φυλή»: Στα πολιτικά και τις νομοθεσίες της ΕΕ υπάρχει η τάση να αποφεύγεται η χρήση του όρου φυλή διότι επιστημονικές μελέτες εισηγούνται σαν ορολογία, ως η ύπαρξη ξεκάθαρων διαφορετικών ομάδων ανθρώπων με ξεχωριστά διάκριτα χαρακτηριστικά (σωματικά, ψυχολογικά και πολιτισμικά) λόγω των διαφορετικών βαθμών της ανθρώπινης ανάπτυξης τους, δεν ευσταθεί. Π.χ. Η Σουηδία το 2008 αφαίρεσε εξ'ολοκλήρου τον όρο «φυλή» από την λίστα απαγορευμένων λόγων διακρίσεων που έκανε για την εφαρμογή της Οδηγίας 2000/43.

ΟΜΩΣ αν και οι διαφορές αυτές έχουν απαξιωθεί, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, εξακολουθούν να υπάρχουν δομικές διακρίσεις λόγω κάποιων πεποιθήσεων λόγω φυλής. Αυτές οι διακρίσεις αγνοούνται όταν αποφεύγεται ο όρος φυλή και έτσι επιτρέπεται στον δομικό ρατσισμό να συνεχίσει την ύπαρξή του.

Η καταπολέμηση του ρατσισμού δεν πρέπει να περιορίζεται σε ενέργιες ενάντια σε ρατσιστικές πράξεις, συμπεριφορές, προκαταλήψεις, πεποιθήσεις, στερεότυπα, στάσεις και/ή συναισθήματα, αλλά να λαμβάνει υπόψη και τον δομικό ρατσισμό, δηλαδή:

- Τους τρόπους με τους οποίους η ίδια η κοινωνία, η κοινωνική οργάνωση και οι συνθήκες, μπορεί να είναι ρατσιστικές. π.χ. η ύπαρξη ιεραρχίας μεταξύ φυλετικών και/ή εθνοτικών ομάδων στην κοινωνία σχετικά με, στέγαση, εκπαίδευση και απασχόληση, ποιος κατέχει τη μεγαλύτερη εξουσία λήψης αποφάσεων, επιρροή και προνόμια, ποιος έχει τους περισσότερους πόρους, ποιος εκπροσωπείται περισσότερο και πιο θετικά στα ΜΜΕ και στον πολιτισμό, ποιος θεωρείται ότι ανήκει στην Ευρώπη και ποιος όχι.
- Την ύπαρξη φυλετικών διακρίσεων στις προσωπικές απόψεις, (π.χ. σε σχέση με το ήθος, την εμφάνιση, την κοινωνική θέση, την πιθανή ταύτησή και οικιότητα κ.τ.λ) που μπορεί να οδηγήσουν σε διακρίσεις στις αποφάσεις τους που είναι προσωπικής εμβέλειας και έτσι δεν εμπίπτουν στην νομοθεσία ενάντια στις διακρίσεις (π.χ. ποιον θα επιλέξει κάποιος ως σύντροφο, ως φίλο, ως γείτονα κ.τ.λ)

Για να γίνει αυτό, πρέπει να συμπεριληφθεί ο δομικός ρατσισμός και όχι μόνο να αναφέρεται. Π.χ. το Σχέδιο Δράσης 2020-25 μιλά για διαχωρισμό στέγασης και λέει ότι είναι αποτέλεσμα (δομικού) ρατσισμού. Αντί αυτού θα έπρεπε να αντιλαμβάνεται τον διαχωρισμό στέγασης από μόνο του σαν δομικό ρατσισμό (δηλαδή ο διαχωρισμός στέγασης είναι ο δομικός ρατσισμός και όχι οι διάφορες προκαταλήψεις και πιστεύω των ανθρώπων είναι ο ρατσισμός που οδηγεί σε διακρίσεις στην στέγαση).

Εισηγήσεις για την αντιμετώπιση του ρατσισμού

Θεωρητικό Πλαίσιο

Να μην αντιμετωπίζεται ο ρατσισμός σαν **μεμονομένες, ατομικές πράξεις** αλλά σαν ένα ζήτημα που έχει να κάνει με την **δομή των κρατών μελών**. Γενικά στην ΕΕ κυριαρχεί η εντύπωση ότι ο ρατσισμός και οι φυλετικές διακρίσεις είναι μεμονωμένες πράξεις, που διαπράττονται από μεμονωμένους «ρατσιστές», ότι δηλαδή είναι περιστασιακές παρεκκλίσεις σε κοινωνίες όπου κυριαρχούν η ισοτιμία, η δημοκρατία, η φιλελευθερία, η αποδοχή και η ανεκτικότητα.

Π.χ. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για την υιοθέτηση της Οδηγίας 2000/43 κατά των φυλετικών διακρίσεων στην δεκαετία του 1990, υπήρχε εστίαση στον ρατσισμό ως μεμονομένες πράξεις που ήταν αποτέλεσμα της αυξημένης ξеноφοβίας, του ακροδεξιού εθνικισμού, του νεοναζισμού, της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους ως απάντηση στην αυξανόμενη μετανάστευση στις ευρωπαϊκές χώρες. Κάποιοι ακόμη υποστήριζαν πως η Οδηγία ήταν αχρείαστη καθώς οι φυλετικές διακρίσεις δεν ήταν ένα διαδεδομένο κοινωνικό ζήτημα.

Εισηγήσεις για την αντιμετώπιση του ρατσισμού

Νομικό Πλαίσιο

Από νομικής πλευράς η Οδηγία 2000/43 και γενικά οι νομοθεσίες περί διακρίσεων λόγω φυλής/ιθαγένειας πρέπει να συμπληρωθούν με νομοθεσίες που περιλαμβάνουν:

- Μια έννοια της διάκρισης που:
 - δεν περιορίζεται στην ίση μεταχείριση, την άμεση και την έμμεση διάκριση, αλλά περιλαμβάνει την **ίση (de facto) πρόσβαση, απόλαυση και άσκηση (ανθρώπινων) δικαιωμάτων**, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία όπως ομαδικές φυλετικές, εθνοτικές (κ.α.) διαφορές, ανισότητες, ή ιεραρχία στην πρόσβαση, απόλαυση και άσκηση των (ανθρώπινων) δικαιωμάτων.
 - καθιστά τα κράτη, τις κυβερνήσεις, τους κρατικούς θεσμούς και τους φορείς χάραξης πολιτικής υπεύθυνους για την αναγνώριση, την παρακολούθηση και την εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών, εθνοτικών και άλλων συναφών ειδών διακρίσεων (δεν θεωρεί δηλαδή υπεύθυνους μόνο άτομα, εταιρίες ή ιδρύματα). Να είναι υπόχρεοι δηλαδή **να παρέχουν ειδικά ή θετικά μέτρα** για τα μέλη φυλετικών ομάδων που δεν έχουν ίση πρόσβαση, απόλαυση ή άσκηση (ανθρώπινων) δικαιωμάτων (για να εξασφαλιστεί η ίση πρόσβαση, απόλαυση ή άσκηση (ανθρώπινων) δικαιωμάτων).
- Ένα ευρύ υλικό πεδίο που περιλαμβάνει όλους τους τομείς της κοινωνίας.
- Διατάξεις για τη **θέσπιση μηχανισμών για την εφαρμογή** αυτού του διευρυμένου νόμου κατά των διακρίσεων. Π.χ. νομικές διαδικασίες, περιοδικές αναθεωρήσεις πολιτικών, παρακολούθηση της εφαρμογής από φορείς ισότητας και εθνικούς θεσμούς για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ολοκληρωμένη συλλογή δεδομένων για την ισότητα.

Εισηγήσεις για την αντιμετώπιση του ρατσισμού

Πολιτικό και Κοινωνικό Πλαίσιο

Στο κοινωνικό-πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο είναι σημαντικό όπως:

- Ο πολιτικός κύκλος των χωρών μελών και η κοινωνία, να αναγνωρίσουν και να συζητήσουν το γεγονός ότι ο ρατσισμός και γενικά οι διακρίσεις λόγω φυλής/ιθαγένειας δεν σταματούν στις μεμονωμένες πράξεις, συμπεριφορές, προκαταλήψεις, πεποιθήσεις, στερεότυπα, στάσεις ή/και συναισθήματα, **αλλά επεκτείνονται στις κοινωνικές συνθήκες, την οργάνωση, τη δομή και τη σύνθεση της κοινωνίας**, διότι η κοινωνία ως κοινωνικό σύστημα **προνομιάζει τα δικαιώματα** ορισμένων μελών για λόγους φυλής, εθνικότητας και συναφών μορφών διακρίσεων.
- Ο **όρος φυλή** και οι φυλετικές διακρίσεις καλά είναι να αναφέρονται ευρέως και αναμφισβήτητα να **αναγνωρίζονται και αντιμετωπίζονται**.
- Αναγνωριστεί ευρέως πως η Ευρώπη έχει ένα **ιστορικό φυλετικών διακρίσεων και ρατσισμού**, (π.χ. αποικιοκρατία και σφυρηλάτηση εθνικών και ηπειρωτικών ταυτοτήτων) και να μη υπάρχει επικέντρωση μόνο στο ιστορικό της Ευρώπης σαν υπέρμαχου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έτσι ώστε να γίνει αποδεχτό πως υπάρχει ένα **ιστορικό δομικών φυλετικών διακρίσεων** από τα ευρωπαϊκά κράτη, στο οποίο έχει επιτραπεί να **παραμείνει στο παρόν** χωρίς ποτέ να αναγνωριστεί, να αντιμετωπιστεί ή να αποκατασταθεί αποτελεσματικά και αποφασιστικά. Π.χ. τα προνόμια των λευκών Ευρωπαίων και η απαξίωση ή η υποταγή των έγχρωμων ανθρώπων, οι αρνητικές κοινωνικές και διεθνείς επιπτώσεις της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας, της υποδούλωσης, της γενοκτονίας και της καταστολής των ιθαγενών.
- **Ενδυναμωθούν οι περιθωριοποιημένες ομάδες** έτσι ώστε να μπορούν να διεκδικούν τα δικαιώματά τους, να έχουν πρόσβαση σε δημόσιους πόρους και να συμμετέχουν σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που προάγουν την ανάπτυξη της κοινωνίας στο σύνολό της. Αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσω πολιτικής που διαταράσσει την υπάρχουσα δομή της οργανωτικής τάξης και της αστυνομίας της.
 - Η **Alana Lentin** εξηγεί ότι "αν το καθολικό ιδανικό της ανθρωπότητας βασίζεται στο ευρωπαϊκό, λευκό μοντέλο, απλά δεν θα είναι δυνατό για τους «άλλους» που επιδιώκουν να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα να αποκτήσουν είσοδο σε αυτήν την κοινότητα ατόμων. (Lentin, 2004, σ. 440). Πρέπει να υπάρξει σημαντική ανασύσταση της κοινωνίας. Με άλλα λόγια "τα εργαλεία του αφέντη δεν θα αποσυναρμολογήσουν ποτέ το σπίτι του αφέντη" (Lorde και Clarke [1984] 2007, σ. 107).

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Ιστορική Αναδρομή

- Πολλά από τα πρώιμα ιστορικά στοιχεία του λαού των Ρομά παραμένουν ένα μυστήριο.
- Μια μελέτη του 2016, όμως, που βασίστηκε σε γλωσσικά, πολιτιστικά, γενετικά και ανθρωπολογικά στοιχεία, κατέληξε πως οι Ρομά αρχικά προέρχονται από την Ινδική υποήπειρο και εξαπλώθηκαν μέσω του Περσικού Κόλπου, της Αρμενίας και των Βαλκανίων, φτάνοντας στην Ανατολική Ευρώπη περίπου πριν από χίλια χρόνια. Ενώ οι περισσότεροι παρέμειναν στην Βαλκανική Χερσόνησο, ορισμένες ομάδες προχώρησαν και στην υπόλοιπη ευρωπαϊκή ηπειρο μέχρι το τέλος του δέκατου πέμπτου αιώνα.
- Κάποιοι Ρομά υποχρεώθηκαν σε δουλεία σε περιοχές που σήμερα αποτελούν τη Ρουμανία, τη Μολδαβία και τμήματα της Ουγγαρίας, ενώ άλλοι εξαπλώθηκαν εντός της Αυστρο-Ουγγρικής Αυτοκρατορίας ή μετακινήθηκαν στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη.
- Μετά το τέλος της δουλείας των Ρομά, τον 19ο αιώνα, κατάφεραν να εξαπλωθούν παγκοσμίως, ενώ οι περισσότεροι διατήρησαν τους ενδογάμους κανόνες τους και τον νομαδικό τρόπο ζωής τους.
- Σήμερα, η πλειονότητα των εκτιμώμενων 11 εκατομμυρίων Ρομά ζουν στην Ευρώπη, επικεντρωμένοι σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.
- Από την αρχή που μετανάστευσαν από την Ινδία, οι Ρομά αντιμετώπισαν ρατσιστικές διώξεις, οι οποίες συχνά παραβλέπονται. Για παράδειγμα, οι Ναζί δίωξαν και δολοφόνησαν περίπου 500.000 Ρομά και Σίντι κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι Ναζί θεωρούσαν τους Ρομά, όπως και τους Εβραίους, ως ξένο αίμα και απειλή για την «Αριανή Αρχόντισσα Φυλή» και έτσι τους υπέβαλαν αρχικά σε αναγκαστικές στερήσεις και ιατρικά πειράματα, ενώ μετά τους έστελλαν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεων όπου και τους σκότωναν. Αξιοσημείωτο είναι πως η ιστορία αυτή των Εβραίων είναι πασίγνωστη ενώ των Ρομά πολύ λιγότερο.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Διακρίσεις και Μισαλλοδοξία

- Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA) ορίζει τον «αντιτσιγγανισμό» ως **μια συγκεκριμένη μορφή ρατσισμού**, μια ιδεολογία που βασίζεται στη φυλετική ανωτερότητα, μια μορφή θεσμικού ρατσισμού που καλλιεργείται από ιστορικές διακρίσεις, οι οποίες εκφράζονται, μεταξύ άλλων, με τη βία, ρητορική μίσους, εκμετάλλευση, στιγματισμό και το πιο κραυγαλέο είδος διακρίσεων.
- **Έκθεση FRA (2018):**
 - Ένας στους τρεις Ρομά βίωσε κάποια μορφή καθημερινής παρενόχλησης, περιλαμβανομένου προσβλητικών ή απειλητικών σχολίων, απειλές βίας, προσβλητικές χειρονομίες ή ακατάλληλο βλέμμα, προσβλητικό ή απειλητικό e-mail ή μηνύματα στο κινητό, ή προσβλητικά σχόλια στο διαδίκτυο.
 - Η παρενόχληση αυτή, σύμφωνα με την έρευνα, πηγάζει από την πεποίθηση ότι η παρουσία Ρομά ατόμων σε συγκεκριμένη περιοχή έχει ως αποτέλεσμα στάσιμες τιμές κατοικιών, υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας και μειωμένα κίνητρα επένδυσης από εξωτερικούς επενδυτές.
- **Έκθεση FRA (2019):**
 - 45% των Ρομά στις έξι χώρες της ΕΕ που συμμετείχαν στην έρευνα, θεώρησαν ότι υπέστησαν διακρίσεις σε τουλάχιστον ένα τομέα της ζωής και το 44% των ερωτηθέντων υπέστη παρενόχληση με κίνητρο μίσους στην περίοδο εντός 12 μηνών από την έρευνα.
 - Στην Ανατολική Ευρώπη κατηγορούσαν τους Ρομά για τη διάδοση του κορωνοϊού.
 - Σχεδόν το ένα τέταρτο των Ρομά δεν έχουν εθνική ασφάλεια υγείας, το ένα τρίτο των νοικοκυριών Ρομά δεν έχουν νερό βρύσης, λίγο πάνω από τα μισά έχουν εσωτερική τουαλέτα ή ντους και το 78% των Ρομά ζει σε υπερπλήρη νοικοκυριά, ενώ το 43% των Ρομά βιώνουν διακρίσεις όταν προσπαθούν να αγοράσουν ή να νοικιάσουν κατοικία.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Διακρίσεις και Μισαλλοδοξία

- **Έκθεση FRA (2020):**
 - 7% από τους 4659 Ρομά που ερωτήθηκαν είπαν πως τους είχαν επιτεθεί σωματικά λόγω της καταγωγής τους, εντός της περιόδου 12 μηνών από την έρευνα. Οι περισσότεροι βρίσκονταν στην Ολλανδία και την Σουηδία.
 - Το 93% των παρενοχλήσεων λόγω καταγωγής και το 88% των σωματικών επιθέσεων που συνέβησαν τα τελευταία πέντε χρόνια δεν καταγγέλθηκαν ποτέ στην αστυνομία.
 - Περίπου το 4% των ερωτηθέντων δήλωσαν πως δέχθηκαν σωματική επίθεση από αστυνομικό λόγω της καταγωγής τους τα τελευταία πέντε χρόνια.
 - Αρκετοί εξακολουθούσαν να κατηγορούν τους Ρομά για τη διάδοση του κορωνοϊού στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.
- **Σήμερα** υπάρχει υψηλό ποσοστό ανεργίας μεταξύ των Ρομά. Υποφέρουν από διακρίσεις στη στέγαση, την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη και είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναφέρθηκε στην έρευνα του FRA για να σημειώσει ότι το 61 % των πολιτών της ΕΕ πιστεύει ότι οι διακρίσεις κατά των Ρομά είναι ευρέως διαδεδομένες στη χώρα τους. Ο δομικός (και συχνά θεσμικός και κυβερνητικός) ρατσισμός έναντι στους Ρομά συνεχίζει να υφίσταται σε όλα τα επίπεδα της ευρωπαϊκής κοινωνίας και εκδηλώνεται επί καθημερινής βάσεως ως σημαντικό εμπόδιο για την επίτευξη της πλήρους απόλαυσης των θεμελιωδών δικαιώματων, της κοινωνικής ένταξης και ισότητας, σε όλους τους τομείς της ζωής, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και της απασχόλησης από τους Ρομά.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Ο Φαύλος Κύκλος

- Οι διακρίσεις ενάντια στους Ρομά δημιούργησαν μια κοινωνική πραγματικότητα όπου **ο φαύλος κύκλος διακρίσεων διαιωνίζεται**.
- Οι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν διακρίσεις και περιθωριοποίηση, τα οποία οδηγούν και στον κοινωνικο-οικονομικό αποκλεισμό τους. Ο αποκλεισμός τους αυτός σημαίνει πως βρίσκονται σε χειρότερη θέση από τον υπόλοιπο πληθυσμό όσον αφορά την εργοδότησή τους, την στέγασή τους, την μόρφωσή, την εκπαίδευση τους κ.τ.λ., καθιστώντας τους σε μεγαλύτερο κίνδυνο να υποπέσουν σε εγκληματικές πράξεις, να ζουν στην φτώχεια κ.τ.λ. Αυτά με την σειρά τους οδηγούν στον αντιτσιγγανισμό, ο οποίος δημιουργεί περισσότερες διακρίσεις και περιθωριοποίηση. (Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 7 Οκτωβρίου 2020 για Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά).
- Οι Ρομά βιώνουν επιθετικότητα λόγω μίσους, φανατισμού και μισαλλοδοξίας προς τις μειονότητες, το οποίο έχει σχεδόν ομαλοποιηθεί, και μάλιστα πολιτικοποιηθεί, σε ορισμένες χώρες (Ferdinand de Varenne, 20 Απρίλη 2021).
- Στη **Σερβία**, όπου διαμένουν τουλάχιστον 150.000 Ρομά, παρατηρήθηκε πως οι Ρομά γυναίκες και νεαρά κορίτσια συχνά βιώνουν κοινωνική και οικογενειακή παραμέληση και αναγκάζονται να παντρευτούν σε πολύ μικρές ηλικίες. Ταυτόχρονα, τα παιδιά Ρομά, αγόρια και κορίτσια, επανειλημμένα εργάζονται σε ακατάλληλες, συχνά επικίνδυνες εργασίες από νεαρές ηλικίες. (Συντονιστής του ΟΗΕ στην Σερβία).

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Ο Φαύλος Κύκλος

- Στη **Ρουμανία** υπάρχει ένα «είδος σκλαβιάς» διότι οι Ρομά δεν έχουν την ευκαιρία να αναζητήσουν εργασία ή να πάνε στα σχολεία στην πόλη, η οποία είναι πολύ κοντά. Ταυτόχρονα δεν έχουν δικές στους υποδομές για εργοδοσία και καλή εκπαίδευση, οπότε οι προοπτικές τους είναι σημαντικά μειωμένες, αναφέρει πρόσφατο ρεπορτάζ του Associated Press.
- **Πανδημία COVID-19**: Πολλοί ήταν αυτοί που έφταιγαν τους Ρομά για την εξάπλωση του ιού. Για παράδειγμα:
 - Οι **Σλοβακία, Ρουμανία και Βουλγαρία** είχαν θεσπίσει δυσανάλογα ή στρατιωτικοποιημένα μέτρα με στόχο γειτονιές ή πόλεις Ρομά, τα οποία καθοδηγούνταν από μια ρατσιστική αφήγηση που χαρακτήριζε τους Ρομά ως συλλογική απειλή για την υγεία και την ασφάλεια της χώρας.
 - Η **Βουλγαρία** είχε επιβάλει συγκεκριμένα μέτρα, που συμπεριλάμβαναν τον αποκλεισμό των δρόμων και την ένταξη σημείων ελέγχου της αστυνομίας, σε αρκετές γειτονιές των Ρομά, παρά το γεγονός ότι δεν παρουσίαζαν στοιχεία θετικών αποτελεσμάτων τεστ για τον COVID-19.
 - Στην **Σλοβακία και την Βουλγαρία** μεγάλες γειτονιές των Ρομά τέθηκαν σε καραντίνα. Απαγορεύτηκε στους κατοίκους να φύγουν χωρίς έγκυρη σύμβαση εργασίας ή άλλη επείγουσα αιτία. Ο υπουργός Εσωτερικών της Βουλγαρίας Μλάντεν Μαρίνοφ δήλωσε ότι τα σημεία ελέγχου της αστυνομίας στην είσοδο και την έξοδο των συνοικιών των Ρομά ήταν απαραίτητα για την προστασία του υπόλοιπου πληθυσμού.
 - Αυτές οι ενέργειες, πιθανό να οδήγησαν σε καταστροφικές επιπτώσεις σε ορισμένες κοινότητες. Κατά τους ακτιβιστές υπέρ των Ρομά, πολλοί από τους κατοίκους των γειτονιών αυτών κατάληξαν να χάνουν την εργασία τους, πράγμα που οδήγησε σε χειρότερες συνθήκες διαβίωσης γι'αυτούς και έτσι περισσότερες διακρίσεις, **ενισχύοντας τον φαύλο κύκλο** ακόμη περισσότερο.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

- **Έκθεση του ΟΗΕ το 2014:**
 - Υπήρχαν εκτεταμένες διακρίσεις ενάντια σε όλους τους Ρομά, και ιδιαίτερα τις γυναίκες και τα παιδιά.
 - Οι Ρομά αντιμετώπιζαν ιδιαίτερες δυσκολίες στη στέγαση, την εκπαίδευση, την ιατρική περίθαλψη και τη βία.
 - Οι εκτεταμένες διακρίσεις οδήγησαν σε αυξημένη μετανάστευση από τους Ρομά.
 - Η έκθεση ζητούσε την διασφάλιση της προστασίας της ταυτότητας των Ρομά και της αυτοδιάθεσης (self-determination).
- **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (17 Σεπτεμβρίου 2020):**
 - Ενέκρινε ψήφισμα που συνιστούσε στην Επιτροπή την σύνταξη νομοθετικής πρότασης για την ισότητα, την ένταξη, τη συμμετοχή των Ρομά και την καταπολέμηση του αντισιγχανισμού.
 - Η πρόταση περιλάμβανε συστάσεις σχετικά με την ισότιμη συμμετοχή των Ρομά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τις εθνικές στρατηγικές ένταξης, την καταπολέμηση του αντισιγχανισμού και των διατομεακών διακρίσεων, την υγεία, την ποιοτική και οικονομικά προσιτή στέγαση, την περιβαλλοντική δικαιοσύνη και τις ποιοτικές υπηρεσίες απασχόλησης.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

- **Ενέργειες του Συμβουλίου της Ευρώπης:**

- **1969:** ενέκρινε την σύσταση για την εγκατάσταση των Τσιγγάνων και άλλων ταξιδιωτών στην Ευρώπη
- **1983:** διοργάνωσε εκπαίδευση για δασκάλους που δούλευαν με τα παιδιά των Ρομά.
- **2013:** ενέκρινε σύσταση για αποτελεσματικά μέτρα για την ένταξη των Ρομά στα κράτη μέλη.
- **2020:** διαβίβασε στην Ευρωπαϊκή Ένωση την πρότασή του για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά. Αναφέρθηκε συγκεκριμένα στο αντίκτυπο του COVID-19 στις κοινότητες των Ρομά και δήλωσε πως η πανδημία COVID-19 φέρνει μια ακραία έκθεση των αποκλεισμένων και περιθωριοποιημένων κοινοτήτων Ρομά τόσο σε αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία όσο και σε κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις, γεγονός που κινδυνεύει να επιδεινώσει περαιτέρω τις υπάρχουσες ανισότητες.
 - Η παρούσα σύσταση προσπαθεί να μειώσει τις ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι Ρομά, αντιμετωπίζοντας την περιορισμένη πρόσβαση σε καθαρό νερό, τις υγειονομικές υποδομές και τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, την έλλειψη εγκαταστάσεων και ψηφιακών δεξιοτήτων που θα επέτρεπαν στους ανθρώπους να συμμετέχουν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τον υπερπληθυσμό στα νοικοκυριά, χωριστούς οικισμούς ή καταυλισμούς.
 - Στην πρότασή του, το Συμβούλιο συνέστησε στα κράτη μέλη να υιοθετήσουν εθνικά στρατηγικά πλαίσια για τους Ρομά και πρότεινε 39 συγκεκριμένες συστάσεις.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

Ενέργειες του Συμβουλίου της Ευρώπης:

ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαρτίου 2021 για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (2021/C 93/01):

Εισαγωγή:

Θέτει σαν στόχο της σύστασης την ενίσχυση των μέτρων που λαμβάνονται κατά της ρητορικής μίσους, των εγκλημάτων μίσους και της βίας κατά των Ρομά και την υποστήριξη των Ρομά που πέφτουν θύματα τέτοιων εγκλημάτων.

Μιλά για τις στρατηγικές της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη βελτίωση των σχολικών επιδόσεων και των ποσοστών απασχόλησης και κρίνει πως οι εν λόγω στόχοι «δεν μπορούν να επιτευχθούν εάν δεν υπάρξουν βελτιώσεις για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά».

Επισημαίνει πως για να επιτευχθούν οι βελτιώσεις αυτές πρέπει, μεταξύ άλλων να αντιμετωπιστεί ο αντισιγανισμός, τον οποίο περιγράφει σαν «μια ιδιαίτερη μορφή ρατσισμού κατά των Ρομά», πράγμα το οποίο θα γίνει «εστιάζοντας στους τέσσερις τομείς κοινωνικοοικονομικής ένταξης: την εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγεία και τη στέγαση».

Υποστηρίζει πως οι ενέργειες πρέπει να αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες συγκεκριμένων ομάδων και την πολυμορφία μεταξύ του πληθυσμού Ρομά, να εμπλέκουν τους Ρομά στο σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση στρατηγικών για την ισότητα και την ένταξη τους, να βελτιώνουν τον καθορισμό στόχων, τη συλλογή δεδομένων, την παρακολούθηση και την υποβολή εκθέσεων και να κάνουν τις κατεστημένες πολιτικές πιο ευαίσθητες ως προς την ισότητα και την ένταξη των Ρομά.

Επισημαίνει ότι οι Ρομά στην Ευρώπη εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν διακρίσεις και κοινωνικό και οικονομικό αποκλεισμό.

Αναφέρεται στο γεγονός ότι «κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, αποκλεισμένες και μη προνομιούχες κοινότητες Ρομά έχουν εκτεθεί σε σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις για την υγεία και σε κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, πράγμα που ενέχει τον κίνδυνο να επιδεινώσει περαιτέρω υφιστάμενες ανισότητες καθώς και τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

Ενέργειες του Συμβουλίου της Ευρώπης :

ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαρτίου 2021 για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (2021/C 93/01):

Άρθρο 2 τα κράτη μέλη θα πρέπει να επιδιώκουν παγίως τη θέσπιση και υλοποίηση μέτρων που να προάγουν την ισότητα και να προλαμβάνουν και να καταπολεμούν αποτελεσματικά τις διακρίσεις, τον αντιτσιγγανισμό και τον κοινωνικό και οικονομικό αποκλεισμό καθώς και τις **γενεσιουργές τους αιτίες**. Οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνουν μέτρα όπως τα εξής:

- α) μέτρα που να καταπολεμούν αποτελεσματικά άμεσες και έμμεσες διακρίσεις, πατάσσοντας μεταξύ άλλων την παρενόχληση, τον αντιτσιγγανισμό, τη δημιουργία στερεοτύπων, τη ρητορεία κατά των Ρομά, τη ρητορική μίσους, τα εγκλήματα μίσους και τη βία κατά των Ρομά καθώς και την υποκίνηση σε αυτά, τόσο στο διαδίκτυο όσο και εκτός αυτού, ιδίως στο πλαίσιο της μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο, της εφαρμογής και της εκτέλεσης της οδηγίας 2000/43/ΕΚ, της απόφασης-πλασίου 2008/913/ΔΕΥ και της οδηγίας 2010/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.
- (β) μέτρα που να αναπτύσσουν και να προωθούν ένα ολοκληρωμένο σύστημα υποστήριξης των θυμάτων, σύμφωνα με την οδηγία 2012/29/ΕΕ, και να παρέχουν βοήθεια σε Ρομά που πέφτουν θύματα εγκλημάτων μίσους και διακρίσεων.
- (γ) μέτρα που να καταπολεμούν πολλαπλές και **δομικές διακρίσεις** σε βάρος Ρομά και, ειδικότερα, γυναικών Ρομά, νέων Ρομά, παιδιών Ρομά, ΛΟΑΔΜ Ρομά, ηλικιωμένων Ρομά, Ρομά με αναπηρίες και μετακινούμενων Ρομά στην ΕΕ.
- (δ) μέτρα που να προκαλούν επίγνωση του γεγονότος ότι οι προσπάθειες να καταπολεμηθούν πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις είναι συνυφασμένες με προσπάθειες να αποτραπεί ο αντιτσιγγανισμός και ο κοινωνικός και οικονομικός αποκλεισμός, ως τμήμα μιας κοινής ώθησης να προαχθεί ο ευρύτερος στόχος της ισότητας.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

Ενέργειες του Συμβουλίου της Ευρώπης :

ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαρτίου 2021 για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (2021/C 93/01):

Άρθρο 2

- ε) μέτρα που να αναλύουν και να αναγνωρίζουν την ύπαρξη αντιτσιγγανισμού και διακρίσεων κατά των Ρομά και να ευαισθητοποιούν για τα εν λόγω φαινόμενα, τις μορφές που παίρνουν και τις επιβλαβείς συνέπειές τους, μέσα από τα ΜΜΕ, τα σχολικά προγράμματα και με άλλα μέσα, για παράδειγμα ευαισθητοποιώντας δημόσιους υπαλλήλους και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς για την ανάγκη ταυτοποίησης και αντιμετώπισής τους.
- (στ) μέτρα που να προωθούν δραστηριότητες και καμπάνιες πολυπολιτισμικής ευαισθητοποίησης στα σχολεία.
- (ζ) μέτρα που να προάγουν την επίγνωση σχετικά με τις κουλτούρες, τη γλώσσα και την ιστορία των Ρομά, αυτό περιλαμβάνει τη μνήμη του Ολοκαυτώματος των Ρομά και διαδικασίες συμφιλίωσης στην κοινωνία, μεταξύ άλλων με δράσεις που παρέχουν σχετική κατάρτιση στους εκπαιδευτικούς και με σχεδιασμό κατάλληλων σχολικών προγραμμάτων, δεδομένου ότι η επίγνωση αυτή έχει καθοριστική σημασία για να περιοριστούν οι προκαταλήψεις και ο αντιτσιγγανισμός, ως σημαντικές αιτίες διακρίσεων.
- (η) μέτρα που να ευνοούν τη δημιουργία θετικών αφηγημάτων σχετικά με τους Ρομά και προτύπων ρόλων, και καλύτερη κατανόηση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά, με μέσα όπως η υποστήριξη διακοινοτικών συναντήσεων και η διαπολιτισμική μάθηση.

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

Ενέργειες του Συμβουλίου της Ευρώπης :

ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 12ης Μαρτίου 2021 για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (2021/C 93/01):

- **Άρθρο 3:** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να καταπολεμήσουν τον κίνδυνο φτώχειας και υλικής και κοινωνικής στέρησης, μπροστά στον οποίο βρίσκεται ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό του πληθυσμού των Ρομά, ώστε να παράσχουν **ουσιαστική υποστήριξη** για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά. Όπου συντρέχει περίπτωση, τα κράτη μέλη θα πρέπει να ακολουθούν ολοκληρωμένη προσέγγιση που επικεντρώνεται σε όλους τους σχετικούς τομείς πολιτικής.
- **Άρθρο 4:** Τα κράτη μέλη θα πρέπει, όπου ενδείκνυται, να εντείνουν την **ουσιαστική συμμετοχή και διαβούλευση των Ρομά**, περιλαμβανομένων των γυναικών, των παιδιών, των νέων, των ηλικιωμένων και των ατόμων με αναπηρία, προκειμένου να δοθεί **αποτελεσματική υποστήριξη** στην ισότητα και την αποφυγή διακρίσεων κατά των Ρομά.
- **Άρθρο 5:** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι όλοι οι Ρομά έχουν πραγματικά ίση πρόσβαση και **δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις μορφές και τα στάδια εκπαίδευσης**, από την προσχολική εκπαίδευση και την παιδική φροντίδα μέχρι την τριτοβάθμια εκπαίδευση, περιλαμβανομένης της εκπαίδευσης δεύτερης ευκαιρίας, της εκπαίδευσης ενηλίκων και της δια βίου μάθησης.
- **Άρθρο 8:** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προωθούν πραγματικά ίση πρόσβαση των Ρομά, ιδίως των νέων Ρομά, σε **ποιοτική και βιώσιμη απασχόληση**.
- **Άρθρο 9:** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίζουν πραγματικά ίση και χωρίς φραγμούς **πρόσβαση σε ποιοτικές υγειονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες**, ιδίως για τις ομάδες που διατρέχουν το μεγαλύτερο κίνδυνο ή τις ομάδες που ζουν σε περιθωριοποιημένες ή απομακρυσμένες κοινότητες,

Μελέτη Περίπτωσης: Ρομά

Τρόπος Αντιμετώπισης

Ευρωπαϊκή Επιτροπή:

- **2011:** η Επιτροπή υιοθέτησε το **Σχέδιο Δράσης** για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020, το οποίο στόχευε στην αντιμετώπιση του κοινωνικο-οικονομικού αποκλεισμού των Ρομά, προωθώντας την ίση πρόσβαση σε ίση εκπαίδευση, απασχόληση, υγεία και στέγαση. Κάλεσε τα κράτη μέλη να σχεδιάσουν εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά και να θέσουν εθνικούς στόχους.
- **2020:** Η Επιτροπή αναγνώρισε την επίδραση της **πανδημίας COVID-19** στην κοινότητα Ρομά:
 - αποκάλυψε την ακραία έκθεση των αποκλεισμένων και περιθωριοποιημένων κοινοτήτων Ρομά σε βραχυπρόθεσμες αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία και σε μεσοπρόθεσμες κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις.
 - περιέγραψε τα παιδιά Ρομά που ζουν σε περιθωριοποιημένες κοινότητες σαν από τα πιο σκληρά πληγέντα από την πανδημία, διότι πολλά από αυτά ζούσαν σε νοικοκυριά χωρίς εγκαταστάσεις πληροφορικής ή ηλεκτρισμό και έτσι δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν καθόλου την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.
 - σχολίασε πως η κρίση αποκάλυψε την επείγουσα ανάγκη για αποτελεσματικότερη πολιτική απάντηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- **ΟΠΟΤΕ**, υιοθέτησε το **«Μια Ένωση Ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025»**. Αυτό είναι ένα σαφές και απαιτητικό έγγραφο με στόχο να διασφαλίσει ότι οι Ρομά δεν υφίστανται διακρίσεις και να τους επιτρέψει να έχουν πρόσβαση στα δικαιώματά τους ως ίσοι πολίτες. Η Επιτροπή επικεντρώθηκε εύστοχα στην εκπαίδευση, την υγεία, τη στέγαση και την απασχόληση, αλλά πρόσθεσε επίσης μια νέα προτεραιότητα - την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού.
- Ωστόσο, δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να εφαρμόζουν αποτελεσματικές πολιτικές και να παρέχουν επαρκή χρηματοδότηση και δεν διαθέτει αποτελεσματικό μηχανισμό παρακολούθησης

Εισηγήσεις

- Η διασφάλιση ενός **ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος** που θα καταπολεμά τις έμφυτες προκαταλήψεις έναντι των Ρομά από την παιδική ηλικία και θα δίνει στα παιδιά των Ρομά ίσες ευκαιρίες για εκπαίδευση.
- Η συμπερίληψη των Ρομά **στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων** σαν βασικοί εταίροι.
- Η συμπερίληψη των Ρομά σε επαγγέλματα εντός του **πολιτιστικού τομέα και του τομέα των ΜΜΕ** και η κατάρριψη των στερεότυπων τρόπων αντικατοπτρισμού τους.
- Η **διατήρηση και προστασία του πολιτισμού των Ρομά** να είναι σημαντικός στόχος στην λήψη των διαφόρων αποφάσεων.
- Η **αποδοχή της ιστορίας των Ρομά**, περιλαμβανομένου και των διακρίσεων εναντίων τους και ο εορτασμός ημερομηνιών σημαδιακών ως προς την απελευθέρωσή τους.

Βιβλιογραφία

- Michael McEachrane, 'Anti-Discrimination and Systemic Racism: Challenges for the EU and the Nordic Countries' (2022) 68 *Scandinavian Studies in Law* 119
- Carolin Müller, 'Anti-Racism in Europe: An Intersectional Approach to the Discourse on Empowerment through the EU Anti-Racism Action Plan 2020–2025' (2021) 10 *Social Sciences* 137. <https://doi.org/10.3390/socsci10040137>
- Ruth Rubio-Marin and Mathias Moschel, 'Anti-Discrimination Exceptionalism: Racist Violence before the ECtHR and the Holocaust Prism' (2015) 26(4) *European Journal of International Law* 881
- Carlo Ruzza, 'Anti-racism and eu institutions' (2000) 22(2) *Journal of European Integration* 145
- Ved Nanda, 'The Plight of the Roma: The Almost-Forgotten Ethnic Group' (2022) 21(1) *Washington University Global Studies Law Review* 57
- Niall O'Higgins, 'It's not that I'm a racist, it's that they are Roma' Roma discrimination and returns to education in South Eastern Europe (2010) 31 (2) *International Journal of Manpower* 163
- Μια Ένωση ισότητας : σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025, Βρυξέλλες, 18.9.2020, https://commission.europa.eu/document/beb25da4-e6b9-459e-89f7-bcddb3a8f0c8_en

Θετικές Διακρίσεις

Ειδική αναφορά στις διακρίσεις λόγω φύλου

Συνεισφορά στην ισότητα ή την ανισότητα;

Πλάνο σεμιναρίου

Μέρος 1^ο: **Εισαγωγή στο αντικείμενο: Νομοθεσία και Νομολογία**

Μέρος 2^ο: **Παρουσίαση Επιτρόπου Ισότητας Φύλων:** μια πρακτική προσέγγιση μέσα από προσωπική γνώση και εμπειρία.

Μέρος 3^ο: **Ανάλυση:** Ιστορική αναδρομή της εφαρμογής των θετικών μέτρων, η εξέλιξή τους και η αξιολόγηση τους.

Τι είναι οι θετικές διακρίσεις;

Οι θετικές Διακρίσεις ξεκινούν με την αναγνώριση ορισμένων χαρακτηριστικών (συνήθως φύλου, φυλής/εθνικότητας, αναπηρίας, θρησκείας, σεξουαλικού προσανατολισμού και ηλικίας) που θεωρούνται πως βάζουν κάποια ομάδα ανθρώπων σε μειονεκτική θέση, χωρίς άμεση υπαιτιότητά τους. Μετά κάνουν το μειονέκτημα αυτό μέρος της επίσημης διαδικασίας λήψης αποφάσεων, καθιστώντας τα χαρακτηριστικά τα οποία το προκαλούν σαν θεμιτά κριτήρια για την αξιολόγηση των υποψηφίων. Π.χ. Εάν, λόγω φύλου, η πρόσληψη γυναικών είναι μειωμένη, κανόνες μπορούν να απαιτήσουν όπως δίνεται προτεραιότητα στις γυναίκες στην διαδικασία πρόσληψης (με διάφορες προϋποθέσεις).

Η ιδέα των θετικών διακρίσεων περιλαμβάνει όλα τα μέτρα το οποία στοχεύουν να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις από παραδοσιακές διακρίσεις του παρελθόντος, να εξαλείψουν τις υφιστάμενες διακρίσεις και να προωθήσουν την ισότητα ευκαιριών μεταξύ των διαφόρων ομάδων (π.χ. γυναικών και ανδρών) ιδίως σε σχέση με είδη ή επίπεδα θέσεων εργασίας όπου τα μέλη μιας ομάδας είναι σημαντικά υποεκπροσωπειμένα.

Νομοθεσίες που επιτρέπουν τις θετικές διακρίσεις

Άρθρο 157(4) (ΣΛΕΕ): Προκειμένου να εξασφαλισθεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία.

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Άρθρο 23: Η ισότητα ανδρών και γυναικών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές. Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου.

Οδηγία 2006/54/ΕΚ (Recast Gender Directive)

Άρθρο 3: Τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν ή να θεσπίζουν μέτρα κατά το άρθρο 141 παράγραφος 4 της συνθήκης, για να εξασφαλίσουν εμπράκτως πλήρη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην επαγγελματική ζωή. [πρώην άρθρο 2(4) της οδηγίας 76/207]

Οδηγία 2000/78/ΕΚ (Framework Employment Directive)

Άρθρο 7(1): Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

Οδηγία 2000/43/ΕΚ (Race Directive)

Άρθρο 5: Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η πλήρης ισότητα, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.

Νομοθεσία για θετικές διακρίσεις λόγω φύλου

Οδηγία (ΕΕ) 2022/2381 σχετικά με τη βελτίωση της ισόρροπης εκπροσώπησης των φύλων σε θέσεις διευθυντικών στελεχών

Άρθρο 1: Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην επίτευξη μιας περισσότερο ισόρροπης εκπροσώπησης γυναικών και ανδρών μεταξύ των διευθυντικών στελεχών των εισηγμένων εταιρειών, θεσπίζοντας αποτελεσματικά μέτρα που αποσκοπούν στην επιτάχυνση της προόδου προς την έμφυλη ισορροπία, παρέχοντας στις εισηγμένες εταιρείες επαρκή χρόνο για να πραγματοποιήσουν τις αναγκαίες ρυθμίσεις για τον σκοπό αυτό.

Άρθρο 2: Η παρούσα οδηγία ισχύει για εισηγμένες εταιρείες. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ).

Άρθρο 3(8): ΜΜΕ: εταιρεία που απασχολεί λιγότερους από 250 εργαζομένους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών που δεν υπερβαίνει τα 50 εκατομμύρια EUR ή ετήσιο ισολογισμό που δεν υπερβαίνει τα 43 εκατομμύρια EUR ή, για ΜΜΕ έχουσα την καταστατική της έδρα σε κράτος μέλος, το οποίο δεν έχει ως νόμισμα το ευρώ, τα ισοδύναμα ποσά στο νόμισμα του εκάστοτε κράτους μέλους.

Άρθρο 5: Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι εισηγμένες εταιρείες υποχρεούνται να επιτύχουν έναν από τους δύο ακόλουθους στόχους έως τις 30 Ιουνίου 2026: Τα μέλη του υποεκπροσωπούμενου φύλου να κατέχουν τουλάχιστον το 40 % των θέσεων μη εκτελεστικών διευθυντικών στελεχών, τα μέλη του υποεκπροσωπούμενου φύλου να κατέχουν τουλάχιστον το 33 % όλων των διευθυντικών θέσεων, είτε εκτελεστικών είτε μη εκτελεστικών διευθυντικών στελεχών.

Άρθρο 6(2): Όσον αφορά την επιλογή των υποψηφίων για διορισμό ή εκλογή σε διευθυντικές θέσεις, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, κατά την επιλογή μεταξύ υποψηφίων που διαθέτουν τα ίδια προσόντα όσον αφορά την επάρκεια, τις ικανότητες και την επαγγελματική επίδοση, δίνεται προτεραιότητα στην υποψηφιότητα του υποεκπροσωπούμενου φύλου, εκτός εάν, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, λόγοι μεγαλύτερης νομικής βαρύτητας, όπως η άσκηση άλλων πολιτικών πολυμορφίας, που προβάλλονται στο πλαίσιο αντικειμενικής αξιολόγησης η οποία λαμβάνει υπόψη την ειδική κατάσταση ενός υποψηφίου του άλλου φύλου και που βασίζεται σε αμερόληπτα κριτήρια, γέρνουν την πλάστιγγα υπέρ του υποψηφίου του άλλου φύλου.

Άρθρο 9: Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν διατάξεις ευνοϊκότερες από τις προβλεπόμενες στην παρούσα οδηγία για να διασφαλίσουν πιο ισορροπημένη εκπροσώπηση γυναικών και ανδρών σε ό,τι αφορά εισηγμένες εταιρείες που έχουν ενταχθεί στην εθνική τους επικράτεια.

Νομολογία

Αρχική απροθυμία ευρείας εφαρμογής των διατάξεων για θετικά μέτρα:

Case 312/86 *Commission v France* (1988) ECR 6315

Νομοθεσία στην Γαλλία έδινε στις γυναίκες ειδικά δικαιώματα στον τομέα της απασχόλησης, περιλαμβανομένων μειωμένων ωρών εργασίας για μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες, την δυνατότητα άδειας όταν τα παιδιά των γυναικών ήταν άρρωστα και περισσότερες μέρες άδειας όταν υπήρχε ανάγκη λόγω των παιδιών.

Η νομοθεσία αυτή κρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ως μη δικαιολογημένη εξαίρεση στον κανόνα διακρίσεων λόγω φύλου, διότι η Γαλλική κυβέρνηση δεν απέδειξε πως η εφαρμογή μιας τέτοιας γενικής νομοθεσίας για τα δικαιώματα των γυναικών θα μείωνε τις περιπτώσεις ανισότητας στην κοινωνία. Η επιτροπή καταδίκασε την νομοθεσία διότι διαιώνιζε τους παραδοσιακούς ρόλους ανδρών και γυναικών μέσα στην οικογένεια.

Νομολογία

Αρχική απροθυμία ευρείας εφαρμογής των διατάξεων για θετικά μέτρα: Ισότητα ευκαιριών ν. Ισότητα αποτελεσμάτων

- Case C- 450/93 *Kalanke* v Freie Hansestadt Bremen (1995) ECR I- 3051

Νομοθεσία στην Γερμανία πρόβλεπε πως όταν δύο υποψήφιοι διαφορετικών φύλων προεπιλέχθηκαν για προαγωγή και είχαν τα ίδια ακριβώς προσόντα, θα έπρεπε να δίνεται προτεραιότητα στη γυναίκα, σε τομείς που οι γυναίκες υποεκπροσωπούσαν και ήταν λιγότερες από τους μισούς υπαλλήλους.

Το δικαστήριο έκρινε πως η νομοθεσία αυτή ήταν ενάντια στην Οδηγία για την ισότητα και δεν ήταν δικαιολογημένη από την εξαίρεση για τις θετικές διακρίσεις. Η **ισότητα ευκαιριών** δεν ήταν το ίδιο με την **ισότητα των αποτελεσμάτων**, είτε το δικαστήριο, και μόνο διακρίσεις που προωθούσαν το πρώτο ήταν επιτρεπτές. Με άλλα λόγια, δεν ήταν επιτρεπτό να γίνονται διακρίσεις οι οποίες έδιναν στις γυναίκες **αυτόματη και άνευ όρων προτεραιότητα** στην διαδικασία πρόσληψης, όπως τις διακρίσεις της παρούσας υπόθεσης.

Η υπόθεση κατακρίθηκε ευρέως, περιλαμβανομένου και από την Επιτροπή, η οποία εξέφρασε την άποψη πως δεν είναι όλες οι ποσοτώσεις παράτυπες και αδικαιολόγητες, ιδίως οι ήπιες ποσοτώσεις που επέτρεπαν την αξιολόγηση της κατάστασης του κάθε υποψήφιου και δεν έδιναν αυτόματη προτεραιότητα στο υποεκπροσωπημένο φύλο, όπως αυτή στην υπόθεση Kalanke. **Μόνο οι ποσοτώσεις που ήταν εντελώς άκαμπτες και δεν άφηναν πιθανότητα να ληφθούν υπόψη οι συγκεκριμένες συνθήκες της κάθε υπόθεσης και των υποψηφίων θα έπρεπε να μην επιτρέπονται, κατέληξε η Επιτροπή.**

Νομολογία

Πιο ευρεία εφαρμογή των διατάξεων για θετικά μέτρα: οι διακρίσεις επιτρέπονται εφόσον είναι ήπιες, οι υποψήφιοι έχουν τα ίδια προσόντα και επιτρέπουν την αξιολόγηση των συνθηκών

Case C – 409/95 Hellmut *Marschall* v Land Nordrhein Westfalen (1997) ECR I -6363

Γερμανική νομοθεσία έδινε προτεραιότητα στις γυναίκες για προαγωγή σε τομείς όπου υποεκπροσωπούσαν στις ψηλές θέσεις, εφόσον είχαν τα ίδια επαγγελματικά προσόντα με τους ανθυποψήφιους τους. Η νομοθεσία, αν και έδινε προτεραιότητα στις γυναίκες υποψήφιες, απαιτούσε όπως όλοι οι υποψήφιοι θα υποβάλλονταν σε αντικειμενική αξιολόγηση που θα λάμβανε υπόψη όλα τα σχετικά κριτήρια που αφορούσαν τον κάθε υποψήφιο. Η προϋπόθεση αυτή ήταν σημαντική διαφορά από την νομοθεσία στην υπόθεση *Kalanke*.

Το δικαστήριο «στένεψε» την κρίση του *Kalanke* και κινήθηκε περισσότερο στην γραμμή που έθεσε η Επιτροπή. Επιβεβαίωσε πως μια **ήπια ποσόστωση που επέτρεπε την αξιολόγηση των συνθηκών των συγκεκριμένων υποψηφίων ήταν επιτρεπτή** κάτω από την εξαίρεση για τις θετικές διακρίσεις, αλλά **οι ποσοτώσεις που έδιναν απόλυτη προτεραιότητα άνευ όρων στις γυναίκες δεν ήταν**.

Το δικαστήριο εξήγησε πως όταν δύο υποψήφιοι διαφορετικών φύλων έχουν τα ίδια επαγγελματικά προσόντα, οι εργοδότες συνήθως επιλέγουν τον άνδρα, λόγω ανησυχίας πως οι γυναίκες θα διακόπτουν πιο συχνά την εργασία τους και δεν θα είναι τόσο αφοσιωμένες διότι θα έχουν να αντιμετωπίσουν εγκυμοσύνες, γεννήσεις παιδιών και θηλασμό. Αυτό σημαίνει πως η γυναίκα υποψήφιος, αν και μπορεί να έχει ακριβώς τα ίδια επαγγελματικά προσόντα με τον άνδρα υποψήφιο, πιθανό δεν θα έχει και τις ίδιες ευκαιρίες. Οπότε, νομοθεσίες που υποστηρίζουν πως όταν ένας άνδρας και μια γυναίκα έχουν τα ίδια επαγγελματικά προσόντα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στην γυναίκα, στην πραγματικότητα εξισορροπούν την υπάρχουσα προτίμηση που δίνεται στους άνδρες και έτσι δικαιολογούνται κάτω από την Ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Νομολογία

Πιο ευρεία εφαρμογή των διατάξεων για θετικά μέτρα: οι διακρίσεις επιτρέπονται εφόσον είναι ήπιες, οι υποψήφιοι έχουν τα ίδια προσόντα και επιτρέπουν την αξιολόγηση των συνθηκών

Case C – 409/95 Hellmut **Marschall** v Land Nordrhein Westfalen (1997) ECR I -6363

Όμως, για να είναι δικαιολογημένες τέτοιες νομοθεσίες πρέπει να εξασφαλίζουν πως όλα τα δεδομένα της κάθε υπόθεσης αξιολογούνται και πως εάν υπάρχει κάποιο κριτήριο το οποίο θα μπορούσε να επηρεάσει την απόφαση και να ανατρέψει τα γεγονότα να τεθεί υπό εξέταση. Το κριτήριο αυτό όμως δεν μπορεί να είναι κάτι που δημιουργεί διακρίσεις ενάντια στο υποεκπροσωπούμενο φύλο.

Δηλαδή, εφόσον δεν δίνεται αυτόματη προτεραιότητα στο ένα φύλο και εξετάζονται οι συνθήκες όλων των υποψηφίων, τότε η νομοθεσία είναι αποδεκτή.

Η μεγάλη διαφορά στην κρίση του δικαστηρίου στην υπόθεση αυτή από τις προηγούμενες ήταν ότι επέτρεψε τα μέτρα που στόχευαν στην ισότητα των αποτελεσμάτων (και όχι μόνο στην ισότητα των ευκαιριών) εφόσον οι υποψήφιοι είχαν τα ίδια προσόντα και η προτεραιότητα δεν ήταν αυτόματη και άνευ όρων.

Κατόπι της υπόθεσης **Marschall** έγιναν μετατροπές στο άρθρο 157(4) της ΣΛΕΕ για να περιλαμβάνει την διάταξη που επέτρεπε στις χώρες μέλη της ΕΕ να υιοθετούν θετικά μέτρα με σκοπό να διασφαλίσουν την πλήρη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην πράξη, στον εργασιακό χώρο. Αξιοσημείωτο πως το άρθρο μιλά για το υποεκπροσωπούμενο φύλο και όχι για τις γυναίκες όπως οι προηγούμενες νομοθεσίες.

Νομολογία

Πιο ευρεία εφαρμογή των διατάξεων για θετικά μέτρα: οι διακρίσεις επιτρέπονται ακόμα και όταν οι υποψήφιοι δεν έχουν τα ίδια προσόντα, εφόσον είναι διακρίσεις που στοχεύουν στην ισότητα ευκαιριών και όχι αποτελεσμάτων.

Case C-158/97 *Badeck* v Landesanwalt beim Staatsgerichtshof des Landes Hessen (1999) ECR I – 1875

Ήταν η πρώτη υπόθεση μετά που τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία προέβλεπε πως κάποιες θετικές διακρίσεις ήταν επιτρεπτές για να επιτευχθεί πλήρης ισότητα στην πράξη.

Αφορούσε μια σειρά κανόνων της δημόσιας υπηρεσίας στη Γερμανία που έδινε προτεραιότητα στην είσοδό των γυναικών σε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, διότι έπρεπε να αποτελούν το 50% των συμμετεχόντων. Οι συνθήκες των υποψηφίων έπρεπε να ληφθούν υπόψη πριν παρθούν οποιεσδήποτε αποφάσεις, αλλά προτεραιότητα δινόταν στις γυναίκες υποψηφίους που διέθεταν τα αναγκαία προσόντα, έστω και εάν αυτά ήταν λιγότερα από τα προσόντα των ανδρών ανθυποψηφίων τους.

Το δικαστήριο έκρινε πως ήταν επιτρεπτοί οι κανόνες με βάση την Ευρωπαϊκή νομοθεσία διότι ήταν αρκετά εύκαμπτοι για να συμμορφωθούν με τα κριτήρια της υπόθεσης *Marschall*. Παρόλο που οι κανόνες επέτρεπαν διακρίσεις ως προς την ισότητα των αποτελεσμάτων (50% γυναίκες συμμετέχοντες) και όχι μόνο των ευκαιριών, το δικαστήριο υποστήριξε πως οι κανόνες στόχευαν στην πραγματικότητα στην ισότητα των ευκαιριών διότι είχαν να κάνουν με θέσεις στην εκπαίδευση των γυναικών για να τις προετοιμάσουν για απασχόληση στον δημόσιο τομέα και όχι καθεαυτό για θέσεις εργασίας.

Η προθυμία του δικαστηρίου να επιτρέψει τους κανόνες παρά το γεγονός ότι έδιναν προτεραιότητα σε γυναίκες με λιγότερα προσόντα από τους άνδρες ανθυποψήφιους τους πιθανό να φανερώνει την κατανόηση του δικαστηρίου πως οι γυναίκες δεν ξεκινούν από τον ίδιο παρονομαστή με τους άνδρες και έτσι επιτρέπει την προνομιακή μεταχείριση στην κατάρτιση τους για τη διευκόλυνση της πρόσβασης τους σε θέσεις εργασίας στη δημόσια υπηρεσία

Νομολογία

Οι διακρίσεις άνευ όρων εξακολουθούν να μην επιτρέπονται, ΟΜΩΣ επιτρέπεται η προτεραιότητα ως προς το αποτέλεσμα, όταν τα προσόντα δεν είναι πολύ διαφορετικά.

- Case C-407/98 *Abrahamsson v Fogelqvist* (2000) ECR I -5539

Η Σουηδική νομοθεσία έδινε προτεραιότητα σε υποψήφια του υποεκπροσωπούμενου φύλου, η οποία είχε αρκετά προσόντα για την εν λόγω θέση, αλλά ήταν σημαντικά λιγότερα από τα προσόντα που είχε ο άνδρας ανθυποψήφιος της. Δηλαδή, δινόταν προτεραιότητα άνευ όρων σε γυναίκες, εφόσον είχαν τα αναγκαία προσόντα. Η νομοθεσία είχε να κάνει με ορισμένες θέσεις ακαδημαϊκών και ερευνητικών βοηθών σε πανεπιστήμια και στόχευε στην προώθηση της ισότητας στην επαγγελματική ακαδημαϊκή ζωή.

Το δικαστήριο είπε πως ο σκοπός των θετικών μέτρων είναι να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματα που αντιμετωπίζει το υποεκπροσωπημένο φύλο στην επαγγελματική του καριέρα και να πετύχουν την πραγματική ισότητα και όχι μόνο την ισότητα στη θεωρία. Όμως, έκρινε πως η συγκεκριμένη νομοθεσία δεν ήταν επιτρεπτή διότι:

- Η επιλογή του υποψηφίου στηριζόταν σχεδόν αποκλειστικά στο φύλο του, σε περίπτωση που είχε τα αναγκαία προσόντα, ασχέτως αν οι άλλοι υποψήφιοι διέθεταν περισσότερα προσόντα.
- Τα συγκεκριμένα προσόντα και οι περιστάσεις των υποψηφίων δεν λαμβάνονταν υπόψη.

Οπότε, το δικαστήριο ξεκαθάρισε πως τα θετικά μέτρα υπέρ του υποεκπροσωπημένου φύλου είναι επιτρεπτά μόνο εάν οι υποψήφιοι έχουν παρόμοια προσόντα και όχι εάν οι γυναίκες υποψήφιοι, αν και έχουν τα αναγκαία προσόντα, έχουν σημαντικά λιγότερα προσόντα από τους ανθυποψηφίους τους.

Νομολογία

Άλλες Υποθέσεις

Case C-476/99 *Lommers v Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij* (2002)ECRI -2891

Η υπόθεση αφορούσε ένα σύστημα, με βάση το οποίο το τοπικό υπουργείο παραχωρούσε επιχορηγημένες θέσεις σε νηπιαγωγείο για τα παιδιά των γυναικών υπαλλήλων του, αλλά όχι για τα παιδιά των ανδρών υπαλλήλων του εκτός και εάν υπήρχε κάποιο επείγον περιστατικό. Ο στόχος του μέτρου αυτού ήταν να αντιμετωπίσει την υποεκπροσώπηση του γυναικείου φύλου, η οποία ήταν κυρίως το αποτέλεσμα της έλλειψης κατάλληλης, προσιτής φροντίδας για τα παιδιά τους. Το δικαστήριο έκρινε πως το σύστημα είναι αποδεκτό, εφόσον είναι διαθέσιμο και για άνδρες οι οποίοι προσέχουν μόνοι τους τα παιδιά τους. Οπότε, το δικαστήριο αποδέκτηκε το σύστημα αν και στηριζόταν στην υπόθεση πως σε οικογένειες με δύο γονείς, η μητέρα είναι αυτή που προσέχει τα παιδιά.

Το δικαστήριο διευκρίνησε από μόνο του πως μέτρα τα οποία στοχεύουν στην εξάλειψη της πραγματικής ανισότητας είναι επιτρεπτά έστω και εάν διαιωνίζουν τους παραδοσιακούς ρόλους των ανδρών και των γυναικών στην οικογένεια. Διευκρίνισε επίσης πως στην προκειμένη περίπτωση η προσφορά θέσεων σε νηπιαγωγεία ήταν περιορισμένη και δεν εξαιρούσε αυτόματα τους πατεράδες μιας και μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε περίπτωση άμεσης ανάγκης.

Νομολογία

Άλλες Υποθέσεις

Case C -319/03 *Briheche* v Ministre de l'Interieur, Ministre de l'Education nationale and Ministre de la Justice (2004) ECR I -8807

Η υπόθεση αφορούσε γαλλική νομοθεσία η οποία εξαιρούσε τις μητέρες με τρία ή περισσότερα παιδιά, τις χωρισμένες γυναίκες, τις ελεύθερες γυναίκες και τις χήρες γυναίκες με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί, που ήταν αναγκασμένες να δουλεύουν, από τον κανόνα που έθετε όριο ηλικίας για την είσοδό τους σε θέσεις δημόσιας απασχόλησης. Το δικαστήριο βρήκε πως η νομοθεσία αυτή δεν ήταν δικαιολογημένη διότι έδινε αυτόματα και άνευ όρων προτεραιότητα στις γυναίκες, κάνοντας διακρίσεις εναντίον των ανδρών χήρων που ήταν ακριβώς στην ίδια θέση.

Case C 104/09 *Roca Alvarez* (2010) ECR I – 8661:

Η υπόθεση είχε να κάνει με μια νομοθεσία η οποία επέτρεπε στις γυναίκες που ήταν μητέρες να πάρουν άδεια κατά την διάρκεια των πρώτων εννέα μηνών μετά την γέννηση του παιδιού τους, ενώ οι άνδρες που ήταν πατέρες, δεν είχαν το ίδιο δικαίωμα, εκτός και εάν η μητέρα του παιδιού δούλευε. Το δικαστήριο βρήκε την νομοθεσία αυτή αδικαιολόγητη από την νομοθεσία της Ευρώπης διότι διαιώνιζε τους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων, βάζοντας τον πατέρα σε δευτερεύοντα ρόλο αναφορικά με τα γονικά του καθήκοντα σε σχέση με την μητέρα.

Νομολογία

Συμπεράσματα

- Με βάση την νομολογία, για να είναι δικαιολογημένα, τα θετικά μέτρα:
 - Πρέπει να είναι σχεδιασμένα για να αντιμετωπίζουν την πραγματική ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων και να αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα που αντιμετωπίζει το υποεκπροσωπούμενο φύλο στον συγκεκριμένο τομέα.
 - Πρέπει να βασίζονται σε ξεκάθαρα και αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία μπορούν να αξιολογηθούν.
 - Σε περίπτωση πρόσληψης ή προαγωγής η προτεραιότητα δεν πρέπει να είναι αυτόματη και άνευ όρων αλλά, πρέπει να υπάρχει όρος πως οι συνθήκες των συγκεκριμένων υποψηφίων αξιολογούνται και σε περίπτωση που υπάρχει κάποιος παράγοντας που μπορεί να ανατρέψει την προτεραιότητα υπέρ του υποψηφίου του υποεκπροσωπούμενου φύλου να λαμβάνεται υπόψη.
 - Πρέπει να είναι ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους.
 - Η προσέγγιση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου δεν είναι σταθερή ή ιδιαίτερα προοδευτική και σε κάποια σημεία είναι αντιφατική. Σε γενικές γραμμές θεωρεί τα θετικά μέτρα σαν παρέκκλιση από την αρχή της ίσης μεταχείρισης παρά ως στοιχείο της και συζητά κατά πόσο οι συγκεκριμένες παρεκκλίσεις είναι δικαιολογημένες ή όχι.
 - Η ασταθής αυτή προσέγγιση καθιστά σχεδόν αδύνατη την πρόβλεψη της μελλοντικής εξέλιξης της νομολογίας στον τομέα αυτό.
-

Επίτροπος Ισότητας των Φύλων

Τζόση Χριστοδούλου

- Η κα Τζόση Χριστοδούλου είναι εμπειρογνώμονας σε θέματα που αφορούν στα δικαιώματα των γυναικών και στην προώθηση της ισότητας των φύλων, στη μετανάστευση και στην καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων.
- Κατέχει πτυχίο Ψυχολογίας από το Πανεπιστήμιο Ιντιανάπολης (ΗΠΑ) και Μεταπτυχιακό στις Σπουδές Φυλετικής Ισότητας (Πανεπιστήμιο Middlesex, Ηνωμένο Βασίλειο).
- Από το 2004-2018 εργάστηκε ως Συντονίστρια Πολιτικών στο Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου (MIGS) όπου είχε ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη, παρακολούθηση και εφαρμογή της πολιτικής και στρατηγικής του Ινστιτούτου.
- Συμμετείχε σε διάφορα διοικητικά συμβούλια όπως του Κυπριακού Λόμπι Γυναικών και συνέβαλε στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Δικτύου Μεταναστριών με έδρα τις Βρυξέλλες.
- Συμμετείχε επίσης σε ομάδες εμπειρογνομένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ευρώπης για θέματα που σχετίζονται με την καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων.
- Από το 2019 μέχρι τον Ιανουάριο του 2022, διετέλεσε Σύμβουλος του τέως Υπουργού Εξωτερικών, κ. Νίκου Χριστοδουλίδη, για την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην εξωτερική πολιτική.
- Ανέπτυξε και εφάρμοσε το πλαίσιο δράσης για την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην εξωτερική πολιτική.
- Έχει συνεισφέρει στην ετοιμασία νομοσχεδίων σχετικών με τα δικαιώματα των γυναικών και την καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων.
- Έχει επίσης συνεισφέρει σε δημοσιεύσεις, συμπεριλαμβανομένων ερευνητικών εκθέσεων και βιβλίων, διεξήγαγε σεμινάρια και εκπαιδεύσεις και συμμετείχε σε διεθνή και εθνικά συνέδρια.
- Διορίστηκε την 1η Μαρτίου 2023 από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κ. Νίκο Χριστοδουλίδη, Επίτροπος Ισότητας Φύλων.

Ιστορική Αναδρομή

1957

- Η Συνθήκη της Ρώμης περιείχε την πρώτη αναφορά στην **ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών**, το άρθρο 119, **ίση πληρωμή για ίση δουλειά**. Ο στόχος ήταν ακόμη οικονομικός παρά κοινωνικός, η εγκαθίδρυση του ελεύθερου εμπορίου με την αποφυγή του κοινωνικού 'dumping'.

1974

- Το ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με ένα πρόγραμμα κοινωνικής δράσης ανέφερε ότι η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην απασχόληση πρέπει να επιτευχθεί σε ολόκληρη την Ένωση με τη **βελτίωση όχι μόνο των οικονομικών συνθηκών αλλά και των κοινωνικών συνθηκών**.

1975

- Η Οδηγία 75/117 απαγόρευσε τις **διακρίσεις στις αμοιβές** λόγω φύλου και απαίτησε από τα κράτη μέλη να αλλάξουν τις εθνικές νομοθεσίες τους προκειμένου να συμμορφωθούν με τις διατάξεις του.

1976

- Η Οδηγία 76/20715 προνοούσε για την εξάλειψη των υφιστάμενων ανισοτήτων που επηρέαζαν τις ευκαιρίες των γυναικών στους τομείς της **πρόσβασης στην απασχόληση, της επαγγελματικής κατάρτισης, της επαγγελματικής ανέλιξης και των συνθηκών εργασίας**.

1976

- Η Οδηγία 76/207 προβλέπει ρητά τη **δυνατότητα λήψης θετικών μέτρων** για την επίτευξη ουσιαστικής ισότητας, δηλαδή ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στην πράξη.

Ιστορική Αναδρομή

1979

- Η Οδηγία 79/716 στόχευε στην εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τα **συστήματα κοινωνικής ασφάλισης**.

1999

- Τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Άμστερνταμ που κωδικοποίησε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου εισάγοντας τη γενική αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών ως θεμελιώδη κοινοτική αρχή στη Συνθήκη και θέτει ως καθήκον της ΕΕ να ενσωματώσει **την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλες τις δραστηριότητές της**.

2000

- Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ προβλέπει πως η **ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών πρέπει να διασφαλιστεί σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της απασχόλησης, της εργασίας και της αμοιβής**. Επίσης ορίζει ρητά ότι η αρχή της ισότητας δεν εμποδίζει τη **λήψη θετικών μέτρων** «που προβλέπουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου».

2006

- Η Οδηγία 2006/54/ΕΚ αντικατέστησε προηγούμενες οδηγίες και πλέον διέπει την ίση μεταχείριση όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση και την προαγωγή, την επαγγελματική κατάρτιση, τις συνθήκες εργασίας, τις αμοιβές και τα συστήματα επαγγελματικής ασφάλειας. **Αναφέρεται στη διάταξη θετικής δράσης** του άρθ. 141 (1) ΕΚ αλλά δεν περιέχει σημαντικές ουσιαστικές αλλαγές. Το κύριο σημείο αυτής της οδηγίας είναι ότι **απαγορεύει κάθε άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω φύλου**.

2009

- Τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισσαβώνας, η οποία ενισχύει την αρχή της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, διότι προβλέπει πως πλέον περιλαμβάνεται στις αξίες και τους στόχους της ΕΕ και προβλέπει ότι **η ΕΕ θα εξαλείψει την ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλες τις δραστηριότητές της**.

Ιστορική Αναδρομή

Νορβηγία: η πρώτη χώρα με θετικά μέτρα

Η Νορβηγία ήταν η πρώτη χώρα που εισήγαγε θετικά μέτρα ποσοτώσεων υπέρ των γυναικών, το 2004. Η νομοθεσία προέβλεπε πως τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων έπρεπε να αποτελούνται 40% από γυναίκες.

Το 2002 το ποσοστό γυναικών στα διοικητικά συμβούλια ήταν μόνο 6% και ανέβηκε στο 40% μέσα στα επόμενα 7 χρόνια. (Storvik and Teigen)

Πριν την εφαρμογή της νομοθεσίας υπήρχαν έντονες και συχνές (λεκτικές) διαμάχες αναφορικά με τις θετικές αυτές διακρίσεις, από το 2005 και μετά, όμως, έχουν σχεδόν εξαφανιστεί ολοκληρωτικά και τα ΜΜΕ δεν ασχολούνται πλέον με το θέμα αυτό ιδιαίτερα. Ακόμα και οι διάφοροι σύλλογοι εργοδοτών που ήταν φανατικά εναντίον των μέτρων των ποσοτώσεων δεν ανάφεραν κανένα πρόβλημα. Οι Storvik και Teigen ερμηνεύουν την έλλειψη διαφωνιών ως καλό σημάδι διότι σημαίνει πως δεν εμφανίστηκαν οι δυσκολίες που ανέμεναν οι αντίπαλοι των μέτρων, π.χ. έλλειψη ειδικευμένων γυναικών.

Φαίνεται ότι η ποσόστωση έγινε γρήγορα αποδεκτή από όλους και δεν είναι πλέον ένα αμφιλεγόμενο θέμα, διότι δουλεύει σωστά και αποφέρει θετικά αποτελέσματα στην χώρα.

Πρόσφατη εικόνα από τα δύο φύλα (2022-23)

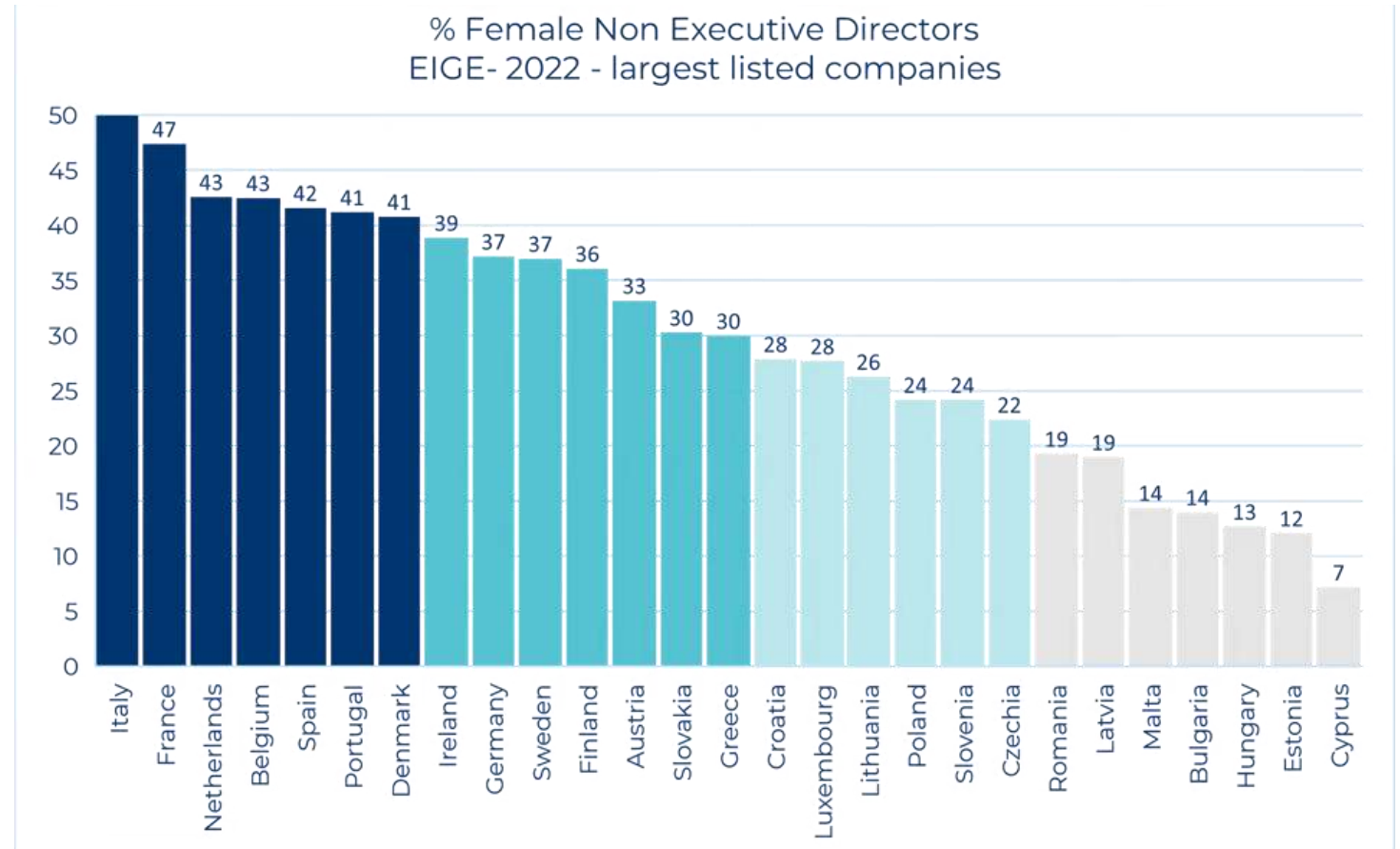
- Εάν συνεχιστεί η τρέχουσα τάση πάνω από 340 εκατομμύρια γυναίκες και κορίτσια θα ζουν σε εξαιρετική φτώχεια μέχρι το 2030.
- Μεταξύ το 2000 και του 2020 η μητρική θνησιμότητα μειώθηκε κατά ένα τρίτο παγκοσμίως, από 339 σε 223 θανάτους ανά 100,000 ζωντανές γεννήσεις, ΌΜΩΣ η πρόοδος έχει σταματήσει από το 2015 και μετά.
- Απαιτούνται επιπλέον 360 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως για την επίτευξη της ισότητας των φύλων και της χειραφέτησης των γυναικών σε βασικούς παγκόσμιους στόχους, συμπεριλαμβανομένου του τερματισμού της φτώχειας και της πείνας.
- Τα ισχυρά νομικά πλαίσια μπορούν να προωθήσουν θετικές αλλαγές, αλλά, παρά την πρόοδο, το 54% των χωρών εξακολουθούν να μην έχουν ικανοποιητικούς νόμους σε όλους τους βασικούς τομείς της ισότητας των φύλων, συμπεριλαμβανομένων των ίσων δικαιωμάτων για σύναψη γάμου και έναρξη διαδικασίας διαζυγίου.
- Με τον τρέχοντα ρυθμό προόδου, η επόμενη γενιά γυναικών θα δαπανά κατά μέσο όρο 2,3 περισσότερες ώρες, από τους άνδρες, ημερησίως σε απλήρωτη φροντίδα και οικιακή εργασία.

Η εικόνα από τα δύο φύλα σήμερα (2022-23)

- Το χάσμα μεταξύ των φύλων στην εξουσία και την ηγεσία παραμένει εδραιωμένο.
- Παγκοσμίως, οι γυναίκες κατέχουν μόλις 26,7% έδρες στο κοινοβούλιο, 35,5% στην τοπική αυτοδιοίκηση και 28,2% σε διευθυντικές θέσεις στο χώρο εργασίας.
- Μόλις το 17% των εφευρετών στις διεθνείς ευρεσιτεχνίες το 2022 ήταν γυναίκες, σε σύγκριση με 83% που ήταν άνδρες.
- Μόνο το 61,4% των γυναικών που βρίσκονται στην κορυφαία ηλικία εργασίας είναι στο εργατικό δυναμικό σε σύγκριση με το 90,6% των ανδρών στην ίδια ηλικία.
- Το 2019, για κάθε δολάριο που κέρδισαν οι άνδρες σε εισόδημα εργασίας παγκοσμίως, οι γυναίκες κέρδισαν μόνο 51 σεντς.
- Οι γυναίκες έχουν διπλάσιες πιθανότητες από τους άνδρες να αναφέρουν περιπτώσεις διάκρισης λόγω φύλου και σχεδόν διπλάσιες από τους άνδρες να υποστούν διακρίσεις λόγω οικογενειακής κατάστασης.

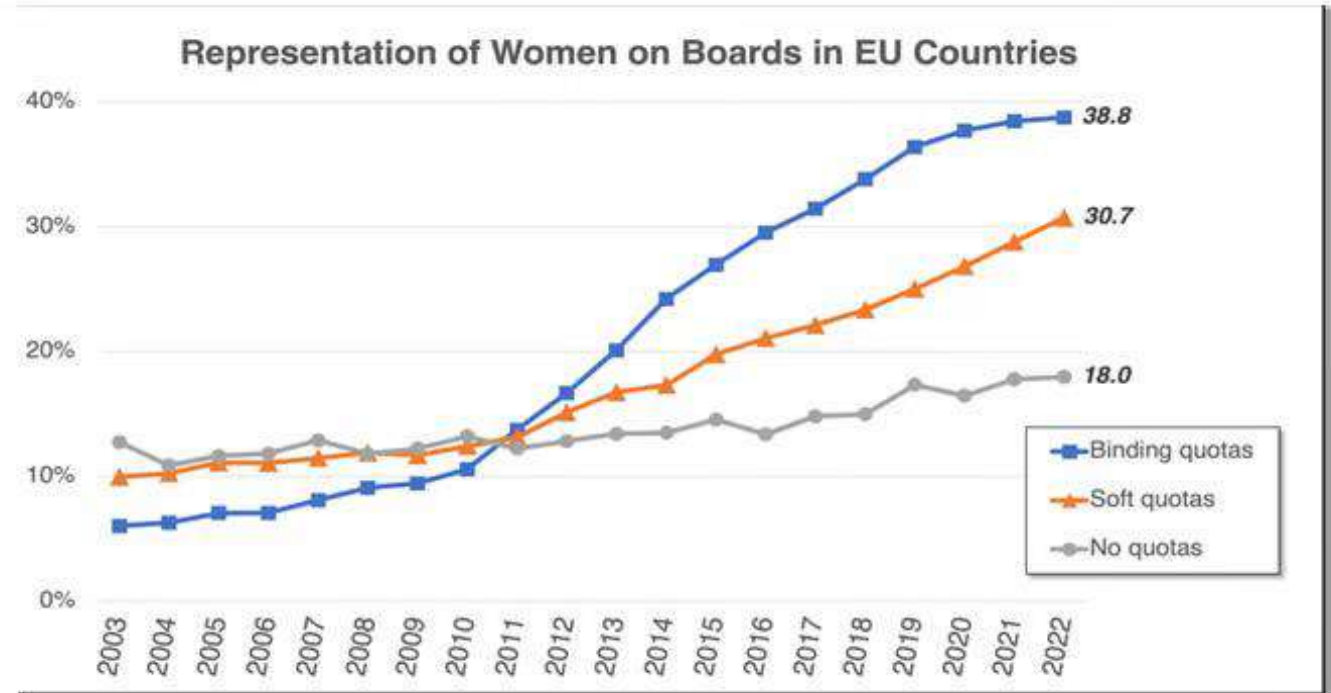
Η εικόνα το 2022-23

- Ο μέσος όρος γυναικών σε μη εκτελεστικές διευθυντικές θέσεις ήταν 30% αλλά με σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών.
- Η Κύπρος βρισκόταν στην τελευταία θέση με μόλις 7%.

Η παρουσία γυναικών σε διοικητικά συμβούλια τα τελευταία 20 χρόνια

- Οι χώρες με δεσμευτικές ποσοτώσεις έχουν δείξει την μεγαλύτερη πρόοδο.
- Οι χώρες με ήπιες ποσοτώσεις έδειξαν σημαντική πρόοδο.
- Οι χώρες χωρίς ποσοτώσεις έχουν δείξει πολύ μικρή πρόοδο.

Χρειάζονται τα θετικά μέτρα;

Θεωρητικό Παράδειγμα που παρουσιάζει το κεντρικό δίλημμα της χάραξης πολιτικής σε σχέση με την ισότητα ευκαιριών. Δόθηκε από τον πρόεδρο των ΗΠΑ, Λίντον Τζόνσον, καθώς εισήγαγε νομοθεσία θετικής δράσης το 1965 με στόχο την αντιμετώπιση των φυλετικών διακρίσεων.

Σε ένα αγώνα ταχύτητας εκατό γιάρδων ο ένας από τους δύο δρομείς έχει τα πόδια του δεμένα μεταξύ τους. Έχει προχωρήσει 10 γιάρδες, ενώ ο αδέσμευτος δρομέας έχει κάνει 50 γιάρδες. Σε εκείνο το σημείο οι κριτές αποφασίζουν ότι ο αγώνας είναι άδικος. Πώς διορθώνουν την κατάσταση; Αφαιρούν απλώς τα δεσμά και επιτρέπουν στον αγώνα να προχωρήσει; Τότε θα μπορούσαν να πουν ότι τώρα επικρατούν ίσες ευκαιρίες; Αλλά ένας από τους δρομείς θα ήταν ακόμα σαράντα γιάρδες μπροστά από τον άλλο. Δεν θα ήταν πιο δίκαιο να επιτραπεί στον προηγουμένως δεσμευμένο δρομέα να καλύψει το κενό των σαράντα γιάρδων; Ή να ξαναρχίσει ο αγώνας από την αρχή; (Αναφέρεται στο Bell, 1973: 429)

Το ερώτημα είναι εάν το μειονέκτημα που υπέστησαν ορισμένες ομάδες πρέπει να ληφθεί υπόψη και να αντισταθμιστεί.

Χρειάζονται τα θετικά μέτρα;

Όπως και ο δρομέας με τα δεμένα πόδια, οι γυναίκες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση λόγω παραδοσιακών στερεοτύπων που είναι βαθιά ριζομένα στην κοινωνία. Αυτό το αόρατο εμπόδιο είναι που δικαιολογεί τις θετικές διακρίσεις υπέρ τους. Στόχος τους είναι να αφαιρεθούν οι βαθιά ριζωμένες κοινωνικές πρακτικές που παρεμβαίνουν στη διαδικασία ουσιαστικής ισότητας στην κοινωνία, προκειμένου να δημιουργηθούν συνθήκες που παρέχουν ίση πρόσβαση στην απασχόληση.

Κατά τον Αριστοτέλη, ισότητα σημαίνει να χειριζόμαστε τις όμοιες υποθέσεις με τον ίδιο τρόπο και τις ανόμοιες υποθέσεις με διαφορετικό τρόπο. Στην περίπτωση της ισότητας των φύλων, λόγω των αόρατων εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες σε θέματα εργοδότησης και απασχόλησης, σε αντίθεση με τους άνδρες, ξεκινούν από μια θέση μειονεκτική. Για να ξεπεραστούν τα εμπόδια αυτά και να βρεθούν οι γυναίκες σε πραγματικά ίση θέση με τους άνδρες στον τομέα αυτό χρειάζονται τα θετικά μέτρα (ή οι θετικές διακρίσεις υπέρ τους).

Κριτική Ενάντια στις Θετικές Διακρίσεις

1

Οι θετικές διακρίσεις μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα να παραβλέπεται ο καλύτερος υποψήφιος υπέρ του υποψηφίου που πληροί άλλες προϋποθέσεις, όπως το φύλο, την εθνικότητα, την αναπηρία κ.τ.λ.

2

Οι θετικές διακρίσεις δεν βασίζονται σε αξιοκρατικές αρχές (meritocratic principles).

3

Όταν υπάρχουν μέτρα θετικών διακρίσεων, ακόμα και εάν ο υποψήφιος που επιλέγεται είναι ο καλύτερος με βάση τα επαγγελματικά του προσόντα, σε περίπτωση που ανήκει σε υποεκπροσωπημένη ομάδα, μπορεί να υπάρχουν υποψίες από άλλους υπαλλήλους ή διευθυντές πως επιλέχθηκε ή προάχθηκε κυρίως λόγω των θετικών μέτρων.

4

Δεν είναι σωστό να λυθεί το πρόβλημα των άδικων διακρίσεων με περαιτέρω «ανάποδες» διακρίσεις. Δύο λάθη δεν κάνουν ένα σωστό.

Κριτική και Απαντήσεις

Κριτική 1: Οι θετικές διακρίσεις μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα να παραβλέπεται ο καλύτερος υποψήφιος υπέρ του υποψηφίου που πληρεί άλλες προϋποθέσεις, όπως το φύλο, την εθνικότητα, την αναπηρία κ.τ.λ.

Η κριτική βασίζεται σε δύο υποθέσεις:

1. Ότι υπάρχει μόνο μία μορφή θετικών διακρίσεων
2. Ότι υπάρχει μόνο ένα, αντικειμενικό μέτρο για το ποιος είναι ο καλύτερος υποψήφιος.

1. Υπαρξη μόνο μιας μορφής θετικών διακρίσεων:

Το επιχείρημα είναι πως οι θετικές διακρίσεις απλά επιβάλλουν ποσοτώσεις, με αποτέλεσμα ένα μη ειδικευμένο άτομο (ή λιγότερο ειδικευμένο) από μια υποεκπροσωπούμενη κοινωνική ομάδα να τυγχάνει προτιμησιακής μεταχείρισης έναντι ενός ατόμου με περισσότερα προσόντα από μια κυρίαρχη κοινωνική ομάδα. Ομολογουμένως ένα σύστημα βασισμένο στις ποσοτώσεις μπορεί να είναι προβληματικό διότι κάνει κοινωνικά χαρακτηριστικά κάποιων ομάδων ατόμων (π.χ. φύλο, εθνικότητα, αναπηρία κ.τ.λ.) το πιο σημαντικό κριτήριο επιλογής ανάμεσα σε διάφορους υποψηφίους, πράγμα το οποίο πιθανό να οδηγεί στο να μην επιλεγεί ο καλύτερος υποψήφιος. Η εφαρμογή όμως των ποσοτώσεων δεν γίνεται με αυτό τον άκαμπτο τρόπο. Αντιθέτως υπάρχουν δύο διαφορετικές επιλογές που επιτρέπουν την επιλογή του καλύτερου υποψηφίου για τη συγκεκριμένη θέση, έστω και εάν εφαρμόζονται ποσοτώσεις.

Το σύστημα της ισοπαλίας: όταν υπάρχουν δύο υποψήφιοι με τα ίδια επαγγελματικά προσόντα, τότε δίνεται προτεραιότητα στο υποεκπροσωπούμενο φύλο (ομάδα). Αυτό το είδος θετικών διακρίσεων μπορεί να θεωρηθεί πως αντιστρέφει τις σιωπηλές αρχές που συχνά επηρεάζουν την επιλογή υποψηφίων π.χ. όταν στην επιλογή λαμβάνονται υπόψη παράγοντες που δεν έχουν να κάνουν με την εργασία δύο όμοια καταρτισμένων υποψηφίων, όπως η πιθανότητα η γυναίκα να μείνει έγκυος. Αυτό το σύστημα υπάρχει στην Αγγλία, όπου το Equality Act 2010 επιτρέπει να ληφθεί υπόψη η υποεκπροσώπηση κάποιας ομάδας όταν γίνεται επιλογή μεταξύ δύο όμοια καταρτισμένων υποψηφίων.

Το σύστημα των ελάχιστων προσόντων: απαιτεί από τους υποψηφίους να έχουν τα ελάχιστα προσόντα που χρειάζονται για την θέση εργασίας και μετά αφήνει τους διευθυντές να κάνουν την επιλογή, δίνοντας προτεραιότητα στους υποψηφίους από τις υποεκπροσωπούμενες ομάδες. Βασίζεται στην υπόθεση πως οι προϋπάρχουσες δομές βάζουν κάποιες ομάδες σε μειονεκτική θέση, π.χ. όσον αφορά την μόρφωση και την εκπαίδευση τους ή ευκαιρίες για εργασιακή εμπειρία. Οπότε, η μέθοδος ισοπαλίας αγνοεί πως για να φτάσουν μέχρι την ισοπαλία, τα άτομα που βρίσκονται στις ομάδες σε μειονεκτική θέση έχουν ήδη αποδείξει πως είναι πιο ικανά και έχουν ξεπεράσει περισσότερα προβλήματα για να φτάσουν μέχρι εκεί. Αντιθέτως, το σύστημα ελάχιστων προσόντων, λαμβάνει υπόψη τα μεγαλύτερα εμπόδια που έχουν να αντιμετωπίσουν οι ομάδες αυτές και δεν απαιτεί από τους υποψηφίους αυτούς να έχουν αποκτήσει τα ίδια προσόντα με τους πιο πετυχημένους υποψηφίους αλλά να έχουν τα προσόντα που χρειάζονται για να κάνουν την δουλειά που απαιτείται.

Κριτική και Απαντήσεις

Κριτική 1: Οι θετικές διακρίσεις μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα να παραβλέπεται ο καλύτερος υποψήφιος υπέρ του υποψηφίου που πληροί άλλες προϋποθέσεις, όπως το φύλο, την εθνικότητα, την αναπηρία κ.τ.λ.

2. Η ύπαρξη μόνο ενός, αντικειμενικού μέτρου για το ποιος είναι ο καλύτερος υποψήφιος.

Οι περισσότερες διαδικασίες αξιολόγησης έχουν υποκειμενικά στοιχεία (που χαρακτηρίζονται από συνεντεύξεις επιλογής), επομένως τα επιχειρήματα σχετικά με τον «καλύτερο υποψήφιο» είναι αμφίβολα. Συχνά τα υποκειμενικά στοιχεία χειραγωγούνται υπέρ ή κατά συγκεκριμένων υποψηφίων προκειμένου να επηρεαστεί η απόφαση προς τον προτιμώμενο υποψήφιο κάθε επιλογέα.

Ο «καλύτερος» υποψήφιος δεν είναι απαραίτητως ο μόνος υποψήφιος που θα μπορούσε να είναι αρκετά ικανός για να διοριστεί, επομένως η λήψη αποφάσεων μετατρέπεται σε μια διαδικασία στην οποία επιλέγονται τα κριτήρια που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν όταν πειρισσότεροι από ένας υποψήφιοι έχουν ήδη ικανοποιήσει όλα τα κριτήρια στη λίστα προδιαγραφών της θέσης εργασίας. Σε περίπτωση που δεν υπάρχουν άλλα κριτήρια, τότε η αξιολόγηση των υποψηφίων τείνει να εστιάζεται στην αξιολόγηση του βαθμού κατά τον οποίο οι υποψήφιοι έχουν υπερβεί τα ελάχιστα κριτήρια. Η διαδικασία αυτή ακολουθείται από πολλούς οργανισμούς αλλά δεν προωθεί κατά ανάγκη την ισότητα, διότι ευνοεί την εμπειρία και παραβλέπει τα δομικά μειονεκτήματα.

Μια εξίσου ορθολογική προσέγγιση θα ήταν όταν έχουν ικανοποιηθεί τα ελάχιστα κριτήρια για μια θέση, να εισάγονται περαιτέρω κριτήρια τα οποία εστιάζουν στο οργανωτικό πλαίσιο και τις ανάγκες του οργανισμού. Η «ποικιλομορφία», εάν είναι ένας δηλωμένος στρατηγικός στόχος του οργανισμού, τότε μπορεί να συμπεριληφθεί στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, δίνοντας προτεραιότητα στους υποψηφίους υποεκπροσωπημένων ομάδων. Με άλλα λόγια, ο καλύτερος υποψήφιος θα προσληφθεί, απλά τα κριτήρια τα οποία θα τον καθορίσουν θα είναι διαφορετικά εφόσον διάφοροι υποψήφιοι έχουν ικανοποιήσει ήδη τα ελάχιστα κριτήρια. Αυτή είναι και η βάση/λογική των συστημάτων ελάχιστων προσόντων που περιγράφεται πιο πάνω.

Πρίν από την θέσπιση του νόμου για τις ποσοτώσεις στα διοικητικά συμβούλια στην Νορβηγία το 2004, οι πολέμιοι της υποστήριζαν πως θα ανάγκαζε τους οργανισμούς να αντικαταστήσουν τους προσοντούχους άνδρες με γυναίκες λιγότερο προσοντούχες, διότι υπήρχε έλλειψη προσοντούχων γυναικών με τη σχετική πείρα που χρειαζόταν για συμμετοχή στα διοικητικά συμβούλια. Εισηγούνταν πως οι γυναίκες έπρεπε πρώτα να εργοδοτηθούν σε χαμηλότερες θέσεις στην εταιρία για να αποκτήσουν την πείρα που χρειαζόταν και μετά να προαχθούν σε μέλη του διοικητικού συμβουλίου. Οι υποστηρικτές την νομοθεσίας αντιθέτως υποστήριζαν ότι για να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα της Νορβηγίας σε παγκόσμιο επίπεδο έπρεπε να χρησιμοποιήσουν όλες τις ικανότητες του εργασιακού πλυθησμού, χωρίς να εξαιρούν το 50% (τις γυναίκες δηλαδή). Υποστήριζαν πως οι εταιρίες μπορούσαν να επωφεληθούν και οικονομικά από τον γυναικείο παράγοντα, μιας και μια ισορροπημένη εκπροσώπηση ανδρών/γυναικών στην αίθουσα συνεδριάσεων προσφέρει νέες προοπτικές, στρατηγικές και λύσεις προβλημάτων .

Κριτική και Απαντήσεις

Κριτική 2: Οι θετικές διακρίσεις δεν βασίζονται σε αξιοκρατικές αρχές (meritocratic principles).

- ❖ Οι αξιοκρατικές αρχές πιθανό να μην ακολουθούνται πάντα από τους οργανισμούς, διότι συχνά οι προϊστάμενοι δεν το επιδιώκουν, είτε διότι δεν τους συμφέρει λόγω εσωτερικών πολιτικών, είτε διότι δεν μπορούν λόγω διαδικασιών που επηρεάζουν την επιλογή των υποψηφίων όπως τα στερεότυπα, την επηρροή της διαδικασίας διαχωρισμού σε καλούς και κακούς, την ευνοιοκρατία, το δίκτυο των γνωστών και φίλων ανάμεσα στους άνδρες κ.τ.λ.
- ❖ Δεν υπάρχει ένα ανώτερο επιχειρηματικό μοντέλο που να παράγει μεγαλύτερα πλεονεκτήματα παραγωγικότητας και δέσμευσης και έτσι να υπαγορεύει ποιές ακριβώς είναι οι αξιοκρατικές αρχές.
- ❖ Είναι δύσκολο να αποδειχθούν ποσοτικά τα εμπορικά και οικονομικά πλεονεκτήματα που συνδέονται με κάποιες αξιοκρατικές αρχές.
- ❖ Η φύση των οικονομικών πλεονεκτημάτων εξαρτάται από την περίπτωση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, αξιοκρατία αποφέρει οικονομικά κέρδη, ενώ σε άλλες μπορεί να είναι προς το οικονομικό όφελος μιας επιχείρησης να κάνει άδικες διακρίσεις (Dickens, 1994; Noon, 2007).
- ❖ Η ιδέα της αξιοκρατίας δεν είναι όσο ουδέτερη όσο φαίνεται εξ όψεως, διότι δεν είναι ξεκάθαρα τα κριτήρια που την αποφασίζουν. Π.χ. αποφασίζεται με βάση το ταλέντο και την ικανότητα, ή την προσπάθεια και την επιτυχία; Εάν στηρίζεται στην επιτυχία και την προσπάθεια, τότε θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψη τα εμπόδια που έπρεπε να ξεπεράσει ο υποψήφιος για να φτάσει στην επιτυχία, ένα άτομο από μη προνομιούχο υπόβαθρο, που φοίτησε σε κρατική σχολή και ένα πανεπιστήμιο χαμηλής κατάταξης μπορεί να είναι πιο αξιόλογο από ένα άτομο μεσαίας τάξης από ιδιωτικό σχολείο και κορυφαίο πανεπιστήμιο, ακόμα κι αν το τελευταίο είχε καλύτερα προσόντα.

Κριτική και Απαντήσεις

Κριτική 3: Δημιουργία υποψίας σε άλλους υπαλλήλους ή διευθυντές πως η επιλογή ή προαγωγή ήταν λόγω των θετικών μέτρων ακόμα και εάν δεν είναι.

- ❖ Η κριτική αυτή πηγάζει από την άποψη πως οποιαδήποτε ομάδα χρειάζεται ειδική βοήθεια πρέπει να είναι κατά κάποιο τρόπο ελλιπής. Οι πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί για να βοηθήσουν (και μπορεί όντως να βοηθούν) μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, πιθανό να έχουν ως αποτέλεσμα πως η επιτυχία οποιουδήποτε ατόμου που ταυτίζεται με αυτήν την κοινωνική ομάδα τίθεται υπό αμφισβήτηση, ανεξάρτητα από το εάν το άτομο έχει υποστηριχθεί ή όχι. Η υποψία ή η κατηγορία για προνομιακή μεταχείριση είναι διπλά απογοητευτική για έναν εργαζόμενο σε έναν οργανισμό όπου οι πολιτικές ίσων ευκαιριών είναι αναποτελεσματικές (άρα δεν προσφέρουν πραγματική βοήθεια), αλλά που έχει επιτύχει, παρά την προκατάληψη για την ηλικία του, την αναπηρία, εθνότητα, φύλο, θρησκεία ή σεξουαλικότητα.
- ❖ Με αυτό το σκεπτικό, πολλοί από τους προβλεπόμενους δικαιούχους των μέτρων θετικών διακρίσεων αντιτίθενται σε αυτά. Οι αντιρρήσεις πηγάζουν από αισθήματα στιγματισμού, υποτίμησης και μη προώθησης. Μπορεί να αφήσει σε αυτούς που έχουν επιλεγεί την αίσθηση ότι δεν έχουν επιλεγεί για τους σωστούς λόγους, ότι δεν θα τα καταφέρουν ποτέ και ότι είναι ένα δείγμα και όχι ένας πολύτιμος υπάλληλος. Εάν όμως τα άτομα τα οποία στοχεύουν τα μέτρα να βοηθήσουν δεν επιθυμούν να βοηθηθούν με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο, υπονομεύεται ολόκληρος ο σκοπός των θετικών διακρίσεων.
- ❖ Όμως, δεν υπάρχουν σοβαρές αποδείξεις από έρευνες πως η άποψη αυτή είναι ευρέως διαδεδομένη, οπότε δεν μπορούμε να την γενικεύσουμε. Κατ'ακρίβεια, οι έρευνες βρίσκουν ένα σύνθετο σύνολο αντιδράσεων μεταξύ των δικαιούχων, οι οποίες εξαρτώνται από μια σειρά μεταβλητών δεδομένων (McMillan-Capehart et al., 2009).

Κριτική και Απαντήσεις

Κριτική 4: Δεν είναι σωστό να λυθεί το πρόβλημα των άδικων διακρίσεων με περαιτέρω «ανάποδες» διακρίσεις. Δύο λάθη δεν κάνουν ένα σωστό.

- ❖ Οι θετικές διακρίσεις κρίνονται δεοντολογικά σαν λανθασμένη ιδεολογία, η οποία κάνει αυτό που προσπαθεί να επιλύσει. Δηλαδή, επικρίνονται πως είναι ηθικά λανθασμένες.
- ❖ Όμως, το επιχειρήμα της κοινωνικής δικαιοσύνης δεν είναι πολύ δυνατό όταν εδώ και εκατοντάδες χρόνια υπάρχει η προνομιούχα διαχείριση κάποιων ομάδων έναντι άλλων.
- ❖ Επίσης, οι θετικές διακρίσεις μπορούν να έχουν και διαφορετική ερμηνεία, δηλαδή σαν πράξεις που στοχεύουν στην εξάλειψη συμπεριφορών που καταπιέζουν, περιθωριοποιούν και υποτάζουν κάποιες ομάδες του πληθυσμού, όλοι στόχοι που είναι εξίσου, πιθανοί και πιο σημαντικοί, από την αποφυγή των διακρίσεων. (Young 1990) Δηλαδή, οι διακρίσεις δεν είναι αναγκαστικά λανθασμένες σαν ιδεολογία, γίνονται λανθασμένες όταν χρησιμοποιούνται για να μειώσουν τις ευκαιρίες ή να πετύχουν την εκμετάλλευση κάποιων ομάδων. Αντιθέτως, όταν χρησιμοποιούνται για την αποκατάσταση υπάρχοντων μειονεκτημάτων, τότε μπορούν να ερμηνευθούν ακόμη και ως ηθικά αξιόπαινες. Το θέμα δεν είναι εάν είναι διακρίσεις ή όχι, αλλά ο σκοπός και ο αντίκτυπος τους. Αυτή η μακροχρόνια ένταση μεταξύ της ίδιας (ίσης) μεταχείρισης και της διαφορετικής μεταχείρισης (Liff and Wajcman, 1996) είναι μια λανθασμένη διχοτόμηση που κρύβει τον βασικό σκοπό της πολιτικής ισότητας στον βαθμό στον οποίο στοχεύει στην παροχή κοινωνικής δικαιοσύνης.
- ❖ Παρόμοιο επιχειρήμα έγινε στην Νορβηγία πριν την θέσπιση της νομοθεσίας για τις γυναίκες στα διοικητικά συμβούλια. Οι επικριτές της νομοθεσίας υποστήριζαν πως οι ποσοτώσεις θα είχαν σαν αποτέλεσμα τις παράνομες διακρίσεις υπέρ γυναικών έναντι των ανδρών, και έτσι η νομοθεσία θα ενίσχυε την ανισότητα αντί την ισότητα. Οι υποστηρικτές της νομοθεσίας όμως, απάντησαν πως υπήρχε τόσο μεγάλη κυριαρχία των ανδρών στα διοικητικά συμβούλια, που οι θετικές διακρίσεις θα έφερναν την ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα σε πρακτικό επίπεδο.

Θετικές Διακρίσεις: Συμπεράσματα

Οι θετικές διακρίσεις δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για να πραγματοποιηθούν εκτενείς μετασχηματιστικές αλλαγές στους οργανισμούς πιο γρήγορα. Δηλαδή μπορούν να οδηγήσουν σε εναλλακτικά μοντέλα οργάνωσης της εργασίας και εργασιακών διαδικασιών και διαφορετικές αξίες, κανόνες, κουλτούρες και πρακτικές στο χώρο εργασίας.

Με άλλα λόγια, οι θετικές διακρίσεις είναι απαραίτητες για την επιτάχυνση της μετασχηματιστικής αλλαγής και όχι απλώς μια πρόσθετη στρατηγική σε μια πολυδιάστατη προσέγγιση (Booth και Bennett 2002). Όταν εφαρμοστούν λειτουργούν σαν ένα σπρώξιμο, διότι όταν οι οργανισμοί αυξήσουν την συμμετοχή των γυναικών (έστω και αναγκαστικά) και δουν τα αποτελέσματα, θα αναγνωρίσουν ότι επωφελούνται από την ισορροπία των φύλων και θα προωθήσουν εθελοντικά περισσότερες γυναίκες.

Ακόμα και σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου το χάσμα μειώνεται σταδιακά, ο ρυθμός της αλλαγής προς την πραγματική ισότητα είναι πολύ αργός. Δεν υπάρχει δικαιολογία στην άποψη πως οι μειονεκτούσες ομάδες θα πρέπει να συνεχίσουν να είναι υπομονετικές για τις επόμενες δεκαετίες, ενώ περιμένουν την ελεύθερη αγορά να λύσει τις αδικίες που υφίστανται.

ΟΜΩΣ

Οι θετικές διακρίσεις πρέπει να εξετάζονται και να αξιολογούνται στενά διότι οποιαδήποτε μέτρα δίνουν πλεονεκτήματα σε ένα φύλο έναντι του άλλου διατρέχουν τον κίνδυνο να είναι είτε υπερ είτε υπό- περιεκτικά και έτσι να διαιωνίζουν καταστρεπτικά στερεότυπα (Fredman, S. 1991)

Οδηγία (ΕΕ) 2022/2381: Συμπεράσματα

- ❖ Η οδηγία είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα μπροστά διότι χώρες οι οποίες έχουν εφαρμόσει παρόμοια μέτρα στο παρελθόν έχουν δείξει σαφή αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε διοικητικές θέσεις.
- ❖ Όμως, καλό είναι να αναγνωριστεί πως οι ποσοτώσεις αποτελούν μόνο ένα μικρό κομμάτι του παζλ και ότι άλλες πρωτοβουλίες για την αύξηση της ισότητας των φύλων πρέπει να συμβαδίζουν. Π.χ. η εξισορρόπηση της εργασίας και της οικογένειας, η μείωση της σημαντικής διαφοράς στις αμοιβές. Οι ποσοτώσεις δεν αρκούν από μόνες τους και δεν θα αντιμετωπίσουν τις πιο πολιτιστικές πτυχές των σχέσεων των φύλων. Εάν εισαχθούν ως το μόνο μέτρο για την αύξηση του αριθμού των γυναικών στη διοίκηση, μπορεί να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην αύξηση των προσδοκιών των γυναικών χωρίς να κάνουν καμία διαφορά στη στάση και τη συμπεριφορά των άλλων.
- ❖ Επίσης, εφόσον η πίεση που ασκεί η οδηγία για βελτίωση της ποικιλομορφίας δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένα εκτελεστικά διευθυντικά στελέχη, ο πειρασμός θα είναι ισχυρός να πληρωθούν οι ποσοτώσεις με μη εκτελεστικά στελέχη που εργάζονται για την εταιρεία με μερική απασχόληση και δεν θα εμπλέκονται τόσο εγγενώς στη λήψη εταιρικών αποφάσεων. Το 2012 το Ευρωπαϊκό Λόμπι Γυναικών τόνισε τη διχοτόμηση που δημιουργείται με την εστίαση σε μη εκτελεστικά στελέχη, λέγοντας πως το αποτέλεσμα θα είναι ότι «το μισό διοικητικό συμβούλιο θα υπάρχει για να ικανοποιεί τις απαιτήσεις για ισορροπία μεταξύ των φύλων (γυναίκες) και το άλλο μισό θα διοικεί την εταιρεία (άνδρες)».
- ❖ Η ποσόστωση αφορά επίσης μόνο το φύλο και κανένα άλλο από τα χαρακτηριστικά που πιθανό επίσης να οδηγούν στην υποεκπροσώπηση κάποιων ομάδων στα διοικητικά συμβούλια εταιριών. Π.χ. φυλετικές/εθνοτικές μειωνότητες, η κοινότητα ΛΟΑΤ.
- ❖ Η αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων είναι αναμφίβολα απίστευτα περίπλοκη και μια ποσόστωση θα ήταν μια εξαιρετικά πολύπλοκη προσέγγιση, η οποία θα ήταν και αναμφίβολα πολύ δύσκολη στην υλοποίησή της. Φυσικά το γεγονός πως το πρόβλημα είναι δύσκολο, δεν σημαίνει ότι μπορούμε να το αγνοήσουμε.

Βιβλιογραφία

- Paul Craig and Grainne De Burca, 'EU Law: Text, Cases and Materials' Oxford University Press, Oxford, 2020, 7th Edition, Chapter 25.
 - Katharina Radloff, 'Women's Quotas under EU Equality Law', Diplomica Verlag, 2012. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/nicosia/detail.action?docID=887655>.
 - Mike Noom, 'The shackled runner: time to rethink positive discrimination?' (2010) 24(4) BSA Publications Ltd 728
 - B. Kemp, 'Editorial European Company Law June 2023', (2023) 20(4) European Company Law Journal 74
 - <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2023>
 - <https://www.iod.com/resources/blog/inclusion-and-diversity/the-european-women-on-boards-directive-what-it-means-and-why-it-matters/#:~:text=The%20Women%20on%20Boards%20Directive,closing%20the%20gender%20pay%20gap>
-

Διατομεακές Διακρίσεις

Τι δυσκολίες και ερωτηματικά
θέτουν;

Πλάνο Σεμιναρίου

- Τι είναι οι πολλαπλές και διατομεακές διακρίσεις;
- Πολιτική του ΟΗΕ
- Πολιτική της ΕΕ
 - Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ
 - Οδηγίες κατά των διακρίσεων
 - Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ
 - Νομολογία της ΕΕ
 - Πολιτική και Νομολογία των κρατών μελών
 - Ανάλυση και Συμπεράσματα για την πολιτική της ΕΕ
- Μελέτη Περίπτωσης: η απαγόρευση της μαντίλας
- Εναλλακτική Προσέγγιση

Πολλαπλές ή Διατομεακές Διακρίσεις;

Οι διακρίσεις έναντι ενός ατόμου με βάση διάφορους λόγους μπορεί να χωριστούν σε δύο κατηγορίες.

Πολλαπλές Διακρίσεις: όταν γίνονται διακρίσεις λόγω διαφορετικών λόγων (π.χ. γένους, φυλής και αναπηρίας) και οι επιπτώσεις τους είναι ευδιάκριτες ξεχωριστά. Αυτό μπορεί να σημαίνει πως οι διακρίσεις γίνονται εντελώς ξεχωριστά και έχουν εντελώς ξεχωριστά αποτελέσματα ή ότι οι διακρίσεις μπορεί να γίνονται με τρόπο που τα αποτελέσματα της μιας προσθέτουν στα αποτελέσματα της άλλης με τρόπο που το τελικό αποτέλεσμα γίνεται χειρότερο. Το σημαντικό όμως είναι ότι η κάθε διάκριση που βασίζεται σε διαφορετικό λόγο και οι επιπτώσεις της παραμένουν ευδιάκριτες και ξεχωριστά.

Αυτό το είδος διακρίσεων μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά εντός του υφιστάμενου πλαισίου νομοθεσίας της ΕΕ διότι ο κάθε λόγος διακρίσεων μπορεί να εντοπιστεί και να αντιμετωπιστεί ξεχωριστά. Π.χ. Μια θέση εργασίας να απαιτεί όπως οι υποψήφιοι είναι κάποιας ηλικίας, να έχουν συγκεκριμένα χρόνια προϋπηρεσίας, να μιλούν κάποια συγκεκριμένη γλώσσα και να είναι κάποιας εθνικότητας.

Διατομεακές Διακρίσεις: όταν γίνονται διακρίσεις με βάση διάφορους λόγους, των οποίων οι επιπτώσεις οδηγούν σε μια μοναδική εμπειρία με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μην μπορούμε να ξεχωρίσουμε την μια από την άλλη ή τις επιπτώσεις τους. Οι διακρίσεις είναι τόσο μπερδεμένες μεταξύ τους, και επιρεάζουν τόσο πολύ η μια την άλλη που δεν είναι δυνατό να τις ξεμπερδέψουμε και να τις ξεχωρίσουμε έτσι ώστε να δούμε ξεχωριστά τις επιπτώσεις τις κάθε μιας. Π.χ. διακρίσεις που γίνονται ενάντια στις έγχρωμες γυναίκες λόγω στερεοτύπων που υπάρχουν για τις έγχρωμες γυναίκες συγκεκριμένα, όχι για τις γυναίκες και για τους έγχρωμους ανθρώπους ξεχωριστά, τα οποία μπορούν να δράσουν και μαζί. Λόγω του ότι οι διάφορες διακρίσεις δεν μπορούν να διαχωριστούν και η εμπειρία του ατόμου είναι μοναδική με βάση τον συνδυασμό αυτό των διακρίσεων, η υφιστάμενη νομοθεσία φανερώνει αδυναμίες για να διαχειριστεί τέτοιες υποθέσεις.

Τι είναι οι διατομεακές διακρίσεις;

- Η **Kimberly Crenshaw** ήταν η πρώτη που χρησιμοποίησε τον όρο διατομεακές διακρίσεις (intersectional discrimination) το 1989.
- Εξήγησε πως όπως τα αυτοκίνητα σε μια διασταύρωση κινούνται σε διαφορετικές κατευθύνσεις και μπορεί να προκαλέσουν ένα ατύχημα όπου η συντριβή μπορεί να είναι αποτέλεσμα αυτοκινήτων που διέρχονται από πολλές διαφορετικές κατευθύνσεις, ίσως και από όλες τις κατευθύνσεις, πράγμα που μπορεί να κάνει την σύγκρουση σφοδρότερη, έτσι και οι διατομεακές διακρίσεις μπορεί να προκαλέσουν περισσότερη ζημιά στο θύμα.
- Δηλαδή, μια έγχρωμη γυναίκα βρίσκεται στη διασταύρωση των διακρίσεων λόγω φυλής και φύλου και έτσι βρίσκεται σε μια μοναδική θέση όπου υποφέρει από τον συνδυασμό των διακρίσεων αυτών με τρόπο που είναι διαφορετικός και χειρότερος από τους τρόπους με τους οποίους υποφέρουν από διακρίσεις οι έγχρωμοι άνδρες και οι λευκές γυναίκες. Τέτοια θύματα διακρίσεων χρειάζονται περισσότερη προστασία διότι η εμπειρία διατομεακών διακρίσεων είναι χειρότερη από την εμπειρία διακρίσεων που είναι το αποτέλεσμα της πρόσθεσης των διακρίσεων με βάση την φυλή ή το φύλο ξεχωριστά.
- Μια έγχρωμη λεσβία γυναίκα υπόκειται σε διακρίσεις που είναι διαφορετικές από τις διακρίσεις ενάντια σε άτομα με διαφορετικό συνδυασμό χαρακτηριστικών (π.χ. Έγχρωμο ομοφιλόφυλο άνδρα, λευκή λεσβία γυναίκα, έγχρωμη, μη λεσβία γυναίκα κ.τ.λ). Οι δομικές διατομεακές διακρίσεις που βιώνει αποτελούν μια μοναδική εμπειρία με ξεχωριστές και χειρότερες επιπτώσεις που εξαπλώνονται σε διάφορες πτυχές της ζωής της, όπως τις ευκαιρίες της στους τομείς απασχόλησης, πολιτικών και κοινωνικών ευκαιριών. (Lombardo 2014, 199).
- Η αναγνώριση και η κατανόηση των διατομεακών διακρίσεων είναι σημαντική στην αναγνώριση διαφόρων διακρίσεων σε διάφορες κοινωνικές ή και νομικές πρακτικές που δεν είναι άμεσα ορατές και σε γενικές γραμμές κρίνονται ως δίκαιες. Δίνουν δηλαδή την ικανότητα να αμφισβητηθούν οι επίμονες και ανθεκτικές άνισες δομές της κοινωνίας. Οι διατομεακές διακρίσεις, παράλληλα με τις έμμεσες διακρίσεις, μπορεί να είναι τα εργαλεία που θα επιτρέψουν την εξέταση φαινομενικά δίκαιων πρακτικών, οι οποίες στην πραγματικότητα περιλαμβάνουν διακρίσεις. Επιβλαβή στερεότυπα που μέχρι τώρα παραμένουν κρυφά μπορεί να φανερωθούν με την χρήση των διατομεακών διακρίσεων. Πιθανά στερεότυπα:
 - Η ασυδοσία των γυναικών από την Ασία.
 - Η μεγάλη απουσία αλλοδαπών εργαζομένων γυναικών που έχουν εξαρτώμενα παιδιά.
 - Η αμφιβολία ότι οι λεσβίες μπορούν να είναι καλές μητέρες.

Παγκόσμια Πολιτική ΟΗΕ

- Η ύπαρξη νομοθεσιών που περιλαμβάνουν σε συνδυασμό διάφορους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων διευκολύνει τον χειρισμό υποθέσεων διατομεακών διακρίσεων:
 - **Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών (1945), Άρθρο 1(3):** οι κυβερνήσεις πρέπει «να επιτυχαίνουν διεθνή συνεργασία...για την ανάπτυξη και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας.
 - **Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (1966):** περιλαμβάνουν μια μεγάλη λίστα από απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, κυρίως το «για άλλους λόγους», το οποίο αφήνει την λίστα ανοιχτή για οποιασδήποτε άλλης μορφής διακρίσεις προκύψουν.
 - **Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου για την Ισότητα, την Ανάπτυξη και την Ειρήνη (1995)** (εγκρίθηκε στην 4η Παγκόσμια Διάσκεψη για τις γυναίκες): Με αυτήν την πλατφόρμα, οι κυβερνήσεις επιβεβαιώνουν την αποφασιστικότητά τους να εντείνουν τις προσπάθειες για τη διασφάλιση της ίσης απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλες τις γυναίκες και τα κορίτσια που αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια στην ενδυνάμωσή τους και την εξέλιξή τους λόγω παραγόντων όπως η φυλή, η ηλικία, η γλώσσα, η εθνικότητα, ο πολιτισμός, η θρησκεία ή η αναπηρία ή επειδή είναι αυτόχθονες πληθυσμοί (indigenous people) (UN 1995).
 - **Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (2022):** μιλά συγκεκριμένα για γυναίκες με αναπηρία

Παγκόσμια Πολιτική ΟΗΕ

- ΑΛΛΑ, Η δημιουργία τριών διαφορετικών νομοθεσιών για την καταπολέμηση διακρίσεων έναντι της φυλής, του γένους και της αναπηρίας φανερώνει μια κατακερματισμένη προσέγγιση στον χώρο των διακρίσεων, η οποία μπορεί να είναι προβληματική για τον χειρισμό διατομεακών διακρίσεων:
 - **Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (1965):** συγκέντρωσε κάτω από τον τίτλο «φυλετικές διακρίσεις» κάθε διάκριση, αποκλεισμό ή περιορισμό που έχουν να κάνουν με την φυλή, το χρώμα, την καταγωγή, την εθνικότητα ή την ιθαγένεια.
 - **Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979):** απευθύνεται στις διακρίσεις ενάντια στις γυναίκες, σε όλα τα ζητήματα που αφορούν τον γάμο και τις οικογενειακές σχέσεις και ειδικότερα τη διασφάλιση της ισότητας ανδρών και γυναικών.
 - **Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (2007):** Αν και δεν περιορίζεται στην παροχή κάλυψης κατά των διακρίσεων, στοχεύει επίσης τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας.

Πολιτική της ΕΕ

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ (ΣΛΕΕ)

Άρθρο 8 ΣΛΕΕ

Σε όλες τις δράσεις της, η Ένωση επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η **ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών**.

Άρθρο 10 ΣΛΕΕ

Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση **λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού**.

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ

...το Συμβούλιο... μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων **λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού**.

Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

...Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως **λόγω ιθαγενείας** μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας...

Άρθρο 157 ΣΛΕΕ

Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της **ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών** για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

Πολιτική της ΕΕ

Οδηγίες και Κανονισμοί

Φυλή:

Οδηγία 2000/43/ΕΚ (Race Directive) με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής για να εφαρμοστεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Συμπληρωματικά, οι **Οδηγίες 2014/54** και **2004/38**, όπως και ο **Κανονισμός 492/2011** περιέχουν διατάξεις ενάντια στις διακρίσεις λόγω φυλής ή ιθαγένειας, οι οποίες πιθανό να εμποδίσουν την Ελεύθερη Διακίνηση Εργαζομένων.

Υπόλοιποι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων:

Οδηγία 2000/78/ΕΚ (The Framework employment Directive) με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη. Προβλέπει διαφορετικές εξαιρέσεις για την θρησκεία και την ηλικία.

Συμπληρωματικά για το Φύλο:

Οδηγία 2004/113 (Πρόσβαση σε αγαθά και Υπηρεσίες) για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή τους.

Οδηγία 2006/54/ΕΚ (The Recast Equal Treatment Directive) για να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης, που περιλαμβάνει θέματα παρενόχλησης και σεξουαλικής παρενόχλησης και άδειας εγκυμοσύνης ή μητρότητας.

Οδηγία 79/7 (The Social Security Directive) που αποσκοπεί στην ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης.

Οδηγία 92/85/ΕΟΚ (The Pregnancy Directive) που έχει ως στόχο την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στην βελτίωση της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων ή γαλουχουσών εργαζομένων.

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1158 (Συνδυασμός Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής) για την επίτευξη της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και την μεταχείριση στον χώρο εργασίας, μέσα από τη διευκόλυνση του συνδυασμού επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής για τους εργαζόμενους γονείς ή φροντιστές.

Πολιτική της ΕΕ

Χάρτης των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ

Άρθρο 21: Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού... απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.

Σημείωση: Δεν έχει άμεση οριζόντια εφαρμογή

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Σε γενικές γραμμές, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφεύγει το θέμα των πολλαπλών διατομεακών διακρίσεων και προτιμά να προσεγγίζει υποθέσεις που έχουν να κάνουν με πολλαπλούς λόγους διακρίσεων με την αντιμετώπιση του κάθε λόγου ξεχωριστά. Εναλλακτικά, συγκεντρώνεται αποκλειστικά σε ένα από τους λόγους διακρίσεων, αγνοώντας τους υπόλοιπους.

[C-303/06 *Coleman v Attridge Law and another* \(2008\) IRLR 722 \(ECJ\)](#)

Η ενάγοντας, η κα Coleman, ήταν η μητέρα και μοναδική φροντίστρια παιδιού με αναπηρία, άσκησε αγωγή για παραίτηση κατ' εξαναγκασμό (constructive dismissal) κατά του πρώην εργοδότη της, ισχυριζόμενη ότι έκανε διακρίσεις εις βάρος της λόγω του ανάπηρου παιδιού της. Η ενάγοντας είχε διάφορους διαπληκτισμούς με τον πρώην εργοδότη της για την απόδοσή της στις εργασίες της, οι οποίες είχαν προκληθεί λόγω της ανάγκης να φροντίζει το ανάπηρο παιδί της.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως η απαγόρευση διακρίσεων λόγω αναπηρίας της Οδηγίας 2000/78 επεκτεινόταν σε περιπτώσεις όπου η ίδια η ενάγοντας δεν είχε κάποια αναπηρία αλλά είχε άτομο που σχετιζόταν μαζί της, όπως το εξαρτώμενο παιδί της. Η αντιμετώπιση της ενάγοντα από τον πρώην εργοδότη της, είπε το δικαστήριο, ισοδυναμούσε με άμεση διάκριση λόγω αναπηρίας και παρενόχληση.

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Σε γενικές γραμμές, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφεύγει το θέμα των πολλαπλών διατομεακών διακρίσεων και προτιμά να προσεγγίζει υποθέσεις που έχουν να κάνουν με πολλαπλούς λόγους διακρίσεων με την αντιμετώπιση του κάθε λόγου ξεχωριστά. Εναλλακτικά, συγκεντρώνεται αποκλειστικά σε ένα από τους λόγους διακρίσεων, αγνοώντας τους υπόλοιπους.

C-303/06 Coleman v Attridge Law and another (2008) IRLR 722 (ECJ)

Τα γεγονότα της υπόθεσης είναι ένα καλό παράδειγμα διατομεακών διακρίσεων μιας και οι διακρίσεις ήταν στην πραγματικότητα λόγω δύο παραγόντων, την **αναπηρία του εξαρτώμενου παιδιού** και τον **ρόλο της ίδιας της ενάγοντα σαν η φροντίστριά** του, ένας ρόλος που ανήκει επί το πλείστον στις γυναίκες, και έτσι **ανήκει στην κατηγορία διακρίσεων λόγω φύλου** (European Commission 2009). Το δικαστήριο αναγνώρισε την πολυδιάστατη φύση των διακρίσεων, διότι αναφέρθηκε στο γεγονός πως η λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση της ενάγοντα από τον πρώην εργοδότη της, η οποία ήταν απαγορευμένη από την οδηγία 2000/78, ήταν λόγω της αναπηρίας του παιδιού της ΚΑΙ λόγω του ότι το φρόντιζε κυρίως εκείνη. Το δικαστήριο όμως, αν και βάσισε την απόφασή του σε αυτή την λογική, δεν ανέφερε ρητά σε καμία φάση ότι οι διακρίσεις ήταν βασισμένες σε πολλαπλούς παράγοντες και επίλυσε την υπόθεση μόνο με βάση τον απαγορευμένο λόγο διακρίσεων της αναπηρίας, τον οποίο και επέκτεινε για να καλύπτει τέτοιου είδους υποθέσεις, όπου το θύμα της διάκρισης δεν ήταν το ίδιο που είχε την αναπηρία.

Η υπόθεση είναι αντιπροσωπευτική πολλών παρόμοιων υποθέσεων οι οποίες στην πραγματικότητα βασίζονται σε πολλαπλούς παράγοντες διακρίσεων αλλά οι δικηγόροι και το δικαστήριο δεν αναφέρονται στην πολυδιάστατη φύση τους και τις αντιμετωπίζουν με συγκέντρωση μόνο σε ένα λόγο διακρίσεων. Το αποτέλεσμα είναι πως δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου στοιχεία για την αντιμετώπιση διατομεακών διακρίσεων και πως το κοινό δεν έχει γνώσεις σχετικά με το θέμα και δύσκολα μπορεί να εντοπίσει τέτοιες διακρίσεις, ακόμα και όταν πρόκειται για τα θύματά τους. (Fredman 2009)

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Case C-555/07 Seda Kucukdeveci v Swedex GmbH & Co KG (2010) IRLR 346

- Η ενάγοντας ήταν 28 ετών γυναίκα από την Τουρκία, η οποία μετά από 10 χρόνια εργασίας στην εταιρεία του εναγόμενου απολύθηκε. Για 10 χρόνια εργασίας κανονικά θα είχε το δικαίωμα για τέσσερις μήνες προειδοποίηση, όμως, υπήρχε μια νομοθεσία η οποία προνοούσε πως η υπηρεσία πριν την ηλικία των 25 ετών δεν μετρούσε στον υπολογισμό περιόδου προειδοποίησης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η ενάγοντας έλαβε μόνο ένα μήνα προειδοποίηση και κίνησε αγωγή στον πρώην εργοδότη της για διακρίσεις λόγω ηλικίας.
- Όμως, υπήρχαν και άλλοι λόγοι πάνω στους οποίους θα μπορούσε να βασίσει την αγωγή της η ενάγοντας. Συγκεκριμένα, η έναρξη εργασίας της στην ηλικία των 18 ετών σαν ημειδικευμένη εργάτης ήταν πρακτική που συχνά εφαρμοζόταν από γυναίκες της φυλής της, λόγω των περιορισμών στην πρόσβασή τους στην επίσημη εκπαίδευση και της ανάγκης να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα. Ταυτόχρονα, το γεγονός πως ήταν στη μέση των αναπαραγωγικών της χρόνων με βάση την κουλτούρα της φυλής της και λόγω του ότι ήταν γυναίκα, το έκανε ακόμη πιο δύσκολο να βρει άλλη δουλειά, κάνοντας την κατάσταση της ακόμη πιο δυσμενή. **Οπότε, οι διακρίσεις εναντίον της ήταν πολύ χειρότερες διότι ήταν γυναίκα, από την Τουρκία και ήταν νεαρή όταν ξεκίνησε να δουλεύει.** Ήταν μια υπόθεση διατομεακών διακρίσεων αλλά το δικαστήριο πάλι δεν αναγνώρισε τους πολλαπλούς παράγοντες διακρίσεων και βάσισε την απόφασή του πάνω σε ένα λόγο διακρίσεων, την ηλικία, αγνοώντας πως η ύπαρξη και των άλλων παραγόντων έκανε τις επιπτώσεις των διακρίσεων εναντίον της πολύ χειρότερες.

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Το μεγαλύτερο πρόβλημα εγείρεται όταν υπάρχουν υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων όπου οι διακρίσεις που βασίζονται μόνο σε ένα από τους λόγους διακρίσεων δεν είναι αρκετές για να αποδειχθεί η ύπαρξη λιγότερο ευνοϊκής συμπεριφοράς προς το θύμα και έτσι η υπόθεση απορρίπτεται. Εάν το δικαστήριο σε αυτές τις περιπτώσεις λάμβανε υπόψη τις διακρίσεις που προέρχονταν από τον συνδιασμό των πολλαπλών παραγόντων διακρίσεων, τότε το αποτέλεσμα θα ήταν διαφορετικό. Το δικαστήριο όμως, λόγω του ότι οι νομοθεσίες είναι διαχωρισμένες και δεν προβλέπουν για διατομεακές διακρίσεις, δεν έχει τα εφόδια να τις αντιμετωπίσει συλλογικά και σωρευτικά.

Case C -443/15 Parris v Trinity College Dublin EU:C:2016: 897

Ο ενάγοντας ήταν πρώην καθηγητής του Πανεπιστημίου Τρίνιτι στο Δουβλίνο και ισχυριζόταν πως υπήρξαν διακρίσεις εναντίον του λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ηλικίας. Το σύστημα συνταξιοδοτήσεων του Πανεπιστημίου προνοούσε για την πληρωμή σύνταξης στην χήρα/ο του εργοδοτούμενου, εφόσον ο γάμος ή το σύμφωνο συμβίωσης είχε πραγματοποιηθεί πριν ο εργαζόμενος γίνει 60 ετών. Ο ενάγοντας και ο σύντροφός του είχαν σχέση για 30 χρόνια αλλά έκαναν σύμφωνο συμβίωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο όταν ο ενάγων ήταν 63 ετών (το 2009) και το σύμφωνο αυτό δεν μπορούσε να αναγνωριστεί στην Ιρλανδία μέχρι το 2011, όταν πέρασε η νομοθεσία που αναγνώριζε τέτοια σύμφωνα. Αυτό έγινε λίγο μετά που ο ενάγοντας αφυπηρέτησε. Πριν αφυπηρευτεί ζήτησε από το Πανεπιστήμιο να πληρώνει την σύνταξη χηρείας στον σύντροφό του εάν αυτός αποβιώσει, πράγμα το οποίο το Πανεπιστήμιο αρνήθηκε.

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Το μεγαλύτερο πρόβλημα εγείρεται όταν υπάρχουν υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων όπου οι διακρίσεις που βασίζονται μόνο σε ένα από τους λόγους διακρίσεων δεν είναι αρκετές για να αποδειχθεί η ύπαρξη λιγότερο ευνοϊκής συμπεριφοράς προς το θύμα και έτσι η υπόθεση απορρίπτεται. Εάν το δικαστήριο σε αυτές τις περιπτώσεις λάμβανε υπόψη τις διακρίσεις που προέρχονταν από τον συνδυασμό των πολλαπλών παραγόντων διακρίσεων, τότε το αποτέλεσμα θα ήταν διαφορετικό. Το δικαστήριο όμως, λόγω του ότι οι νομοθεσίες είναι διαχωρισμένες και δεν προβλέπουν για διατομεακές διακρίσεις, δεν έχει τα εφόδια να τις αντιμετωπίσει συλλογικά και σωρευτικά.

[Case C -443/15 Parris v Trinity College Dublin EU:C:2016: 897](#)

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως

- δεν υπήρχαν διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, εν μέρει λόγω της διακριτικής ευχέριας του κράτους μέλους να αναγνωρίσει τέτοια σύμφωνα ή όχι.
- Δεν υπήρχαν διακρίσεις λόγω ηλικίας διότι ο κανόνας μπορούσε να δικαιολογηθεί από το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78 (υπήρχε θεμιτός στόχος για την ύπαρξή του).
- Δεν μπορούσε να δεχτεί το επιχείρημα για σωρευτικό αποτέλεσμα λόγω της ύπαρξης δύο απαγορευμένων λόγων διακρίσεων. Απευθύνθηκε σε αυτό το επιχείρημα για τους πολλαπλούς λόγους διακρίσεων με αρκετή συντομία, λέγοντας πως δεν υπάρχει καινούρια κατηγορία απαγορευμένων λόγων διακρίσεων που είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού περισσότερων από ενός λόγων διακρίσεων όπως σεξουαλικού προσανατολισμού και ηλικίας, και δεν μπορεί να δημιουργηθεί όταν δεν μπορεί να αποδειχθεί η ύπαρξη διακρίσεων βασισμένη πάνω στον κάθε ένα λόγο ξεχωριστά.

Κριτικοί της υπόθεσης υποστηρίζουν πως ήταν ένα παράδειγμα αποτυχίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου να δεχθεί την πραγματικότητα πως οι διακρίσεις πραγματοποιούνται λόγω πολλαπλών παραγόντων (Τρυφωνίδου, 2016)

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Ηνωμένο Βασίλειο

Η νομολογία στο ΗΒ ακολουθούσε στα βήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, κρίνοντας τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως πιο πρόσφατα, το Αγγλικό δικαστήριο έχει αντιμετωπίσει υποθέσεις διατομεακών υποθέσεων αναγνωρίζοντας πως οι πολλαπλοί λόγοι διακρίσεων και οι επιπτώσεις τους πρέπει να εξετάζονται μαζί, σαν σύνολο.

[Bahl v the Law Society \[2004\] IRLR 799](#)

- Η ενάγοντας, η Ms Bahl, ήταν έγχρωμη γυναίκα δικηγόρος, ασιατικής καταγωγής, η οποία ήταν αναπληρωτής αντιπρόεδρος του Law Society στο ΗΒ. Την είχαν κατηγορήσει για πέντε περιστατικά όπου ήταν υποτιθέμενα επιθετική ενάντια σε άλλα μέλη του προσωπικού. Η ίδια κατηγορήσε το Law Society πως χειρίστηκε τα περιστατικά αυτά με τρόπο που περιλάμβανε διακρίσεις λόγω φύλου και εθνικότητας εναντίον της. Αρχικά η ενάγοντας κέρδισε την υπόθεση διότι το δικαστήριο έκρινε πως οι δύο λόγοι διακρίσεων δεν μπορούσε να αντιμετωπιστούν ξεχωριστά μιας και το ότι ήταν γυναίκα και έγχρωμη ασιατικής καταγωγής ήταν οι λόγοι για την διαφορετική αντιμετώπισή της από το Law Society. Το δικαστήριο επέτρεψε στην ενάγοντα να χρησιμοποιήσει ένα λευκό άνδρα για να κάνει την σύγκρισή της και βρήκε πως όντως υπήρχαν διακρίσεις στη σύγκριση αυτή.
- Στην έφεση όμως, η απόφαση αυτή ανατράπηκε. Το εφετείο έκρινε πως οι δύο λόγοι διακρίσεων έπρεπε να διαχωριστούν και να εξεταστούν ξεχωριστά. Αυτή η αντιμετώπιση κατέληξε στο συμπέρασμα πως δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία για την ύπαρξη διακρίσεων για τον κάθε λόγο ξεχωριστά.

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Ηνωμένο Βασίλειο

Η νομολογία στο ΗΒ ακολουθούσε στα βήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, κρίνοντας τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως πιο πρόσφατα, το Αγγλικό δικαστήριο έχει αντιμετωπίσει υποθέσεις διατομεακών υποθέσεων αναγνωρίζοντας πως οι πολλαπλοί λόγοι διακρίσεων και οι επιπτώσεις τους πρέπει να εξετάζονται μαζί, σαν σύνολο.

Νόμος περί Ισότητας, Διάταξη 14

- Σε αντίδραση στην απόφαση αυτή του δικαστηρίου και την ανεπάρκεια του να χειριστεί υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων το Αγγλικό Κοινοβούλιο θέσπισε τη διάταξη 14 του Νόμου περί Ισότητας (Equality Act) πέντε χρόνια αργότερα.
- Ο Νόμος **επιτρέπει ισχυρισμούς για άμεσες διακρίσεις με βάση το πολύ δύο από τους ακόλουθους λόγους: ηλικία, αναπηρία, αλλαγή φύλου, φυλή, θρησκεία ή πεποιθήσεις, φύλο και σεξουαλικό προσανατολισμό.** Συγκεκριμένα, απαγορεύει ρητά τις διακρίσεις λόγω συνδυασμού δύο από τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά, Ξεκαθαρίζει ότι για να αποδειχθεί η διατομεακή διάκριση **δεν θα είναι απαραίτητο για τον ενάγοντα να αποδείξει τον κάθε λόγο διάκρισης ξεχωριστά.**
- Ταυτόχρονα όμως, η ύπαρξη πολλαπλών διακρίσεων δεν θα αποκλείει την πιθανότητα να βασιστεί μια υπόθεση μόνο πάνω σε ένα από τους λόγους διακρίσεων ή στον συνδυασμό των λόγων διακρίσεων αποδεικνύοντας όμως τον κάθε ένα ξεχωριστά.
- Επιπλέον, η νέα διάταξη δεν εφαρμόζεται μόνο στους τομείς απασχόλησης, αλλά καλύπτει και τις μη εργασιακές σχέσεις, και ισχύει για τον ιδιωτικό αλλά και τον δημόσιο τομέα.
- Η καινούρια αυτή διάταξη έχει στόχο την εξεύρεση ισορροπίας μεταξύ μιας ολοκληρωμένης μεταρρύθμισης του δικαίου της ισότητας και την αποτροπή της υπερβολικής περιπλοκότητας του νόμου για τις ενδιαφερόμενες επιχειρηματικές οργανώσεις.
- Η καινούρια διάταξη έχει επικριθεί διότι **περιορίζεται σε περιπτώσεις άμεσων διακρίσεων και δεν περιλαμβάνει περιπτώσεις έμμεσων διακρίσεων ή παρενόχλησης.**

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Ηνωμένο Βασίλειο

Η νομολογία στο ΗΒ ακολουθούσε στα βήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, κρίνοντας τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως πιο πρόσφατα, το Αγγλικό δικαστήριο έχει αντιμετωπίσει υποθέσεις διατομεακών υποθέσεων αναγνωρίζοντας πως οι πολλαπλοί λόγοι διακρίσεων και οι επιπτώσεις τους πρέπει να εξετάζονται μαζί, σαν σύνολο.

Ministry of Defence v **Debique** (2010) IRLR 471

- Η ενάγοντας ήταν μονογονέας γυναίκα από την Καραϊβική που εργαζόταν ως στρατιώτης στον στρατό του ΗΒ. Έλαβε τιμωρία από τον βρετανικό στρατό επειδή δεν μπορούσε να συμμορφωθεί με την απαίτηση να είναι διαθέσιμη για παράταξη (deployment) σε βάση 24/7 και καθυστέρησε να εμφανιστεί στην παρέλαση. Ως μονογονέας δεν μπορούσε να φτάσει εγκαίρως γιατί έπρεπε να φροντίσει το παιδί της και οι περιορισμοί στην έκδοση βίζας την εμπόδισαν να φέρει την αδερφή της από τον Άγιο Βικέντιο στο Ηνωμένο Βασίλειο για να βοηθήσει με τη φροντίδα του παιδιού της.
- Το δικαστήριο αναγνώρισε πως η ενάγουσα βρισκόταν σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση λόγω του συνδυασμού των δύο χαρακτηριστικών, δηλαδή ότι ήταν μονογονέας ενός παιδιού (διάκριση λόγω φύλου) και γυναίκα Βικεντιανής εθνικής καταγωγής (διάκριση λόγω φυλής) και έκρινε πως η φύση των διακρίσεων ήταν τέτοια που δεν μπορούσε να διαχωριστεί λογικά σε διακριτές κατηγορίες. Η εξέταση μόνο μίας μορφής διακρίσεων θα οδηγούσε σε ανεπαρκή κατανόηση και εκτίμηση του πραγματικού μειονεκτήματος της ενάγοντα, διότι οι διακρίσεις στην προκειμένη περίπτωση, αλλά και συχνά, είναι μια πολύπλευρη εμπειρία. Η ενάγουσα σε αυτήν την υπόθεση θεώρησε ότι το ιδιαίτερο μειονέκτημα το οποίο αντιμετώπιζε προέκυψε τόσο επειδή ήταν γυναίκα στρατιώτης 24 ώρες το 24ωρο με ένα παιδί όσο και επειδή ήταν γυναίκα Βικεντιανής εθνικής καταγωγής και έτσι αδυνατούσε να επωφεληθεί από την βοήθεια Βικεντιανής συγγενούς της. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι αυτό **το διπλό μειονέκτημα αντανάκλούσε την πραγματική πραγματικότητα της κατάστασής της** και βρήκε πως στην προκειμένη περίπτωση όντως είχαν διαπραχθεί διακρίσεις εναντίον της.

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Γαλλία

Στην Γαλλία τα δικαστήρια αναγνωρίζουν την ύπαρξη διατομεακών διακρίσεων και δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην αντιμετώπιση του κάθε παράγοντα διακρίσεων ξεχωριστά.

Judgment of the Paris Court of Appeal, 29 January 2002, No 2001/32582

- Αυτή η υπόθεση αφορούσε μια έγχρωμη γυναίκα που εργαζόταν στην υπηρεσία δημόσιων μεταφορών του Παρισιού, η οποία ισχυρίστηκε ότι υπέστη διακρίσεις λόγω φύλου και φυλής όσον αφορά την εξέλιξη της σταδιοδρομίας και την επαγγελματική της κατάρτιση. Μια σύγκριση με την εξέλιξη της σταδιοδρομίας άλλων εργαζομένων απέδειξε ότι η πρόοδος στην καριέρα της σταμάτησε από κάποιο σημείο και μετά. Η ομάδα που χρησιμοποιήθηκε για σύγκριση περιελάμβανε λευκές γυναίκες καθώς και λευκούς άνδρες.
- Το δικαστήριο στη Γαλλία δεν ασχολήθηκε με την ομάδα που χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς σύγκρισης και αντ' αυτού εστίασε στην αντικειμενική αιτιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης. Στην περίπτωση αυτή ο εργοδότης δεν ήταν σε θέση να δικαιολογήσει την εφαρμοζόμενη διαφορετική μεταχείριση.
- Όσον αφορά τις διατομεακές διακρίσεις, παρατηρείται πως το Εφετείο δεν προσέγγισε το θέμα ρωτώντας εάν η αξίωση ασκήθηκε με βάση τη διάκριση λόγω φύλου ή εναλλακτικά για λόγους φυλής, αλλά εφάρμοσε μια διατομεακή προσέγγιση, αναγνωρίζοντας ότι αποτελούσε διάκριση. Στη συνέχεια, το Ακυρωτικό Δικαστήριο αναγνώρισε ότι είχε αποδειχθεί η ύπαρξη διακρίσεων και ως εκ τούτου επιβεβαίωσε την απόφαση του Εφετείου. Αυτό που προκύπτει από την παρούσα υπόθεση είναι ότι **το δικαστήριο δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία στους υποτιθέμενους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά αλλά μόνο στο γεγονός ότι η διάκριση είχε αποδειχθεί**. Αυτή η υπόθεση δείχνει ότι στη Γαλλία είναι δυνατό να ασκηθεί υπόθεση που βασίζεται σε περισσότερους από έναν λόγους διακρίσεων ή βάσει συνδυασμού των λόγων διακρίσεων και ότι τα δικαστήρια είναι σε θέση να χειριστούν τέτοιες υποθέσεις.

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Δανία

Στη Δανία το δικαστήριο αναγνώρισε την ύπαρξη διατομεακών διακρίσεων

Føtex case, n. U.2005.1265.H

- Η Δανέζικη υπεραγορά, Fotex, απέλυσε μια Μαροκινή υπάλληλό της όταν άρχισε να έρχεται στη δουλειά φορώντας μαντίλα, αρκετά χρόνια μετά την πρόσληψή της. Η υπεραγορά είχε αυστηρό ενδυματολογικό κώδικα που υποχρέωνε τους υπαλλήλους που έρχονταν σε άμεση επαφή με τους πελάτες να φορούν στολή και να μην εμφανίζουν θρησκευτικά ή πολιτικά σύμβολα. Αφού απολύθηκε από τη δουλειά της, της προσφέρθηκε άλλη δουλειά όπου δεν θα είχε σχεδόν καθόλου επαφή με πελάτες. Αρνήθηκε αυτή την θέση εργασίας και μήνυσε τον εργοδότη για θρησκευτικές διακρίσεις.
- Ο νόμος στην Δανία δεν προβλέπει την απαγόρευση διατομεακών διακρίσεων, αλλά ακολουθεί μια μονοδιάστατη προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία ο ενάγων μπορεί να στηριχθεί μόνο σε ένα λόγο διακρίσεων, στην προκειμένη περίπτωση, ήταν η θρησκεία.
- Παρά την μονοδιάστατη προσέγγιση της νομοθεσίας, το Ανώτατο Δικαστήριο χειρίστηκε την υπόθεση ως διατομεακές διακρίσεις ενάντια σε γυναίκα Μουσουλμάνα. Αναγνώρισε πως ο ενδυματολογικός κώδικας της υπεραγοράς επηρέαζε αρνητικά τις Μουσουλμάνες εργαζόμενες σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από οποιαδήποτε άλλη ομάδα υπαλλήλων, περιλαμβανομένων των Μουσουλμάνων ανδρών και των μη Μουσουλμάνων γυναικών. Με την χρήση των Μουσουλμάνων ανδρών και των μη Μουσουλμάνων γυναικών σαν ομάδες σύγκρισης το δικαστήριο έδειξε πως χειρίστηκε την υπόθεση με βάση πολλαπλές διακρίσεις, συγκεκριμένα την θρησκεία και το φύλο.
- Με βάση τα συγκεκριμένα γεγονότα της υπόθεσης αυτής, ο ενδυματολογικός κώδικας κρίθηκε δικαιολογημένος από ένα θεμιτό και ουδέτερο σκοπό. Συγκεκριμένα, ο σκοπός ήταν η διατήρηση της ηρεμίας στο χώρο εργασίας και η προβολή μιας συγκεκριμένης, θρησκευτικά ουδέτερης, εικόνας στο κοινό. Επίσης ο ενδυματολογικός κώδικας ήταν αρκετά συγκεκριμένος και εφαρμοζόταν σε όλους τους υπαλλήλους που είχαν επαφή με τους πελάτες, πράγμα που τον έκανε αναλογικό. Παρά την αποτυχία της ενάγοντα να κερδίσει την υπόθεση, η αναγνώριση και η χρήση των διατομεακών διακρίσεων ήταν γεγονός.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

1. Το θεωρητικό συγκριτικό πλαίσιο της νομοθεσίας της ισότητας:

- Η νομοθεσία της ισότητας βασίζεται στην σύγκριση, δηλαδή απαγορεύει την διαφορετική αντιμετώπιση καταστάσεων που είναι πανομοιότυπες και την όμοια αντιμετώπιση διαφορετικών καταστάσεων. Βασίζεται στα διδάγματα του Αριστοτέλη, τα οποία υποστηρίζουν πως τα όμοια πράγματα πρέπει να αντιμετωπίζονται το ίδιο ενώ τα ανόμοια πράγματα πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά ανάλογα με την διαφορετικότητά τους. Το πρόβλημα με το πλαίσιο αυτό όσον αφορά τις διατομεακές διακρίσεις είναι πως η θέση στην οποία βρίσκεται το θύμα τους είναι τόσο μοναδική που είναι σχεδόν αδύνατο να βρεθεί κάποιος σε πανομοιότυπα διαφορετική θέση με τον οποίο μπορεί να συγκριθεί. Οπότε, η συγκριτική φύση της νομοθεσίας διακρίσεων αγνοεί την διαφορετικότητα που διαμορφώνει τις πραγματικές, πολύπλοκες ανθρώπινες εμπειρίες.

2. Η Άκαμπτη Φύση των Λόγων διακρίσεων:

- Οι Συνθήκες και οι Οδηγίες που ασχολούνται με τις διακρίσεις και την ισότητα προβλέπουν συγκεκριμένους λόγους διακρίσεων και δεν αφήνουν περιθώριο για κάτι περαιτέρω, περιλαμβανομένων των ειδικών περιπτώσεων των διατομεακών διακρίσεων.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

3. Η μονοδιάστατη λειτουργία της νομοθεσίας:

- Η **νομοθετική πολιτική** λειτουργεί μονοδιάστατα, αγνοώντας την πιθανότητα για την ύπαρξη πολυδιάστατων διακρίσεων που διαδραματίζονται ταυτόχρονα.
- Περιορισμένες εξαιρέσεις:
 - **Οδηγία 2000/78**: καλύπτει διάφορους λόγους διακρίσεων (φύλο, αναπηρία, ηλικία, σεξουαλικό προσανατολισμό, θρησκεία/πεποιθήσεις) αλλά περιορίζεται στον τομέα της εργοδότησης, προβλέπει διαφορετικές εξαιρέσεις για τους λόγους διακρίσεων και επίσης δεν αναφέρει ρητά την πιθανότητα διατομεακών διακρίσεων.
 - **Οδηγία 2006/54**: μιλά συγκεκριμένα για διακρίσεις ενάντια σε γυναίκες με αναπηρία, αλλά, πρώτο περιορίζεται στον τομέα της εργοδότησης και δεύτερο δεν αναφέρεται στον μεγαλύτερο βαθμό μειονεκτήματος που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες με αναπηρία και την συγκεκριμένη δυσμενή θέση στην οποία βρίσκονται λόγω των διπλών διακρίσεων.
- Το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο**, ακολουθώντας το δρόμο που άνοιξε η νομοθεσία, έχει συζητήσει επανειλημμένα τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως δεν έχει αναγνωρίσει ή επεκταθεί στο τι μπορεί να σημαίνουν και τι επιπτώσεις μπορεί να έχουν οι πολυδιάστατες διακρίσεις που βασίζονται σε διατομεακούς λόγους. Σαν αποτέλεσμα, τα πιθανά θύματα τέτοιων διακρίσεων πολλές φορές μπορεί να μην αναγνωρίσουν ούτε τα ίδια την φύση των διακρίσεων εναντίον τους ή και όταν την αναγνωρίσουν, να αναγκαστούν να περιορίσουν την βάση της αγωγής τους σε ένα λόγο διακρίσεων, πράγμα το οποίο πιθανό να μειώσει τις πιθανότητες επιτυχίας της υπόθεσής τους.
- Η μονοδιάστατη προσέγγιση της νομοθεσίας και της εφαρμογής της δεν αναγνωρίζουν την πολύπλοκη φύση των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων. Αγνοεί πως πολλές φορές η επιλογή ενός λόγου διακρίσεων σαν τον κύριο λόγο διακρίσεων μιας αγωγής έχει το αποτέλεσμα να παρερμηνεύει την πραγματική εικόνα των διακρίσεων όπως τις βιώνουν τα θύματά τους.
- Κατ' ακρίβεια, οι έρευνες δείχνουν πως στην πραγματικότητα οι διακρίσεις δεν είναι εμπειρίες που υπάρχουν σε μεμονομένους τομείς ή σε τμηματοποιημένες μορφές που ταιριάζουν ξεκάθαρα στις ξεχωριστές κατηγορίες που δημιουργούνται από το νόμο, αντιθέτως, οι διακρίσεις συχνά στηρίζονται σε πολλούς λόγους ταυτόχρονα, πιθανά με διαφορετικούς τρόπους και έναντι σε ομάδες ατόμων με κοινά χαρακτηριστικά.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

4. Έλλειψη αναγνώρισης των διατομεακών διακρίσεων:

- Η μονοδιάστατη προσέγγιση της νομοθεσίας και του δικαστηρίου οδηγεί στην έλλειψη γενικής αναγνώρισης των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων. Αν και υπάρχει πολιτική αποδοχή του όρου, αυτή δεν έχει συνοδευτεί από νομική αναγνώριση (Rey 2008). Η νομοθεσία και τα δικαστήρια δεν αναφέρονται ρητά στον όρο αυτό σε οποιοδήποτε κείμενο που είναι νομοθετικά δεσμευτικό. Αυτό εμποδίζει την εφαρμογή του όρου στα δικαστήρια, με αποτέλεσμα να χρειάζεται περαιρερω ανάπτυξη της νομοθεσίας, τόσο στο ευρωπαϊκό όσο και στο εθνικό δίκαιο (Δεληγιάννη-Δημητράκου 2013), για να γίνει «νόμιμη έννοια από μόνη της» (Σέρρα 2013, 30).
- Αυτά τα είδη διακρίσεων αναγνωρίζονται στα προΐμια των οδηγιών αλλά αυτά δεν είναι δεσμευτικά, οπότε δεν έχουν σημαντική επίρροή.
 - Στην [Οδηγία 2000/43](#) το προΐμιο μιλά για τη μεγάλη σημασία της προώθησης της ισότητας των φύλων, ιδίως διότι οι γυναίκες είναι θύματα πολλαπλών (διατομεακών) διακρίσεων (ρεσιτάλ 14).
 - Στην [Οδηγία 2000/78](#) το προΐμιο επίσης μιλά συγκεκριμένα για πολλαπλές διακρίσεις (ρεσιτάλ 3).

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

5. Η κατακερματισμένη δομή της νομοθεσίας και τα διαφορετικά πεδία εφαρμογής:

- Παρόλο που οι βασικές προϋποθέσεις της νομοθεσίας έναντι στις διακρίσεις περιλαμβάνονται στην ΣΛΕΕ, οι οδηγίες που ασχολούνται με την εφαρμογή της συνθήκης είναι πολλαπλές. Η δομή αυτή της νομοθεσίας δημιουργεί δύο σημαντικά προβλήματα όσον αφορά τις διατομεακές διακρίσεις.
 1. Διαχωρίζει τους διάφορους λόγους διακρίσεων οπότε η εφαρμογή τους πρέπει να γίνεται ξεχωριστά, πράγμα που δημιουργεί την μονοδιάστατη προσέγγιση που αναφέρθηκε πιο πάνω.
 2. Οι διάφορες οδηγίες συχνά δεν εφαρμόζονται στο ίδιο πεδίο.
 - Οι διακρίσεις βασισμένες στην ιθαγένεια/φυλή απαγορεύονται στον τομέα της εργοδότησης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης αλλά και στους τομείς των κοινωνικών ασφαλήσεων, της υγείας, και της πρόσβασης σε προϊόντα και υπηρεσίες (περιλαμβανομένης της στέγασης).
 - Οι διακρίσεις βασισμένες στο φύλο, με εξαίρεση τους τομείς της εκπαίδευσης και των ΜΜΕ, απαγορεύονται στο ίδιο πεδίο.
 - ΟΜΩΣ οι διακρίσεις που βασίζονται στην ηλικία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την θρησκεία/πεποιθήσεις και αναπηρία, περιορίζονται στους τομείς της εργοδότησης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης.
 - Αυτές οι διακυμάνσεις το κάνουν δύσκολο να εφαρμοστούν οι νομοθεσίες αυτές σε περιπτώσεις διακρίσεων λόγω πολλαπλών παραγόντων οι οποίοι έχουν συγχωνευθεί. Συγκεκριμένα, οι διακρίσεις λόγω περισσότερων από ένα από τους αναγνωρισμένους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο αν εμπίπτουν στον τομέα της εργοδότησης ή της επαγγελματικής εκπαίδευσης, διότι εκτός από τον τομέα αυτό μόνο οι διακρίσεις λόγω φυλής ή φύλου μπορούν να αντιμετωπιστούν με βάση την νομοθεσία.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

6. Ιεραρχία:

- Οι διαφορές στο πεδίο εφαρμογής των διάφορων απαγορευμένων λόγων και η έκταση των εξαιρέσεων στη εφαρμογή τους οδηγούν στην ιεράρχισή τους (σεμινάριο 2).
- Η ιεραρχία είναι η ακόλουθη:
 1. Φυλή
 2. Φύλο
 3. Αναπηρία
 4. Σεξουαλικός προσανατολισμός
 5. Θρησκεία/Πεποιθήσεις
 6. Ηλικία
- Η ύπαρξη ιεραρχίας ξεχωρίζει τους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων ακόμη πιο πολύ, δημιουργώντας μεγαλύτερο χάσμα μεταξύ τους, με αποτέλεσμα ο χειρισμός των διατομεακών διακρίσεων να είναι ακόμα πιο δύσκολος. Συχνά δημιουργεί ανταγωνισμό μεταξύ των υποστηρικτών του κάθε τύπου (λόγου διακρίσεων) στην προσπάθειά τους να αναδείξουν τον συγκεκριμένο λόγο σαν πιο σημαντικό και επικρατέστερο, αντί να αναγνωριστεί πως οι λόγοι δουλεύουν μαζί και δυναμώνουν ο ένας τον άλλο.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

7. Πολλαπλασιασμός απαγορευμένων λόγων διακρίσεων:

- Με την πάροδο του χρόνου υπήρξε ένας πολλαπλασιασμός των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων. Στην αρχή απαγορεύονταν μόνο οι διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα στον τομέα της ίσης αμοιβής και οι διακρίσεις ανάμεσα σε άτομα με διαφορετικές ιθαγένειες (φυλές) μέσα στο πεδίο εφαρμογής της ελεύθερης αγοράς.
- Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), πρόσθεσε την θρησκεία/πεποιθήσεις, την αναπηρία, την ηλικία και τον σεξουαλικό προσανατολισμό στους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, ενώ ο Χάρτης των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ (2009), πρόσθεσε το χρώμα, την κοινωνική προέλευση, τα γενετικά χαρακτηριστικά, την γλώσσα, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την συμμετοχή σε εθνικές μειονότητες, την περιουσία και τον τόπο γέννησης στους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων. Συνολικά, οι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων έχουν επεκταθεί από δύο (φυλή και φύλο) σε δεκαεπτά!
- Από την μία ο πολλαπλασιασμός αυτός ευνοεί την καταπολέμηση των διατομεακών διακρίσεων διότι είναι πιο πιθανό να καλύπτονται οι λόγοι διακρίσεων που περιλαμβάνονται σε αυτές. Επίσης, η μεγαλύτερη ευρύτητα των λόγων διακρίσεων πιθανό να οδηγήσει και στην αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού όσον αφορά αυτά τα θέματα.
- Από την άλλη όμως ο πολλαπλασιασμός των λόγων διακρίσεων πιθανό να έχει και αρνητικό αντίκτυπο σε υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων λόγω:
 - της ιεραρχίας που αναφέρθηκε πιο πάνω.
 - της περαιτέρω αποδιοργάνωσης του τομέα αυτού, νομικά και κοινωνικά, διότι πιθανόν η προσοχή του κοινού, των πολιτικών και των ΜΜΕ να στρέφεται συχνά σε καινούριους λόγους διακρίσεων και να προκαλεί μια διαμάχη ανάμεσα σε αυτούς και στους παραδοσιακούς λόγους διακρίσεων.
- Όταν υπάρχουν διάφοροι λόγοι διακρίσεων είναι ανάγκη να καθιερωθεί κατά πόσο χρειάζονται διαφορετική αντιμετώπιση ή όχι, λόγω των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που συνδέονται με τον κάθε ένα. (Π.χ. η ηλικία χρειάζεται περισσότερες εξαιρέσεις διότι υπάρχουν πράγματα που κάποιος δεν είναι ικανός να κάνει λόγω ηλικίας.) Η νομοθεσία δεν έχει πραγματοποιήσει αυτή την αξιολόγηση. Αντί αυτού, έχουν δημιουργηθεί ιεραρχίες που πιθανό να αντικατοπτρίζουν κάποιες διαφορές και την ανάγκη για διαφορετική αντιμετώπιση των λόγων διακρίσεων αλλά η λογική που τις καθοδηγεί δεν είναι ούτε ξεκάθαρη, ούτε διάφανη και πιθανό να μην ακολουθιά κάποια συγκεκριμένη αξιολόγηση ή στρατηγική, οπότε δεν βοηθά στην εφαρμογή τους στις υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

Συμπεράσματα

Τα κράτη μέλη γενικά προβάλλουν αντίσταση στην εισαγωγή πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων στο εθνικό τους νομικό σύστημα. Έρευνες έχουν δείξει ότι μόνο ένας μικρός αριθμός από αυτά έχει συμπεριλάβει ρητά στις νομοθεσίες τους, περιλαμβανομένων της Αυστρίας, της Γερμανίας, της Πολωνίας, της Ρουμανίας και της Ιταλίας. Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου τις έχουν αναγνωρίσει και αντιμετωπίσει, παρατηρείται πως υπάρχει σημαντική προοπτική βελτίωσης.

Οι χώρες μέλη χρειάζονται καθοδήγηση από την ΕΕ όσον αφορά την πολιτική ισότητας και την καταπολέμηση των διακρίσεων. Η απουσία δεσμευτικών οργάνων εφαρμογής πολιτικής ενάντια στις πολλαπλές και τις διατομεακές διακρίσεις από την ΕΕ είναι φανερό στην διεξαγωγή των νομικών πρακτικών των κρατών μελών της στον τομέα αυτό. Υπάρχει μια γενική άγνοια και έλλειψη συνειδητοποίησης για τα θέματα αυτά και στο επίπεδο της ΕΕ και στο επίπεδο των χωρών μελών. Επιπλέον, δεν υπάρχουν αρκετά στατιστικά στοιχεία και έρευνες τα οποία θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη ή μετατροπή του νομικού πλαισίου.

Όσο συνεχίσει η απουσία Ευρωπαϊκής νομοθεσίας που να αναγνωρίζει ρητά τις διακρίσεις αυτές και να παρέχει στα κράτη μέλη τόσο μεθοδολογική καθοδήγηση όσο και συνοχή στην εφαρμογή σχετικών μέτρων, η ενσωμάτωση των εννοιών των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων στο εθνικό δίκαιο θα συνεχίσει να δημιουργεί πρόβλημα. Τα κράτη μέλη πιθανό να αναπτύξουν διαφορετικά όργανα για να χειριστούν το θέμα, τα οποία μπορεί να είναι ασυμβίβαστα μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλά, διαφορετικά εθνικά επίπεδα προστασίας. Ακόμη χειρότερα, ορισμένα κράτη μέλη ενδέχεται να αποφασίσουν να αγνοήσουν εντελώς αυτές τις έννοιες και να μην προσφέρουν καμιά προστασία. Τέτοια έλλειψη εναρμόνισης θα είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία περαιτέρω σύγχυσης στους πολίτες, καταστρώνοντας τα δικαιώματά τους ασαφή και επομένως άχρηστα για την προστασία τους.

Η ΕΕ χρειάζεται να παρέχει νομοθεσίες που περιέχουν έναν πλήρη ορισμό των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων και των επιπτώσεων τους και που να απαγορεύουν ρητά αυτού του είδους τις διακρίσεις, προσφέροντας επαρκή νομικά εργαλεία και κατάλληλα χρηματοδοτούμενες εκστρατείες ευαισθητοποίησης για την αντιμετώπιση και την καταπολέμηση τους. Επομένως, η ηγεσία της ΕΕ σε αυτόν τον τομέα είναι ζωτικής σημασίας. Τα νομικά δεσμευτικά μέσα της ΕΕ πρέπει να παρέχουν την κατάλληλη ώθηση στα κράτη μέλη ώστε να ξεκινήσουν να ενεργούν αποφασιστικά και αρμονικά έναντι στις πολλαπλές και διατομεακές διακρίσεις.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Πολλές υποθέσεις στα δικαστήρια των κρατών μελών έχουν ασχοληθεί με τον ενδυματολογικό κώδικα των γυναικών που ανήκουν σε θρησκευτικές/ εθνοτικές μειονότητες.

Τα δικαστήρια και οι νομοθέτες συχνά αμφιταλαντεύονται στην επίλυση τέτοιων υποθέσεων, οι οποίες έχουν γίνει γνωστές σαν οι υποθέσεις των «Μουσουλμανικών Μαντίλων» ('Muslim headscarf'). Σε κάποιες δικαιοδοσίες και περιπτώσεις έχει θεωρηθεί η μαντίλα ως διάκριση λόγω φύλου ενάντια των γυναικών που τη φοράνε και σε άλλες η απαγόρευσή της έχει θεωρηθεί ως διάκριση λόγω θρησκείας.

Τις περισσότερες φορές υπάρχει συγκέντρωση σε μόνο ένα παράγοντα διακρίσεων (συνήθως την θρησκεία) και αγνοείται η διατομεακή φύση διακρίσεων. Οι έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου και φυλής που συνοδεύουν και αυτές την απαγόρευση της μαντίλας, τις πιο πολλές φορές δεν λαμβάνονται υπόψη, παρά το γεγονός πως συνήθως οδηγούν σε περαιτέρω στιγματισμο και περιθωριοποίηση των γυναικών που τις φορούν. (Ruwanpura 2008: 94)

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Η Γαλλική Νομοθεσία του 2004
για τα σύμβολα θρησκείας στα
σχολεία.

- Απαγορεύει την χρήση θρησκευτικών συμβόλων που επιδεικτικά δηλώνουν τη θρησκεία κάποιου σε όλα τα κρατικά σχολεία. Αυτή η απαγόρευση έχει ουδέτερη διατύπωση και δεν αναφέρεται ρητά σε ισλαμικές εκδηλώσεις πίστεως. Μια κυβερνητική εγκύκλιος που συνοδεύει τον νόμο του 2004 διευκρινίζει τον όρο «επιδεικτικά», εξηγώντας ότι περιλαμβάνει στοιχεία όπως μια ισλαμική μαντίλα, μια κιπά ή ένα σταυρό υπερβολικού μεγέθους, γενικά τα αντικείμενα που ταυτίζουν αμέσως ένα μαθητή με μια συγκεκριμένη θρησκεία (Circulaire 2004). Ο σκοπός της απαγόρευσης ήταν για να επιτρέψει στα σχολεία να μεταδώσουν τις δημοκρατικές αξίες της ίσης αξιοπρέπειας και της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, καθώς και της απόρριψης των εθνοτικών και θρησκευτικών διακρίσεων.
- Η απαγόρευση αυτή δεν κάνει άμεσες διακρίσεις κατά των μουσουλμάνων μαθητών διότι απαγορεύει τα θρησκευτικά σύμβολα από όλες τις θρησκείες. Όμως, είναι σαφής η αναφορά στο επιδεικτικό στοιχείο, το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα για τους πιστούς των θρησκειών που απαιτούν εξωτερικές εκφράσεις των πεποιθήσεων. Πιο συγκεκριμένα, η ερμηνεία της απαγόρευσης από την Εγκύκλιο απευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά στους μουσουλμάνους, τους Εβραίους και τους Σιχ μαθητές, επειδή οι Χριστιανοί σπάνια φορούν ή μεταφέρουν μεγάλους σταυρούς. Η φύση του κανόνα επομένως εισάγει έμμεσες διακρίσεις ενάντια των μελών μειονοτικών θρησκευτικών ομάδων, που συχνά προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες (Thorson Plesner 2005b: 13–14).
- Στην πράξη επίσης, τα στατιστικά φανέρωσαν πως κατά την διάρκεια του πρώτου έτους εφαρμογής της νομοθεσίας σχεδόν 100 Μουσουλμάνες που φορούσαν μαντίλα και τρία Σιχ αγόρια που φορούσαν τουρμπάνια αποβλήθηκαν από τα σχολεία τους. (Sintomer 2009: 134; McGoldrick 2006: 92– 3; Singh Chowdhary 2004) ενώ κανένας μαθητής δεν αποβλήθηκε διότι φορούσε κιπά ή σταυρό. (Sintomer 2009: 144). Είναι ξεκάθαρο πως η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών που καλούνται να κάνουν δύσκολες επιλογές μεταξύ σχολείου και θρησκευτικής ελευθερίας είναι μουσουλμάνες, γυναίκες και μέλη εθνοτικών μειονοτήτων (Schofield 2003), φανερώνοντας έτσι την ύπαρξη διατομεακών διακρίσεων.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Η αξιολόγηση της νομοθεσίας του 2004 στη Γαλλία

Η απαγόρευση εισάγει έμμεσες διακρίσεις ενάντια των μουσουλμάνων κοριτσιών λόγω φύλου και φυλής, οι οποίες κάνουν την πρόσβαση των μαθητριών αυτών στα σχολεία σχεδόν ακατόρθωτη.

Οι στόχοι της ισότητας φύλου, φυλής και θρησκείας που ισχυρίζεται ότι προωθεί η απαγόρευση έρχονται σε σύγκρουση με την πρακτική εφαρμογή της, που πιθανό να καταφέρνει το άκρως αντίθετο (την εισαγωγή δηλαδή περαιτέρω διακρίσεων στον τομέα αυτό).

Οι μαθήτριες αυτές ίσως να ήταν ήδη καταπιεσμένες από άλλους μαθητές ή μέλη της οικογένειάς τους και η απαγόρευση αυτή πιθανό να αυξήσει και να εντείνει τις ανησυχίες, την πίεση, τον έλεγχο ή τον περιορισμό τους (Knights 2005: 514, Gunn 2004: 18) (π.χ. οι γονείς ενός έφηβου κοριτσιού που δεν θα την αφήνουν να πηγαίνει σχολείο διότι δεν δικαιούται να φορέει την μαντίλα της. (Knights 2005: 514; Gunn 2004: 18).

Επίσης, η νομοθεσία φαίνεται να αδυνατεί να σεβαστεί το δικαίωμα των μουσουλμάνων γυναικών να κάνουν τις δικές τους επιλογές, ενώ ισχυρίζεται ότι προσπαθεί να τις βοηθήσει. Στην πραγματικότητα αυξάνει τις διατομεακές διακρίσεις εναντίον τους (φυλή, φύλο, θρησκεία) αντί να τις μειώσει όπως ήταν άλλωστε ο δηλωμένος σκοπός του. (Laborde 2008: 149)

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία στα Γερμανικά Δικαστήρια

Δύο δασκάλες προσπάθησαν να υπερασπιστούν τη χρήση μαντίλας στην τάξη.

Μια εκπαιδευόμενη δασκάλα, η **Fereshta Ludin** κίνησε αγωγή στην πολιτεία διότι δεν της επετράπη να γίνει δασκάλα μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσής της επειδή φορούσε μαντίλα. Αυτή η υπόθεση κατέληξε τελικά ενώπιον του Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου (FAC), το οποίο απέρριψε το αίτημά της να εισέλθει στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Στη συνέχεια, η κ. Ludin υπέβαλε συνταγματική καταγγελία στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο (FCC). Το FCC αποφάνθηκε υπέρ της, θεωρώντας ότι η απόφαση της FAC ήταν αβάσιμη, επειδή τα συνταγματικά δικαιώματα δεν μπορούσαν να περιοριστούν νόμιμα χωρίς νομική βάση, η οποία δεν υπήρχε εδώ. Περαιτέρω, οι δικαστές τόνισαν ότι το Σύνταγμα απαιτεί οι νομικά επιτρεπόμενοι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων να είναι απαλλαγμένοι από διακρίσεις. **Η απόφαση αυτή ώθησε τα κοινοβούλια των πολιτειών να εκδώσουν τροποποιήσεις στους σχολικούς νόμους** και όταν η υπόθεση επέστρεψε στο δικαστήριο για επανεξέταση, ήταν δυνατό να απορριφθεί η αξίωσή της σύμφωνα με τον αναθεωρημένο νόμο 38(2) του Baden-Württemberg School Act, καθώς είχε φορέσει ένα ανατολίτικο θρησκευτικό σύμβολο.

Μια άλλη υπόθεση που αφορούσε την δασκάλα **lyman Alzayed** ήρθε ενώπιον των δικαστηρίων στο ομοσπονδιακό κρατίδιο της Κάτω Σαξονίας. Αυτή η δασκάλα, η οποία ήταν λευκή που είχε προσήλυτιστεί στο Ισλάμ, είχε εργαστεί φορώντας μαντίλα για αρκετά χρόνια πριν από την υπόθεση. Δεν είναι σαφές εάν το εθνικό της υπόβαθρο επηρέασε τους δικαστές, αλλά, στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, έλαβε σημαντικό έπαινο για τη στάση της στην εργασία και μετά από εξέταση των συγκεκριμένων γεγονότων της υπόθεσης το δικαστήριο αποφάσισε ότι δεν απειλούσε την ουδετερότητα του κράτους το γεγονός πως φορούσε μαντίλα. Ωστόσο, το σχολείο κέρδισε την υπόθεσή του στην έφεση, όπου το σκεπτικό του δικαστηρίου αντικατόπτριζε αυτό στην απόφαση της FAC στην υπόθεση Ludin.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Σχολικοί Νόμοι στην Γερμανία για τα θρησκευτικά σύμβολα

Κατόπι των δύο αποφάσεων των δικαστηρίων στη Γερμανία θεσπίστηκαν οι Νόμοι για τα Σχολεία σε σχέση με τα θρησκευτικά σύμβολα

Στα κρατίδια του Βερολίνου, της Βρέμης και του Niedersachsen η νομοθεσία αυτή προνοεί πως απαγορεύεται οι εκπαιδευτικοί να επιδεικνύουν οποιαδήποτε θρησκευτική πεποίθηση.

Περαιτέρω, το άρθρο 38(2) του νόμου για το σχολείο της Βάδης Βυρτεμβέργης απαγορεύει ρητά στους δασκάλους να κάνουν θρησκευτικές δηλώσεις, ειδικά εάν με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να δώσουν την εντύπωση ότι αντιτίθενται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και τη δημοκρατική τάξη. Η ίδια υποενότητα περιλαμβάνει επίσης μια εξαίρεση για την αναπαράσταση χριστιανικών και άλλων δυτικών αξιών και παραδόσεων.

Με παρόμοιο, ελαφρώς λιγότερα ρητό τρόπο, το Άρθρο 86(3) του νόμου για τα σχολεία της Έσσης εμποδίζει τους δασκάλους από το να εκθέτουν ρούχα ή σύμβολα που μπορεί να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι δεν σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και τη δημοκρατία. Όμως, προβλέπει επίσης πως οποιεσδήποτε αποφάσεις σχετικά με αυτό το θέμα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις χριστιανικές δυτικές παραδόσεις της πολιτείας Έσσης, οι οποίες εξαιρούνται από την απαγόρευση.

Είναι και πάλι προφανές ότι οι νομοθεσίες ευνοούν τα σύμβολα του Χριστιανισμού και του Εβραϊσμού (δυτικές θρησκείες) σε αντίθεση με τα σύμβολα άλλων θρησκειών (ανατολικών θρησκειών), μιας και περιέχουν ρητές δηλώσεις που τα εξαιρούν από την απαγόρευση. Οι νομοθεσίες αυτές είναι δύσκολο να συμμορφωθούν με το δημόσιο διεθνές δίκαιο, τη νομοθεσία της ΕΕ και το γερμανικό σύνταγμα, που απαγορεύουν τέτοιες διακρίσεις με βάση την θρησκεία.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Αξιολόγηση της Γερμανικής Νομοθεσίας

Οι νομοθεσίες αυτές, ακόμα και στα σημεία που διατυπώνονται ουδέτερα, βάζουν σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση εκείνους για τους οποίους μια συγκεκριμένη εμφάνιση αποτελεί ζωτικό μέρος της θρησκευτικής τους πεποίθησης, εγείροντας έτσι έμμεσες διακρίσεις λόγω θρησκείας. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο όταν εξαιρούν τα σύμβολα Χριστιανικής και Εβραϊκής πίστης από την απαγόρευση.

Επιπλέον υπάρχει ένα ισχυρό επιχείρημα ότι οι νόμοι που απαγορεύουν την μαντίλα ισοδυναμούν με έμμεση διάκριση λόγω φύλου επειδή περιορίζουν σοβαρά τις ευκαιρίες των μουσουλμάνων γυναικών στην απασχόληση (Britz 2003: 97–8). Σημαντική βιβλιογραφία υποστηρίζει επίσης πως η απαγόρευση της μαντίλας στην εργασία έρχεται σε αντίθεση με τον στόχο της προώθησης της ισότητας των φύλων διότι επιδεινώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό των μουσουλμάνων γυναικών (Loenen 2009: 315; Roseberry 2009: 344; Sacksofsky 2009a: 8820; 2004: 72).

Δεν αποκλείεται το γεγονός πως οι νομοθεσίες αυτές επηρεάζουν και τις ευκαιρίες απασχόλησης των ανδρών που εκφράζουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις μέσω της ενδυμασίας τους (π.χ. τα καλύμματα κεφαλής Εβραίων και Σιχ ανδρών και οι στολές βουδιστών μοναχών). Στην πραγματικότητα όμως η ομάδα που επηρεάζεται περισσότερο είναι οι Μουσουλμάνες γυναίκες. Έρευνες αποκάλυψαν ότι από την θέσπιση αυτών των νόμων, αρκετές δεκάδες δασκάλων στις σχετικές πολιτείες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την εργασία τους και όλες ήταν μουσουλμάνες (Mahrenholz 2009: 193–224). Οπότε, οι λόγοι διακρίσεων ήταν πολλαπλοί (φυλή, φύλο, θρησκεία) και σε συνδιασμό μεταξύ τους λειτούργησαν με τρόπο που έβαλαν τις γυναίκες αυτές σε σημαντικά δυσμενή θέση, δημιουργώντας έτσι διατομεακές διακρίσεις.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Αξιολόγηση των νομοθεσιών απαγόρευσης της μαντίλας στην Γαλλία και την Γερμανία

Οι νομοθεσίες έχουν κατακριθεί πως στηρίζονται σε λανθασμένες απόψεις για το Ισλάμ και συγκεκριμένα πως δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα στερεοτύπων που συνδέονται με την αντιληπτή κατωτερότητα των γυναικών στο Ισλάμ και της άποψης ότι οι μουσουλμάνες που φορούν τη μαντίλα κυριαρχούνται από άντρες, είναι υποταγμένες και έχουν ανάγκη απελευθέρωσης. Γυναίκες που φορούσαν μαντίλα απεικονίστηκαν ως καταπιεσμένες και απειλητικές για τις δημοκρατικές αξίες. Ωστόσο, καμία από αυτές τις υποθέσεις δεν τεκμηριώθηκε. Δεν έγινε καμία προσπάθεια για τον εντοπισμό ή την ανάθεση εμπειρικών μελετών που θα παρείχαν μια σταθερή βάση αποδεικτικών στοιχείων.

Επίσης, οι υποστηρικτές των νομοθεσιών αυτών στηρίχθηκαν σε παραδείγματα που συνδέονται με το Ισλάμ αλλά που έχουν γίνει εκτός της ΕΕ, όπως για παράδειγμα οι καταναγκαστικοί γάμοι. Κατά συνέπεια, συμπεριφορά και παραδόσεις που είναι πολιτιστικές και όχι θρησκευτικές, αποδίδονταν στους Μουσουλμάνους (Costa-Lascoux 2004: 90), προσθέτοντας ένα ρατσιστικό στοιχείο στις συζητήσεις. Αρκετοί συγγραφείς υποστηρίζουν αυτήν την άποψη. Οι Modood et al. (2007: 353), για παράδειγμα, περιγράφουν την αντιμουσουλμανική προκατάληψη ως μια μορφή «πολιτιστικού ρατσισμού».

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Αξιολόγηση των νομοθεσιών απαγόρευσης της μαντίλας στην Γαλλία και την Γερμανία

Υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν πως οι υποθέσεις αυτές στις οποίες έχει στηριχθεί η νομοθεσία επιδεικνύουν άγνοια του Ισλάμ που πιθανό να είναι και ενδεικτική της απουσίας προσωπικής εμπλοκής των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στις μουσουλμανικές κοινότητες. Υποστηρίζουν πως η προκύπτουσα ελαττωματική πληροφόρηση, σε συνδυασμό με συναισθηματικά σχόλια και φήμες, άνοιξε το δρόμο για νόμους που αντανakλούν έντονα αυτά τα ασταθή θεμέλια.

Οι νομοθεσίες επίσης δεν φαίνεται να προωθούν την ισότητα των φύλων, πράγμα το οποίο ήταν ένας από τους δηλωμένους τους στόχους. Αντιθέτως, ένα πιο πιθανό αποτέλεσμα είναι να αυξηθεί η οικονομική εξάρτηση τέτοιων γυναικών από τους άνδρες, λόγω του ότι θα αποκλειστούν από τον χώρο εργασίας τους και θα χάσουν το εισόδημά τους, όπως και από τα σχολεία με αποτέλεσμα ένα χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα έχει αρνητικές επιπτώσεις στα υποτιθέμενα θύματα της καταπίεσης παρά στους προφανείς ενόχους (Sacksofsky 2009b: 291).

Οι νομοθεσίες επίσης πιθανό να αυξάνουν τις διακρίσεις εναντίον των Μουσουλμάνων λόγω της φυλής τους, διότι θα δημιουργήσουν την εντύπωση πως οι Μουσουλμάνοι έχουν ασυμβίβαστες διαφορές και παρεξηγήσεις με τον υπόλοιπο πληθυσμό, , πράγμα το οποίο πιθανό να οδηγήσει σε αυξημένα κοινωνικο-οικονομικά μειονεκτήματα. (McGoldrick 2006: 55).

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-188/15 *Bougnaoui*

EU:C:2017:204

- Η ενάγοντας είχε προσληφθεί από την εναγόμενη εταιρεία τον Ιούλιο του 2008 (παρόλο που βρισκόταν σε θέση εργασίας από τον Φεβρουάριο του 2008) για να εκτελεί καθήκοντα με προσόντα μηχανικού, συμπεριλαμβανομένης της συναλλαγής με πελάτες. Ξεκίνησε τη δουλειά της φορώντας την ισλαμική μαντίλα, αλλά απολύθηκε χωρίς προειδοποίηση και χωρίς αποζημίωση επειδή αρνήθηκε να την αφαιρέσει σε συναντήσεις με πελάτες που το ζήτησαν.
- Η προδικαστική απόφαση ανέλυσε την πιθανή συνύπαρξη μεταξύ του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας και των πεποιθήσεων της ενάγοντα και του δικαιώματος στην ελεύθερη διεξαγωγή της επιχειρηματικής δραστηριότητας του εναγόμενου. (Wolmark 2015).
- Η ερώτηση προς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο από το Γαλλικό Δικαστήριο ήταν κατά πόσο το Άρθρο 4, της Οδηγίας 2000/78 δικαιολογούσε, με βάση τα γεγονότα της υπόθεσης (δηλαδή την απαίτηση ενός πελάτη), τις θρησκευτικές διακρίσεις ενάντια στην ενάγοντα, λόγω του ότι είχαν ένα θεμιτό στόχο (την διατήρηση των επαγγελματικών ενδιαφερόντων της εταιρείας με το να μην χάσουν τον συγκεκριμένο πελάτη) που ανήκε στην εξαίρεση της την επαγγελματικής προϋπόθεσης.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-188/15 *Bougnaoui*

EU:C:2017:204

- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως υπήρχαν άμεσες διακρίσεις λόγω θρησκείας, οι οποίες δεν ήταν δικαιολογημένες με βάση την εξαίρεση στο Άρθρο 4(1) διότι:
 - Δεν είναι νόμιμο να έχουν προτεραιότητα τα επιχειρηματικά ενδιαφέροντα της εταιρείας που βασίζονται πάνω στις προκαταλήψεις των πελατών της.
 - Δεν υπήρχε αμφιβολία για την επαγγελματική ικανότητα της ενάγοντα.
 - Η ενδυμασία της δεν καθιστούσε σημαντικό παράγοντα για τον ρόλο της στην εταιρεία ή στην εργασία της.
 - Οπότε, η προθυμία ενός εργοδότη να λάβει υπόψη τις απαιτήσεις ενός πελάτη να μην εξυπηρετείται από κάποιο εργαζόμενο που φορά ισλαμική μαντίλα δεν μπορεί να θεωρηθεί γνήσια και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση κάτω από το Άρθρο 4 της Οδηγίας 2000/78.
- Το δικαστήριο επίσης ξεκαθάρισε πως για να ισχύει η εξαίρεση πρέπει:
 - Να υπάρχει αληθινή και καθοριστική επαγγελματική ανάγκη/ προϋπόθεση (σε αυτή την περίπτωση να μην φορά μαντίλα η συγκεκριμένη υπάλληλος).
 - Το κίνητρο θα πρέπει να είναι η επίτευξη ενός θεμιτού στόχου (π.χ. η θρησκευτικά ουδέτερη εικόνα της εταιρείας).
 - Η απαγόρευση και ο στόχος πρέπει να είναι αναλογικά (proportional) (Contreras 2017).
- Αξιοσημείωτο πως δεν αναφέρθηκε καθόλου από το δικαστήριο η πιθανή πτυχή των διακρίσεων λόγω φύλου μιας και η μαντίλα φοριέται μόνο από γυναίκες. Αυτό φανερώνει πως το δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη την πολύ πιο δυσμενή θέση στην οποία βρίσκονται οι Μουσουλμάνες γυναίκες λόγω του συνδυασμένου/σωρευτικού αντίκτυπου της διατομεακής διάκρισης από τα άτομα που υποφέρουν από διακρίσεις μόνο λόγω της θρησκείας.
- Το γεγονός όμως ότι οι διατομεακές διακρίσεις δεν επιβεβαιώθηκαν ποτέ στη νομολογία δεν αλλάζει το γεγονός ότι οι περισσότερες μουσουλμάνες μετανάστριες που φορούν μαντίλα στην αγορά εργασίας υφίστανται διατομεακές διακρίσεις όπως αυτή στην παρούσα υπόθεση.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-157/15 *Achbita*

EU:C:2017:203

- Η ενάγοντας ήταν Μουσουλμάνα που αφού δούλεψε για την υποδοχή στην εταιρεία του εναγόμενου για τρία χρόνια (2003-6) αποφάσισε να ξεκινήσει να φορά μαντίλα, παρά το γεγονός πως υπήρχε άγραφος κανόνας στην εταιρεία που απαγόρευε την εμφανή χρήση οποιωνδήποτε αναγνωριστικών σημείων πολιτικών, φιλοσοφικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, έτσι ώστε η εταιρεία να μπορεί να διατηρεί μια ουδέτερη εικόνα. Παρά τις παρατηρήσεις η υπάλληλος επέλεξε να συνεχίσει να φοράει την ισλαμική μαντίλα και τελικά την απέλυσαν.
- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ερωτήθηκε κατά πόσο η γενική αυτή απαγόρευση σε όλους τους υπαλλήλους να φορούν οποιαδήποτε σημάδια πολιτικών, φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων στον χώρο εργασίας, θα μπορούσε να ισοδυναμεί με άμεση διάκριση για την υπάλληλο που φορούσε την μαντίλα.
- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως δεν υπήρχε άμεση διάκριση διότι η απαγόρευση ίσχυε για όλους τους υπαλλήλους της εταιρείας, ανεξαρτήτως των πεποιθήσεων.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-157/15 *Achbita*

EU:C:2017:203

- Όμως, υπήρχε έμμεση διάκριση ενάντια στη Οδηγία 2000/78 διότι η φαινομενικά ουδέτερη απαγόρευση επηρεάζει τα άτομα μιας θρησκείας, συγκεκριμένα τις γυναίκες Μουσουλμάνες, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τους υπόλοιπους. Οπότε, η απαγόρευση δεν επιτρέπεται εκτός και εάν δικαιολογείται από θεμιτό λόγο (η διατήρηση ουδέτερης εικόνας της εταιρείας) και ο τρόπος υλοποίησης του λόγου αυτού είναι κατάλληλος και αναγκαίος, πράγμα το οποίο είναι στη διάκριση του εθνικού δικαστηρίου της χώρας μέλους. Οπότε, μιας και η απαγόρευση είναι έμμεση, ισχύει ένας κατάλογος από νομικές εξαιρέσεις που μπορεί να εφαρμοστούν για να δικαιολογήσουν την συγκεκριμένη απαγόρευση (σε αυτή την περίπτωση η διατήρηση της ουδέτερης εικόνας της εταιρείας). Το δικαστήριο έκρινε πως ο θεμιτός λόγος ελεύθερης διεξαγωγής εργασίας δικαιολογούσε την απαγόρευση.
- Η πόρτα για απολύσεις λόγω μαντίλας δεν έχει μεν ανοίξει εντελώς αλλά έχει γίνει αποδεκτό πως οι προκαταλήψεις και η επίδρασή τους στα κέρδη της εταιρίας μπορεί να δικαιολογούν κάποιες διακρίσεις. Τα οικονομικά συμφέροντα έχουν πάρει προτεραιότητα σε σχέση με τα θεμελιώδη δικαιώματα» των ατόμων. (Aparicio 2017, 7).
- Ακολουθώντας τα δικά του χνάρια, το δικαστήριο δεν αναφέρεται στην πιθανότητα διακρίσεων μεταξύ γυναικών και ανδρών μουσουλμάνων. Η ανάλυσή του περιορίζεται στον επαναπροσδιορισμό των αρχών και την κατάταξη του θεμιτού λόγου για την ελεύθερη διεξαγωγή της επιχείρισης πάνω από την ελευθερία των θρησκευτικών πεποιθήσεων και αγνοεί την πιθανότητα ύπαρξης διατομεακών ή πολλαπλών διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής και θρησκείας. (Ufarte 2017, 9).

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Κριτική των δύο υποθέσεων

- Οι υποθέσεις αυτές δεν λαμβάνουν υπόψη το γεγονός πως τα άτομα τα οποία έχουν απολυθεί λόγω των διακρίσεων αυτών είναι γυναίκες και ότι απολύθηκαν διότι επέλεξαν να έχουν μια συγκεκριμένη ενδυμασία που επιβαλλόταν από την πίστη τους. **Η σημαντικά μεγαλύτερη αρνητική επιρροή της απαγόρευσης στις γυναίκες υπονοεί την ύπαρξη διακρίσεων λόγω φύλου, τις οποίες το δικαστήριο αγνοεί.** Πιθανόν η στάση αυτή του δικαστηρίου να ωφείλεται στο ότι η πρωταρχική και πιο φανερή, ίσως και η πιο επιβλαβής, αιτία διακρίσεων ήταν η θρησκεία και δεν ήθελε να συμπεριλάβει στην κρίση του διατομεακές διακρίσεις και έτσι δεν αναγνωρίζει καν την ύπαρξη άλλου παράγοντα διακρίσεων. (e.g., Astola 2014; Fileborn and Vera-Gray 2017).
- Η γενική αρχή της ισότητας επικαλύπτει έναν στόχο ομοιομορφίας (Nicolhs 2013), ότι δηλαδή όλοι είναι ίσοι, αρκεί το «όλοι» να αναφέρεται αποκλειστικά σε άνδρες, λευκούς κ.λπ. Στην προκειμένη περίπτωση, **η αρχή της ισότητας θεωρεί πως υπάρχει διάκριση λόγω θρησκείας σε άτομα που κατά τα άλλα είναι τα ίδια μεταξύ τους** (δηλαδή δεν γίνεται περισσότερη διάκριση εναντίον των γυναικών διότι βρίσκονται σε διαφορετική θέση από τους άνδρες). Στην πραγματικότητα όμως, το κάθε άτομο έχει διαφορετικές παραμέτρους (προθέσεις, εμπειρίες, περιστάσεις κ.τ.λ) οι οποίες τον κάνουν τόσο άτομο όσο και μέλος μιας συγκεκριμένης ομάδας. Ο μόνος τρόπος με τον οποίο ο νόμος μπορεί να αντιμετωπίσει τα δικαιώματα των ανθρώπων είναι η αντιμετώπιση της εγγενούς πολυπλοκότητάς τους, δηλαδή, οι απολυμένοι εργαζόμενοι ήταν μουσουλμάνοι, αλλά και γυναίκες και επίσης μέλη της εργατικής τάξης. **Εάν δεν ληφθούν υπόψη όλοι οι παράγοντες, τότε η νομοθεσία από μόνη της κάνει διακρίσεις.**
- Η θρησκευτική ουδετερότητα δεν είναι η ίδια για ένα Μουσουλμάνο και ένα Καθολικό διότι μόνο ο πρώτος εξωτερικεύει συνήθως την πίστη του με εμφανή σημάδια ή ενδυμασία. Επίσης δεν είναι το ίδιο να είναι κάποιος Μουσουλμάνος ή Μουσουλμάνα μιας και μόνο οι γυναίκες Μουσουλμάνες πρέπει να έχουν συγκεκριμένη ενδυμασία λόγω της πίστης τους. Συνεπάγεται πως **η απαγόρευση θρησκευτικής ενδυμασίας στο χώρο εργασίας αναμιγνύει θρησκευτικά δικαιώματα με την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών** (Halrynio and Jonker 2016).
- Η απροθυμία του δικαστηρίου να αναγνωρίσει τις διακρίσεις λόγω φύλου στις υποθέσεις αυτές πιθανό να ωφείλεται στην **γενική απροθυμία του να χειριστεί υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων.**

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

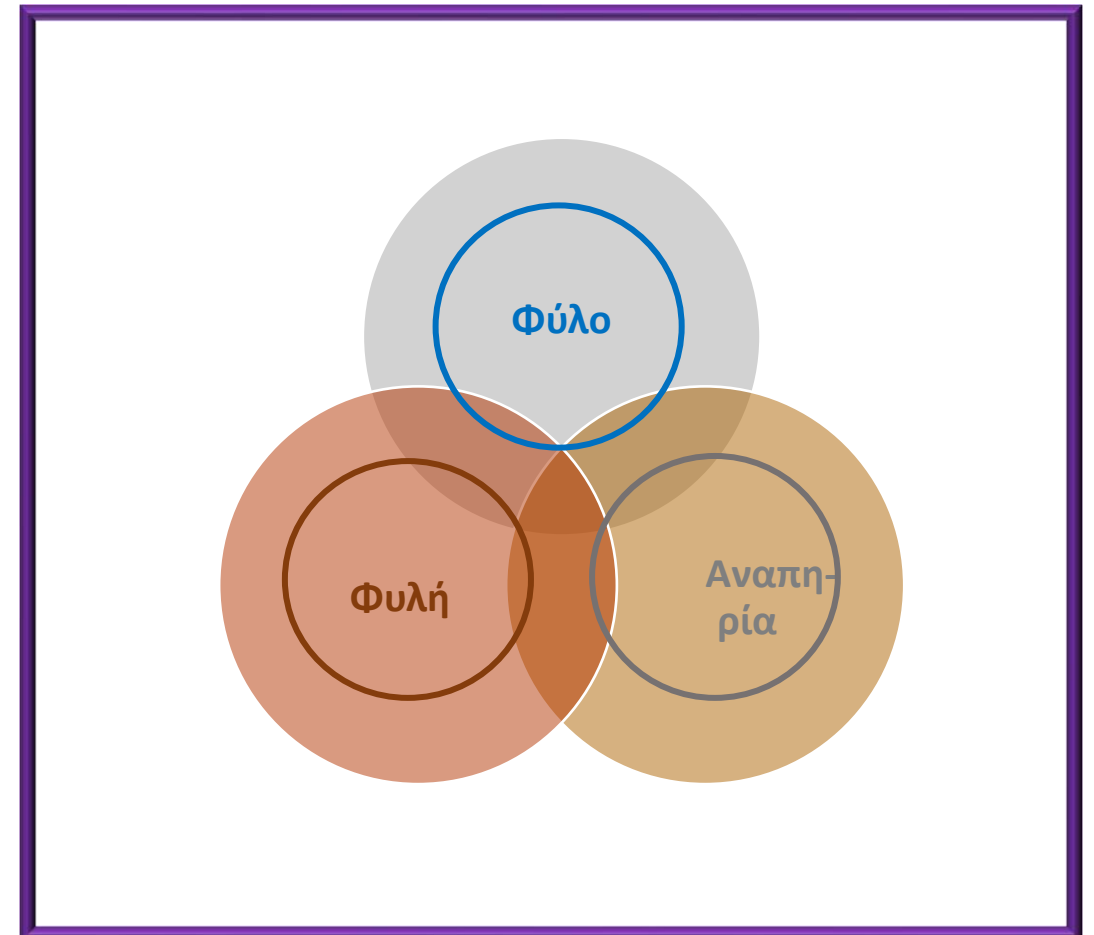
Η Ένταξη των Διατομεακών Διακρίσεων

- Σε τέτοιες υποθέσεις, απαγορεύσεων θρησκευτικών συμβόλων όπως την μαντίλα, επιβάλλεται όπως αξιολογούνται οι επιπτώσεις τους πάνω στους άνδρες και πάνω στις γυναίκες προκειμένου να διασφαλίζεται η πραγματική ισότητα. Με την ενσωμάτωση του γένους σε αυτές τις αξιολογήσεις θα γίνει πιθανό να φανερωθεί το πραγματικό αντίκτυπο του νόμου (της απαγόρευσης των διακρίσεων αλλά και των διάφορων εξαιρέσεων) στα δύο φύλα. (Hunter 2018). **Η ισότητα δεν μπορεί να είναι η αφετηρία της νομικής ανάλυσης διότι οι δομικές ανισότητες μεταξύ των φύλων ακυρώνει την επιλογή αυτή.** Η νομοθεσία δεν υπήρξε πάντα ουδέτερη, κατ' ακρίβεια, έχει αντιμετωπίσει το γυναικείο σώμα ως αντικείμενο και συχνά ρύθμιζε πώς «χρησιμοποιείται» και συμπεριφέρεται σε σύγκριση με την ελευθερία των ανδρών. Έτσι, οι γυναίκες βιώνουν το νόμο με διαφορετικό τρόπο από τους άνδρες και η εφαρμογή της προοπτικής του φύλου στην εφαρμογή της νομοθεσίας θα λάμβανε υπόψη αυτή την πραγματικότητα (π.χ. Nicolis 2013· Fileborn και Vera-Gray 2017).
- Εάν οι εσωτερικοί κανονισμοί μιας εταιρείας, και η νομοθεσία που τους επιτρέπει, περιλαμβάνουν ένα γενικό κώδικα ενδυμασίας, αλλά ο κώδικας αυτός επηρεάζει μόνο τις μουσουλμάνες γυναίκες και όχι τους μουσουλμάνους άνδρες, δεν μπορεί να αντιμετωπιστούν οι διακρίσεις απλά και αποκλειστικά από την θρησκευτική τους πτυχή. Η πτύχη τους που έχει να κάνει με διακρίσεις λόγω φύλου πρέπει να ενταχθεί στην προσέγγιση αντιμετώπισής τους, ακόμα και εάν είναι δύσκολο διότι τότε θα μεταβληθεί η υπόθεση σε υπόθεση διατομεακών διακρίσεων. (Cuypers 2019). **Η μονοδιάστατη προσέγγιση που έχει μέχρι τώρα υιοθετήσει το δικαστήριο δεν αντικατοπτρίζει την πραγματική εμπειρία του θύματος.** Η ένταξη της πολυδιάστατης φύσης των διακρίσεων είναι αναγκαία για να φέρει την νομική πρακτική πιο κοντά στην διεξαγωγή της πραγματικής δικαιοσύνης (Fileborn και Vera-Gray 2017).
- Η βελτίωση της νομοθεσίας στον τομέα των διατομεακών διακρίσεων θα βοηθούσε στον χειρισμό τέτοιων διακρίσεων, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως η ισχύουσα νομοθεσία δεν μπορεί να τις αντιμετωπίσει αποτελεσματικά (Gimenez 2013).

Εναλλακτική Προσέγγιση: Dagmar Schiek

- Ο συγγραφέας εισηγείται την οργάνωση των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων με ετεραρχικό (αντί ιεραρχικό) τρόπο, γύρω από τρεις κόμβους.
- Ο κάθε κόμβος θα έχει ένα κέντρο που είναι ο κύριος λόγος διακρίσεων, γύρω από τον οποίο θα οργανώνονται οι υπόλοιποι, σχετικοί με αυτόν, λόγοι. Με αυτό τον τρόπο, ένας λόγος διακρίσεων μπορεί να βρίσκεται κοντά στο κέντρο ή στην περιφέρεια του, κάποιες φορές μπορεί να βρίσκεται στο εξωτερικό μέρος της περιφέρειας του συγκεκριμένου κυρίως λόγου, έτσι ώστε να εμπίπτει και στην περιφέρεια του άλλου κόμβου διακρίσεων.
- Οι επικαλυπτόμενες τροχιές υποδηλώνουν ότι η επικάλυψη και οι διασταυρώσεις δεν είναι η εξαίρεση αλλά ο κανόνας. Με αυτόν τον τρόπο, οι κόμβοι ως οργανωτικές αρχές θα μπορούν επίσης να προσφέρουν επαρκείς απαντήσεις στις διατομεακές διακρίσεις.

Εναλλακτική Προσέγγιση- Dagmar Schiek

Οι τρεις βασικοί κόμβοι διακρίσεων

Η βιωσιμότητα της ιδέας εξαρτάται από τον εντοπισμό ενός περιορισμένου αριθμού κόμβων, γύρω από τους οποίους μπορούν να περιφέρονται οι υπόλοιποι. Η επιλογή της φυλής, του φύλου και της αναπηρίας βασίζεται τόσο σε τυπικούς όσο και σε εννοιολογικούς λόγους.

Φυλή

Η φυλή είναι μια καθαρά πολιτιστική κατασκευή η οποία στηρίζεται στην διαφορετικότητα ατόμων που προέρχονται από διαφορετικούς γεωγραφικούς προορισμούς. Η διαφορετικότητα της κάθε φυλής μπορεί να βασίζεται σε σωματικά χαρακτηριστικά (π.χ. χρώμα του δέρματος ή η υφή των μαλλιών) αλλά δεν περιορίζεται σε αυτά. Το κύριο ζήτημα είναι η απόδοση κατωτερότητας και «ετερότητας», που μπορεί να προέρχονται από μεταβλητούς παράγοντες όπως η γλώσσα και η θρησκεία.

Φύλο

Το φύλο είναι μια κατηγορία που αναφέρεται σε βιολογικές διαφορές αλλά που δεν περιορίζεται σε αυτές. Περιλαμβάνει ένα κοινωνικό καταμερισμό εργασίας (π.χ. ρόλοι στην οικογένεια και μέγανωμα των παιδιών) και την πρόσβαση σε πόρους. Από αυτή την άποψη, οι κατηγορίες «γυναικών» και «ανδρών» επεκτείνονται σε κοινωνικές κατηγορίες.

Αναπηρία

Η αναπηρία είναι και αυτή μια πολιτιστική κατασκευή, που αναφέρεται σε έννοιες σωματικής αυτονομίας και πρόσβασης σε κοινωνικές διαδικασίες (εργασία, κοινωνικοποίηση κ.τ.λ.) και σε άλλους πόρους.

Εναλλακτικές - Dagmar Schiek

Λόγοι διακρίσεων που οργανώνονται γύρω από τους τρεις κόμβους

Κόμβος Φύλου: Θα πρέπει να συμπεριληφθούν οι διακρίσεις λόγω μη εκπλήρωσης των προσδοκιών για το ρόλο του φύλου. Π.χ. οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, εγκυμοσύνης και ακατάλληλης εμφάνισης σαν γυναίκα ή άνδρας (τράνς, cross-dressers, drag queens κ.τ.λ). Μπορεί να συμπεριλαμβάνει επίσης διακρίσεις όπως την προσδοκία ότι οι μητέρες θα φέρουν το μεγαλύτερο βάρος της φροντίδας των παιδιών, διακρίσεις ενάντια σε πατέρες που είναι αυτοί οι κύριοι φροντιστές των παιδιών που προκύπτουν από νομοθεσίες που παρέχουν πλεονεκτήματα μετά τη μητρότητα μόνο στις γυναίκες.

Κόμβος Φυλής: Η φυλή προσδιορίζεται από διάφορα χαρακτηριστικά, διακρίσεις με βάση των χαρακτηριστικών αυτών ανήκουν στον κόμβο της, π.χ. χρώμα του δέρματος, εθνική καταγωγή, γλώσσα και θρησκεία.

Κόμβος Αναπηρίας: Ο κόμβος αναπηρίας είναι αναμφισβήτητα ο πιο δύσκολος διότι η έννοια του «ατόμου με αναπηρία» περιλαμβάνει ένα τεράστιο βαθμό ποικιλομορφίας, συμπεριλαμβανομένων σωματικών, ψυχολογικών και ψυχικών διαφορών, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με το κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να οδηγήσουν σε αποκλεισμό και διακρίσεις. Το κέντρο του κόμβου θα πρέπει να αποτελείται από οποιαδήποτε σωματική, ψυχολογική ή διανοητική διαφορά που οδηγεί σε μειωμένες ευκαιρίες για συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Όσον αφορά την περιφέρεια του κόμβου, συμπεριλαμβάνει οποιεσδήποτε διακρίσεις που συνδέονται με την ανάγκη να ικανοποιηθούν διαφορετικές φυσικές ανάγκες. Ένα φανερό παράδειγμα που ανήκει στην κατηγορία αυτή είναι η ηλικία (όπου πρέπει να γίνονται εύλογες προσαρμογές για να βοηθηθούν ηλικιωμένα άτομα με μειωμένες σωματικές λειτουργίες και σχετικές προκαταλήψεις). Άλλο ένα παράδειγμα (όχι τόσο φανερό) μπορεί να είναι η εγκυμοσύνη, η οποία όμως σχετίζεται και με τον κόμβο φύλου και μπορεί να βρίσκεται και στις δύο κατηγορίες.

Εναλλακτικές -Dagmar Schiek

Ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως η αναδιοργάνωση αυτή των λόγων διακρίσεων σε κόμβους θα προσφέρει την λύση στην αντιμετώπιση των διατομεακών διακρίσεων. Τέτοιες υποθέσεις θα μπορούν πλέον να έχουν την δική τους θέση και το δικό τους αποτύπωμα πάνω στο σχεδιάγραμμα των λόγων διακρίσεων, οπουδήποτε και να εμπίπτει αυτό, ακόμα και αν είναι σε κάποιο σημείο τομής μεταξύ των κόμβων. Αυτό θα λειτουργεί σαν ερμηνευτικό μέσο, χωρίς να χρειάζονται αναγκαστικά αλλαγές στον γραπτό νόμο. Επιπλέον, θα μπορεί να λειτουργήσει και σαν κατευθυντήρια γραμμή μελλοντικών αλλαγών στην νομοθεσία.

Διατομεακές Διακρίσεις

Η εναλλακτική αυτή προσφέρει την ευκαιρία να εντοπιστούν οι διακρίσεις που κάνουν τη διαφορά. Για παράδειγμα, σε μια περίπτωση, μπορεί να φαίνεται ότι οι διακρίσεις λόγω ηλικίας είναι ο κύριος λόγος διακρίσεων, ωστόσο, αυτό θα κατευθύνει την υπόθεση προς το κέντρο του κόμβου αναπηρίας. Παρομοίως, σε άλλη περίπτωση, οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού μπορεί να φαίνεται ότι είναι ο κύριος λόγος διακρίσεων, ωστόσο, αυτό θα συσχετιζόταν άμεσα με τα στερεότυπα φύλου και, έτσι, θα μετακινούσε την υπόθεση προς το κέντρο του κόμβου φύλου.

Εναλλακτικές -Dagmar Schiek

Παραδείγματα

Υποχρεωτικές συνταξιοδοτικές πολιτικές, που θέτουν ανώτατα όρια ηλικίας για την παραμονή στην απασχόληση:

Αυτά βασίζονται στην υπόθεση, μεταξύ άλλων, ότι σε μια ορισμένη ηλικία ένα άτομο θα έχει συγκεντρώσει επαρκές συνταξιοδοτικό δικαίωμα για να του επιτρέψει να εγκαταλείψει άνετα την αγορά εργασίας.

Όσοι αποκλείονται συστηματικά από τις αγορές εργασίας, π.χ. λόγω φύλου (εγκυμοσύνη, παιδιά κ.τ.λ), είναι πιο πιθανό να έχουν συγκεντρώσει χαμηλότερο συνταξιοδοτικό δικαίωμα. Για το λόγο αυτό, τα εμπόδια ηλικίας πολύ συχνά εισάγουν έμμεσα διακρίσεις για άλλους λόγους. Αυτές οι υποθέσεις πιθανό να βρίσκονταν πιο κοντά στο κέντρο του κόμβου διακρίσεων φύλου (ανάλογα με τα γεγονότα της υπόθεσης).

Από την άλλη, εάν για κάποιο λόγο η ηλικία συνταξιοδότησης επηρεαζόταν από την έλλειψη ικανότητας λόγω ηλικίας (π.χ. πιλότος) τότε θα ανήκε πρωταρχικά στον κόμβο της αναπηρίας, χωρίς όμως αναγκαστικά να αποκλειστεί από τους άλλους κόμβους εάν παρέμεναν σχετικοί.

Οι διακρίσεις λόγω θρησκευτικής ενδυμασίας

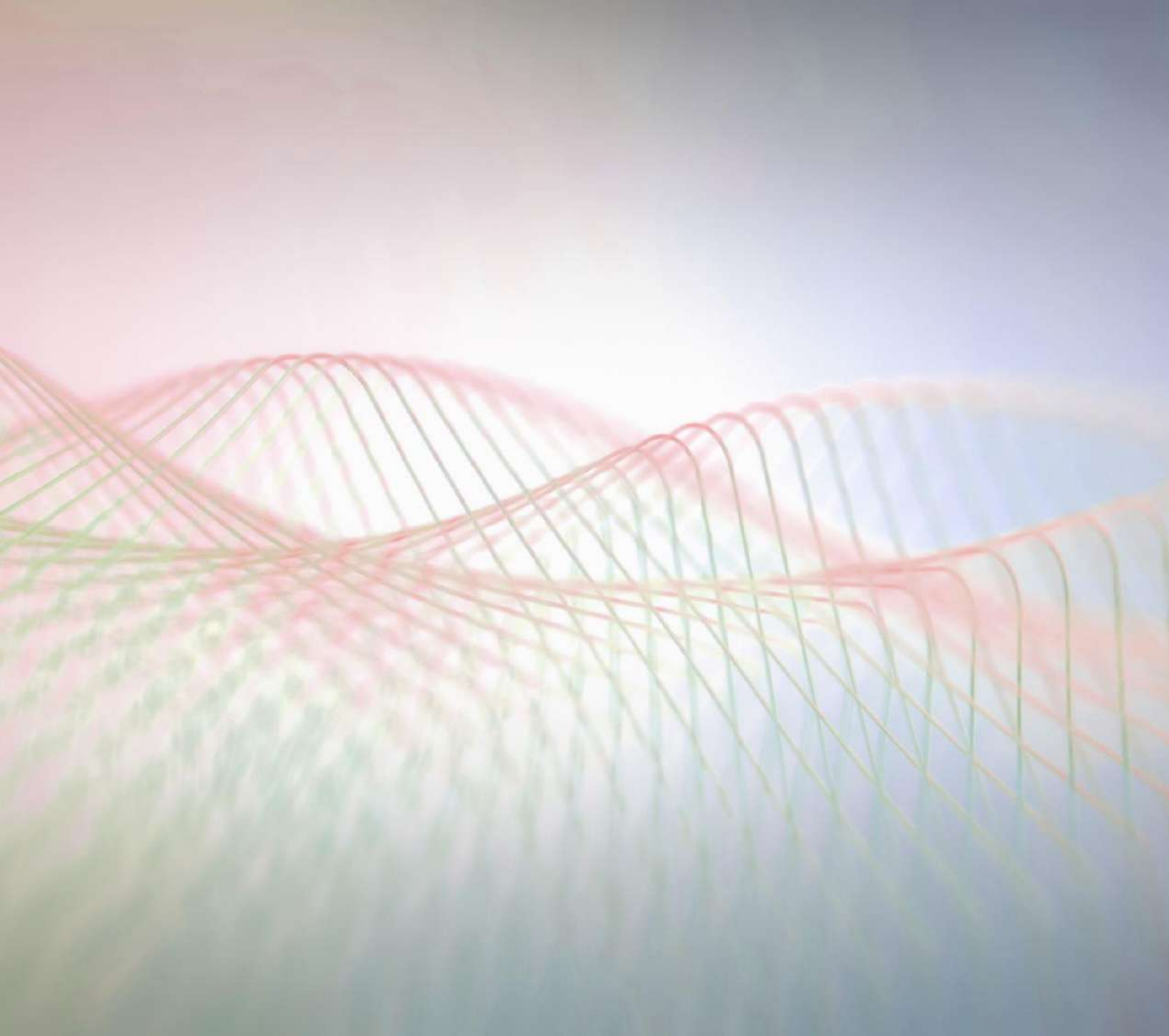
Αυτές οι διακρίσεις θα αποτελούν συνήθως μια ιδιαίτερα σκληρή μορφή διάκρισης που θα εντοπίζεται μεταξύ φύλου και φυλής.

Ο αποκλεισμός από τα επιδόματα συνταξιοδότησης λόγω του φύλου του συντρόφου

Αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διάκριση λόγω φύλου μέσω του σεξουαλικού προσανατολισμού και ως διάκριση λόγω ηλικίας, π.χ. υπόθεση Parris.

Βιβλιογραφία

- Paul Craig and Grainne De Burca, 'EU Law: Text, Cases and Materials' Oxford University Press, Oxford, 2020, 7th Edition, Chapter 25.
- Kimberly Crenshaw, 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics', from the book 'Feminist Legal Theories', Routledge, 1997, 1st Edition, page 139.
- <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1388262717729592>
- Erica Howard, 'EU Antidiscrimination Law: Has the CJEU Stopped Moving Forward?' (2018) 18(2-3) International Journal of Discrimination and the Law 60
- Lawson, Anna. European Union Non-Discrimination Law and Intersectionality : Investigating the Triangle of Racial, Gender and Disability Discrimination, edited by Dagmar Schiek, Taylor & Francis Group, 2011. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/nicosia/detail.action?docID=655451>.
- Karayigit, Mustafa T. 'Prevalence of an Economic Right/Freedom Over a Social Right in a Horizontal Litigation Once Again'. European Public Law 27, no. 4 (2021): 733–758. © 2021 Kluwer Law International BV, The Netherlands

Εύλογες Προσαρμογές

Προσφορά πραγματικής ισότητας ή
αύξηση των διακρίσεων για τα
άτομα με αναπηρία;

Παρουσίαση από κα. Στέλλα Κυριακίδου (Επίτροπος Υγείας της ΕΕ)

- Γενική εισαγωγή στο αντικείμενο
- Ισότητα στον τομέα της υγείας

Νομοθεσία και Νομολογία

- Διεθνής προσέγγιση – ΟΗΕ
- Νομοθεσία και Νομολογία της ΕΕ κάτω από την ομπρέλα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
- Νομοθεσία και Νομολογία της ΕΕ

Οι δύο προσεγγίσεις για την αναπηρία

- Το ιατρικό μοντέλο
- Το κοινωνικό μοντέλο
- Η εφαρμογή των δύο μοντέλων και τα προβλήματα
- Ο δρόμος μπροστά

Θετικές διακρίσεις ν Εύλογες προσαρμογές

Κάποια Γεγονότα

Υπολογίζεται πως περίπου 15% του συνολικού παγκόσμιου πληθυσμού ζουν με κάποιας μορφής αναπηρία. Από εκείνους, 2.2% έχουν λειτουργικές δυσκολίες. (World Health Organization, 2011).

Στην ΕΕ, μόνο τα μισά άτομα με αναπηρίες εργοδοτούνται σε αντίθεση με τα τρία τέταρτα των ατόμων χωρίς αναπηρίες (EPRS, 2020).

Το 28,4 % των ατόμων με αναπηρία αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού έναντι του 17,8 % των ατόμων χωρίς αναπηρία.

Μόλις το 29,4 % των ατόμων με αναπηρία έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σύγκριση με το 43,8 % των ατόμων χωρίς αναπηρία.

Το 52 % των ατόμων με αναπηρία αισθάνεται ότι υφίσταται διακρίσεις.

Κάποια Γεγονότα

Η αναπηρία, σαν λόγος διακρίσεων, είναι διαφορετική από τους άλλους (φυλή, φύλο, θρησκεία, ηλικία, σεξουαλικός προσανατολισμός) διότι οποιοσδήποτε έχει την προοπτική να αποκτήσει κάποια αναπηρία σε οποιαδήποτε φάση της ζωής του. Επίσης, ο όρος αναπηρία καλύπτει ένα τεράστιο φάσμα χαρακτηριστικών, πράγμα το οποίο δυσκολεύει ιδιαίτερα την αντιμετώπιση τους.

Οι εύλογες προσαρμογές έχουν την δυνατότητα να είναι «μεταμορφωτικές λόγω της πραγματικής ισότητας που μπορούν να προσφέρουν» αλλά η δυνατότητα αυτή εξαρτάται πάντα από την διατύπωση της νομοθεσίας που τις καθιερώνει (Buckley and Quinlivan, 2021: 19).

Από την άλλη, κάποιοι υποστηρίζουν πως οι διακρίσεις λόγω αναπηρίας στον τομέα της εργασίας δεν θα έπρεπε να απαγορεύονται αλλά να καθορίζονται από την ελεύθερη αγορά (Erstein 1995). Με βάση αυτό το επιχείρημα, η υποχρέωση του εργοδότη να προσφέρει εύλογες προσαρμογές θα ήταν υπερβολική.

Σε γενικές γραμμές, σε διάφορες δικαιοδοσίες, τα ποσοστά επιτυχίας των νομικών αγωγών για διακρίσεις λόγω αναπηρίας είναι χαμηλά (Konur 2007: 187).

Διεθνής Νομοθεσία

Η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities) (2006)

Άρθρο 1: Σκοπός: Ο σκοπός της παρούσας Σύμβασης είναι η προαγωγή, προστασία και διασφάλιση της πλήρους και ισότιμης απόλαυσης όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών από όλα τα ΑμεΑ και η προώθηση του σεβασμού της εγγενούς αξιοπρέπειας. Στα ΑμεΑ συμπεριλαμβάνονται άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, νοητικές, πνευματικές ή αισθητηριακές βλάβες, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια δύνανται να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους.

Άρθρο 2: «Εύλογη προσαρμογή» σημαίνει αναγκαία και κατάλληλη τροποποίηση και προσαρμογές οι οποίες δεν επιβάλλουν δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου χρειάζεται σε μια ειδική περίπτωση, προκειμένου να διασφαλίσει στα ΑμεΑ την απόλαυση ή άσκηση σε ίση βάση με τους άλλους όλων των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών.

Άρθρο 3: Οι αρχές της παρούσας Σύμβασης είναι:

- (α) σεβασμός για εγγενή αξιοπρέπεια, ατομική αυτονομία συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας να κάνει τις δικές του επιλογές, και ανεξαρτησία ατόμων,
- (β) μη-διάκριση,
- (γ) πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή και ένταξη στην κοινωνία,
- (δ) σεβασμός για τη διαφορετικότητα και την αποδοχή των ΑμεΑ ως μέρος της ανθρώπινης διαφορετικότητας/ποικιλομορφίας και ανθρωπότητας,
- (ε) ισότητα των ευκαιριών,
- (στ) δυνατότητα πρόσβασης,
- (ζ) ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών,
- (θ) σεβασμός για τις εξελισσόμενες δυνατότητες των παιδιών με αναπηρία και σεβασμός για το δικαίωμα των παιδιών με αναπηρία να διατηρήσουν την ταυτότητα τους.

Διεθνής Νομοθεσία

Η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες
(United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities)

Άρθρο 27(ι): Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι εύλογη προσαρμογή παρέχεται στα ΑμεΑ **στο χώρο εργασίας**

Άρθρο 28: Τα Κράτη Μέλη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ για ένα **ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης** για τα ίδια και τις οικογένειες τους, συμπεριλαμβανομένης της ικανοποιητικής διατροφής, ενδυμασίας και στέγασης, συγχρόνως δε και το δικαίωμα της **συνεχούς βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης** τους, και λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία και την προώθηση αυτού του δικαιώματος **χωρίς διάκριση λόγω της αναπηρίας**.

Προσθέτονται κατηγορίες όπως **η κοινωνική ζωή, η πολιτική ζωή, ο αθλητισμός** κ.α., όπου επαναλαμβάνεται το δικαίωμα των ΑμεΑ να συμμετέχουν χωρίς διακρίσεις και ότι τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για να το διασφαλίζουν.

Η Σύμβαση του ΟΗΕ έχει επικυρωθεί από την πλειοψηφία των χωρών μελών της ΕΕ και έχει αποκτήσει πρωταρχικό ρόλο στο σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Είναι συχνά το σημείο αναφοράς για την ερμηνεία των δικαιωμάτων των ΑμεΑ με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η νομοθεσία της ΕΕ Ανθρώπινα Δικαιώματα

Τα δικαιώματα των ΑμεΑ καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό από τις Ευρωπαϊκές Νομοθεσίες που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) (1950):

- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΑ), ως ο εκτελεστής της ΕΣΔΑ, έχει αναλάβει ένα σημαντικό ρόλο στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, ωθώντας τα κράτη μέλη να προβούν σε νομοθετικές αλλαγές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.
- Είναι αξιοσημείωτο πως η ΕΣΔΑ δεν αναφέρεται ρητά στα δικαιώματα των ΑμεΑ αλλά οι γενικές προϋποθέσεις της ενάντια στις διακρίσεις λόγω «κάθε άλλης κατάστασης» (other status) έχουν χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα για να διασφαλιστούν τα δικαιώματα των ΑμεΑ.
- Η πρώτη φορά που αναγνωρίστηκε πως η λίστα απαγορευμένων παραγόντων διακρίσεων του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ μπορεί να εφαρμοστεί για διακρίσεις λόγω αναπηρίας ήταν στην υπόθεση **Glor v Switzerland**, όπου το ΕΔΑΑ έκρινε πως ο φόρος που έπρεπε να πληρωθεί λόγω του ότι ο ενάγοντας είχε κριθεί ακατάλληλος λόγω μικρής αναπηρίας για να διεξάγει την στρατιωτική θητεία του, παραβίαζε το άρθρο 14 κάτω από την «κάθε άλλη κατάσταση». Να σημειωθεί πως το δικαστήριο έκρινε πως υπήρχε και παραβίαση του άρθρου 8 για το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και οικογένειας.
- Σε άλλες υποθέσεις, το Δικαστήριο εξέτασε τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία σε σχέση με το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2), την απαγόρευση των βασανιστηρίων (άρθρο 3), το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6), το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της οικογενειακής ζωής (άρθρο 8), το δικαίωμα γάμου (άρθρο 12), την προστασία της ιδιοκτησίας (άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της σύμβασης), το δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης) και το δικαίωμα ψήφου (άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1).

Η νομοθεσία της ΕΕ Ανθρώπινα Δικαιώματα

Τα δικαιώματα των ΑμεΑ καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό από τις Ευρωπαϊκές Νομοθεσίες που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΕΚΧ) (1961)

- Αποτελεί μία από τις Συνθήκες του Συμβουλίου της Ευρώπης που προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- Ο ΕΚΧ συμπληρώνει την ΕΣΔΑ διότι **αναγνωρίζει πιο συγκεκριμένα δικαιώματα για άτομα ΑμεΑ** και τους προσφέρει ένα παράλληλο σύστημα προστασίας, μέσω της Συλλογικής Διαδικασίας Παραπόνων.
- Το άρθρο 136 προβλέπει πως:
 - «Κάθε ανάπηρο άτομο [άτομο με ειδικές ανάγκες], ανεξάρτητα από την προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του [των ειδικών του αναγκών], πρέπει να απολαύει συγκεκριμένων **πρόσθετων ευεργετημάτων** με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική ένταξη του. Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν ιδίως, ανάλογα με τις ικανότητες των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργονομία, τη δυνατότητα πρόσβασης, την κινητικότητα, τα μεταφορικά μέσα και την κατοικία.»

Νομοθεσία της ΕΕ Συνθήκη και Οδηγία

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ

- **Άρθρο 10 ΣΛΕΕ:** Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, **αναπηρίας**, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Οδηγία 2000/78/ΕΚ

- **Άρθρο 2(β)(ii):** Για τα **πρόσωπα με κάποιο μειονέκτημα**, ο εργοδότης ή κάθε πρόσωπο ή οργανισμός έναντι του οποίου ισχύει η παρούσα οδηγία, υποχρεούται, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, **να λάβει κατάλληλα μέτρα... με σκοπό την εξάλειψη των μειονεκτημάτων...**
- **Άρθρο 5:** Για να εξασφαλισθεί η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι **προσώπων με ειδικές ανάγκες, προβλέπονται εύλογες προσαρμογές**. Αυτό σημαίνει ότι ο εργοδότης λαμβάνει τα ενδεδειγμένα μέτρα, ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσιάζονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ώστε το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, ή προκειμένου να του παρέχεται εκπαίδευση, αρκεί τα μέτρα αυτά **να μη συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη**. Η επιβάρυνση δεν είναι δυσανάλογη όταν αντισταθμίζεται επαρκώς με μέτρα λαμβανόμενα στο πλαίσιο της πολιτικής ενός κράτους μέλους υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- **Άρθρο 7(2):** Όσον αφορά τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, **η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει** τα κράτη μέλη να διατηρηθούν ή να εισάγουν διατάξεις προστασίας της υγείας και της ασφαλείας στο χώρο εργασίας, ούτε μέτρα που στοχεύουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων με σκοπό τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στον τομέα της εργασίας.

Ανάλυση

Οδηγίας 2000/78 – Άρθρο 5

- Το Άρθρο 5 της Οδηγίας 2000/78 υποχρεώνει τους εργοδότες να μην αγνοούν την ύπαρξη κάποιας αναπηρίας. Πιο συγκεκριμένα **απαγορεύει στους εργοδότες να αρνηθούν να δώσουν κάποια ευκαιρία εργασίας σε άτομο με αναπηρία, λόγω της αναπηρίας του, εάν η αναπηρία αυτή μπορεί να αντιμετωπιστεί και να εξουδετερωθεί μέσω κάποιας εύλογης προσαρμογής**, όπως για παράδειγμα η αλλαγή πόστου ή η αλλαγή του φυσικού χώρου εργασίας. Αυτή η προσέγγιση μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ένα είδος νομοθετικής διάταξης ενάντια στις διακρίσεις, που συσχετίζεται (αν και δεν είναι το ίδιο) με τις άμεσες και έμμεσες διακρίσεις.
- Αν και η νομοθεσία της ΕΕ σε σχέση με τις εύλογες προσαρμογές λόγω αναπηρίας **περιορίζεται στον χώρο της εργασίας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης/κατάρτισης, πολλές χώρες μέλη το έχουν επεκτείνει** σε άλλους τομείς όπως αυτό της πρόσβασης σε προϊόντα και υπηρεσίες.
- Επίσης, κάποιες χώρες μέλη έχουν επεκτείνει τις εύλογες προσαρμογές και σε άλλες ομάδες που αντιμετωπίζουν διακρίσεις, π.χ. για να αντιμετωπιστούν οι διακρίσεις λόγω θρησκείας θα μπορούσε να γίνοντας εύλογες προσαρμογές όπως προσαρμογή των ωρών εργασίας για να λαμβάνουν υπόψη την ώρα προσευχής κάποιων θρησκειών (αυτό το εισηγήθηκε και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο).

Νομολογία της ΕΕ Αναπηρία

Η Οδηγία 2000/78 δεν περιέχει ορισμό της αναπηρίας, όπως ούτε η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ΑμεΑ την οποία έχει επικυρώσει η ΕΕ.

[Case C-13/05 Chacon Navas \(2006\) ECR I-6467:](#)

Η ενάγουσα ήταν σε αναρρωτική άδεια 8 μηνών και ο ιατρός της δεν μπορούσε να υπολογίσει το χρονικό διάστημα για το οποίο θα έπρεπε να απουσιάσει από την δουλειά της. Η εταιρία εργοδότησής της την απέλυσε και της πρόσφερε αποζημίωση. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, που δεν ηξερε κάτι άλλο για την κατάστασή της εκτός από το ότι ήταν αρρώστια, έκρινε πως **η αρρώστια δεν είναι το ίδιο με την αναπηρία.**

[Cases C -335 και 337/11 Ring and Skouboe Werge v Dansk almennyttigt Boligselskab EU:C2013:222:](#)

Μπορεί όμως **η αναπηρία να προέλθει από αρρώστια**, είτε είναι θεραπεύσιμη είτε όχι. Αυτό περιλαμβάνει μακροχρόνιους περιορισμούς που προέρχονται από σωματικές, ψυχικές ή ψυχολογικές ασθένειες που εμποδίζουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή στον εργασιακό τομέα κάτω από τις ίδιες προϋποθέσεις με τους άλλους εργαζόμενους. Αυτό δεν σημαίνει πως ο εργαζόμενος δεν πρέπει να μπορεί να συμμετέχει καθόλου στην αγορά εργασίας, αλλά ότι υπάρχει **κάποιο εμπόδιο στην συμμετοχή του**. Η ανάγκη για την παροχή εύλογων προσαρμογών δεν είναι κριτήριο για το κατά πόσο υπάρχει αναπηρία, ξεκαθάρισε το δικαστήριο, αλλά μια νομική συνέπεια της ύπαρξης της αναπηρίας.

Στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αναπηρία 2017-2023

Υιοθετήθηκε στις 30 Νοεμβρίου του 2016.

Γενικός Στόχος της η διασφάλιση της ισότητας, της αξιοπρέπειας και των ίσων ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρίες.

Θέτει τους εξής πέντε τομείς προτεραιότητας:

- 1) Ισότητα και μη διάκριση
- 2) Ενημέρωση/ευαισθητοποίηση
- 3) Προσβασιμότητα
- 4) Ίση αναγνώριση ενώπιον του Νόμου
- 5) Απαλλαγή από εκμετάλλευση, βία και κακομεταχείριση

Τονίζει τα εξής διατμηματικά θέματα κατά τη λήψη αποφάσεων και προαγωγή δράσεων:

- 1) Συμμετοχικότητα, συνεργασία και συντονισμός
- 2) Καθολικός σχεδιασμός και αρχή εύλογων προσαρμογών
- 3) Προοπτική ισότητας φύλων
- 4) Ύπαρξη πολλαπλών διακρίσεων
- 5) Εκπαίδευση και κατάρτιση

Η Στρατηγική στοχεύει στην εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών

Ο τρόπος αντιμετώπισης της αναπηρίας

Τα κύρια ερωτήματα που εγύρονται

Τι είναι
πραγματικά η
αναπηρία;

Υπάρχουν ακόμη
διακρίσεις;

Τις μειώνουν ή τις αυξάνουν οι
εύλογες προσαρμογές;

Ποια θα έπρεπε
να είναι τα
επόμενα βήματα;

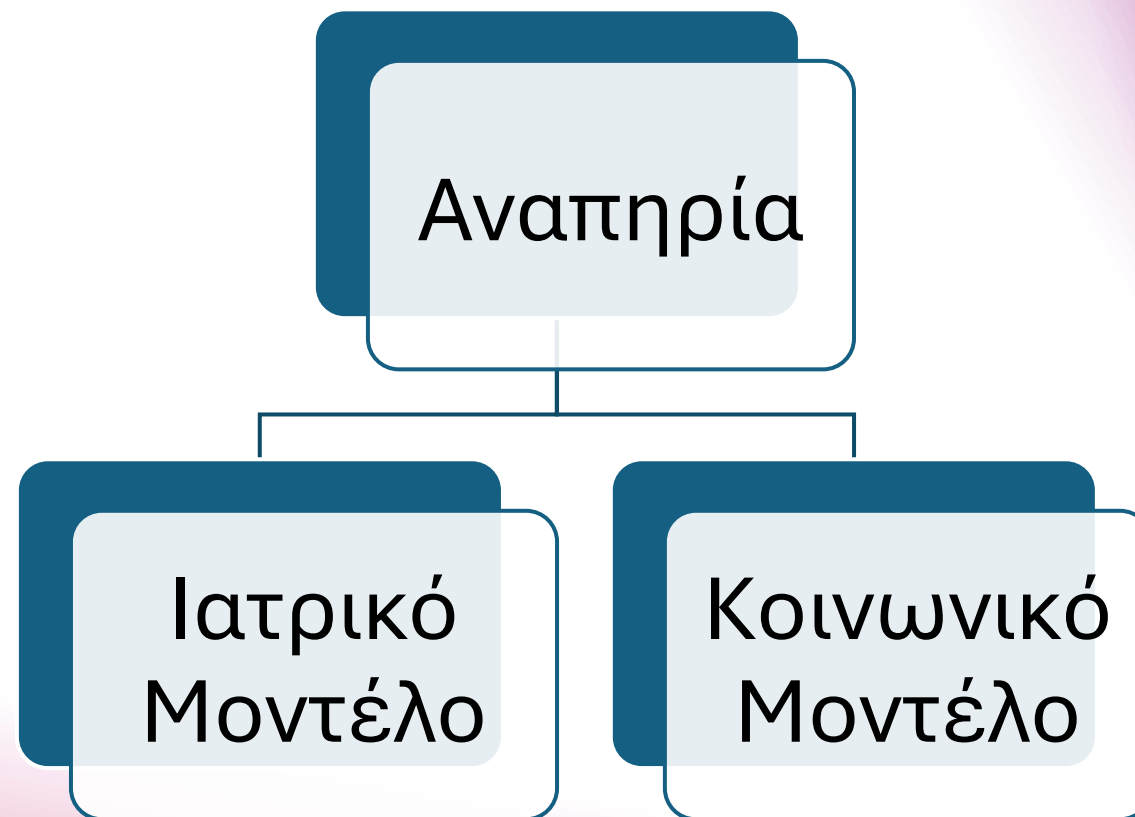
Τι είναι η αναπηρία;

Ηθικό Μοντέλο – Η Αφετηρία

- Το μοντέλο αυτό ήταν το πρώτο το οποίο καθόρισε τι είναι η αναπηρία αλλά σήμερα δεν έχει πλέον **σχεδόν** καθόλου επιρροή.
- Καθορίζει την αναπηρία σαν άμεση συνέπεια κάποιας αμαρτίας ή σφάλματος του ΑμεΑ. Εισηγείται πως είναι θέλημα Θεού σαν αποτέλεσμα κάποιας ανεπάρκειας του ατόμου. (McTigue, 2010).
- Παρόλο που πλέον το μοντέλο αυτό δεν λαμβάνει καμία υποστήριξη η ιστορική κληρονομιά του προσφέρει διορατικότητα ως προς την γενική αρνητικότητα που σχετίζεται με την αναπηρία, η οποία συμβάλλει στις διακρίσεις που υπάρχουν εναντίον της (McTigue, 2010)
- Το μοντέλο βοηθά στην απεικόνιση του στιγματισμού που συνοδεύει την αναπηρία (McTigue, 2010).

Τι είναι η αναπηρία

Τα δύο μοντέλα

Τι είναι η αναπηρία; Το Ιατρικό Μοντέλο

- Αναλύει την αναπηρία με βάση **βιολογικά κριτήρια**, σαν ένα ιατρικό ή ατομικό φαινόμενο, όπου η σωματική ή η ψυχολογική βλάβη του ατόμου θεωρείται πως το αποτρέπει από την συμμετοχή του στην κοινωνία. (Brittain, 2004), πράγμα το οποίο **καταλήγει στον κοινωνικό αποκλεισμό** του. Το μοντέλο αυτό θεωρεί πως τα προβλήματα που αντικειτρωπίζουν τα ΑμεΑ είναι **ανεξάρτητα από το ευρύτερο κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτικό περιβάλλον** και ότι το γεγονός πως νιώθουν σαν βάρος στην κοινωνία και ότι προκαλούν πολλά **προβλήματα προέρχεται από τα ίδια** (Brittain, 2004: 430).
- Το μοντέλο και η ιατρική επεξήγηση της αναπηρίας δεικνύει το σκεπτικό πως **τα ΑμεΑ δεν μπορούν να είναι ανεξάρτητα** λόγω της «βλάβης» που έχουν και πρέπει να εξαρτώνται από άλλους, παρά να μετασχηματίζει τις συμπεριφορές που υπάρχουν (Bunbury, 2019:28). Διάφορες έρευνες έχουν δείξει πως τα ΑμεΑ έχουν συσχετιστεί στο παρελθόν με **αρνητικά στερεότυπα**, τα οποία αναπόφευκτα τους παρουσιάζουν παθητικούς και αξιολύπητους.
- Το μοντέλο θεωρεί πως άτομα είναι «ανάπηρα» διότι **δεν μπορούν να λειτουργήσουν σαν «κανονικά άτομα»** και η αναπηρία (βλάβη) θεωρείται κάτι το οποίο πρέπει να θεραπευτεί (Haegele and Hodge 2016: 195). Οι ιατροί και οι άλλοι ειδικοί έχουν αναλάβει την θεραπεία της βλάβης, και τα ΑμεΑ **θεωρούνται άξιοι λύπησης**, πράγμα που οδηγεί στο να τους συμπεριφέρονται υποτιμητικά (Woodhams and Corby, 2003).

Τι είναι η αναπηρία; Το Ιατρικό Μοντέλο

- Κάποιοι ισχυρίζονται πως η περιθωριοποίηση των ΑμεΑ είναι αποτέλεσμα του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο τους θεωρεί λιγότερο παραγωγικούς. (Anastasiou and Kauffman, 2013).
 - Δηλαδή, μέσα στο σύστημα του καπιταλισμού τα ΑμεΑ, έστω και υποσυνείδητα, θεωρούνται πως αξίζουν λιγότερο διότι δεν είναι τόσο οικονομικά παραγωγικά ή τουλάχιστον δεν φαίνεται να είναι (Anastasiou and Kauffman, 2013). Η αξία του ατόμου, και η κανονικότητά του, με βάση το σύστημα αυτό, βρίσκεται στην ικανότητά του να ανήκει στην εργασιακή δύναμη που μπορεί να εκπαιδευτεί σωστά και να είναι παραγωγική (Terzi, 2004).
 - Εάν τα Αμε Α δεν μπορούν να συνεισφέρουν επικοδομικά στην παραγωγή υλικών αγαθών με την εργασία τους, τότε δεν έχουν κάποια χρήση στην κοινωνία, κατά το καπιταλιστικό σύστημα, άποψη η οποία δεν τα βοηθά διότι τα αποτρέπει από το να διαπρέψουν στον χώρο εργασίας τους. Αυτό δημιουργεί, όχι μόνο οικονομικές ανισότητες, αλλά και κοινωνικές. Ο Μαρξ υποστηρίζει ότι: «. . .τα άτομα που δεν μπορούσαν να συμπεριληφθούν στην κατηγορία ικανότητας που προσδιορίστηκε από την άποψη της παραγωγικότητας, αναγνωρίστηκαν ως άτομα αν-ίκανα» (δηλαδή, με ειδικές ανάγκες)(Terzi, 2004, p. 144).
 - Οπότε, και αυτή η πτυχή του ιατρικού μοντέλου, που συνδέεται με το καπιταλιστικό σύστημα, εισηγείται πως η αναπηρία εισούται με ατομικές ελλείψεις που χρειάζονται ιατρική παρέμβαση(Terzi, 2004).

Δεδομένου του περιορισμού των ΑμεΑ στον ρόλο του αδύναμου, εξαρτημένου άρρωστου, δεν προκαλεί έκπληξη πως το μοντέλο αυτό έχει δημιουργήσει έντονη δυσαρέσκεια ανάμεσα στα ΑμεΑ και έχει συχνά αμφισβητηθεί από αυτά (Finkelestein, 1998).

Τι είναι η αναπηρία;

Το Ιατρικό Μοντέλο και η νομοθεσία

- Η προσέγγιση που προκύπτει από το ιατρικό μοντέλο επεξήγησης της αναπηρίας (αδυναμία, λύπηση κ.τ.λ.) αντικατοπτρίζεται και στην νομοθεσία έναντι των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, τουλάχιστον σε κάποιες δικαιοδοσίες. Αυτό σημαίνει πως στις δικαιοδοσίες αυτές ο βασικός στόχος της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων είναι να προσδιορίσει με ιατρικούς όρους τι είναι η αναπηρία και να προσφέρει ανάλογα την προστασία της (Bolger et al., 2017). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα πως οι ορισμοί της αναπηρίας στη νομοθεσία έναντι των διακρίσεων επικεντρώνονται στις βλάβες, το οποίο αναγκάζει τους νομικούς φορείς να περνούν αρκετό χρόνο για να εξετάζουν ιατρικά δεδομένα για να αποφασίζουν κατά ποσό τα συγκεκριμένα άτομα δικαιούνται την προστασία της νομοθεσίας ή όχι (Bunbury, 2019).
- Αυτή η προσέγγιση δεν βοηθά στον μετασχηματισμό των απόψεων για τα ΑμεΑ, αντιθέτως **διδαιωνίζει τις υπάρχουσες αρνητικές και οπισθοδρομικές αντιλήψεις** για την αναπηρία. Ενώ δηλαδή η νομοθεσία σκοπεί στην ισότητα των ατόμων με αναπηρία, έχει προταθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, ο νόμος διαιωνίζει αθέλητα συμπεριφορές που ενισχύουν αντί να καταπολεμούν τις διακρίσεις.
- Η επιρροή του μοντέλου αυτού είναι ορατή στην νομοθεσία κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας σε διάφορες χώρες, περιλαμβανομένων της Αυστραλίας (Disability Discrimination Act 1992), των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου (Disability Discrimination Act 1995) (Bunbury, 2019:28 και Heyer, 2000). Επιπλέον έχει εμπνεύσει κινήματα σε όλο τον κόσμο, π.χ. ο Καναδικός Νόμος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα που κατέστησε παράνομες τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας από το 1985 (Heyer, 2000)

Τι είναι η αναπηρία;

Το Ιατρικό Μοντέλο και η νομοθεσία

- Στην Ευρωπαϊκή Ένωση αρχικά η αναπηρία αντιμετωπιζόταν μέσα από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) (1950) και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΕΚΧ) (1961), που αναφέρονται πιο πάνω. Κανένα όμως δεν ασχολείται με τον ορισμό της αναπηρίας.
 - Οι διάφορες πολιτικές της ΕΕ έδειχναν όμως ξεκάθαρα την επιρροή του Ιατρικού μοντέλου στο περιεχόμενό τους.
 - Π.χ. Το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε το **ψήφισμα για την Κοινωνική και Δημόσια Υγεία** (Res(59)23E) το 1959, το οποίο είχε σκοπό να βελτιώσει την κοινωνική συνοχή και την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία, όπως και να προσφέρει προστασία στα ΑμεΑ στον τομέα της υγείας. Το ψήφισμα, σύμφωνα με τις επικρατέστερες απόψεις της εποχής εκείνης, **ορίζει την αναπηρία σαν την κατάσταση υγείας του ατόμου (ιατρικό μοντέλο)**. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, παρόλο που οι σχετικές παρεμβάσεις είχαν στόχο την μεγαλύτερη δυνατή επαγγελματική αποκατάσταση και κοινωνική επανένταξη, για την επίτευξη μεγαλύτερης κοινωνικής και οικονομικής συμμετοχής και ανεξαρτησίας των ΑμεΑ, προσπαθούσαν να το καταφέρουν με **επικέντρωση στην σωματική αποκατάσταση, την θεραπεία και την ευημερία των ΑμεΑ**.

Τι είναι η αναπηρία;

Κριτική του Ιατρικού Μοντέλου

1. Ενισχύει απόψεις που επικεντρώνονται στην αδυναμία των ΑμεΑ:

- Η έρευνα και οι διάφορες ενέργειες σε σχέση με την αναπηρία σε αρκετές χώρες, περιλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου, **επικεντρώνονται στην «φροντίδα» των ΑμεΑ** (Krbger, 2009). Η ιδέα της φροντίδας όμως, έχει ερμηνευτεί σαν η ανάληψη ευθύνης για κάποιον, και επομένως **υπονοεί ότι τα άτομα με αναπηρία είναι ανήμπορα και ανίσχυρα**, (Morris, 1997) και ότι δυσκολεύονται να οργανώσουν την ζωή τους (Krbger, 2009). Η φροντίδα είναι ίσως **μια περίπλοκη μορφή καταπίεσης** (Kelly, 2011).

2. Στο κέντρο του βρίσκεται η ιδέα της λειτουργικότητας και των «κανονικών» ατόμων:

- Η προσέγγιση της κοινωνίας, η οποία βασίζεται κυρίως στο καπιταλιστικό σύστημα, είναι σε γενικές γραμμές **λειτουργική**, δηλαδή συγκεντρώνεται στο ποιες λειτουργίες μπορεί να εκτελέσει το κάθε άτομο. Δεδομένης της προσέγγισης αυτής, όσο αφορά τα ΑμεΑ, δίνεται έμφαση στην θεραπεία τους, έτσι ώστε να μπου στα πλαίσια της **κανονικής λειτουργίας**, πράγμα που όταν δεν έχει επιτυχία, τα ΑμεΑ περιορίζονται στον **ρόλο του αρρώστου** που για να ενσωματωθεί στην «κανονική» λειτουργία της κοινωνίας πρέπει να γίνει καλά διαφορετικά θα αποκλειστεί. (Oliver, 1998).
- Οι νομοθεσίες και η δομή της κοινωνίας έχουν δημιουργηθεί γύρω από τους **«κανονικούς» άνδρες**, οπότε δεν είναι παράξενο που δεν επιτρέπουν την αποδοχή και την ένταξη των ΑμεΑ.
- **Η ιδέα πως τα ΑμεΑ χρειάζονται «φροντίδα» και δεν είναι ανεξάρτητα λειτουργικά όπως τα «κανονικά» άτομα, έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην περιθωριοποίησή τους.** (Imrie, 1996). Έρευνες έχουν δείξει πως οι «κανονικοί» άνθρωποι δυσκολεύονται να αποδεκτούν εντελώς τα ΑμεΑ ενώ τα ΑμεΑ δυσκολεύονται να αποδεκτούν βοήθεια διότι έχει συνδεθεί με χαμηλή αυτοπεποίθηση λόγω του **στιγματισμού που φέρνει μαζί της η ετικέτα της αναπηρίας** (Imrie, 1996).
- Το ιατρικό μοντέλο **δαιωνίζει αυτή την έννοια του κανονικού**, αφού θεωρεί δεδομένη την έννοια της κανονικότητας (Hyde, 2006) και αγνοεί το γεγονός ότι η κανονικότητα είναι ένα κοινωνικά κατασκευασμένο φαινόμενο.

3. Δεν λαμβάνει υπόψη τον ρόλο της κοινωνίας στις διακρίσεις ενάντια στα ΑμεΑ:

- Η αναπηρία είναι κάτι που **έχει επιβληθεί στα ΑμεΑ** από μια καταπιεστική και μεροληπτική κοινωνική και θεσμική δομή (Terzi, 2004, σ. 143).

Τι είναι η αναπηρία;

Κριτική του Ιατρικού Μοντέλου – Συσχέτιση με Διακρίσεις Φύλου & Φυλής

- **Η σχέση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας και λόγω φύλου:**

- Υπάρχει η επιχειρηματολογία πως **οι διακρίσεις λόγω αναπηρίας λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο που λειτουργούν οι διακρίσεις λόγω φύλου**. Παραδοσιακά, οι γυναίκες περιορίζονταν σε ρόλους που θεωρούνταν λιγότερης αξίας στον εργασιακό τομέα, με την δικαιολογία ότι ήταν **βιολογικά κατώτερες** από τους άνδρες και οπότε είχαν **λιγότερη λειτουργικότητα**. (Webley, 2011). Φεμινιστές συγγραφείς εξηγούν πως η προσέγγιση αυτή βασικά είχε υιοθετηθεί διότι εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της επικρατούσας τάξης (δηλαδή των λευκών ανδρών, χωρίς αναπηρίες) (Webley, 2011). Με τον ίδιο τρόπο, επιχειρήματα λειτουργικότητας εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται για να περιορίσουν τους ρόλους των ΑμεΑ σε διάφορους τομείς, συγχίζοντας την αναπηρία με την αρρώστια ή την αδυναμία, προωθώντας τα στερεότυπα των διακρίσεων.

- **Η σχέση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας και λόγω φυλής:**

- Οι διακρίσεις λόγω αναπηρίας, στον βαθμό που σχετίζονται με το ιατρικό μοντέλο, έχουν **κοινά με τις διακρίσεις λόγω φυλής**. Οι διακρίσεις λόγω φυλής συχνά είναι το αποτέλεσμα σωρευτικών διακριτικών προκαταλήψεων που οδηγούν στην **απόδοση κατώτερης αξίας σε μειονότητες**. Ο ρατσισμός καταλήγει να είναι ένα χαρακτηριστικό εμποδομένο στο περιβάλλον μας και έτσι να **φαίνεται συνηθισμένο και φυσιολογικό**. (Delgado και Stefancic, 2000, σελ. xvi). Παρομοίως, στον τομέα της αναπηρίας, υπάρχουν κάποια στερεότυπα (αδυναμίας, αβοηθησίας κ.τ.λ.) τα οποία είναι τόσο βαθιά ριζομένα στην κοινωνία που φαίνονται πλέον σαν ένα φυσικό φαινόμενο που δύσκολα αμφισβητεί κάποιος. Υπάρχουν δηλαδή **δομικές διακρίσεις** και στους δύο τομείς.

Τι είναι η αναπηρία;

Κριτική του Ιατρικού Μοντέλου και Νομοθεσία

- Η επιρροή του στην νομοθεσία:
 - οι νομοθεσίες προσπαθούν να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας, όμως **δεν έχουν αντιμετωπίσει τα στερεότυπα** που υπάρχουν για τα ΑμεΑ και δεν έχουν καταφέρει να μεταμορφώσουν τις υπάρχουσες κοινωνικές συμπεριφορές.
 - Αντιθέτως, η **επιμονή τους για την συντήρηση της έννοιας της λειτουργικότητας** έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση τέτοιων διακρίσεων.
 - Το νομοθετικό πλαίσιο δημιουργείται από τις κυρίαρχες ομάδες που άθελά τους ή όχι, κουβαλούν μαζί τους τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που τους βολεύουν καλύτερα. Οι προκαταλήψεις αυτές δημιουργούν ένα **αυτοενισχυόμενο κύκλο μέσω της νομοθεσίας** που εξυπηρετεί ορισμένες ομάδες περισσότερο από άλλες.
- Οι εύλογες προσαρμογές, με τον τρόπο που προβλέπονται από την νομοθεσία, περιλαμβάνουν την τροποποίηση του περιβάλλοντος ή του τρόπου που διεξάγονται κάποιες δραστηριότητες (στον χώρο εργασίας, διασκέδασης, εκπαίδευσης κ.τ.λ.), για να επιτραπεί στα ΑμεΑ να είναι μέρος της κοινωνίας (Wenbourne, 2000).
 - **ΟΜΩΣ**, παρόλο που σκοπούν στην ένταξη τους στην κοινωνία, **δεν προσπαθούν να αντιμετωπίσουν ουσιαστικά τους λόγους διακρίσεων εναντίον τους μέσα στην κοινωνία αυτή**. Οι εργοδότες συνεχίζουν να είναι διστακτικοί να τους προσφέρουν εργασία, διότι τα θεωρούν λιγότερο λειτουργικά και έτσι λιγότερο παραγωγικά, πράγμα που παρά τις πρακτικές εύλογες προσαρμογές, **διαιωνίζει τις διακρίσεις**. Με άλλα λόγια, οι εύλογες προσαρμογές, **διαιωνίζουν την άποψη πως τα ΑμεΑ είναι αδύναμα και χρειάζονται φροντίδα**, πράγμα που αντί να αλλάξει τον τρόπο αντιμετώπισής τους για να εξαλείψει τις διακρίσεις, τον ενισχύει, κάνοντας τις διακρίσεις εντονότερες.

Η νομοθεσία προσαρμόζεται στην έννοια της κανονικότητας όπως την αντιλαμβάνεται η κοινωνία και έτσι δημιουργεί περισσότερες ανισότητες παρά να τις εξαλείψει.

Τι είναι η αναπηρία;

Το Κοινωνικό Μοντέλο

- Επικεντρώνεται στην κοινωνία παρά στα ΑμεΑ (Brittain, 2004). Μετακινεί την ευθύνη για την μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκονται τα άτομα που έχουν κάποια σωματική ή ψυχολογική «βλάβη» από αυτά στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον τους (Samaha, 2007: 1255). Τονίζει ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής καταπίεσης και αποκλεισμού τους και όχι των ατομικών τους ελλειμμάτων (Shakespeare, 2017: 217). Αντί να επικεντρώνεται στην ίδια την «βλάβη», το κοινωνικό μοντέλο **επικεντρώνεται στην κοινωνία σαν την αιτία του προβλήματος για τα ΑμεΑ**. Υποστηρίζει δηλαδή πως οι κοινωνικές και οικονομικές δομές είναι αυτές που έχουν δημιουργήσει τον όρο «αναπηρία» ο οποίος λειτουργεί με τρόπο που περιθωριοποιεί άτομα από την κοινωνία.
- Η αναπηρία επαναπροσδιορίζεται σαν ένα μειονέκτημα που προέρχεται από ένα συνδυασμό προσωπικής βλάβης και του κοινωνικού περιγυρού (Samaha, 2007). Διαχωρίζει την «βλάβη» από την αναπηρία, καθορίζοντας την πρώτη ως ένα λειτουργικό περιορισμό και την δεύτερη ως **ένα κοινωνικό κατασκευασμα** (Samaha, 2007; Shakespeare, 2017).
- Το κοινωνικό μοντέλο εισηγείται πως η νομοθεσία μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν ένας μηχανισμός για να αλλάξει βαθιά ριζομένες ασυναίσθητες προκαταλήψεις και απόψεις, με το να συγκεντρωθεί στα **κοινωνικά εμπόδια** που αντιμετωπίζουν τα ΑμεΑ, τα οποία δεν τους αφήνουν να ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό και την κοινωνία (Bunbury, 2019). Είναι υπέρ της αφαίρεσης των εμποδίων αυτών για να προωθηθεί η ένταξη των ΑμεΑ και η κοινωνική αλλαγή που θα φέρει την κοινωνική μετάλλαξη (Shakespeare and Watson, 2002). **Το κράτος σε συνεργασία με τους εργοδότες πρέπει να επικεντρωθούν στην αφαίρεση των εμποδίων παρά στην ίδια την «βλάβη» του ΑμεΑ** (Roulstone and Warren, 2006).
- Το κοινωνικό μοντέλο τώρα **θεωρείται το κυρίαρχο νομοθετικό μοντέλο στην Ευρώπη** και έχει επηρεάσει τη μεταρρύθμιση της αμερικανικής νομοθεσίας για τις διακρίσεις αναπηρίας (Bunbury, 2019).

Τι είναι η αναπηρία;

Το Κοινωνικό Μοντέλο

Βλάβη και αναπηρία

- Για σωστή κατανόηση του κοινωνικού μοντέλου είναι βασικό να διαχωριστούν οι έννοιες της «βλάβης» και της αναπηρίας.
- Η «βλάβη», είτε σωματική είτε ψυχολογική, έχει να κάνει με τον **λειτουργικό περιορισμό** του ΑμεΑ. Καθορίζεται ή ορίζεται ως βιοϊατρική ιδιότητα που έχει επεκταθεί ώστε να περιλαμβάνει μη σωματικές, αισθητηριακές και διανοητικές «βλάβες».
- Η **αναπηρία** δεν έχει τίποτα να κάνει με το σώμα. Συνδέεται με τις χαμένες ευκαιρίες που προέρχονται από την **αποτυχία της κοινωνίας** να καταστρέψει οποιαδήποτε φυσικά ή κοινωνικά εμπόδια τα οποία παρεμποδίζουν την συμμετοχή του ΑμεΑ στην κοινωνία και την ισότητά του (Barnes, 1991). Είναι μια **κοινωνική εφεύρεση** που καθορίζει την βλάβη σαν πρόβλημα (Shakespeare, 2006) όταν το «κανονικό» μέλος της κοινωνίας είναι ο αρτιμελής λευκός άνδρας (Connell, 1993).

Τι είναι η αναπηρία;

Το Κοινωνικό Μοντέλο και η Νομοθεσία

- Το κοινωνικό μοντέλο έχει σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της νομοθεσίας στην Αμερική αλλά και στην Ευρώπη, μιας και αποτελούσε την βάση της Οδηγίας 2000/78 (Cantor, 2009).
- Την τελευταία δεκαετία το κοινωνικό μοντέλο είχε σημαντική επίδραση στην διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής και της εκπαίδευσης στις ΗΠΑ (Anastasiou and Kauffman, 2013).
- Έχει οδηγήσει στον επαναπροσδιορισμό της αναπηρίας σε σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον (Bailey et al., 2015). Η νομοθεσία, σε κάποιο βαθμό αγνοεί τα λειτουργικά, σωματικά και γνωστικά στοιχεία και επικεντρώνεται στο ευρύτερο εξωτερικό περιβάλλον, υποδηλώνοντας ότι η αναπηρία είναι κοινωνικά κατασκευασμένη (Lang, 2001).
- Το κάνει σε μια προσπάθεια να αλλάξει τις παραδοσιακές απόψεις και προκαταλήψεις που υπάρχουν στον τομέα της αναπηρίας.

Τι είναι η αναπηρία;

Το Κοινωνικό Μοντέλο και η Νομοθεσία

- Τα ανθρώπινα δικαιώματα των ΑμεΑ, τα οποία σαν έννοια βασίζονται στο κοινωνικό μοντέλο επεξήγησης της αναπηρίας, είναι πλέον ευρέως γνωστά και επηρεάζουν όλο και περισσότερο τις διάφορες σχετικές νομοθεσίες σε παγκόσμιο επίπεδο.
- **Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006):** σηματοδότησε μια **μετατόπιση** από το παραδοσιακό ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας στα ανθρώπινα δικαιώματα και το κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας. Αυτό καθόρισε μια δραστική μετάβαση από μια πατερναλιστική και υποστηρικτική πολιτική για την αναπηρία, σύμφωνα με την οποία τα ΑμεΑ ήταν παθητικά και δικαιούχα φιλανθρωπικών παρεμβάσεων, στην αναγνώριση τους ως αυτόνομους κατόχους ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και ως ενεργούς πολίτες που συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία.
- Χρησιμοποίησε όρους όπως την ατομική αυτονομία ελευθερία και ανεξαρτησία για τα ΑμεΑ και αναφέρθηκε στην αναπηρία ως μακροχρόνιες βλάβες που «σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια» παρεμποδίζουν την ισότητα και την συμμετοχή των ΑμεΑ στην κοινωνία.
- Μετά από την υιοθέτηση της Σύμβαση, παρατηρήθηκε μια καινούρια ευαισθησία προς την εφαρμογή και προστασία των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, παγκοσμίως και στην ΕΕ, με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Επικυρώθηκε από την πλειοψηφία των κρατών μελών της ΕΕ.

Τι είναι η αναπηρία;

Το Κοινωνικό Μοντέλο και η νομοθεσία

- **Σύσταση R(92)6:** Το 1992 η Επιτροπή υιοθέτησε τη Σύσταση για την πολιτική για τα ΑμεΑ. Προνοούσε πως οποιαδήποτε πολιτική σε σχέση με τα ΑμεΑ έπρεπε να έχει στόχο να:
 1. Παρεμποδίζει ή να εξαλείφει την αναπηρία σαν ιδέα, και να ανακουφίζει τις συνέπειές της
 2. Να εξασφαλίζει πλήρη και ενεργή συμμετοχή στην κοινοτική ζωή
 3. Να τους βοηθά να ζουν αξεξάρτητες ζωές, σύμφωνα με τις δικές τους επιθυμίες
 4. Η Σύσταση ξεκάθαρα βασιζόταν στο κοινωνικό μοντέλο και επηρέασε σημαντικά διάφορες πολιτικές και νομοθεσίες της ΕΕ.
- **Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2006-2015:** απαρίθμησε 15 γραμμές δράσης που καθόριζαν τους βασικούς στόχους που έπρεπε να υλοποιήσουν τα κράτη μέλη. Η προσέγγισή του στόχευε στην εφαρμογή ανθρωπίνων δικαιωμάτων έναντι στις διακρίσεις για να:
 1. Αυξήσει τις ίσες ευκαιρίες και την ανεξαρτησία των ΑμεΑ.
 2. Να εξασφαλίζει την ελευθερία επιλογής τους.
 3. Να εξασφαλίζει την πλήρη υπηκοότητά τους.
 4. Να διασφαλίσει την συμμετοχή τους στην κοινότητα.
 5. Να βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους.

Τι είναι η αναπηρία;

Τα θετικά του Κοινωνικού Μοντέλου

- Το κοινωνικό μοντέλο έχει την δυνατότητα να **καταπολεμήσει την έννοια του «κανονικού»** και την κεντρικότητα του ρόλου που διαδραματίζει στην περιθωριοποίηση των ΑμεΑ, με άλλα λόγια, να αμφισβητήσει στάσεις και απόψεις που είναι βαθιά ριζωμένες στην κοινωνία.
- Οι διακρίσεις κατά των ΑμεΑ δεν μπορούν να εξαλειφθούν με την σωματική ή ψυχολογική θεραπεία τους, όπως εισηγείται το ιατρικό μοντέλο, μιας και οι περισσότερες «βλάβες» δεν είναι θεραπεύσιμες. Ο τρόπος λοιπόν να εξαλειφθούν, είναι με την **διαφοροποίηση του τρόπου οργάνωσης της κοινωνίας**, έτσι ώστε τα άτομα με αναπηρίες να σταματήσουν να θεωρούνται αδύναμα και ανήμπορα, πράγμα που αποτελεί την βάση των διακρίσεων εναντίον τους (Oliver, 2009). Το κοινωνικό μοντέλο έχει την δυνατότητα να πετύχει αυτή την διαφοροποίηση εάν εφαρμοστεί σωστά.
- Η εφαρμογή του κοινωνικού μοντέλου και η αλλαγή των απόψεων και προσεγγίσεων που έχει την δυνατότητα να επιφέρει δεν **θα ωφελήσει** μόνο τα ΑμεΑ αλλά **και την κοινωνία** στο σύνολό της διότι έχει την δυνατότητα να μεγιστοποιήσει την προσφορά των ΑμεΑ στον εργασιακό τομέα αλλά και στην κοινωνία γενικά και να μειώσει το «κόστος» τους (Oliver, 2009).

Υπαρχουν ακόμη διακρίσεις;

- Το κοινωνικό μοντέλο έχει την δυνατότητα να μεταμορφώσει τον τρόπο που η κοινωνία, περιλαμβανομένων των εργοδοτών, αντιλαμβάνεται την έννοια της αναπηρίας, και κατά συνέπεια, τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει τα ΑμεΑ.
- Παρόλο που, θεωρητικά, η νομοθεσία της ΕΕ έχει υιοθετήσει το κοινωνικό μοντέλο, παρατηρείται πως οι διακρίσεις ενάντια των ΑμεΑ είναι ακόμα υπαρκτές και οι αντιλήψεις όσον αφορά την αναπηρία είναι ακόμη πιο εναρμονισμένες με το ιατρικό παρά με το κοινωνικό μοντέλο.
- Έρευνες έχουν δείξει πως τα ΑμεΑ:
 - φοβούνται να ψάξουν ή να παραμείνουν σε κάποια απασχόληση (Banks et al., 2018).
 - αποφεύγουν να αποκαλύψουν στους εργοδότες τους πως έχουν κάποια αναπηρία, ιδίως όταν πρόκειται για θέματα ψυχικής υγείας (Elraz, 2018; Scanlon et al., 2020).
- Μελέτες φανερώνουν πως οι εργοδότες είναι διστακτικοί να προσλάβουν και να κρατήσουν στην εργοδοσή τους ΑμεΑ, διότι:
 - Νιώθουν πως δεν ξέρουν τι εύλογες προσαρμογές μπορούν να τους προσφέρουν
 - Ανησυχούν (και συνήθως υπερεκτιμούν) το πιθανό κόστος των εύλογων προσαρμογών
 - Φοβούνται για τη νομική ευθύνη που πιθανό να έχουν εάν εργοδοτήσουν ΑμεΑ (Kaye et al., 2011).
 - Ανησυχούν για την ικανότητα των ΑμεΑ να είναι λειτουργικοί και παραγωγικοί (ιδίως όταν η αναπηρία τους είναι ψυχολογική και έτσι, στο μυαλό τους, με απρόβλεπτα αποτελέσματα)(Biggs et al., 2010).

Γιατί όμως εξακολουθούν να υπάρχουν αυτές οι αντιλήψεις για τα ΑμεΑ που οδηγούν σε διακρίσεις εναντίον τους;

Γιατί υπάρχουν ακόμη διακρίσεις; Νομοθεσία της ΕΕ

- **Η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006)** : Η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ αντιπροσωπεύει ένα ορόσημο για τη νομοθεσία για την αναπηρία παγκοσμίως, με το πεδίο εφαρμογής και την κάλυψη της να έχουν **περιγραφεί ως άνευ προηγουμένου**. Η Σύμβαση σηματοδότησε σημαντικές αλλαγές στην προσέγγιση των ΑμεΑ διότι τους αναγνώρισε ρητά ως **αυτόνομους κατόχους ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, με σκοπό τη διασφάλιση της αξιοπρέπειας, της αυτονομίας και της πλήρους ένταξης τους στην κοινωνία. Για πρώτη φορά, η Σύμβαση παρέχει μια πλήρη απαρίθμηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία χωρίς να διακρίνει ή να περιορίζεται σε συγκεκριμένες κατηγορίες ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, κοινωνικών δικαιωμάτων, ισότητας, διακρίσεων, αξιοπρέπειας, αυτονομίας ή αυτοδιάθεσης. Η σύμβαση αυτή όμως, παρά το ότι έχει επιρεάσει την θέσπιση διάφορων Ευρωπαϊκών νομοθεσιών και έχει επικυρωθεί από πολλά κράτη μέλη της ΕΕ, **δεν είναι απευθείας εφαρμόσιμη στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο**, οπότε η επιρροή της είναι περιορισμένη.
- Οι **Ευρωπαϊκές νομοθεσίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα** είναι επίσης βασισμένες στο κοινωνικό μοντέλο αλλά και πάλι δεν έχουν οριζόντια άμεση εφαρμογή από τους Ευρωπαίους πολίτες, οπότε η επιρροή τους είναι περιορισμένη.
- Το **Άρθρο 10 της ΣΛΕΕ** και η **Οδηγία 2000/78** που το εφαρμόζει, αντιμετωπίζουν τις διακρίσεις (περιλαμβανομένου και λόγω αναπηρίας) με βάση το κοινωνικό μοντέλο διότι μιλούν για την διαφύλαξη και την ενθάρρυνση της ένταξης των ΑμεΑ στον κόσμο της εργασίας. Όμως, η οδηγία **περιορίζεται στον χώρο της εργασίας** και δεν επεκτείνεται στην κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ.
- Επιπλέον, το γεγονός πως η Οδηγία **απέφυγε να ορίσει το τι είναι η αναπηρία**, πιθανώς σκόπιμα για να αποφυγει την ένταξη πολλών ιατρικών κριτηρίων στην προσέγγισή της (οπότε ευνοεί το κοινωνικό μοντέλο) έχει σαν συνέπεια πως το ερώτημα του τι είναι η αναπηρία έχει **αφεθεί στην κρίση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου**, το οποίο έχει με την σειρά του υιοθετήσει μια **μικτή προσέγγιση**, με στοιχεία και από το κοινωνικό αλλά και από το ιατρικό μοντέλο.

Γιατί υπάρχουν ακόμη διακρίσεις; Νομολογία της ΕΕ

Το δικαστήριο υιοθέτησε το ιατρικό μοντέλο, έστω εν μέρει, σε διάφορες υποθέσεις για να καθορίσει την αναπηρία («ειδική ανάγκη»), δεικνύοντας έτσι τις παραδοσιακές πεποιθήσεις και απόψεις που επιφέρουν συχνά ανισότητες και διακρίσεις.

Case C-13/05 **Chacon Navas** (2006) ECR I-6467

- Το δικαστήριο είπε πως η ασθένεια από την οποία υπέφερε η ενάγουσα, έπρεπε να συνδέεται στενά με κάποια ειδική ανάγκη που είχε δημιουργηθεί, η οποία είχε δημιουργήσει ένα «προσωπικό χαρακτηριστικό» μακράς διάρκειας, για να εμπίπτει κάτω από την Οδηγία 2000/78 για διακρίσεις λόγω αναπηρίας.
- Προχώρησε να αναλύσει τι σήμαινε η «ειδική ανάγκη» με βάση την Οδηγία.
- Συγκεκριμένα όρισε την «ειδική ανάγκη» ως κάτι που «υποδηλώνει μειονεκτικότητα, οφειλόμενη, ιδίως, σε πάθηση φυσική, διανοητική ή ψυχική, κωλύουσα τη συμμετοχή του συγκεκριμένου ατόμου στον επαγγελματικό βίο».
- Ο ορισμός αυτός **επικεντρώνεται στην ιατρική πτυχή της αναπηρίας σαν «βλάβη»** που έχει το άτομο και δεν αναφέρεται στα κοινωνικά εμπόδια.

Γιατί υπάρχουν ακόμη διακρίσεις; Νομολογία της ΕΕ

Το δικαστήριο υιοθέτησε το ιατρικό μοντέλο, έστω εν μέρει, σε διάφορες υποθέσεις για να καθορίσει την αναπηρία («ειδική ανάγκη»), δεικνύοντας έτσι τις παραδοσιακές πεποιθήσεις και απόψεις που επιφέρουν συχνά ανισότητες και διακρίσεις.

C-335/11 **Ring and Skouboe Werge** v. Dansk Almennyttigt Boligselskab

- Το δικαστήριο σε αυτή την υπόθεση είπε πως «η έννοια της «ειδικής ανάγκης» υποδηλώνει μειονεκτικότητα, οφειλόμενη, ιδίως, σε πάθηση σωματική, διανοητική ή ψυχική, η οποία σε συνδυασμό με διάφορους περιορισμούς μπορεί να παρακωλύσει την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή του συγκεκριμένου ατόμου στον επαγγελματικό βίο σε ισότιμη βάση με τους υπόλοιπους εργαζόμενους».
- Ο ορισμός αυτός ήταν παρομοίος με αυτό στην **Chacon Navas** αλλά πρόσθεσε το «σε συνδυασμό με διάφορους περιορισμούς».
- Πιο πριν το δικαστήριο είχε αναφερθεί επίσης στην προσέγγιση του ΟΗΕ, που έλεγε: «η αναπηρία είναι έννοια που εξελίσσεται και είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα άτομα με μειωμένες δυνατότητες και στα **συμπεριφορικά και περιβαλλοντικά εμπόδια** που δυσχεραίνουν την πλήρη, πραγματική και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία».
- Οπότε, όταν αναφέρει τον «συνδυασμό με διάφορους περιορισμούς» πιθανό να αναφέρεται σε παράγοντες από το περιβάλλον των ΑμεΑ, όπως **για παράδειγμα, τις διακρίσεις που κάνει η κοινωνία ενάντια τους**.
- Η προσέγγιση του δικαστηρίου στην υπόθεση αυτή αποτελεί ένα **συνδυασμό του ιατρικού και του κοινωνικού μοντέλου**.

Γιατί υπάρχουν ακόμη διακρίσεις; Συμπεράσματα

Υπάρχουν ακόμη διακρίσεις διότι:

1. Το ιατρικό μοντέλο και ο ορισμός της αναπηρίας ως αδυναμία και εξάρτηση του ΑμεΑ έχουν ακόμα επιρροή:

- Είναι προφανές ότι το **ιατρικό μοντέλο έχει ακόμα σημαντική παρουσία** στην εφαρμογή της νομοθεσίας έναντι των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, πράγμα που δημιουργεί διάφορα προβλήματα στα ΑμεΑ στην Ευρώπη, διότι δεν αφήνει τον προοδευτικό και διορθωτικό σκοπό της οδηγίας 2000/78 να εξελιχθεί. (Cantor, 2009, p. 401).
- Η νομολογία στον τομέα δείχνει **σημαντικές διακυμάνσεις**, με στοιχεία που προέρχονται από το ιατρικό μοντέλο και στοιχεία που προέρχονται από το κοινωνικό μοντέλο. Η υιοθέτηση του περιοριστικού ορισμού της αναπηρίας, που συμβαδίζει με το ιατρικό μοντέλο, και που έχει χρησιμοποιηθεί σε αρκετές υποθέσεις, σίγουρα περιορίζει σημαντικά την μεταμόρφωση συμπεριφορών, πεποιθήσεων και απόψεων (Cantor, 2009).
- Οπότε, η αμφιταλάντευση που δείχνει η νομολογία στην εφαρμογή της νομοθεσίας ενάντια στις διακρίσεις λόγω αναπηρίας στην ΕΕ, έχει ως αποτέλεσμα **να μην είναι ο νόμος μετασχηματιστικός** όσον αφορά την αντιμετώπιση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, σε αντίθεση με τον νόμο που αφορά άλλες μορφές διακρίσεων, όπως τα δικαιώματα των γυναικών και τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων.
- Ο νόμος **προνοεί μόνο για εύλογες προσαρμογές όμως αυτό δεν είναι αρκετό**. Η αναπηρία **πρέπει να μεταμορφωθεί σαν όρος**, μέσω της ενσωμάτωσης του κοινωνικού μοντέλου. Ένα τέτοιο μοντέλο μπορεί να βοηθήσει στην **αλλαγή προσεγγίσεων, απόψεων και συμπεριφοράς** έναντι στα ΑμεΑ.
- Οπότε, η επιμονή στο ιατρικό μοντέλο στην εφαρμογή της νομοθεσίας οδηγεί στην **έλλειψη αντιμετώπισης δομικών διακρίσεων** έναντι στα ΑμεΑ .

Γιατί υπάρχουν ακόμη διακρίσεις; Συμπερασματα

Υπάρχουν ακόμη διακρίσεις διότι:

- 2. Η νομοθεσία ενάντια στις διακρίσεις λόγω αναπηρίας είναι πολύπλοκη** ιδίως μιας και συνδυάζει τις νομοθεσίες των κρατών μελών, της ΕΕ και του ΟΗΕ. Οπότε, η εφαρμογή τους απαιτεί σημαντική γνώση και κατανόηση των πολλαπλών σχετικών νομικών προϋποθέσεων. Το γεγονός αυτό το κάνει δύσκολο για τα ΑμεΑ να αντιληφθούν ποια είναι τα δικαιώματά τους και κατά πόσο υφίστανται διακρίσεις, πράγμα το οποίο εμποδίζει την εφαρμογή της νομοθεσίας και την εξουδετέρωση των διακρίσεων. (Colling, 2009; Sternlight, 2004).
- 3. Η εφαρμογή της νομοθεσίας βασίζεται κυρίως πάνω στις ατομικές προσπάθειες των ΑμεΑ**, πράγμα το οποίο την καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη μιας και είναι πολύ πιθανό να μην έχουν τα απαιτούμενα οικονομικά μέσα για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους μέσω νομικών οδών (Harpur et al., 2012).
- 4. Αποτυχία αντιμετώπισης συστηματικών διακρίσεων ενάντια σε πολλαπλά άτομα:** λόγω της ατομικής αντιμετώπισης. (Harpur et al., 2012: 216).
- 5. Χαμηλές οικονομικές κυρώσεις:** Ακόμα και όταν οι αγωγές των ΑμεΑ ήταν επιτυχείς, οι οικονομικές κυρώσεις για τους εργοδότες (και κατά συνέπεια το οικονομικό όφελος για τα ΑμεΑ) ήταν πολύ χαμηλές. Παρόλο που συχνά οι κυρώσεις περιλάμβαναν και άλλα μέτρα που μπορεί να ήταν δαπανηρά για τους εργοδότες, το **χαμηλό οικονομικό όφελος** για τους ενάγοντες ήταν αποθαρρυντικό και αποτρεπτικό για τα ΑμεΑ στο να ασκήσουν τα νομικά τους δικαιώματα (O'Sullivan and McMahon, 2010).

Τα επόμενα βήματα

- Για να επιτευχθεί η πλήρης ένταξη των ΑμεΑ στην κοινωνία, η αναπηρία πρέπει να αναγνωριστεί σαν κεντρικό και θετικό μέρος της ταυτότητάς τους (Asch, 2001, p. 415; Personal communication with Carol Gill (1999)). Με άλλα λόγια, η **αναπηρία πρέπει να μεταμορφωθεί σε κάτι θετικό**.
- Τα περισσότερα ΑμεΑ θεωρούν τους εαυτούς τους σαν μέλη μιας μειονότητας (Asch, 2001), πράγμα το οποίο θέτει το ερώτημα κατά πόσο είναι ρεαλιστικό για μια κοινωνία να έχει υποδομές για αυτούς στο σημείο που έχει για την πλειοψηφία. Αντί όμως να αντιλαμβανόμαστε την αναπηρία με τέτοιο τρόπο, μετασχηματισμός των απόψεων και των προσεγγίσεων θα μπορούσε να καταφέρει την επικέντρωση σε **διάφορα είδη περιβάλλοντος** που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν την πλειονότητα των ατόμων, είτε με αναπηρία είτε όχι. (Asch, 2001). Δηλαδή, αντί να συγκεντρωνόμαστε στις αναπήριες των διαφόρων ατόμων, σκεπτικό το οποίο οδηγεί στην κατηγοριοποίησή σε ΑμεΑ ή «κανονικά» άτομα, θα ήταν καλύτερα να σκεφτόμαστε τα διάφορα περιβάλλοντα τα οποία δεν θα περιόριζαν τις δυνατότητές τους (Asch, 2001). Όλοι δηλαδή, στο λανθασμένο περιβάλλον θα θεωρούμασταν ότι έχουμε κάποια αναπηρία (π.χ. δωμάτια χωρίς φωτισμό το βράδυ κ.τ.λ)(Asch, 2001). Η έμφαση θα είναι στην αποδοχή πως **κάθε άτομο έχει διαφορετικές ανάγκες**, οι οποίες είναι μοναδικές, πράγμα το οποίο θα έπρεπε να ενταχθεί στην νομοθεσία έτσι ώστε να επιτευχθεί επιτέλους η αλλαγή πεποιθήσεων και απόψεων που περιορίζουν την ένταξη των ΑμεΑ (Herring, 2013). Επιπλέον, μια τέτοια αντιμετώπιση δεν θα ωφελούσε μόνο τα ΑμεΑ αλλά όλους, μιας και οι ιδιαιτερότητές τους θα μπορούσαν να αναγνωρίζονται και να γίνονται αποδεκτές σε γενικές γραμμές (Oliver, 2009).

Τα επόμενα βήματα

- Η προσέγγιση της ίσης μεταχείρισης για όλους μπορεί να απεικονιστεί με το παράδειγμα ενός αγώνα ποδοσφαίρου, όπου ο κάθε ποδοσφαιριστής χρησιμοποιεί τις δυνατότητες του με σκοπό να νικήσει η ομάδα. Η ομάδα εκτιμά τις διαφορές του κάθε ποδοσφαιριστή και τους βάζει να παίξουν στη θέση που ταιριάζει καλύτερα στις δυνατότητες και τα χαρίσματά τους και έτσι ο ένας χτίζει πάνω στις δυνατότητες του άλλου, με τρόπο που το σύνολο της ομάδας τελικά γίνεται καλύτερο από ότι θα ήταν ο κάθε παίκτης ξεχωριστά. Με τον ίδιο τρόπο, **η κοινωνία θα μπορούσε να έχει θέσεις που αξιοποιούν καλύτερα τα χαρίσματα και τις δυνατότητες των ατόμων** (θέσεις στις οποίες οποιαδήποτε αδυναμία/αναπηρία που έχουν δεν θα έκανε διαφορά στην απόδοσή τους), οποιαδήποτε χαρακτηριστικά και εάν έχουν, και έτσι **θα επωφελούνται τα άτομα με την ένταξη και ανεξαρτητοποίησή τους αλλά και η κοινωνία γενικά** (διότι θα αυξηθεί η παραγωγικότητα των ατόμων αυτών και θα μειωθεί το κόστος τους για την πολιτεία).
- Με την αλλαγή της νομοθεσίας, πολύ πιθανό να ακολουθήσει και η αλλαγή πεποιθήσεων και απόψεων και έτσι **η κοινωνία πλέον θα θεωρεί την αναπηρία ως μέρος της «κανονικής» κοινωνίας**, με τον ίδιο τρόπο που έγινε αποδεκτό ως «κανονικό» το ότι τα άτομα διαφορετικών φύλων και φυλών είναι ισότητα.

Τα επόμενα βήματα

- Σε πρακτικό επίπεδο:
 - Θα μπορούσαν να δίνονται **οικονομικά κίνητρα στους εργοδότες** για την προώθηση ενός περιβάλλοντος που προωθεί την σωματική και ψυχολογική διαφορετικότητα και ιδιαιτερότητα.
 - Το περιβάλλον μπορεί να αναφέρεται στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και σε ο,τιδήποτε έχει να κάνει με τα καθήκοντα, ωράρια και τις ιδιαιτερότητες των θέσεων εργασίας.
 - Π.χ. όλα τα κτίρια εργασίας ανεξαιρέτως να έχουν **πρόσβαση** και τουαλέτες για άτομα πάνω σε αναπηρικά καροτσάκια
 - **Εκστρατείες** με στόχο την αλλαγή στον τρόπο σκέψεως όσον αφορά το τι είναι αναπηρία και πως πρέπει να αντιμετωπίζεται (όχι με λύπηση, κατανόηση και προσφορά βοήθειας αλλά με την προσφορά πραγματικής ισότητας και ανεξαρτησίας) επίσης θα πρόσφεραν μια καλή αφετηρία.

Θετικές Διακρίσεις ή Εύλογες Προσαρμογές;

- Οι εύλογες προσαρμογές, όπως και οι θετικές διακρίσεις, προσφέρουν κάποια πλεονεκτήματα στα άτομα προς τα οποία απευθύνονται. Γι' αυτό τον λόγο πολλές φορές οι εύλογες προσαρμογές θεωρούνται σαν ένας τύπος θετικών διακρίσεων.
 - Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στον **Coleman** είπε πως οι θετικές ενέργειες και οι εύλογες προσαρμογές θα μπορούσε να θεωρηθούν σαν μέτρα θετικών διακρίσεων.
 - Στο Βέλγιο αρχικά απορρίφθηκε η νομοθεσία που θέσπιζε την Οδηγία 2000/78 διότι συμπεριλάμβανε εύλογες προσαρμογές και ο Υπουργός Εργασίας της χώρας εξήγησε πως αυτό ήταν διότι οι εύλογες προσαρμογές ήταν θετικά μέτρα ενώ η νομοθεσία έπρεπε να ήταν μόνο ένα όργανο εφαρμογής της ισότητας.
 - Στην Πορτογαλία η νομοθεσία που θεσπίζει το Άρθρο για τις εύλογες προσαρμογές της Οδηγίας 2000/78 (Άρθρο 5) αναφέρεται σε αυτές σαν τα «θετικά μέτρα» που πρέπει να λάβουν οι εργοδότες.
- Στην πραγματικότητα όμως, οι εύλογες προσαρμογές είναι διαφορετικές από τις θετικές διακρίσεις για τους ακόλουθους λόγους:
 - Οι εύλογες προσαρμογές βασίζονται στην διαφορετικότητα και το γεγονός πως εάν τα άτομα στα οποία απευθύνονται αντιμετωπιστούν χωρίς αυτές θα γίνουν άμεσες και έμμεσες διακρίσεις εναντίον τους. Δηλαδή, είναι αναγκαίες για να αποφευχθούν όλων των ειδών οι διακρίσεις, ενώ οι θετικές διακρίσεις είναι αναγκαίες μόνο για να καταπολεμηθούν οι δομικές διακρίσεις, που πολλές φορές δεν είναι ορατές με την πρώτη ματιά.
 - Είναι διαδικαστικά διαφορετικές διότι οι θετικές διακρίσεις απευθύνονται σε διακρίσεις που γίνονται έναντι κάποιων ομάδων και είναι έτσι γενικές. Σε αντίθεση, οι εύλογες προσαρμογές απευθύνονται σε διακρίσεις που γίνονται έναντι κάποιου συγκεκριμένου ατόμου και είναι πιο εξατομικευμένες για να λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές ανάγκες τις οποίες έχει.
 - Οι θετικές διακρίσεις είναι συνήθως μέτρα που λαμβάνονται για μικρό χρονικό διάστημα, π.χ. οι ποσοστώσεις που ισχύουν για κάποια πρόσληψη ή προαγωγή. Αντιθέτως, οι εύλογες διακρίσεις είναι μέτρα διαρκείας που λαμβάνουν χώρο όσο καιρό το συγκεκριμένο άτομο πάσχει από την αναπηρία ή έχει την ίδια εργασία.
 - Οι εύλογες προσαρμογές είναι υποχρεωτικές κάτω από την Οδηγία 2000/78 ενώ οι θετικές διακρίσεις είναι προαιρετικές και η οδηγία απλά τις επιτρέπει.

Βιβλιογραφία

Paul Craig and Grainne De Burca, 'EU Law: Text, Cases and Materials' Oxford University Press, Oxford, 2020, 7th Edition, Chapters 12, 21,22 and 25.

Silvia Favalli, 'The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Case Law of the European Court of Human Rights and in the Council of Europe Disability Strategy 2017-2023' (2018) 18(3) Human Rights Law Review 517

Disability, Reasonable Accommodation and the Employer's Obligations: Nano Nagle School v Daly Desmond Ryan and Mark Bell© 2020 The Authors. The Modern Law Review © 2020 The Modern Law Review Limited. (2020) 83(5) MLR 1059–1071

Donie McGrath and Michelle O'Sullivan, What is Reasonable? The Operation of 'Reasonable Accommodation' and 'Disability' Provisions Under The Employment Equality Acts 1998-201, Irish Journal of Management • 41(1) • 2022 • 37-51

Stephen Bunbury, 'Unconscious Bias and the Medical Model: How the Social Model May Hold the Key to Transformative Thinking about Disability Discrimination' (2019) 19(1) International Journal of Discrimination and the Law 26

Άρθρο που τύπωσα

<http://www.dmsw.gov.cy/dmsw/dsid/dsid.nsf/All/16985E66E69C3AEBC2257AA10048CDCB?OpenDocument>

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

http://www.dmsw.gov.cy/dmsw/dsid/dsid.nsf/dsipd9a_gr/dsipd9a_gr?OpenDocument

Glor v Switzerland, Application No 13444/04, Merits and Just Satisfaction, 30 April 2009

Nano Nagle School v Daly (Nano Nagle (SC) (2019) IESC 63

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62005CJ0013>

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137&langId=el>

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804ce0f8

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=C650EEDEAAA17B42C1D90F2D4D30D40C?text=&docid=56459&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2194854>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CJ0335>

Ρητορική και Εγκλήματα Μίσους

Αντιμετώπιση, κενά και εισηγήσεις

Πλάνο Σεμιναρίου

Εισαγωγή: Παράδειγμα ρητορικής μίσους & Παράδειγμα εγκλήματος μίσους

Ρητορική μίσους: Γενική Περιγραφή & Ορισμός

Εγκλήματα μίσους: Ιστορική αναδρομή, Ορισμός, Γενικά Χαρακτηριστικά, Κατηγορίες

Χειρισμός από τον ΟΗΕ:

- Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (ICERD) (1965), Άρθρο 4.
- Γενική Σύσταση 35 της Επιτροπής για την Εξάλειψη Φυλετικών Διακρίσεων.
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Άρθρο 20(2).

Χειρισμός από την ΕΕ:

- Απόφαση-πλαίσιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας έσω του ποινικού δικαίου (2008) και η εφαρμογή της από τις χώρες μέλη.
- Κώδικας Συμπεριφοράς Για Την Καταπολέμηση Της Παράνομης Ρητορικής Του Μίσους Στο Διαδίκτυο, η Οδηγία (ΕΕ) 2018/1808, η Οδηγία 2018/1808 και η Οδηγία 2012/29/ΕΕ,
- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950), άρθρα 10 και 17 και σχετική νομολογία

Η ανάγκη για εξέλιξη: Γιατί χρειάζεται, νομοθετικό πλαίσιο, πρακτικά μέτρα και θεωρητικό πλαίσιο

«Η μισαλλοδοξία είναι μισαλλοδοξία
και κανένας δεν πρέπει να την
υφίσταται»

Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε Ομιλία της για την κατάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Σεπτέμβριο του 2020

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:4d768741-58d3-11ec-91ac-01aa75ed71a1.0019.02/DOC_1&format=PDF

Ρητορική Μίσους στην Ισπανία

- Μάιος 2023, αγώνας ποδοσφαίρου **Real Madrid Vs Valencia**
- Ο Βραζιλιάνος παίκτης της Real Madrid **Vinicius Junior** δέχεται λεκτική ρατσιστική επίθεση από τους οπαδούς της Valencia, πράγμα που ήταν ξεκάθαρο από τα πρακτικά του διαιτητή. Ο διαιτητής θέωρησε πως η λεκτική αυτή ρατσιστική επίθεση ήταν σοβαρή και πως άλλαξε την ροή του παιχνιδιού. Μεταξύ άλλων, ο παίκτης χαρακτηρίστηκε επανειλημμένα σαν «πίθηκος».
- 4 μήνες προηγουμένως, οι οπαδοί της Valencia είχαν κρεμάσει μια κούκλα ντυμένη με την φανέλα του **Vinicius Junior** από μια γέφυρα, την οποία συνόδευε ένα μεγάλο πανό το οποίο έλεγε «Madrid hates Real», επεισόδιο για το οποίο είχαν προηγηθεί συλλήψεις.
- Ο ίδιος ο παίκτης έγραψε πως ο ρατσισμός είναι πλέον κοινό φαινόμενο στο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου της Ισπανίας και πως το πρωτάθλημα που κάποτε ήταν των Ronaldo, Ronaldo, Cristiano και Messi τώρα πλέον έγινε το πρωτάθλημα των ρατσιστών.
- Η Valencia έλαβε την χρηματική ποινή των €45,000 και το μερικό κλείσιμο του γηπέδου της για τους οπαδούς της για πέντε αγωνιστικές.
- Σημαντικά στελέχη της Valencia αναγνώρισαν πως υπήρχε πρόβλημα συμπεριφοράς, εκπαίδευσης και ρατσισμού και πως εάν έστω και ένας οπαδός εκτοξεύει προσβολές βασισμένες στον σεξουλικό προσανατολισμό, το χρώμα του δέρματος και τα πιστεύω κάποιου, τότε υπάρχει σοβαρό πρόβλημα.
- Η Valencia απέκλεισε δια βίου ένα φίλαθλο της από τα γήπεδα και έψαχνε για να εντοπίσει και άλλους που ενεπλάκηκαν σε ρατσιστικές συμπεριφορές.
- Η Real Madrid επίσης καταδίκασε το επεισόδιο, το οποίο ονόμασε έγκλημα μίσους.
- Το ρατσιστικό αυτό επεισόδιο κατακρίθηκε και από τον πρωθυπουργό της Ισπανίας, Pedro Sánchez, ο οποίος είπε πως η ανοχή του ρατσισμού στα γήπεδα θα ήταν μηδενική και πως το μίσος, η ξενοφοβία και η μισαλλοδοξία δεν έχουν χώρο στα γήπεδα ή στην κοινωνία.
- Έχουν γίνει εννέα παρόμοιες επίσημες καταγγελίες εντός του Ισπανικού πρωταθλήματος για ρατσιστικές επιθέσεις εναντίον του **Vinicius** κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων σεζόν. Διάφοροι οπαδοί έχουν λάβει προστίματα και τους έχει απαγορευθεί η είσοδος στα γήπεδα, αλλά, μόνο ένας οπαδός της Μαγιόρκα κινδυνεύει να παραπεμφθεί σε δίκη για ρητορική μίσους εναντίον του Βραζιλιάνου κατά τη διάρκεια ενός αγώνα.

Έγκλημα Μίσους στην Ελλάδα

- Δεκέμβρης 2022.
- Ο Κώστας Φραγούλης, δεκαεξάχρονος Ρομά στην Θεσσαλονίκη, έβαλε βενζίνη αξίας €20 και έφυγε από το βενζινάδικο χωρίς να την πληρώσει. Τέσσερεις αστυνομικοί που βρίσκονταν εντός του βενζινάδικου ξεκίνησαν να τον καταδιώκουν με μοτοσυκλέτες.
- Οι αστυνομικοί υποστηρίζουν πως ο έφηβος στη συνέχεια έστρεψε το όχημά του προς το μέρος τους με σκοπό να τους εμβολίσει και έτσι ο ένας από αυτούς αναγκάστηκε, κατά τα δικά του λεγόμενα, να πυροβολήσει μια φορά προειδοποιητικά στον αέρα και μια φορά προς το όχημα του νεαρού Ρομά για να προστατεύσει τον εαυτό του και τους συναδέλφους τους.
- Ο δεύτερος πυροβολισμός πέτυχε τον δεκαεξάχρονο στο κεφάλι και τον τραυμάτισε θανάσιμα.
- Ο αστυνομικός που τον πυροβόλησε τέθηκε σε διαθεσιμότητα και αργότερα κατηγορήθηκε για ανθρωποκτονία και παράνομους πυροβολισμούς.
- Ακολούθησαν βίαιες διαδηλώσεις των Ρομά ενάντια στην αστυνομία, όπου μεταξύ άλλων, οι διαδηλωτές πέταξαν πέτρες και έκαψαν λάστιχα και κάδους απορριμμάτων και οι αστυνομικοί χρησιμοποίησαν χειροβομβίδες εναντίον τους.
- Ο τομεάρχης Παιδείας του ΣΥΡΙΖΑ Νίκος Φίλης χαρακτήρισε το περιστατικό σαν «επεισόδιο ειδεχθούς αστυνομικής βίας».
- Η Δράση Αστυνομικών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
 - καταδίκασε το σοβαρό περιστατικό, συνδέοντας το με ρατσισμό, αναγνωρίζοντας το σαν έγκλημα μίσους.
 - είπε πως «τίποτα δεν είναι μεμονωμένο όταν μιλάμε για έναν Αστυνομικό που πυροβολεί παράνομα θέτοντας άσκοπα σε κίνδυνο τη ζωή πολιτών και μαζί με τον διάχυτο στη κοινωνία αντιτσιγγανισμό που εμφιλοχρεί στις έκνομες ενέργειες του, τότε μιλάμε για σοβαρό θεσμικό ζήτημα εγκληματικής αστυνομικής αυθαιρεσίας με ρατσιστικά χαρακτηριστικά».
 - πρόσθεσε πως «ο διάχυτος στη κοινωνία αντιτσιγγανισμός» οδηγεί στην προσπάθεια κανονικοποίησης και νομιμοποίησης της εγκληματικής αυτής ενέργειας.
 - αναφέρθηκε επίσης στον αντιτσιγγανισμό σαν μια μορφή ρατσισμού που βασίζεται σε «συγκεκριμένα αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις» και «στην φυλετική υπεροχή» που αποτελεί θεσμικό ρατσισμό και οδηγεί σε συμπεριφορές εναντίον των Ρομά, συμπεριλαμβανομένων της βίας, του στιγματισμού των Ρομά και της ρητορικής μίσους.

Ρητορική Μίσους

Γενική Περιγραφή

Η ρητορική μίσους είναι ομιλία που σκόπιμα επιτίθεται σε κάποιο άτομο ή ομάδα ατόμων λόγω της φυλής τους, της εθνικότητας τους, του γένους τους, κάποιας αναπηρίας τους, του σεξουαλικού προσανατολισμού τους, της θρησκείας τους ή οποιουδήποτε άλλου «διαφορετικού» χαρακτηριστικού.

(Tulkens, 2013: 3).

Προκαλεί βλάβη σε ατομικό, κοινοτικό και κοινωνικό επίπεδο και δεν πρέπει να αγνοηθεί αλλά να καταπολεμηθεί.

Ο Νομικός Ορισμός που δεν Υπάρχει

- Δεν υπάρχει κανένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της ρητορικής μίσους. Το φαινόμενο σπάνια ορίζεται από τα κράτη ή τους διεθνείς θεσμούς σε νομικά έγγραφα. Κάποιοι ορισμοί που υπάρχουν βρίσκονται κυρίως σε μη δεσμευτικά έγγραφα πολιτικής.
- Φαίνεται πως το κύριο πρόβλημα στον ορισμό της ρητορικής μίσους είναι η ένταση μεταξύ της ελευθερίας του λόγου και της ρητορικής μίσους, ή τουλάχιστον η αντίληψη πως υπάρχει η ένταση αυτή.
- Η **διεθνής νομοθεσία** αποφεύγει να δώσει ένα ορισμό στην ρητορική μίσους.
 - Η Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων και η Σύσταση 35 για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων **δεν δίνουν κάποιο ορισμό της ρητορικής μίσους**.
 - Αναφέρεται πως η ρητορική μίσους **μπορεί να πάρει πολλές μορφές** και δεν περιορίζεται σε ρητά φυλετικά σχόλια αλλά μπορεί να χρησιμοποιεί **έμμεση γλώσσα** για να συγκαλύψει τους στόχους της. Αυτή η παρατήρηση, αν και δεν αποτελεί ορισμό, αντικατοπτρίζει το χαμηλό όριο και το **ευρύ φάσμα ομιλίας** που μπορεί να καλύψει η νομοθεσία.
 - Επίσης **αναφέρεται σε και ορίζει σχετικά θέματα**, όπως τους παράγοντες που πρέπει να υπάρχουν για να αποτελεί κάποια ομιλία λόγο για ποινικές κυρώσεις (π.χ. «υποκίνηση» βίας).
- Η **νομοθεσία στην ΕΕ** επίσης αποφεύγει να δώσει ορισμό.
 - Προνοεί πως η ρητορική μίσους κάτω από την Απόφαση-πλαίσιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (2008) αναφέρεται συγκεκριμένα σε **ομιλία που καλεί δημόσια για βία ή μίσος**.
 - Το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** έχει χειριστεί διάφορες υποθέσεις ρητορικής μίσους έχει όμως **αποφύγει να δώσει ένα ορισμό του φαινομένου**. Σαν αποτέλεσμα, φαίνεται πως οι λέξεις ρητορική μίσους σημαίνουν ό,τιδήποτε το κάθε άτομο επιλέξει να καταλάβει πως σημαίνει (Kiska, 2012: 110)

Ο Ορισμός από το Συμβούλιο της Ευρώπης

Σύσταση του 1997 για την Ρητορική Μίσους (μη δεσμευτικό έγγραφο από το Συμβούλιο της Ευρώπης):

- Η ρητορική μίσους καλύπτει όλες τις μορφές έκφρασης που **διαδίδουν, υποκινούν, ενθαρρύνουν ή δικαιολογούν το φυλετικό μίσος**, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται σε μισαλλοδοξία, συμπεριλαμβανομένης της μισαλλοδοξίας έκφρασης από τον επιθετικό εθνικισμό και τον εθνοκεντρισμό, τις διακρίσεις και την εχθρότητα κατά των μειονοτήτων και των μεταναστών.
- Ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει μια ερμηνεία του μίσους που είναι **ευρείας εμβέλειας** μιας και είναι ανοιχτή και δεν περιορίζεται. Θέτει δηλαδή χαμηλά όρια για να μπορεί να μπει σε ισχύ.
- Όμως, περιορίζει την ρητορική μίσους σε θέματα που έχουν σχέση με τη **φυλή και τη θρησκεία**, αποκλείοντας έτσι άλλα είδη ρητορικής μίσους π.χ. ομοφοβία
- Οι λέξεις «ρητορική μίσους» σημαίνουν ό,τιδήποτε το κάθε άτομο επιλέξει να καταλάβει πως σημαίνουν (Kiska, 2012: 110).

Εγκλήματα Μίσους

Ιστορική Αναδρομή

Ο όρος «hate crime» (έγκλημα μίσους) ξεκίνησε να χρησιμοποιείται στις ΗΠΑ από την δεκαετία του 1960 όταν διαδραματίζονταν οι εκστρατείες για τα πολιτικά δικαιώματα διαφόρων ομάδων που αποτελούσαν μειονότητες. Οι εκστρατείες έδειξαν πως όταν ενωθούν οι ομάδες αυτές, οι οποίες υπήρξαν θύματα επανειλημμένων περιστατικών εγκληματικότητας λόγω προκαταλήψεων (ή μίσους), αντλούν δύναμη από την κοινή τους θυματοποίηση και μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρές αμφισβητήσεις ενάντια στα στερεότυπα που υποκινούν την παρενόχληση τους.

Αντιθέτως, στην ΕΕ η έννοια του εγκλήματος μίσους έχει δυσκολευτεί να αποκτήσει μια παρόμοια ισχυρή βάση.

Ηνωμένο Βασίλειο: ο όρος «έγκλημα μίσους» έχει ενταχθεί στον ακαδημαϊκό και πολιτικό χώρο μόλις την τελευταία εικοσαετία, κατόπι της ρατσιστικής δολοφονίας του έγχρωμου έφηβου Stephen Lawrence το 1993 και της βομβιστικής εκστρατίας του νεοναζί David Copeland στο Λονδίνο το 1999, η οποία στόχευε έγχρωμα άτομα και άτομα της κοινότητας ΛΟΑΤ και σκότωσε τρία άτομα και τραυμάτισε εκατοντάδες άλλα (Chakraborti, 2010).

Ηπειρωτική Ευρώπη: η χρήση του όρου «έγκλημα μίσους» είναι ακόμα λιγότερη. Υπάρχει ένα πολύ μικρότερο σύνολο σχετικής ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας και ελάχιστα στοιχεία κοινής κατανόησης της έννοιας στα κράτη μέλη της ΕΕ, δεν υπάρχει δηλαδή κάποιος κοινός ορισμός για το τι είναι (ODIHR, 2009a).

Το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR), για παράδειγμα, σημειώνει ότι ο όρος «έγκλημα μίσους» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά επίσημα από τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) μόλις το 2003 (ODIHR, 2010) και ότι από τότε η έννοια δεν έχει κερδίσει ιδιαίτερο έδαφος σε πολλές χωρές μέλη (Goodey, 2008)

Ο ορισμός του εγκλήματος μίσους από φορείς της ΕΕ

Πολλές χώρες μέλη της ΕΕ δεν χρησιμοποιούν καθόλου τον όρο «έγκλημα μίσους» σαν μια ξεχωριστή νομική έννοια και αυτές που το χρησιμοποιούν έχουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους όσον αφορά τους παράγοντες που μεταβάλλουν ένα κανονικό έγκλημα σε ένα έγκλημα μίσους.

Ο ορισμος του Γραφείου Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων:

Έγκλημα μίσους είναι:

Οποιοδήποτε έγκλημα, συμπεριλαμβανομένων των εγκλημάτων ενάντια σε άτομα ή περιουσία, όπου **ο στόχος του εγκλήματος επιλέχθηκε διότι έχει κάποια αληθινή ή αντιληπτή σχέση, προσκόλληση, σύνδεση, υποστήριξη ή συμμετοχή με ομάδα ...**

Η ομάδα μπορεί να βασίζεται σε κάποιο κοινό χαρακτηριστικών των μελών της, όπως την αληθινή ή αντιληπτή τους φυλή, εθνική καταγωγή, γλώσσα, χρώμα, θρησκεία, φύλο, ηλικία, διανοητική ή σωματική αναπηρία, σεξουαλικό προσανατολισμό ή άλλο παρόμοιο παράγοντα.

Παρόλο που πιο συχνά τα θύματα είναι μέλη μειονοτήτων, δεν είναι αναγκαίο στοιχείο του εγκλήματος μίσους πως το θύμα πρέπει να ανήκει σε μειονοτική ομάδα. Πιθανά θύματα μπορούν να αποτελέσουν και οι πλειοψηφίες όταν αυτές εκλαμβάνονται ως διαφορετικές και πιθανώς υποδιέστερες από τον δράστη.

Ο ακαδημαϊκός ορισμός

Έγκλημα μίσους είναι μια εγκληματική πράξη που υποκινείται από έχθρα ή προκατάληψη ενάντια σε ένα άτομο ή την περιουσία του (κινητή και ακίνητη), βασιζόμενη σε πραγματικά ή αποδιδόμενα φυλετικά, εθνικά/εθνοτικά, θρησκευτικά, έμφυλα χαρακτηριστικά, στο σεξουαλικό προσανατολισμό ή κάποιο άλλο χαρακτηριστικό του θύματος (McLaughlin, 2006).

Πρόκειται για έναν «**τύπο αδικήματος**» και όχι κάποιο «συγκεκριμένο αδίκημα».

Έχει 2 βασικά στοιχεία:

①

Υπάρχει ένα **ποινικό αδίκημα** εναντίον του θύματος, ό,τιδήποτε αδίκημα (π.χ. βλάβη περιουσίας, εξύβριση, κλοπή, σωματική ζημιά, βιασμός, δολοφονία)

②

Το κίνητρο του ποινικού αδικήματος να είναι το μίσος που νιώθει ο δράστης για το θύμα, λόγω μιας ιδιότητας ή κάποιου χαρακτηριστικού του, που ο δράστης συνδέει με ορισμένες προκαταλήψεις ή αρνητικά στερεότυπα.

Γενικά Χαρακτηριστικά

- Ένα έγκλημα μίσους υποκινείται από προκαταλήψεις και αρνητικά στερεότυπα ενάντια συγκεκριμένων ομάδων ανθρώπων.
- Διαφέρει από άλλα εγκλήματα διότι **προσβάλλει την ταυτότητα του θύματος**, δηλαδή το ποιοι είναι, τα χαρακτηριστικά τους (π.χ. φυλή, φύλο, θρησκευτικές πεποιθήσεις, σεξουαλικές πεποιθήσεις, τρόπος ντυσίματος κ.τ.λ.) Κατ'επέκταση, θίγουν την αξιοπρέπεια του θύματος διότι του επιτίθενται όχι για κάτι που έκανε, αλλά **για αυτό που είναι**, όχι επειδή θα πετύχουν κάτι, αλλά ως αυτοσκοπό, επειδή το θύμα δεν πρέπει να υπάρχει κατά την άποψή τους.
- Συνήθως, ο δράστης σε ένα έγκλημα μίσους θέλει να περάσει κάποιο μήνυμα και **το έγκλημα του είναι συμβολικό**. Το θύμα έχει σημασία μόνο διότι αντιπροσωπεύει μια ομάδα που είναι ο επιδιωκόμενος στόχος στην οποία ο δράστης θέλει να στείλει το «μήνυμα» του μέσω του εγκλήματός του. Το μήνυμα επεκτείνεται φυσικά και προς την ευρύτερη κοινωνία. Το μήνυμα απευθύνεται συνήθως σε τέσσερα ακροατήρια:
 1. στην δική του ομάδα (αυτούς δηλαδή που μισούν τα άτομα με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά)
 2. στο συγκεκριμένο θύμα που τιμωρούν
 3. στην κοινότητα του θύματος (αυτοί που μοιράζονται τα ίδια χαρακτηριστικά)
 4. στην ευρύτερη κοινωνία για να της υπενθυμίσουν την διαφορετικότητα των άλλων (θυμάτων) και το ότι είναι ανεπιθήμιτοι.
- Τα εγκλήματα μίσους έχουν **επιπτώσεις και στο σύνολο της κοινότητας** στην οποία ανήκει το θύμα διότι όλοι όσοι μοιράζονται τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τρομοκρατούνται διότι πιστεύουν πως κινδυνεύουν, π.χ. εάν σκοτώνουν ομοφιλόφιλους θα φοβούνται όλοι οι ομοφιλόφιλοι της περιοχής πως θα τους επιτεθούν και εκείνους. Ο φόβος και η αίσθηση της αδικίας πιθανό να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα δημόσιας τάξης, κλιμάκωση της κοινωνικής διαίρεσης και κοινωνικές αναταραχές (Χαλκιά, 2013).
- Παραβιάζουν την **αρχή της ισότητας** μεταξύ των ατόμων, η οποία είναι βασικό ανθρώπινο δικαίωμα όλων.
- Η πιθανή «κανονικοποίηση» των εν λόγω εγκλημάτων, λόγω της συχνότητας τέλεσής τους αλλά και της ανεπαρκούς αντιμετώπισής τους, οδηγούν στην προσβολή της αρχής της ανεκτικότητας και του πλουραλιστικού χαρακτήρα της κοινωνίας, όπως και των δημοκρατικών θεσμών και αξιών (Χαλκιά, 2013).

Χειρισμός από τον ΟΗΕ

Διεθνής
Σύμβαση για
την Κατάργηση
Κάθε Μορφής
Φυλετικών
Διακρίσεων
(ICERD)
(1965)

Άρθρο 4

Τα Κράτη Μέρη καταδικάζουν κάθε μορφής προπαγάνδα και όλες τις οργανώσεις που βασίζονται σε **ιδέες ή θεωρίες ανωτερότητας μιας φυλής ή ομάδας ατόμων** συγκεκριμένου χρώματος ή εθνικής καταγωγής ή που επιχειρούν να δικαιολογήσουν ή να προωθήσουν το **φυλετικό μίσος και τις διακρίσεις** σε οποιαδήποτε μορφή, και αναλαμβάνουν να υιοθετήσουν άμεσα και **θετικά μέτρα** που αποσκοπούν στην εξάλειψη κάθε υποκίνησης ή πράξεων τέτοιων διακρίσεων και, για το σκοπό αυτό, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τις αρχές που ενσωματώνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τα δικαιώματα που ορίζονται ρητά στο άρθρο 5 της παρούσας Σύμβασης, μεταξύ άλλων:

- (α) Θα κηρύσσουν **αδίκημα τιμωρούμενο από το νόμο** κάθε **διάδοση ιδεών που βασίζεται στη φυλετική ανωτερότητα ή μίσος, υποκίνηση φυλετικών διακρίσεων**, καθώς και κάθε **πράξη βίας ή υποκίνηση τέτοιων πράξεων κατά οποιασδήποτε φυλής ή ομάδας ατόμων άλλου χρώματος ή εθνοτικής καταγωγής**, καθώς και την παροχή οποιασδήποτε βοήθειας σε ρατσιστικές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησής τους.
- (β) Θα κηρύσσουν παράνομες και θα απαγορεύσουν όλες τις οργανώσεις, καθώς και δραστηριότητες, οργανωμένες ή όχι, που είναι **προπαγανδιστικές και προωθούν και υποκινούν φυλετικές διακρίσεις**. Θα αναγνωρίζουν τη συμμετοχή σε τέτοιες οργανώσεις ή δραστηριότητες ως αδίκημα που τιμωρείται από το νόμο.
- (γ) Δεν θα επιτρέπουν σε δημόσιες αρχές ή δημόσιους φορείς, εθνικούς ή τοπικούς, να προωθούν ή να υποκινούν φυλετικές διακρίσεις.

Γενική Σύσταση 35 της Επιτροπής για την Εξάλειψη Φυλετικών Διακρίσεων

- Επεξηγηματική για την Διεθνή Σύμβαση για την Κατάργηση Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων.
- Συνιστά στα συμβαλλόμενα κράτη να επιβάλουν αποτελεσματικές κυρώσεις στα ακόλουθα, ως αδικήματα που τιμωρούνται από το νόμο:
 - (α) Κάθε **διάδοση ιδεών** που βασίζεται στη φυλετική ή εθνική ανωτερότητα ή μίσος, με οποιοδήποτε μέσο.
 - (β) Κάθε **υποκίνηση μίσους, περιφρόνησης ή διακρίσεων** κατά μελών μιας ομάδας λόγω φυλής, χρώματος, καταγωγής ή εθνικής ή εθνικής καταγωγής.
 - (γ) **Απειλές ή υποκίνηση βίας** κατά ατόμων ή ομάδων για τους λόγους που αναγράφονται στο (β) παραπάνω.
 - (δ) Κάθε **έκφραση προσβολών, χλευασμού ή συκοφαντίας** προσώπων ή ομάδων ή αιτιολόγηση μίσους, περιφρόνησης ή διάκρισης για τους λόγους του (β) ανωτέρω, όταν σαφώς ισοδυναμεί με υποκίνηση μίσους ή διάκρισης.
 - (ε) **Συμμετοχή σε οργανώσεις και δραστηριότητες** που προωθούν και υποκινούν τις φυλετικές διακρίσεις.
- Επίσης ξεκαθαρίζει πως η ομιλία και οι πράξεις που απαγορεύονται από το Άρθρο 4 είναι αυτές που απευθύνονται σε:
 - **Ομάδες από συγκεκριμένη φυλή, χρώμα, εθνική καταγωγή** (π.χ. αυτόχθονες πληθυσμοί, μετανάστες, μη πολίτες, πρόσφυγες, αιτούντες ασύλου).
 - **Ομάδες γυναικών μελών των πιο πάνω** αλλά και άλλων **ευάλωτων ομάδων**.
 - **Μειονοτικές θρησκευτικές ομάδες** (π.χ. Ισλαμοφοβία, αντισημιτισμός κ.α.)

Διεθνές
Σύμφωνο για τα
Ατομικά και
Πολιτικά
Δικαιώματα
(1966)

Άρθρο 20(2): 2. Κάθε επίκληση εθνικού, φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους, που αποτελεί υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας απαγορεύεται από το νόμο.

Ανάλυση

- Η νομοθεσία του ΟΗΕ θέτει **αρκετά χαμηλό όριο** για το τι σημαίνει ρητορική και εγκλήματα μίσους στις συγκεκριμένες κατηγορίες που περιλαμβάνει. Μιλά για «διάδοση ιδεών», «υποκίνηση μίσους, περιφρόνησης ή διακρίσεων». Περιλαμβάνει ακόμη και προσβολές, χλευασμό και συκοφαντία.

ΌΜΩΣ

- Αναφέρεται μόνο περιπτώσεις μίσους **λόγω φυλής, εθνικής καταγωγής και θρησκείας** και αγνοούν περιπτώσεις όπου το μίσος κατευθύνεται σε άλλα χαρακτηριστικά όπως π.χ. σεξουαλικός προσανατολισμός, ταυτότητα γένους κ.τ.λ.
- Η Γενική Σύσταση 35 αναφέρεται σε ομάδες γυναικών αλλά και πάλι μιλά συγκεκριμένα για ομάδες γυναικών που είναι ευάλωτες σε σχέση με την φυλή ή την θρησκεία τους.

Χειρισμός από την ΕΕ

Η ΕΕ στηρίζει την πολιτική της σε μεγάλο βαθμό στην **ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, τα οποία περιλαμβάνουν την ισότητα των πολιτικών δικαιωμάτων για όλες τις κοινωνικές ομάδες, το δικαίωμα προστασίας από διακρίσεις, το δικαίωμα να μην είναι κάποιος θύμα εγκλήματος που στοχεύει την ταυτότητά του και το δικαίωμα προστασίας των πολιτών από εγκλήματα μίσους (Human Rights Watch, 2011; ODIHR, 2010).

Αρκετές παρεμβάσεις εντός του θεσμικού πλαισίου της ΕΕ επιδιώκουν να εγγυηθούν αυτά τα δικαιώματα.

Απόφαση-πλαίσιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας έσω του ποινικού δικαίου (Απόφαση Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ)

Ρητορική Μίσους:

- Τιμωρούνται ως ποινικά αδικήματα ορισμένες πράξεις όπως:
 - **δημόσια υποκίνηση βίας ή μίσους** που στρέφεται κατά ομάδας ατόμων ή μέλους ομάδας που προσδιορίζεται βάσει της **φυλής, του χρώματος, των γενεαλογικών καταβολών, της θρησκείας ή της πίστης, ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής**
 - το προαναφερθέν αδίκημα, όταν διαπράττεται μέσω της διάδοσης, με κάθε μέσο, γραπτού υλικού, εικόνων ή άλλων στοιχείων
 - η δημόσια υπεράσπιση, η άρνηση ή η χονδροειδής υποτίμηση της σοβαρότητας **εγκλημάτων γενοκτονίας, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας ή εγκλημάτων πολέμου...** όταν η συμπεριφορά εκδηλώνεται κατά τρόπο που είναι **πιθανόν να υποκινήσει βία ή μίσος** στρεφόμενο κατά μιας τέτοιας ομάδας ή μέλους μιας τέτοιας ομάδας
 - η υποκίνηση, η εκ προθέσεως συμμετοχή ή η προτροπή στη διάπραξη των προαναφερόμενων πράξεων.
- Για τις πράξεις αυτές που απαριθμούνται, οι χώρες της ΕΕ θα πρέπει να επιβάλουν:
 - **αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις**
 - ποινή το ανώτατο όριο της οποίας είναι ένα τουλάχιστον έτος στέρησης της ελευθερίας.
- Όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα, οι κυρώσεις θα πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές και θα πρέπει να περιλαμβάνουν **χρηματικές ποινές** ή και πρόστιμα. **Επιπλέον**, τα νομικά πρόσωπα μπορούν να τιμωρούνται με κυρώσεις όπως:
 - μέτρα αποκλεισμού από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις
 - μέτρα προσωρινής ή μόνιμης απαγόρευσης άσκησης εμπορικής δραστηριότητας
 - επιβολή δικαστικής εποπτείας
 - δικαστική εκκαθάριση.
- Η έναρξη έρευνας και η άσκηση δίωξης ρατσιστικών ή ξενοφοβικών αδικημάτων **δεν πρέπει να εξαρτώνται από αναφορά ή καταγγελία ενός θύματος.**

Έγκλημα μίσους:

Σε κάθε περίπτωση, **ο ρατσισμός ή η ξενοφοβία ως κίνητρο ενός αδικήματος**, θεωρούνται **επιβαρυντικές περιστάσεις** ή εναλλακτικά, τα δικαστήρια πρέπει να εξουσιοδοτούνται να λαμβάνουν υπόψη τα κίνητρα αυτά κατά την επιμέτρηση της ποινής για τον καθορισμό των κυρώσεων που θα επιβληθούν.

Εφαρμογή από τις Χώρες Μέλη

Η Νομοθεσία για Εγκλήματα Μίσους

Η απόφαση-πλαίσιο έχει εφαρμοστεί διαφορετικά από τις χώρες μέλη

- **Η ανάγκη για απόδειξη του κινήτρου:** Στο Βέλγιο (και Ηνωμένο Βασίλειο) οι νομοθεσίες προνοούν πως πρέπει να υπάρχει «**μίσος, κακία ή εχθρότητα**» έναντι στο θύμα για να καταδικαστεί για έγκλημα μίσους, σε αντίθεση με άλλες χώρες όπου είναι αρκετό να υπάρχει **αιτιολογική σύνδεση** μεταξύ των πράξεων του δράστη και των χαρακτηριστικών του θύματος, ασχέτως εάν έχει αποδειχθεί κάποια προκατάληψη ή όχι (ODIHR, 2009b).
- **Οι προστατευόμενες ομάδες:**
 - **Μειονότητες ή όχι:** Κάποιες χώρες προστατεύουν όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως αν ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες ή όχι (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο) ενώ άλλες προστατεύουν μόνο τις μειονοτικές ομάδες όταν τους επιτίθενται μέλη της πλειοψηφίας (π.χ. Σουηδία).
 - **Λόγοι μίσους:** Οι περισσότερες χώρες μέλη προστατεύουν τις ομάδες που θυματοποιούνται λόγω της **εθνικότητάς/ιθαγένειας ή της φυλής** τους και επίσης αρκετές είναι οι χώρες που προστατεύουν ομάδες που θυματοποιούνται λόγω της **θρησκείας** τους (ODIHR, 2010). Αντιθέτως, η εικόνα για προστασία άλλων χαρακτηριστικών που συχνά προκαλούν συμπεριφορές μίσους, όπως είναι ο **σεξουαλικός προσανατολισμός και η αναπηρία είναι πιο ασταθής**, με πολλές από τις χώρες μέλη να μην τα περιλαμβάνουν στις νομοθεσίες τους (FRA (20 10b: 13). Η περιθωριοποίηση τέτοιων ομάδων από την νομική προστασία δείχνει πως συχνά δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη στις συζητήσεις περί εγκλημάτων μίσους (Roulstone et al., 2011).
 - Π.χ. Η **Λιθουανία** άλλαξε τον Ποινικό Κώδικά της το 2009 έτσι ώστε, κάτω από τα εγκλήματα μίσους, να περιλαμβάνει εγκλήματα με κίνητρο την **ηλικία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την αναπηρία, την φυλή, την εθνικότητα, την γλώσσα, την κοινωνική υπόσταση, την θρησκεία και τις πεποιθήσεις**. (Chakraborti, 2010)
 - Αντιθέτως, η **Σλοβακία** που επίσης άλλαξε τον ποινικό κώδικά της το 2009 για να περιλαμβάνει εγκλήματα μίσους, συμπεριέλαβε σε αυτά μόνο τα εγκλήματα που γίνονται λόγω της **φυλής, του έθνους, της εθνικότητας, του χρώματος του δέρματος, της καταγωγής ή της θρησκείας τους** (ODIHR, 2010).

Εφαρμογή από τις Χώρες Μέλη

Η Εφαρμογή της Νομοθεσίας

Περεταίρω διαφορές δημιουργούνται και με την εφαρμογή της νομοθεσίας, διότι συχνά υπάρχει ένα χάσμα μεταξύ του τι μπορεί να απαγορεύεται από το νόμο και του τι τιμωρούν πραγματικά τα κράτη μέλη (Goodey, 2008).

- Μια καλή ένδειξη για το επίπεδο εφαρμογής είναι η **συλλογή στατιστικών στοιχείων**:
 - Το Λουξεμβούργο και η Πορτογαλία δεν συγκεντρώνουν καθόλου στατιστικά στοιχεία σχετικά με τα εγκλήματα μίσους (ODIHR, 2010).
 - Το 2009 μόνο 31 χώρες μέλη παρέδωσαν στατιστικά στοιχεία ενώ άλλες 16 δεν το έκαναν και ακόμα και αυτές που τα παρέδωσαν είχαν συχνά **ασυνέπειες ή ελλείψεις** (π.χ. οι Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία και Πολωνία δεν έδωσαν στατιστικά στοιχεία σχετικά με ομοφοβικά ή τρανσφοβικά περιστατικά) (ODIHR, 2010).
 - Οι Αυστρία, Τσεχία, Γερμανία, Ιταλία και Σουηδία έχουν μια ειδική κατηγορία **«αντισημιτικών»** στοιχείων την οποία δεν έχουν τα άλλα 22 έθνη. Μόνο η Αυστρία και η Σουηδία είχαν ειδική κατηγορία για εγκλήματα ενάντια στους **Μουσουλμάνους** και μόνο η Σουηδία είχε ξεχωριστή κατηγορία για τα εγκλήματα ενάντια στους **Ρομά**.
 - Η καταγραφή και κατηγοριοποίηση εγκλημάτων μίσους από τις τοπικές αρχές επίσης είναι πολλές φορές λανθασμένη και ανακριβής, πράγμα το οποίο οδηγεί σε μεγάλο **σκοτεινό αριθμό εγκλημάτων μίσους**. Π.χ. στην Ιταλία τα εγκλήματα μίσους που καταγράφονται από τις αρχές είναι 10 φορές λιγότερα από αυτά που καταγράφονται από τους διάφορους οργανισμούς που διεξάγουν έρευνες, ενώ στην Γερμανία η αστυνομία κατέγραψε πέντε φορές λιγότερες ρατσιστικές δολοφονίες από ότι κατέγραψαν οι έρευνες (cited in McClintock, 2005: 20).
 - Στην Ιταλία **μαζεύονται και εκδίδονται μόνο μέρος των στατιστικών στοιχείων** που σχετίζονται με τα εγκλήματα μίσους, γεγονός που οδηγεί σε μειωμένες υπηρεσίες για τα θύματα διότι οι αρχές θεωρούν πως το πρόβλημα δεν είναι αρκετά διαδεδομένο και σημαντικό έτσι ώστε να του αναθέσουν περαιτέρω χρηματικά κεφάλαια και αυτό με την σειρά του οδηγεί σε λιγότερο εντοπισμό και έτσι χαμηλότερους αριθμούς στα στατιστικά στοιχεία, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο.
 - Σε χώρες όπου **αποφασίζουν τα θύματα** κατά πόσο να αναφέρουν κάποιο περιστατικό σαν έγκλημα μίσους (π.χ. ΗΒ) ο αριθμός είναι σημαντικά μεγαλύτερος από χώρες όπου **αποφασίζουν οι αρχές** κατά πόσο είναι έγκλημα μίσους ή όχι (π.χ. Αυστρία, Τσεχία, Γερμανία) (ACPO, 2005: 9).
 - **Οπότε**, οι μεγάλες διαφορές στα στατιστικά στοιχεία για τα εγκλήματα μίσους από χώρα σε χώρα δεν ωφείλονται κυρίως στην ύπαρξη περισσότερων εγκλημάτων τέτοιου τύπου σε κάποιες χώρες από άλλες (π.χ. ΗΒ το 2009 με 52,102 ενώ η Γερμανία 4583 και η Ισπανία 23) αλλά στις διαφορές στον εντοπισμό, την αναφορά και την καταγραφή τους. Με άλλα λόγια, στην εφαρμογή του νόμου.

Εφαρμογή από τις Χώρες Μέλη

Ρητορική Μίσους

Κύπρος

Η νομοθεσία που εφαρμόζει την απόφαση πλαίσιο της ΕΕ για την ρητορική μίσους **δεν δίνει ορισμό της ρητορικής μίσους**. Προβλέπει τα ακόλουθα:
Νόμος 134(I) του 2011: ρητορική και συμπεριφορά που ενδέχεται να **διαταράξει τη δημόσια τάξη** είτε είναι απειλητική, καταχρηστική ή προσβλητική είναι ποινικό αδίκημα.

Νόμος 87 (I)/2015 (τροποποιεί τον Ποινικό Κώδικα): ρητορική μίσους ενάντια στον **σεξουαλικό προσανατολισμό ή την φυλετική ταυτότητα** κάποιου ατόμου αποτελεί ποινικό αδίκημα. Αυτή η νομοθεσία επεκτείνει τα όρια της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας.

Ελλάδα

Νόμος 927/1797: είναι η κύρια νομοθεσία που στόχος της είναι η καταπολέμηση των ρατσιστικών διακρίσεων

Νόμος 4285/2014: τροποποίησε τον πιο πάνω νόμο για να εφαρμόσει την απόφαση-πλαίσιο της ΕΕ.

Ο νόμος ασχολείται με τη **δημόσια υποκίνηση βίας, μίσους ή διακρίσεων** κατά ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων **λόγω της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, της κοινωνικής υπόστασης, της εθνικής καταγωγής, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου ή της αναπηρίας** τους. Εάν αυτό αποτελεί κίνδυνο για τη δημόσια τάξη ή απειλή στη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα του εμπλεκόμενου προσώπου ή των προσώπων, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης από τρεις μήνες έως τρία χρόνια και με χρηματική ποινή από πέντε χιλιάδες έως είκοσι χιλιάδες ευρώ. Η λίστα των προστατευόμενων χαρακτηριστικών είναι από τις πιο εκτεταμένες στην ΕΕ, μαζί με αυτή της Λιθουανίας και της Ισπανίας.

Υπόθεση Πλωμαρίτη: Ο υποψήφιος βουλευτής της Χρυσής Αυγής πιάστηκε στην κάμερα του κ. Γεωργούση (που έφτιαχνε ένα ντοκυμαντέρ για το Αγγλικό Channel 4) να λέει πως θα άνοιγε τους φούρνους για τους μετανάστες για να τους κάνει σαπούνια, τα σαπούνια όμως δεν θα ήταν καν για τους ανθρώπους διότι θα τους προκαλούσαν αλλεργία. Το δικαστήριο τον βρήκε **ένοχο για ρητορική μίσους** και του έβαλε ποινή φυλάκισης ενός έτους με αναστολή, την οποία επιβεβαίωσε το εφετείο. Το δικαστήριο βρήκε πως παρόλο που οι φράσεις που είχε χρησιμοποιήσει ο κ. Πλωμαρίτης ήταν υπερβολές, έδειχναν **την πρόθεση του να υποκινήσει βία ενάντια στους μετανάστες, προκαλώντας αναστάτωση στην δημόσια τάξη και αναγκάζοντας έτσι τους υπόλοιπους να εγκαταλείψουν την Ελλάδα.**

Εφαρμογή από τις Χώρες Μέλη

Ρητορική Μίσους

Δανία

Ο Δανέζικος Ποινικός Κώδικας ποινικοποιεί εκφράσεις που «δημόσια ή με πρόθεση διάδοσης σε ευρύτερο κύκλο, απειλούν, προσβάλλουν ή υποβιβάζουν μια ομάδα ατόμων με βάση τη φυλή, το χρώμα του δέρματος, την εθνικότητα, την πίστη ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους.

Ιταλία

Νόμος 205/1993 ποινικοποιεί την **διάδοση ιδεών** που βασίζονται στη φυλετική ανωτερότητα ή στο φυλετικό ή εθνικό μίσος ή που υποκινούν τη διάπραξη πράξεων ή διαπράττουν πράξεις διακρίσεων για **φυλετικά, εθνικά ή θρησκευτικά κίνητρα**.

Ο νόμος τιμωρεί επίσης όσους «υποκινούν με οποιονδήποτε τρόπο ή διαπράττουν **βία ή πράξεις πρόκλησης βίας** για ρατσιστικά, εθνοτικά, εθνικά ή θρησκευτικά κίνητρα».

Αν και δεν υπάρχουν αυστηρά όρια που πρέπει να τηρηθούν, όπως π.χ. η δημόσια τάξη, (στην περίπτωση της Κύπρου) η Ιταλία περιορίζεται στα προστατευόμενα χαρακτηριστικά της εθνότητας και της θρησκείας, όπως προβλέπεται από την νομοθεσία της ΕΕ.

Λιθουανία

Ο **Ποινικός Κώδικας (Άρθρο 170)** ποινικοποιεί τον χειρισμό ή την διανομή υλικού και έκφρασης, που **υποκινεί μίσος, βία, διακρίσεις ή περιφρόνηση** για άτομο ή άτομα που ανήκουν σε ομάδα που ορίζεται από **το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη φυλή, την εθνικότητα, την γλώσσα, την καταγωγή, την κοινωνική θέση, την θρησκεία ή τις πεποιθήσεις**.

Αυτός ο ορισμός είναι **ιδιαίτερα ευρύς** και περιλαμβάνει λόγους όπως το φύλο και τις πεποιθήσεις, οι οποίες δεν συνδέονται απαραίτητα με τη θρησκεία. Θέτει επίσης **χαμηλά όρια**, περιλαμβάνοντας εκφράσεις διακρίσεων μέσα στον ορισμό της απαγορευμένης έκφρασης. Το άρθρο καθιστά ακόμα και τη γελοιοποίηση μέσω έκφρασης αξιόποινη πράξη. Τιμωρεί επίσης την **δημόσια υποκίνηση βίας εναντίον ατόμου ή ατόμων μιας συγκεκριμένης ομάδας**.

Κώδικας Συμπεριφοράς Για Την Καταπολέμηση Της Παράνομης Ρητορικής Του Μίσους Στο Διαδίκτυο

- Τον Μάιο του 2016 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμφώνησε με το Facebook τη Microsoft το Twitter και το YouTube να θεσπίσουν ένα Κώδικα Συμπεριφοράς Για Την Καταπολέμηση Της Παράνομης Ρητορικής Του Μίσους Στο Διαδίκτυο.
- Το 2018 ξεκίνησαν επίσης να λαμβάνουν μέρος στον Κώδικα οι ιστοσελίδες Instagram, Snapchat και Dailymotion. Το Jeuxvideo.com ξεκίνησε την συμμετοχή του τον Ιανουάριο του 2019, το TikTok το 2020, το LinkedIn το 2021 και το Rakuten Viber και Twitch το 2022.
- Οι εταιρίες αυτές, τα κράτη μέλη και η ΕΕ δεσμεύονται με βάση τον Κώδικα να καταπολεμήσουν την παράνομη ρητορική του μίσους στο διαδίκτυο, έτσι όπως ορίζεται από την απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ και περιλαμβάνει «**κάθε πράξη δημόσιας υποκίνησης βίας ή μίσους** που στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους ομάδας που προσδιορίζεται βάσει **της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής**».
- Με βάση τον Κώδικα, οι εταιρίες που συμμετέχουν αναλαμβάνουν μεταξύ άλλων:
 - Να **εκπαιδεύουν και να ευαισθητοποιούν τους χρήστες** τους ως προς την σωστή χρήση της πλατφόρμας τους, αλλά και να θεσπίσουν **ξεκάθαρους κανόνες ή κατευθυντήριες γραμμές** για το τι επιτρέπεται και τι όχι, στους οποίους να ξεκαθαρίζουν πως απαγορεύεται η υποκίνηση βίας ή μίσους.
 - Να **«ενθαρρύνουν την εκτεταμένη υποβολή κοινοποιήσεων και επισήμανση περιεχομένου** που υποκινεί βία ή προωθεί πράξεις μίσους.
 - Να καθιερώσουν **σαφείς και αποτελεσματικές διαδικασίες για να ελέγχουν τις ειδοποιήσεις** που λαμβάνουν σχετικά με περιστατικά παράνομης ρητορικής του μίσους στις υπηρεσίες τους, ώστε να μπορούν να αφαιρούν το σχετικό περιεχόμενο ή να διακόπτουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτό.
 - Να **επιμορφώνουν τακτικά το προσωπικό** τους σχετικά με «τις τρέχουσες κοινωνικές εξελίξεις και να ανταλλάσσουν απόψεις σχετικά με τις δυνατότητες περαιτέρω βελτίωσης».
- Να σημειωθεί πως, από την άλλη, οι συμμετέχοντες στον κώδικα «**τονίζουν, ...την ανάγκη προστασίας του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης.**»

Κώδικας Συμπεριφοράς Για Την Καταπολέμηση Της Παράνομης Ρητορικής Του Μίσους Στο Διαδίκτυο

Εφαρμογή και αξιολόγηση

Η εφαρμογή του Κώδικα Δεοντολογίας αξιολογείται μέσω μιας τακτικής άσκησης παρακολούθησης που έχει συσταθεί σε συνεργασία με ένα δίκτυο οργανισμών που βρίσκονται σε διάφορες χώρες της ΕΕ. Χρησιμοποιεί μια κοινά αποδεκτή μεθοδολογία, με την οποία συγκεκριμένοι οργανισμοί ελέγχουν πώς οι εταιρείες πληροφορικής εφαρμόζουν τις δεσμεύσεις του Κώδικα.

Αποτελέσματα

- Ο Κώδικας συνέβαλε στην **επίτευξη μεγάλης προόδου σε σύντομο χρονικό διάστημα**, ιδίως όσον αφορά την ταχεία αναθεώρηση και την αφαίρεση του περιεχομένου ρητορικής μίσους.
 - Το 2016 καταργήθηκε 28% του περιεχομένου, έναντι 72% το 2019.
 - Το 2016 εξετάστηκαν 40% των ανακοινώσεων εντός 24 ωρών, ενώ το 2019 89 %.
- Έχει **αυξήσει την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία** μεταξύ εταιρειών πληροφορικής, οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και αρχών των κρατών μελών με τη μορφή μιας δομημένης διαδικασίας αμοιβαίας μάθησης και ανταλλαγής γνώσεων.
- Οι πλατφόρμες έχουν **αυξήσει σημαντικά τον αριθμό των εργαζομένων που παρακολουθούν και εξετάζουν το περιεχόμενο**.
 - Το Facebook αναφέρει ότι έχει ένα παγκόσμιο δίκτυο περίπου 15.000 ατόμων που εργάζονται σε όλους τους τύπους ελέγχου περιεχομένου.
 - Στο Google και το YouTube υπάρχουν περισσότερα από 10.000 άτομα που εργάζονται για την αντιμετώπιση περιεχομένου που ενδέχεται να παραβιάζει τις πολιτικές της εταιρείας.
- Οι εταιρείες πληροφορικής πραγματοποιούν **τακτικές εκπαιδεύσεις και παρέχουν καθοδήγηση και υποστήριξη στις ομάδες αναθεωρητών του περιεχομένου τους**, τα οποία συμπεριλαμβάνουν τις ιδιαιτερότητες του περιεχομένου ρητορικής μίσους.
 - Η Dailymotion πραγματοποιεί εκπαιδεύσεις δύο φορές την εβδομάδα σε υλικό μίσους για το προσωπικό της.
 - Το Facebook έχει δημιουργήσει ένα φόρουμ για την πολιτική προϊόντων που συγκεντρώνει όλους τους ειδικούς του σε όλο τον κόσμο κάθε δύο εβδομάδες, για να συζητήσει πιθανές αλλαγές στα πρότυπα της κοινότητας και να καταγράψει νέα θέματα, τάσεις και εξελίξεις. Τα πρακτικά αυτών των συνεδριάσεων είναι δημόσια διαθέσιμα.

Οδηγία 2012/29/ΕΕ για την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας

Άρθρο 1

Στόχος της παρούσας οδηγίας είναι να εξασφαλίσει ότι τα θύματα της εγκληματικότητας τυγχάνουν της δέουσας πληροφόρησης, υποστήριξης και προστασίας και είναι ικανά να συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία.

Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα θύματα να αναγνωρίζονται και να αντιμετωπίζονται με σεβασμό, ευαισθησία, εξατομικευμένη, επαγγελματική και χωρίς διακρίσεις προσέγγιση, σε κάθε επαφή με τις υπηρεσίες υποστήριξης θυμάτων ή τις υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης ή μια αρμόδια αρχή, που ενεργούν στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Τα δικαιώματα που θεσπίζονται στην παρούσα οδηγία ισχύουν για όλα τα θύματα χωρίς διακρίσεις, ασχέτως του καθεστώτος διαμονής τους.

Άρθρο 22: ατομική αξιολόγηση των θυμάτων για τον προσδιορισμό ειδικών αναγκών προστασίας

1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να διενεργείται εγκαίρως ατομική αξιολόγηση των θυμάτων, σύμφωνα με τις εθνικές διαδικασίες, για τον προσδιορισμό ειδικών αναγκών προστασίας και για να αποφασίζεται αν και σε ποιο βαθμό τα θύματα θα μπορούσαν να επωφεληθούν από ειδικά μέτρα κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας... λόγω ιδιαίτερου κινδύνου να υποστούν δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, εκφοβισμό και αντεκδίκηση.
2. Στην ατομική αξιολόγηση λαμβάνονται κυρίως υπόψη:
 - α) τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, β) το είδος ή η φύση του εγκλήματος και γ) οι περιστάσεις του εγκλήματος.
3. Στο πλαίσιο της ατομικής αξιολόγησης τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα θύματα που υπέστησαν σημαντική βλάβη λόγω της σοβαρότητας του εγκλήματος, **στα θύματα εγκλήματος που οφείλεται σε προκαταλήψεις ή διακρίσεις, που θα μπορούσε, ιδίως, να σχετίζεται με τα προσωπικά χαρακτηριστικά τους**, και στα θύματα τα οποία είναι ιδιαίτερα ευάλωτα λόγω της σχέσης τους με τον δράστη ή της εξάρτησής τους από αυτόν, ιδίως τα θύματα τρομοκρατίας, οργανωμένου εγκλήματος, εμπορίας ανθρώπων, βίας λόγω φύλου, βίας στο πλαίσιο στενής σχέσης, σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης ή **εγκλήματος μίσους** και στα θύματα με αναπηρίες.

Η οδηγία είναι για τα δικαιώματα και την προστασία όλων των θυμάτων εγκληματικότητας αλλά αναφέρεται συγκεκριμένα στα θύματα εγκλημάτων προκαταλήψεων και μίσους, στο άρθρο 22(3). Το άρθρο προνοεί πως συγκεκριμένα θύματα, περιλαμβανομένων των θυμάτων εγκλημάτων μίσους, πρέπει να λαμβάνουν ιδιαίτερη προσοχή και προστασία κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, μετά από προσδιορισμό των ειδικών αναγκών τους μέσω προσωπικής αξιολόγησης.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2018/1808

Η οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων απαιτεί από τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι οι πλατφόρμες διαμοιρασμού βίντεο λαμβάνουν αποτελεσματικά μέτρα **κατά της διάδοσης περιεχομένου που παραβαίνει την απόφαση-πλαίσιο και της ρητορικής μίσους** για οποιονδήποτε από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 21 του Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950)

Το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης και η απαγόρευση κατάχρησης δικαιωμάτων είναι νομοθετικά μέτρα που επίσης σχετίζονται με την ρητορική μίσους.

Άρθρο 10:

1. Όλοι έχουν **το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης**, που περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης, την ελευθερία λήψεως και μεταδόσεων πληροφοριών και ιδεών, χωρίς επεμβάσεις από τις δημόσιες αρχές και ασχέτως συνόρων.
 2. Η εξάσκηση των ελευθεριών αυτών υπόκεινται σε **προϋποθέσεις, περιορισμούς ή κυρώσεις που είναι αναγκαίες** για το συμφέρον της εθνικής ασφάλειας, της εδαφικής ακεραιότητας ή της δημόσιας ασφάλειας, για την πρόληψη εγκληματικότητας, για την προστασία της υγείας ή ηθικής, **για την προστασία της φήμης ή των δικαιωμάτων άλλων**, για την αποτροπή της αποκάλυψης πληροφοριών που λαμβάνονται εμπιστευτικά ή για τη διατήρηση της εξουσίας και της αμεροληψίας του δικαστικού σώματος.
- **Handyside v UK (1976)**: Το δικαίωμα για ελευθερία της έκφρασης «προστατεύει όχι μόνο “πληροφορίες” ή “ιδέες” που γίνονται ευμενώς δεκτές ή θεωρούνται αβλαβείς ή αδιάφορες, αλλά και όλες εκείνες που θίγουν, σκανδαλίζουν ή ενοχλούν το κράτος ή ένα τμήμα του πληθυσμού», διότι αυτό απαιτείται από τις αρχές του πλουραλισμού, της ανεκτικότητας και του «ανοικτού μυαλού» που είναι αναγκαία χαρακτηριστικά μιας δημοκρατικής κοινωνίας.
 - **ΟΜΩΣ: Erbakan v Turkey (2006)**: μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητο, σε ορισμένες περιπτώσεις, κάποιες δημοκρατικές κοινωνίες να επιβάλουν κυρώσεις ή ακόμη και να απαγορεύσουν όλες τις μορφές έκφρασης που διαδίδουν, υποκινούν, προωθούν ή δικαιολογούν μίσος που βασίζεται στη μισαλλοδοξία..., υπό τον όρο βέβαια ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται είναι ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό.

Άρθρο 17:

Απαγόρευση κατάχρησης δικαιωμάτων: Τίποτα σε αυτή τη Σύμβαση δεν επιτρέπει σε κανένα κράτος, ομάδα ή άτομο να συμμετάσχει σε δραστηριότητες ή πράξεις που αποσκοπούν στην καταστροφή οποιουδήποτε δικαιώματος ή ελευθερίας σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι προβλέπεται στη Σύμβαση.

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 10

Féret v. Belgium (2009)

App. no. 15615/07, (ECHR, 16 July 2009)

Ο ενάγοντας ήταν ο πρόεδρος του πολιτικού κόμματος “Front National” στο Βέλγιο, ως επίσης και ο αρχισυντάκτης του περιοδικού του κόμματος και ο ιδιοκτήτης της ιστοσελίδας του. Κατά την διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του κόμματος κυκλοφόρησαν φυλλάδια με σχόλια όπως «Stop the Islamisation of Belgium» (Σταματήστε τον Ισλαμισμό του Βελγίου) και «Save our people from the risk posed by Islam the conqueror» (Σώστε τον λαό μας από τον κίνδυνο που θέτει το Ισλάμ ο κατακτητής). Καταδικάστηκε για **δημόσια υποκίνηση διακρίσεων ή μίσους**, απόφαση την οποία εφεσίβαλε.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο:

- βρήκε πως οι ποινικές διαδικασίες δεν ήταν ενάντια στο Άρθρο 10 της Σύμβασης διότι ήταν δικαιολογημένες κάτω από το Άρθρο 10(2) και συγκεκριμένα από τον περιορισμό για την **προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων και την διασφάλιση της δημόσιας τάξης**.
- τόνισε πως οι πολιτικοί έχουν ιδιαίτερο καθήκον να προάγουν τη δημοκρατία και τις αρχές της και επέστησε την προσοχή στον **αντίκτυπο της επίμαχης έκφρασης στην κοινωνική συνοχή και τη δημόσια τάξη**.
- πρόσθεσε πως τέτοιες προσβολές, γελοιοποίηση ή δυσφήμιση που στοχεύουν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες ή υποκίνηση διακρίσεων, αρκούν ώστε οι αρχές να δώσουν **προτεραιότητα στην καταπολέμηση της ρητορικής μίσους** όταν έρχεται αντιμέτωπη με την ανεύθυνη χρήση της ελευθερίας της έκφρασης που υπονόμει την αξιοπρέπεια ή ακόμα και την ασφάλειά των ομάδων αυτών.
- Επισήμανε πως η φύση των σχολίων αυτών ήταν πιθανό να προκαλέσει αισθήματα δυσπιστίας, απόρριψης ή μίσους προς τους ξένους, ιδίως ανάμεσα στα λιγότερο ενημερωμένα μέλη του κοινού.

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 10

Le Pen v. France (2010)

App. no. 187788/09 (ECHR, 20 April 2010)

Ο Le Pen ήταν ο πρόεδρος του κόμματος National Front στην Γαλλία. Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα Le Monde το 2005 είπε πως “the day there are no longer 5 million but 25 million Muslims in France, they will be in charge” (την μέρα που θα υπάρχουν 25 εκτομμύρια Μουσουλμάνοι στην Γαλλία, και όχι 5, θα γίνουν επικεφαλής της χώρας) και σε άλλη συνέντευξή του το 2008 στην εφημερίδα Rivarol είπε “When I tell people that when we have 25 million Muslims in France we French will have to watch our step, they often reply: ‘But Mr Le Pen, that is already the case now!’ – and they are right.” (όταν αναφέρω πως όταν έχουμε 25 εκατομμύρια μουσουλμάνους στην Γαλλία, εμείς οι Γάλλοι θα πρέπει να προσέχουμε, μου απαντούν πως αυτό ήδη ισχύει, και έχουν δίκαιο).

- Το δικαστήριο του επέβαλε πρόστιμο και για τα δύο σχόλια, το οποίο εφεσίβαλε.
- Το Εφετείο έκρινε ότι τα σχόλια υποδήλωναν ότι η ασφάλεια του γαλλικού λαού εξαρτώταν από την απόρριψη της μουσουλμανικής κοινότητας και ότι η ελευθερία έκφρασης του ενάγοντα δεν δικαιολογούσε δηλώσεις που αποτελούσαν υποκίνηση διακρίσεων, μίσους ή βίας ενάντια μιας ομάδας ανθρώπων.

Το Ευρωπαϊκό δικαστήριο:

- έκρινε πως δεν υπήρχε παραβίαση του δικαιώματος του ενάγοντα για ελεύθερη έκφραση κάτω από το Άρθρο 10 της Σύμβασης, υπογραμμίζοντας πως παρόλο που η ελεύθερη έκφραση των πολιτικών είναι πολύ σημαντική, επίσης σημαντική και αναγκαία είναι η προστασία των δικαιωμάτων των άλλων και η καταπολέμηση των διακρίσεων.

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 10

Vejdeland and Others v. Sweden (2012)

Οι ενάγοντες είχαν καταδικαστεί για την διανομή περίπου 100 φυλλαδίων σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ήταν προσβλητικά για ομοφυλόφιλα άτομα. Τα φυλλάδια, μεταξύ άλλων, υποστήριζαν πως:

- η ομοφυλοφιλία έχει ηθικά καταστροφικά αποτελέσματα για την κοινωνία
- τα οροθετικά άτομα και τα άτομα με AIDS εμφανίστηκαν ταυτόχρονα με τους ομοφυλόφιλους και ο ανήθικος τρόπος ζωής των ομοφυλόφιλων είναι ο κύριος λόγος που έχουν διαδοθεί σε τόσο μεγάλο βαθμό
- οι ομοφυλοφιλικές οργανώσεις προσπαθούν να υποτιμήσουν την παιδευτική.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο:

- βρήκε πως **δεν υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 10** της Σύμβασης διότι τα σχόλια αυτά ήταν σοβαροί και επιζήμιοι ισχυρισμοί και **ο περιορισμός της ελεύθερης έκφρασης σε αυτή την περίπτωση ήταν αναγκαίος για την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων.**
- Αξιοσημείωτο πως το δικαστήριο ξεκαθάρισε πως τα σχόλια για να απαγορεύονται **δεν ήταν ανάγκη να υποκινούσαν άμεσα βίαιες πράξεις**, όπως απαιτεί η Απόφαση πλαίσιο για τον ρατσισμό και την ξενοφοβία, διότι οι προσβολές, η γελοιοποίηση ή η συκοφαντία που βρίσκονται στην ομιλία **μπορεί να είναι από μόνες τους πολύ επιβλαβείς**. Οπότε, το δικαστήριο έθεσε **χαμηλότερα όρια από ότι επιβάλλει η απόφαση πλαίσιο.**
- Το Δικαστήριο χρησιμοποίησε την υπόθεση αυτή σαν ευκαιρία να **κλείσει τα κενά που αφήνει η νομοθεσία** για την ρητορική και τα εγκλήματα μίσους, η οποία περιορίζεται στην φυλή, την εθνικότητα και την θρησκεία, υπογραμμίζοντας **πως οι διακρίσεις που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό είναι εξίσου σοβαρές.**

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 10

Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (2009)

App. no. 72596/01 (ECHR, 4 November 2009)

Η ενάγοντας ήταν η ιδρυτής και ιδιοκτήτης μιας εταιρείας που εξέδωσε ένα Λιθουανικό Ημερολόγιο για το 2000. Το ημερολόγιο περιλάμβανε διάφορα σχόλια, περιλαμβανομένου του ότι «Η κατοχική εξουσία της Σοβιετικής Ένωσης, με τη βοήθεια των κομμουνιστών συνεργατών της, ιδίως των Εβραίων, επί μισό αιώνα διεξήγαγε άγρια γενοκτονία και αποικισμό του Λιθουανικού έθνους». Για τα σχόλια αυτά έλαβε επίσημη προειδοποίηση, την οποία εφεσίβαλε, ισχυριζόμενη ότι τα δικαιώματά της για ελευθερία της έκφρασης κάτω από το Άρθρο 10 της Σύμβασης είχαν παραβιαστεί.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο:

- Βρήκε πως τα σχόλια υποκινούσαν μίσος ενάντια σε άτομα Πολωνικής και Εβραϊκής καταγωγής τα οποία μπορούσε να εξελίσσονταν σε σοβαρά προβλήματα για τις Λιθουανικές αρχές. Το δικαστήριο δεν βρήκε παράβαση του Άρθρου 10 και έδωσε διακριτική ευχέρεια στο τοπικό δικαστήριο για να αποφασίσει πως να χειριστεί την υπόθεση.

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 17

M'Bala M'Bala v. France (2015)

App. no. 72596/01 (ECHR, 4 November 2009)

Γάλλος κωμικός κάλεσε στην παράστασή του ένα αρνητή ακαδημαϊκό, ο οποίος δεν αποδέχεται την ύπαρξη θαλάμων αερίων στα στρατόπεδα συγκεντρώσεων. Κάλεσε επίσης έναν ηθοποιό που φορούσε πιτζάμες όπως αυτές που φορούσαν οι Εβραίοι απελαθέντες, οι οποίες είχαν ένα κίτρινο αστέρι με τη λέξη «Εβραίος», ο οποίος απένειμε στον ακαδημαϊκό ένα «βραβείο για επικινδυνότητα και αυθάδεια».

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο:

- έκρινε πως η η απεικόνιση του Εβραίου απελαθέντα έγινε με εξευτελιστικό τρόπο και, δεδομένης της θέσης του ακαδημαϊκού καλεσμένου, αυτή η έκφραση ισοδυναμούσε με μίσος, αντισημιτισμό και παραβίαση των βασικών αξιών της Σύμβασης.
- βρήκε πως η όλη πράξη ήταν **μια κραυγαλέα επίδειξη μίσους και αντισημιτισμού μεταμφιεσμένη σε καλλιτεχνική παραγωγή** και ήταν **τόσο επικίνδυνη όσο μια πλήρης και άμεση επίθεση**, οπότε έπρεπε να τεθεί σε ισχύ το Άρθρο 17, διότι η παραβίαση στην υπόθεση δεν ενέπιπτε απλά κάτω από τις εξαιρέσεις του Άρθρου 10 για περιορισμό της ελεύθερης έκφρασης αλλά ήταν πιο σοβαρή.

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 17

Norwood v. The United Kingdom (2004)

App. no. 23131/03 (ECHR, 16 November 2004)

Ο ενάγοντας ήταν περιφερειακός διοργανωτής του Βρετανικού Εθνικού Κόμματος (ακροδεξιό πολιτικό κόμμα). Έβαλε στο παράθυρο του διαμερισμάτος του μια μεγάλη αφίσα με φωτογραφία των Δίδυμων Πύργων στις φλόγες, που έγραφε από κάτω "Το Ισλάμ έξω από τη Βρετανία - Προστατέψτε τον Βρετανικό Λαό" και δίπλα το σύμβολο της ημισελήνου μέσα σε απαγορευτική πινακίδα.

Το δικαστήριο επέλεξε να εφαρμόσει το Άρθρο 17 αντί το Άρθρο 10:

- Έκρινε πως οι πράξεις αυτές αποτελούσαν μια **γενική, σφοδρή επίθεση εναντίον μιας θρησκευτικής ομάδας**, την οποία σύνδεσαν στο σύνολό της με μια σοβαρή τρομοκρατική ενέργεια. Οπότε, οι πράξεις αυτές είναι **ασυμβίβαστες με τις αξίες που διακηρύσσονται και εγγυώνται από τη Σύμβαση**, ιδίως την ανεκτικότητα, την κοινωνική ειρήνη και την αποφυγή διακρίσεων. Ως αποτέλεσμα αυτής της εκτίμησης των πράξεων και των καταστροφικών αποτελεσμάτων που συνεπάγονται, το δικαστήριο έκρινε ότι η αίτηση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 10 αλλά του Άρθρου 17.

Νομολογία από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Άρθρο 17

Soulas and Others v. France

App. no. 15948/03 (ECHR, 10 July 2008)

Οι ενάγοντες ήταν συγγραφείς που έγραψαν ένα βιβλίο που εξέταζε υποτιθέμενες ασυμφωνίες μεταξύ του ευρωπαϊκού και του ισλαμικού πολιτισμού. Το βιβλίο περιλάμβανε δηλώσεις όπως «μόνο αν ξεσπάσει ένας εθνοτικός εμφύλιος πόλεμος μπορεί να βρεθεί η λύση».

Καταδικάστηκαν από το Γαλλικό δικαστήριο για **υποκίνηση προπαγάνδας μίσους**, απόφαση την οποία εφεσίβαλαν και ισχυρίστηκαν πως υπήρχε παραβίαση των δικαιωμάτων τους για ελεύθερη έκφραση κάτω από το Άρθρο 10 της Σύμβασης.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο:

- Έκρινε πως οι δηλώσεις στο βιβλίο **είχαν την δυνατότητα να υποκινήσουν βία και επιθετικότητα** ενάντια στην στοχευόμενη ομάδα, δηλαδή τους Ισλαμιστές. Οπότε, βρήκε πως δεν υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 10. Βρήκε όμως επίσης πως η **σοβαρότητα των πράξεων** των συγγραφέων δεν ήταν αρκετά μεγάλη έτσι ώστε να πληροί τα κριτήρια κάτω από το Άρθρο 17.

Ανάγκη για εξέλιξη

Γιατί υπάρχει ανάγκη για καλύτερη αντιμετώπιση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους

- Η ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους είναι συχνά **περισσότερο επιζήμια στα θύματά τους από άλλα εγκλήματα** διότι θίγουν μια πτυχή της ταυτότητας τους η οποία είναι αμετάβλητη ή θεμελιώδης για την αίσθηση που έχουν για τον εαυτό τους και οποιαδήποτε επίθεση της είναι επίθεση ενάντια αξιοπρέπεια τους. Σαν αποτέλεσμα, τέτοιες επιθέσεις **περιορίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των θυμάτων**.
- Ταυτόχρονα, τα εγκλήματα αυτά **θίγουν την ομαδική ταυτότητα των θυμάτων** τους, προκαλώντας τους **γενικό φόβο και ανασφάλεια**, κάνοντάς τα πολύ επιβλαβή για την κοινωνία γενικότερα. Κατ'επέκταση, το μίσος **υπονομεύει τα ίδια τα θεμέλια της κοινωνίας**, διότι αποδυναμώνει την αμοιβαία κατανόηση και τον σεβασμό της πολυμορφίας επί των οποίων οικοδομούνται πλουραλιστικές και δημοκρατικές κοινωνίες.
- Τις τελευταίες δεκαετίες έχει σημειωθεί **σημαντική και απότομη αύξηση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους στην Ευρώπη**.
- Η **αύξηση της χρήσης του διαδικτύου** και των **μέσων κοινωνικής δικτύωσης** έχει βοηθήσει σημαντικά στην αυξήση αυτή. Το διαδίκτυο βοηθά τους δράστες διότι:
 - Τους δίνει **ανωνυμία** πίσω από την οποία μπορούν να κρυφτούν και να σκορπίζουν το μίσος τους ανενόχλητοι
 - Τους επιτρέπει να αποφεύγουν την άμεση αντιμετώπιση του κακού που προκαλούν στο θύμα τους και έτσι να **μειώνεται η ενσυναίσθηση** τους.
 - Όταν πρόκειται για νεαρούς (ανήλικους) δράστες, η πιθανή έλλειψη επίβλεψης πιθανό να οδηγήει στην **άρση αναστολών στη συμπεριφορά τους**.
- Η **πανδημία COVID-19** ενίσχυσε σε γενικές γραμμές τα αισθήματα ανασφάλειας, απομόνωσης και φόβου στην κοινωνία, δημιουργώντας ένα κλίμα το οποίο προωθεί την ρητορική μίσους.
- Παγκόσμιο ρατσιστικό κλίμα (π.χ. Μπόρις Τζόνσον, Ντόναλντ Τράμπ)

Μετατροπές στο νομοθετικό πλαίσιο

Απόφαση-πλαίσιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (Απόφαση Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ)

- Δεδομένου ότι υπάρχουν ποινικές κυρώσεις, **τα όρια για να θεωρηθεί η ρητορική μίσους ποινικό αδίκημα, είναι ψηλά. Δηλαδή: (1)** πρέπει να γίνεται δημόσια, **(2)** πρέπει να υπάρχει υποκίνηση βίας ή μίσους **(3)** πρέπει να είναι ενάντια συγκεκριμένου χαρακτηριστικού (φυλή, χρώμα, γενεαλογική καταβολή, θρησκεία, πίστη, εθνική ή εθνοτική καταγωγή). Τα όρια αυτά είναι πολύ στενότερα από αυτά που καθορίζει η νομοθεσία του ΟΗΕ, κυρίως διότι χειρίζονται το θέμα μόνο μέσω του ποινικού συστήματος, σε αντίθεση με τον ΟΗΕ που έχει καθιερώσει **διάφορα μέτρα εργαλεία για τον χειρισμό του θέματος**, π.χ. Επαρχιακό Δίκαιο
- Η νομοθεσία έχει πολύ **διαφορετική εφαρμογή από τις χώρες** μέλη λόγω της υιοθέτησης διαφορετικών ορισμών της ρητορικής μίσους από την κάθε μία, τα διαφορετικά όρια που θέτουν στο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και τους περιορισμούς του.
 - Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναγνώρισε αυτή την πραγματικότητα και ζήτησε **ψήφισμα για τη θέσπιση κοινού νομικού ορισμού της ρητορικής μίσους στην ΕΕ**. Το ψήφισμα ανέφερε ότι το κοινοβούλιο: «Καλεί την Επιτροπή να εξετάσει τη σκοπιμότητα θέσπισης κοινού νομικού ορισμού της ρητορικής μίσους στην ΕΕ».
- Η **λίστα με τα χαρακτηριστικά ενάντια στα οποία μπορεί να διεξαχθεί ρητορική ή έγκλημα μίσους πρέπει να επεκταθεί** για να αντικατοπτρίζει την σημερινή πραγματικότητα. Π.χ. Χαρακτηριστικά όπως ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα γένους δεν πρέπει να αγνοούνται από την νομοθεσία. Το δικαστήριο στην υπόθεση **Vejdeland** κάλυψε ως ένα σημείο το κενό αλλά καλή θα ήταν και η νομοθετική επικύρωση, όπως επίσης και η επέκταση σε άλλα χαρακτηριστικά.

Μετατροπές στο νομοθετικό πλαίσιο

Άρθρο 83 της ΣΛΕΕ

Το Άρθρο 83 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 31 της ΣΕΕ):

- Ορίζει κάποιους τομείς εγκλημάτων για τους οποίους η ΕΕ μπορεί να θεσπίσει **ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των εγκλημάτων τους και τις κυρώσεις τους**. Το κριτήριο της συμπερίληψής τους στο άρθρο αυτό προδιαγράφει πως πρέπει να είναι «**ιδιαίτερως σοβαρής εγκληματικότητας** με διασυνοριακή διάσταση, η οποία απορρέει ιδίως από τη φύση ή τις επιπτώσεις των αδικημάτων αυτών ή λόγω ειδικής ανάγκης να καταπολεμούνται σε κοινή βάση».
- Η λίστα τομέων εγκλημάτων είναι εξαντλητική και περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την τρομοκρατία, την εμπορία ανθρώπων και γενετήσια εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, την παράνομη εμπορία ναρκωτικών κ.α.
- **Δεν περιλαμβάνει όμως τη ρητορική και τα εγκλήματα μίσους.**
- Προϋποθέτει όμως πως ανάλογα με την εξέλιξη της εγκληματικότητας, το Συμβούλιο μπορεί να εκδίδει αποφάσεις που προσδιορίζουν και άλλους τομείς εγκληματικότητας, οι οποίοι πληρούν τα κριτήρια της παρούσας παραγράφου.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (9 Δεκεμβρίου 2021) παρουσίασε Πρωτοβουλία στο Συμβούλιο:

- Ζητούσε την επέκταση του καταλόγου των τομέων εγκληματικότητας στο Άρθρο 83 (ΣΛΕΕ) ώστε **να περιλαμβάνει τη ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους**, διότι το μίσος δεν έχει καμία θέση στην ΕΕ και πρέπει να καταπολεμηθεί με όλα τα διαθέσιμα μέσα, μεταξύ άλλων, του ποινικού δικαίου. Οπότε, ήθελε συγκεκριμένα, την έκδοση σχετικής απόφασης από το Συμβούλιο (όπως προβλέπει το Άρθρο 83) για την συμπερίληψη των αδικημάτων αυτών στην λίστα, σαν ένα πρώτο βήμα.
- Σαν δεύτερο στάδιο, εισηγήθηκε τη **δημιουργία νομικής βάσης που απαιτείται για τη θέσπιση κοινού νομικού πλαισίου για την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους σε ολόκληρη την ΕΕ** (δηλαδή μια κοινή προσέγγιση στον ορισμό και την αντιμετώπιση τέτοιων εγκλημάτων).
- Μια τέτοια μελλοντική νομοθεσία, υποστήριζε, θα **συμπληρώσει την ισχύουσα νομοθεσία** της ΕΕ (απόφαση πλαίσιο 2008).
- **ΟΜΩΣ**, Η πρωτοβουλία αυτή της Επιτροπής συνάντησε αντίσταση από διάφορα κράτη μέλη και έτσι **έμεινε στάσιμη**.

Μετατροπές στο νομοθετικό πλαίσιο

Ψήφισμα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προς το Συμβούλιο (18^η Ιανουαρίου 2024)

- Υιοθετήθηκε με 397 ψήφους υπέρ, 121 εναντίον και 26 απουσίες.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζητά από το Συμβούλιο να υιοθετήσει απόφαση που **συμπεριλαμβάνει την ρητορική και τα εγκλήματα μίσους στη λίστα εγκλημάτων κάτω από το Άρθρο 83** (ΣΛΕΕ).
- Οι Ευρωβουλευτές υποστήριξαν πως πρέπει να διασφαλιστεί μια **κοινή καθολική προστασία για όλους**, με ιδιαίτερη έμφαση στα στοχευμένα άτομα και στις ευάλωτες ομάδες και κοινότητες.
- Υπογραμμίζουν πως **τέτοια εγκλήματα στην ΕΕ συνεχώς αυξάνονται** και πως **η πρωτοβουλία της Επιτροπής έχει μείνει στάσιμη** για τα τελευταία δύο χρόνια και εισηγούνται να πραγματοποιηθεί το “**passerelle clauses**” (προϋποθέτει πως η νομοθετική αλλαγή μπορεί να θεσπιστεί με απλή πλειοψηφία αντί ομοφωνία).
- Παρατηρούν πως οι ποινικοί νόμοι των κρατών μελών αντιμετωπίζουν τη ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους με διαφορετικούς τρόπους, ενώ οι κανόνες σε επίπεδο ΕΕ ισχύουν μόνο όταν τέτοια εγκλήματα διαπράττονται με βάση τη φυλή, το χρώμα του δέρματος, τη θρησκεία, ή την εθνική καταγωγή και δεν καλύπτουν περιστατικά που υποκινούνται από νέες και μεταβαλλόμενες κοινωνικές δυναμικές.
- Οπότε, εισηγούνται την **μετατροπή της λίστας σε ανοιχτή λίστα**, έτσι ώστε να καλύπτει όλα τα περιστατικά τέτοιων εγκλημάτων, ακόμα και όταν υποκινούνται από νέες και μεταβαλλόμενες κοινωνικές δυναμικές.
- Ξεκαθαρίζουν πως η ελευθερία της έκφρασης, όσο σημαντική και αν είναι, δεν πρέπει να χρησιμοποιείται σαν προστασία έναντι του μίσους.
- Μιλούν για τις **πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης** που η λανθασμένη χρήση τους οδηγά στην εξάπλωση και την ενίσχυση της ρητορικής μίσους.

Πρακτικά Μέτρα για καλύτερη εφαρμογή του νόμου

Θυματολογική έρευνα έδειξε πως υπάρχουν τρεις τομείς που χρειάζονται ενίσχυση έτσι ώστε να γίνεται καλύτερη εφαρμογή της νομοθεσίας για τα εγκλήματα και τη ρητορική μίσους.

(1) Η μείωση των εμποδίων που παρεμποδίζουν την αναφορά της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους στην αστυνομία:

Οι λόγοι για τους οποίους τα θύματα διστάζουν να αναφέρουν ρητορική και εγκλήματα μίσους στην αστυνομία:

- Φόβος ότι δεν θα τους πάρουν στα σοβαρά.
- Η κανονικοποίηση και η εσωτερίκευση των εγκλημάτων αυτών.
- Ο φόβος για αντίποινα.

Μέτρα:

- Ειδικά εκπαιδευμένοι αστυνομικοί.
- Συνεργασία μεταξύ ειδικών ομάδων στήριξης και επηρεαζόμενων κοινοτήτων.
- Μέτρα εμπιστευτικότητας που προστατεύουν την ταυτότητα του θύματος (π.χ. μη συμπερίληψη των στοιχείων του στην έκθεση της αστυνομίας, οι καταθέσεις στο δικαστήριο να γίνονται με κάμερα).
- Η αναγνώριση των σχετικών θυμάτων ως θύματα εγκλημάτων μίσους διότι μη αναγνώρισή τους οδηγεί σε συλλογικό εμπόδιο που παρεμποδίζει γενικά την αναφορά των εγκλημάτων αυτών ως εγκλήματα μίσους.
- Η διεύρυνση των κατηγοριών για τις οποίες μπορεί να διαπραχθεί κάποιο έγκλημα ή ρητορική μίσους.

Πρακτικά Μέτρα για καλύτερη εφαρμογή του νόμου

Θυματολογική έρευνα έδειξε πως υπάρχουν τρεις τομείς που χρειάζονται ενίσχυση έτσι ώστε να γίνεται καλύτερη εφαρμογή της νομοθεσίας για τα εγκλήματα και τη ρητορική μίσους.

(2) Τα θύματα ρητορικής και εγκλημάτων μίσους πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη και να λαμβάνουν τη σωστή αντιμετώπιση από τους φορείς του ποινικού συστήματος

- Αρκετά θύματα ρητορικής και εγκλημάτων μίσους αναφέρουν σε έρευνες πως έχουν βιώσει λανθασμένη αντιμετώπιση από τις αρχές.

Μέτρα:

- Να υπάρχουν «συνδετικοί» αξιωματούχοι (με παρόμοια χαρακτηριστικά με το θύμα) ή αξιωματούχοι που ειδικεύονται στα εγκλήματα μίσους, οι οποίοι να χειρίζονται τα θύματα αυτά.
- Εάν τέτοια μέτρα είναι δύσκολο να ληφθούν λόγω πρακτικών και οικονομικών περιορισμών, εναλλακτικά θα μπορούσε να υπάρχουν ειδικοί για την αναγνώριση και συλλογή αποδείξεων της ύπαρξης διακρίσεων και ειδικοί για την αντιμετώπιση των θυμάτων (π.χ. Ψυχολόγοι).
- Σε κάθε περίπτωση, ασχέτως εάν τα δύο πιο πάνω μέτρα είναι εφικτά ή όχι, όλοι οι αστυνομικοί πρέπει να λαμβάνουν ειδική εκπαίδευση έτσι ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν τα θύματα αυτά στην πρώτη επαφή τους με τις αρχές με τρόπο emphatic και επαγγελματικό, με τον σωστό σεβασμό. Να μπορούν να τους καθοδηγήσουν σωστά και να τα κάνουν να αισθάνονται άνετα και ασφαλή.

Πρακτικά Μέτρα για καλύτερη εφαρμογή του νόμου

Θυματολογική έρευνα έδειξε πως υπάρχουν τρεις τομείς που χρειάζονται ενίσχυση έτσι ώστε να γίνεται καλύτερη εφαρμογή της νομοθεσίας για τα εγκλήματα και τη ρητορική μίσους.

(3) Το στοιχείο του μίσους σαν κίνητρο του εγκλήματος να αναγνωρίζεται και να λαμβάνεται υπόψη καθόλη την ποινική διαδικασία.

- Το στοιχείο του μίσους συχνά δεν αναγνωρίζεται σωστά ή δεν λαμβάνεται αρκετά υπόψη κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

Μέτρα:

- Η παρουσία ειδικά εκπαιδευμένων ή έστω ευαισθητοποιημένων επαγγελματιών στο στάδιο της αναφοράς τέτοιων εγκλημάτων βοηθά στην σωστή καταγραφή τέτοιων υποθέσεων.
- Είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη η αντίληψη του θύματος ως προς το κατά πόσο το έγκλημα εναντίον του ήταν έγκλημα μίσους ή όχι. Σε κάποιες δικαιοδοσίες το έγκλημα καταγράφεται ανάλογα με το πως θα το καταγγείλει το θύμα (π.χ. ΗΒ), σε άλλες όμως, εναπόκειται στον αστυνομικό πως θα το κρίνει και πως θα το καταγράψει.
- Λόγω της δυσκολίας στην απόδειξη ενός κινήτρου συχνά το στοιχείο του μίσους εξαφανίζεται κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και η καταδίκη καταλήγει να είναι μόνο για το έγκλημα και όχι για το έγκλημα μίσους. Είναι σημαντικό τα θύματα να είναι προετοιμασμένα για αυτό το ενδεχόμενο, πράγμα το οποίο οι αρχές πρέπει να προνοήσουν και να διαχειριστούν με την έγκαιρη πληροφόρηση του θύματος για την υπόθεσή του και τη διαχείριση των προσδοκιών του. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να παρέχονται και να εξηγούνται στο θύμα με τρόπο που να μπορεί να τις κατανοήσει (π.χ. αποφυγή της νομικής ορολογίας, χρήση διαμεσολαβητών στην περίπτωση θυμάτων με ειδικές ανάγκες κ.α.).

Πρακτικά Μέτρα για καλύτερη εφαρμογή του νόμου

Περαιτέρω Εισηγήσεις: Jon Garland and Neil Chakraborti(2012)

Η ισχύουσα νομοθεσία της ΕΕ και η εφαρμογή της συχνά οδηγούν στο γεγονός ότι πολλά άτομα που χρειάζονται προστασία από ρητορική και εγκλήματα μίσους (π.χ. με αναπηρία ή εξάρτηση από τα ναρκωτικά και το αλκοόλ, οι άστεγοι, οι ιερόδουλες, τα άτομα τρανς, και οποιαδήποτε άλλα άτομα στοχοποιούνται λόγω της αντιληπτής ευάλωτότητάς ή «διαφοράς» τους) δεν τυγχάνουν τέτοιας προστασίας. (Chakraborti, 2010) Η ιστορική τους περιθωριοποίηση πιθανό να είναι αποτέλεσμα του γεγονότος πως κάποιες μειονοτικές ομάδες τυγχάνουν σημαντικής υποστήριξης σαν ευρέως αναγνωρισμένα θύματα μίσους ενώ άλλα όχι. Η **ιεράρχηση αυτή των θυμάτων** αντικατοπτρίζεται μέσα από την άνιση παροχή νομοθετικής προστασίας για κάποια θύματα και όχι για άλλα (Mason-Bish, 2010).

Εισηγήσεις:

- **Μεταφορά της έμφασης** από τις στοχοποιημένες ομάδες ατόμων που έχουν κάποιο κοινό συγκεκριμένο, προκαθορισμένο χαρακτηριστικό (π.χ. Φυλή, θρησκεία) **στα συγκεκριμένα άτομα που θυματοποιούνται και την πραγματική βλάβη που τους προκαλούν τα εγκλήματα αυτά.** Έτσι θα φύγουν οι φραγμοί που περιορίζουν την προστασία μόνο σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, βελτιώνοντάς την για όλα τα πιθανά θύματα.
- Η νομοθεσία υπέρ της ισότητας, στην προσπάθεια της να προστατεύσει τις μειονοτικές ομάδες από πιθανή παρενόχληση, έχει αγνοήσει το γεγονός ότι οποιοδήποτε ευάλωτο άτομο, **ανεξαρτήτως αν ανήκει σε μειονότητα ή πλειοψηφία**, μπορεί να γίνει θύμα τέτοιων εγκλημάτων, πράγμα το οποίο το επηρεάζει το ίδιο καταστροφικά. Οπότε, η συμμετοχή σε μειονοτική ομάδα δεν πρέπει να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα συμπερίληψης όσον αφορά την προστασία από τέτοια εγκλήματα.
- Πρέπει να έχει καθοριστική σημασία το **δικαίωμα κάθε ατόμου να μην παρενοχλείται λόγω της ταυτότητας ή των χαρακτηριστικών του** (ασχέτως ποια χαρακτηριστικά είναι αυτά). Η στοχοποιημένη θυματοποίηση οποιουδήποτε, είτε μειονότητας είτε πλειοψηφίας, είναι εξίσου σημαντική όσο η θυματοποίηση κάποιας μειονοτικής ομάδας και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται και από την νομοθεσία.
- Μόνο εάν οι μελλοντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες της ΕΕ **συγκεντρωθούν στη βλάβη που προκαλούν τα εγκλήματα μίσους σε όλα τα πιθανά θύματα και κοινότητες** μπορεί να επιτευχθεί ουσιαστική και βιώσιμη πρόοδος στον τομέα αυτό.

«Κανείς δεν γεννιέται να μισά κάποιον άλλον λόγω του χρώματος του δέρματός του, της καταγωγής του ή της θρησκείας του. Οι άνθρωποι πρέπει να μάθουν να μισούν, και αν μπορούν να μάθουν να μισούν, τότε μπορούν να διδαχθούν και να αγαπούν, διότι η αγάπη έρχεται πιο φυσικά στην ανθρώπινη καρδιά από το αντίθετό της».

Νέλσον Μαντέλα – Πρόεδρος της Νότιας Αφρικής (1994-1999)

<https://www.goodreads.com/quotes/111810-no-one-is-born-hating-another-person-because-of-the>

Βιβλιογραφία

Natalie Alikiviadou, The Legal Regulation of Hate Speech: The International and European Frameworks (2018) 55(4) Croatian Political Science Review 203

Suzan van der Aa, Robin Hofmann and Jacques Claessen, 'A Comparative Perspective on the Protection of Hate Crime Victims in the European Union: New Developments in Criminal Procedures in the EU Member States' (2021) 14(3) Erasmus Law Review 170

Jon Garland and Neil Chakraborti, 'Divided by a Common Concept? Assessing the Implications of Different Conceptualizations of Hate Crime in the European Union' (2012) 9(1) European Journal of Criminology 38

Stavros Assimakopoulos Fabienne H. Baider Sharon Millar, 'Online Hate Speech in the European Union A Discourse Analytic Perspective', Springer Open, Switzerland, 2017

Paul Craig and Grainne De Burca, 'EU Law: Text, Cases and Materials' Oxford University Press, Oxford, 2020, 7th Edition

<https://www.theguardian.com/world/2023/may/23/spanish-police-arrest-four-people-over-vinicius-junior-effigy>

<https://www.bbc.com/news/world-europe-63871046>

<https://www.thetoc.gr/koinwnia/article/sunelifthi-o-astunomikos-pou-purobolise-ton-16xrono-roma-sto-kefali---eprepe-na-ton-skotosoun-gia-ti-benzini/>

<https://www.news247.gr/ellada/pirovolismos-kata-16xronou-roma-astinomikoi-zitoun-na-lifthoun-sovara-metra-kata-tis-astinomikis-afthairesias/>

Βιβλιογραφία

<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/hate-speech#:~:text=According%20to%20the%20Committee%20of,status%20such%20as%20%E2%80%9Crace%E2%80%9D%2C>

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240112IPR16777/time-to-criminalise-hate-speech-and-hate-crime-under-eu-law>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?from=EN&uri=LEGISSUM%3A33178>

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/extending-eu-crimes-hate-speech-and-hate-crime_en

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:4d768741-58d3-11ec-91ac-01aa75ed71a1.0019.02/DOC_1&format=PDF

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en

https://commission.europa.eu/document/download/a5c92394-8e76-434a-9f3a-3a4977d399bb_en?filename=assessment_of_the_code_of_conduct_on_hate_speech_on_line_-_state_of_play_.pdf

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>

[EUR-Lex - 52021DC0777 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32012L0029)

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2017-0172_EN.html?redirect

https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/IWG/Session15/CERD_GR35.docx#:~:text=In%20its%20own%20terms%2C%20GR,to%20represent%20a%20significant%20contemporary

https://commission.europa.eu/document/download/c60c451c-ccd2-406a-be3a-ef65123f2bb6_en?filename=JOIN_2023_51_1_EN_ACT_part1_v8.pdf

https://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=42854

<https://www.goodreads.com/quotes/111810-no-one-is-born-hating-another-person-because-of-the>